

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β'
Τεύχος 436
Παρασκευή
20 Απριλίου 1971
Δρχ. 200

21η ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Φορτωμένοι με χιλιάδες αναμνήσεις

ΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ:

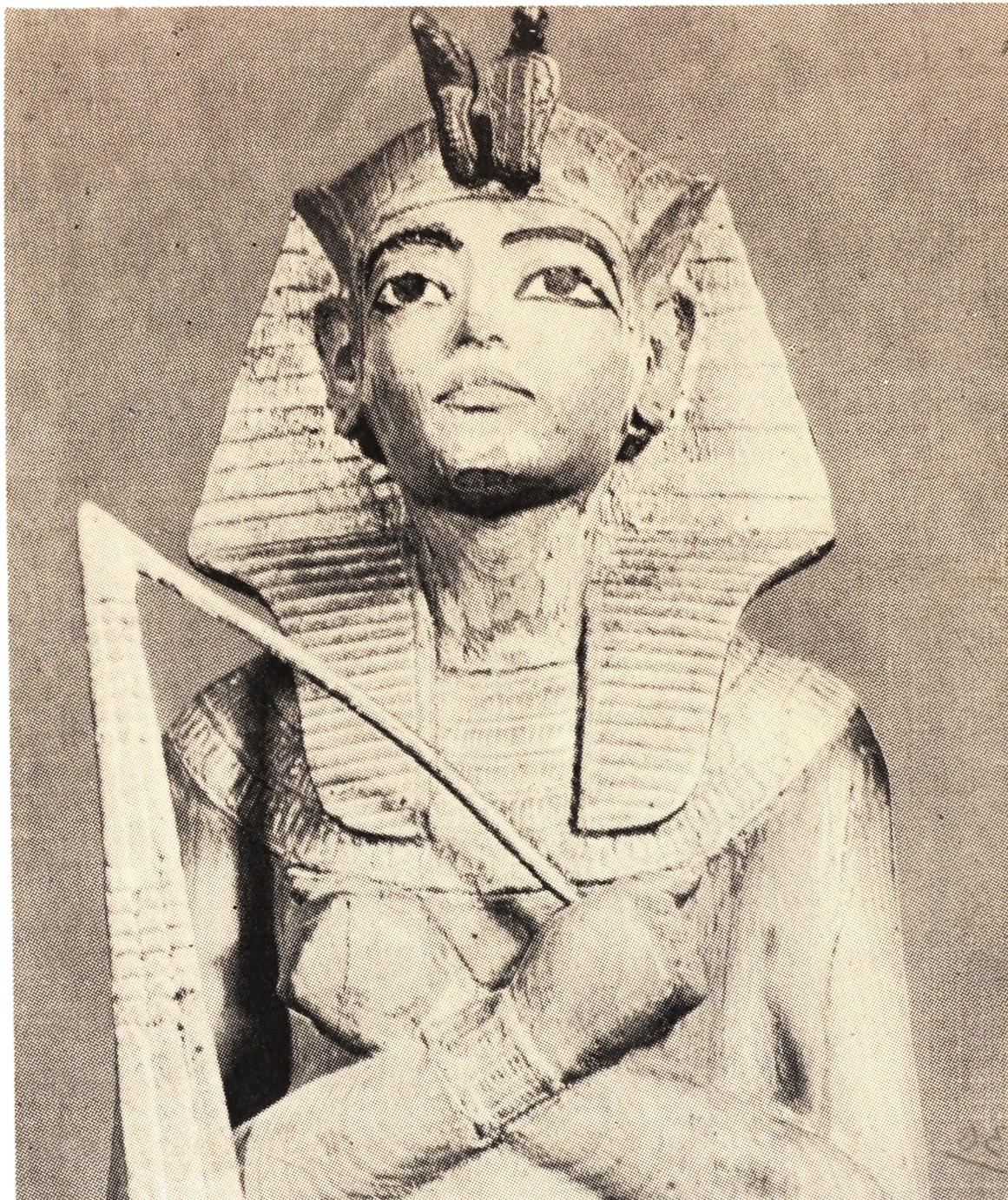
Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΨΥΧΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΓΚΩΤΙΕ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΜΙΑΣ

«... ποιος δε θυμάται το συμπόσιο του Φαραώ και το χορό των σκλάβων, και τη θριαμβευτική επάνοδο του στρατού, στην ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΜΙΑΣ; Η φαντασία του αναγνώστη νιώθει πως μεταφέρεται στο πραγματικό· ανασαίνει το πραγματικό· μεθάει με μια δεύτερη πραγματικότητα, δημιουργημένη από τη μαγεία της Μούσας».

(Γράμμα του Μπωντλαίρ στον Γκωτιέ)

Διάθεση:

1. ΠΑΤΑΡΙ, Χ. Τρικούπη 31, τηλ. 3602542.
2. ΠΡΟΟΔΟΣ, Μεσολογγίου 5, τηλ. 3621001.
3. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ - ΚΑΝΑΚΗΣ. Ζ. Πηγής 2, τηλ. 3623113.
4. ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ, Σόλωνος 81, Τηλ. 3607876.

Θεσσαλονίκη:

5. Α. ΠΟΥΛΟΥΚΤΣΗ & ΣΙΑ, Λασσάνη 9, τηλ. 285857.

Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ Μαυρομιχάλη 5 (Α' όροφος) - Τηλ. 3623553 - 106 79 ΑΘΗΝΑ

ΑΝΤΕΧΟΥΝ ΑΚΟΜΗ...

ΑΙ ΓΕΝΕΑΙ παρέρχονται, ο Κ. Καραμανλής παραμένει. Ο πατριάρχης της Δεξιάς αποφάσισε, χάριν του κοινού καλού, να αφήσει κατά μέρος τις περί φρενοκομείων υπόψεις του και να επανέλθει σε αυτό που όλοι οι υπόλοιποι πλην αυτού, θεωρούσαν ως δημόσιο βίο της χώρας. Δικαίωμά του, ελάχιστοι θα αντιστέκονταν στον πειρασμό, έστω και στα 85 τους, να αρνηθούν να τιμηθούν με το ύπατο κρατικό αξίωμα. Όμως οι ανακολουθίες του, οι όροι με τους οποίους επανέρχεται στο κομματικό παιχνίδι, στερούν από τον κ. Καραμανλή το δικαίωμα να παριστάνει τον «σοφό κριτή» των πραττομένων. Γίνεται κι αυτός ένας από τους πρωταγωνιστές των ανταγωνισμών και επομένως οι τοποθετήσεις του είναι εξίσου μεροληπτικές με των υπολοίπων. Μόνοι «γέροντες σοφοί» παραμένουν οι κ. Ζολώτας και Αγγελόπουλος —όλοι οι υπόλοιποι αισθάνονται ανθηροί νεανίες που βράζει το αίμα τους και ζητούν να κατέλθουν στην πολιτική αρένα. ΚΑΤΑΝΟΗΤΗ βέβαια η προσπάθεια της συντηρητικής παράταξης να συσπειρώσει το μάξιμουμ των δυνάμεων της αλλά σε όλες τις προσπάθειες υπάρχει ένα όριο —αλλιώς όλα γίνονται εξουσιαστικές ασκήσεις χωρίς περιεχόμενο. Δεν άρχισε λοιπόν καλά η διακυβέρνηση της ΝΔ και ελπίζουμε σε σοφότερες μελλοντικές κινήσεις. Η επάνοδος Καραμανλή αποτελεί οπωσδήποτε μια «ρεβάνς» ας ελπίσουμε ότι θα είναι και η τελευταία. Η κυβέρνηση Τζαννετάκη, η κυβέρνηση Ζολώτα λείαναν τις αιχμές και την ένταση, δημιούργησαν κεκτημένα διακομματικής συνεννόησης που πρέπει να διαφυλαχθούν. ΕΥΘΥΝΗ για τη διατήρηση του ήπιου κλίματος έχει βέβαια και ο μεγάλος ηττημένος των εκλογών, το ΠΑΣΟΚ. Το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης έχει άμεση ανάγκη περισυλλογής, αυτοκριτικής, προσαρμογής, νέων στοχεύσεων. Η παρουσία του κ.

Παπανδρέου στην ηγεσία του κάθε άλλο παρα εγγυάται τέτοιες εξελίξεις. Υπάρχουν όμως μέσα στο ΠΑΣΟΚ οι δυνάμεις που μπορούν να αποσπαστούν από την τροχιά του παπανδρεϊσμού και του αυριανισμού, οι δυνάμεις που μπορούν να αποτελέσουν σοβαρή αριστερή, σοσιαλδημοκρατική εναλλακτική πρόταση απέναντι στον καϊκισμό και τη συντήρηση. Έχουν να δώσουν δύναμη στον αγώνα, σε δυσμενές περιβάλλον. Η υπερίσχυση της όμορφης αποτελεί ζωτική ανάγκη για τη χώρα. Η ΗΓΕΣΙΑ του Συνασπισμού τέλος εμφανίζεται ενθουσιασμένη που οι Αριστεροί ψηφοφόροι δεν υπέκυψαν στον πειρασμό να δώσουν παραδειγματικό μάθημα σε όσους αρνούνται να συναγάγουν τα αναγκαία συμπεράσματα από την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», σε όσους παρέσυραν τον Συνασπισμό σε χωρίς προηγούμενο καιροσκοπικές και αλλοπρόσασσες αλλαγές συμμαχιών. Αλλαγές που δεν εξυπηρετούσαν άλλη σκοπιμότητα από την ανάγκη των κομματικών μηχανισμών της ΕΑΡ και του ΚΚΕ να επιβιώσουν. Ως τότε όμως θα ανέχονται οι Αριστεροί να αποτελεί το συμφέρον των μηχανισμών τον ύψιστο κανόνα; Ως τότε θα ανέχονται τη λαϊκιστική και ψηφοθηρική συμπεριφορά τους; Το παράδειγμα του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας είναι εδώ για να δείξει πού οδηγούνται οι κομματικοί μηχανισμοί που ενδιαφέρονται μόνο για την αναπαραγωγή τους. Η ψήφος προς τον Συνασπισμό ήταν ψήφος αναμονής και η υπομονή μέχρι να γίνουν αλλαγές δεν είναι ανεξάντλητη. Θα έπρεπε η ηγεσία του Συνασπισμού να επιδείξει τη σοφία που δεν χαρακτηρίζει τον κ. Καραμανλή —αλλά φαίνεται πως εν τέλει η εξουσία είναι εξαιρετικά γλυκιά στις μεγάλες ηλικίες σε όλες τις πολιτικές παρατάξεις. Θα ήταν κρίμα όμως να διαψεύσει ο Συνασπισμός όλες τις ελπίδες που δημιούργησε η ίδρυσή του —και ελπίζουμε πως εν τέλει η ζωή θα υπερισχύσει απέναντι στα δόγματα και τους μηχανισμούς

αντί

• Περίοδος Β'
• Χρονos 17ος
• Τεύχος 436
Παρασκευή 20 Απριλίου 1990
δρχ. 200

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
FAX 72.26.107 - TELEFAX 214179 ANTI

Α. ΜΠΙΣΤΗΣ	
Περιουσίες Κωνσταντινουπολιτών	10
Μ. ΔΟΥΝΤΑΣ	
Κυπριακό · συνέχεια υποχωρήσεων	12
Κ. ΜΑΡΔΑΣ	
Ο Ανδρέας ήξερε πολλά	15
ΑΝΤ. ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ	
ΕΚΛΟΓΕΣ 1990: Ο «μεσαίος χώρος» και το κομματικό σύστημα	16
Τ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	
Η Αριστερά στην Γερμανία	20
ΣΤ. ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ	
Αποστολή στην Εσθονία	22
Η ΦΑΡΣΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	27
Μια κρυμμένη μαρτυρία	28
Ένας πατέρας του έθνους	32

Ψυχοπαθολογία και πολιτική	37
ΕΔΩ ΕΙΝΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ	
Συζήτηση με τον Πέτερ Εφτύμωφ	42
ΧΡ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	
Στενές επαφές... αγνώστου τύπου	46
Τ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	
Οικουμενική κρίση και η ανάγκη για μια εναλλακτική ανάπτυξη · Β' Μέρος	48
Η. ΚΑΝΕΛΛΗΣ	
Για την Γκρέτα Γκάρμπο	56
Γ.Κ.	
Υπαρκτός σοσιαλισμός και σχολικά βιβλία	57
Π. ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ	
Η αισθητική της απληστίας	58
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
Χωρίς εφησυχασμούς...	4
ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ	6
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	8
ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ	
Δ. ΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ	11
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	52
ΒΙΒΛΙΟ	62
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	64
ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Δ. ΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΣ	

ΠΟΛΙΤΙΚΟ 15ήμερο

Χωρίς εφησυχασμούς...

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ «πρώτη» —αύριο Σάββατο— της νέας Βουλής, με αγιασμό, εξαπτέρυγα και ορκωμοσία των 300 βουλευτών. Ακολουθεί η εκλογή προέδρου του σώματος (την Κυριακή), των πέντε αντιπροέδρων (την Δευτέρα), η ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων (την Τρίτη), και, φυσικά, η «συζήτηση επί των προγραμματικών» που θα κλείσει τα μεσάνυχτα της Πέμπτης, με ψηφοφορία για παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση.

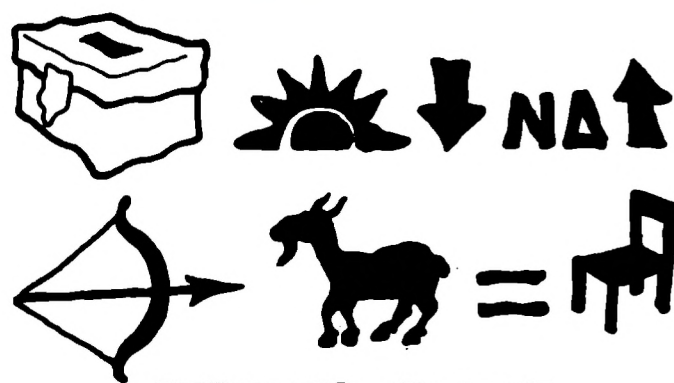
Η ΣΧΕΤΙΚΗ διαδικασία (για τη συγκρότηση της νέας Βουλής) δεν άλλαξε. Αυτό που άλλαξε είναι το πολιτικό τοπίο: Η νίκη της Νέας Δημοκρατίας, η ήττα του ΠΑΣΟΚ (που καταλαμβάνει τώρα τα έδρανα της αξιωματικής αντιπολίτευσης) και η κάμψη της δύναμης του Συνασπισμού κατά 57.000 περίπου ψήφους. Αυτό που άλλαξε είναι ότι την πρωθυπουργία κατέχει σήμερα ο αρχηγός της ΝΔ κ. Κ. Μητσοτάκης και ότι την προεδρία της Δημοκρατίας θα καταλάβει, από τις 6 Μαΐου —αν δεν υπάρξουν απρόβλεπτες παρεμβολές— ο κ. Κ. Καραμανλής. Αριθμητικά, το νέο πολιτικό τοπίο εκφράζεται με τα 3.088.137 (ή ποσοστό 46,8%) που συγκέντρωσε η ΝΔ με τα 2.543.042 (ή ποσοστό 38,6%) που συγκέντρωσε το ΠΑΣΟΚ, με τις 677.059 ψήφους (ή ποσοστό 10,3%) του Συνασπισμού, με τις 50.868 (ή ποσοστό 0,7%) των Οικολόγων - Εναλλακτικών και με τις 44.077 ψήφους (ή ποσοστό 0,6%) που συγκέντρωσε η ΔΗΑΝΑ.

ΓΙΑΤΙ, όμως, νίκησε —έστω με οριακή πλειοψηφία— η Νέα Δημοκρατία; Εξηγήσεις (και αναλύσεις) υπήρξαν πολλές. Μια από αυτές, μάλιστα, την οποία υποστηρίζουν οι Α. Ανδριανόπουλος, Στ. Δήμας και Μ. Έβερτ (βλέπε και «Καθημερινή» της περασμένης Κυριακής) αποδίδει τη νίκη αυτή στο καλύτερο, συγκριτικά με το ΠΑΣΟΚ, «σχέδιο εκλογικής στρατηγικής της Νέας Δημοκρατίας» —σχέδιο που επεξεργάστηκαν οι ίδιοι και που έδινε έμφαση στα παρακάτω σημεία: Η αυτοδυναμία δεν έρχεται σε αντίθεση με τη συναίνεση και τη συμφιλίωση — Με τη ΝΔ διανοίγονται καλύτερες συνθήκες για το Αύριο της χώρας — Δεν υπάρχουν προϋποθέσεις για προγραμματικές συγκλίσεις, όπως δεν υπάρχει σωστά δομημένη δημόσια διοίκηση που να

αντέχει στις κυβερνητικές μεταβολές — Η λύση των προβλημάτων δεν μπορεί να προέλθει από απλές κυβερνήσεις διαχείρισης, αλλά από την χάραξη και εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών — Ο λαός θα πρέπει να επιλέξει ανάμεσα σε αυτούς που οδήγησαν τη χώρα στον γκρεμό (ΠΑΣΟΚ) και σε αυτούς που μπορούν να δώσουν διέξοδο (ΝΔ) — Την οικονομική ανάπτυξη της χώρας μπορεί να επιτύχει η ΝΔ (ξένα κεφάλαια, επενδύσεις, νέες θέσεις εργασίας κλπ.) και όχι το ΠΑΣΟΚ, κλπ.

ΑΣΦΑΛΩΣ, σε μια κρίσιμη εκλογική αναμέτρηση, η εκλογική τακτική ή στρατηγική ενός κόμματος έχει το ειδικό της βάρος. Και είναι κοινός τόπος ότι απέναντι σε μια πιεστική και ευφυά τακτική της Νέας Δημοκρατίας, το ΠΑΣΟΚ —με ένα βεβαρυμένο, αμαρτωλό παρελθόν— αντέταξε μόνο... πλαστικά λουλούδια, απεμπολώντας τα πάντα —αλλαγή, μετασχηματισμό, σοσιαλισμό, όλους τους, μέχρι χθες, θεούς και προφήτες του!

ΩΣΤΟΣΟ, και αν υποθεθεί ότι η εκλογική τακτική και στρατηγική του ΠΑΣΟΚ ήταν άλλη, το αποτέλεσμα δεν μπορούσε να ήταν διαφορετικό. Το ΠΑΣΟΚ, από τον Ιούνιο του 1989, είχε χάσει οριστικά την αξιοπιστία του. Ο αυταρχισμός του, η έπαρσή του, η ιδιοποίηση της εξουσίας και, κυρίως, το σκάνδαλο της συνολικής αποτυχίας του (να είναι τυχαίο ότι παρέδωσε άδεια ταμεία;) σε συνδυασμό με τον κουτσογιωργισμό, τον αυριανισμό, τον στείρο κομματισμό, όλα αυτά είχαν προδιαγράψει το τέλος του ή —έστω— την αρχή του τέλους του. Ποιος νηφάλιος μπορεί να πιστεύει σήμερα στις επαγγελίες του ΠΑΣΟΚ και, ιδιαίτερα, στις επαγγελίες του αρχηγού του, Πώς το ΠΑΣΟΚ, επί οκτώ ολόκληρα χρόνια, δεν είχε ανακαλύψει την αναγκαιότητα των «συμμαχικών κυβερνήσεων» και την ανακάλυψε μόνο μετά την ήττα του Ιουνίου και Νοεμβρίου; Σε ποιο «χρονοντούλαπο της ιστορίας» είχε καταχωνιάσει ο κ. Παπανδρέου την Αριστερά (μαζί με τη Δεξιά), ό-

ταν την χαρακτηρίζει «ανιστόρητη», «παρωχημένη», «ανίκανη να συλλάβει τα μηνύματα των καιρών», όταν αποκήρυσε και τον «υπαρκτό», και τον «ευρωκομμουνισμό», και τη «σοσιαλδημοκρατία» και αναδεικνυε ως μόνη «συνεπή» αριστερή δύναμη στον κόσμο το... ΠΑΣΟΚ; Και κατά ποια λογική ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ μιλούσε, από τους προεκλογικούς εξώστες, για... «δικαιωμένη Αριστερά» (εννοώντας το κόμμα του), όταν η όλη συμπεριφορά του κυβερνητικού ΠΑΣΟΚ προσidiaζε στη συμπεριφορά των καθεστώτων του «υπαρκτού» εμπλουτισμένου με ολίγο «γκανταφισμό» ή «χομεϊνισμό»;

ΑΛΛΑ, ΕΣΤΩ καθυστερημένα, έστω υπό την πίεση των πραγμάτων, το ΠΑΣΟΚ υποχρεώθηκε (έτσι είτε αλλιώς, είχε χάσει την αυτοδυναμία...) να αναγνωρίσει την αναγκαιότητα των συμμαχικών κυβερνήσεων. Τι απέδειξαν τα πράγματα; Τα πράγματα απέδειξαν, πρώτον, ότι ο «Μεγάλος» δεν έχει μπέσα! Και, δεύτερον, ότι δεν μπορεί να αποκρύψει τις πραγματικές προθέσεις του! Στη μεγάλη συγκέντρωση του ΠΑΣΟΚ, στο πεδίο του Άρεως, ο κ. Παπανδρέου απάντησε στα αλαλάζοντα πράσινα πλήθη με το περίφημο: «Γεννηθήτω το θέλημά σας!». Και εξηγούσε ότι όταν μιλάμε για «συμμαχική κυβέρνηση» εννοούμε «κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υπό την πρωθυπουργία μου»!

ΥΣΤΕΡΑ απ' όλα αυτά, ήταν ποτέ δυνατόν το σύνθημα περί «συμμαχικών κυβερνήσεων» — σύνθημα σωστό, επιλογή σωστή — να εύρισκε ευρύτερη απήχηση στο εκλογικό σώμα; Η ιδέα και μόνο ότι η χώρα θα μπορούσε να πέσει και πάλι σε διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, με πρωθυπουργό τον κ. Ανδρέα Παπανδρέου, απώθησε δεκάδες χιλιάδες ψηφοφόρους, και του ΠΑΣΟΚ και της Αριστεράς.

Πόσο εύθραυστη η κυβέρνηση;

ΑΛΛΑ Ο ΓΕΓΟΝΕ, γέγονε. Το ερώτημα που τίθεται σήμερα είναι ένα: Πόσο εύθραυστη είναι η νέα κυβέρνηση; Αν πιστέψουμε τις πρώτες ανακοινώσεις του ΠΑΣΟΚ, η ζωή μιας κυβέρνησης που διαθέτει πλειοψηφία μιας μόνον έδρας, είναι μετρημένη και, σύντομα, το αργότερο έως τον Οκτώβριο, ο πρωθυπουργός κ. Μητσοτάκης θα υποχρεωθεί να προκηρύξει νέες εκλογές... Οι εκτιμήσεις αυτές, ωστόσο δεν φαίνεται να είναι ακριβείς. Η νέα κυβέρνηση, πέρα από τα ερείσματα της στον κρατικό μηχανισμό — και τα οποία, φυσικά, θα ενισχύσει — διαθέτει και ισχυρή λαϊκή δύναμη. (Εκτός αν δεχθούμε ότι τα τρία εκατομμύρια λαού που την ψήφισαν είναι «αμελητέα ποσότητα»). Από την άλλη, η παρουσία του κ. Καραμανλή στο ύπατο αξίωμα της πολιτείας είναι φυσικό να ενισχύσει, τη θέση και τον «δυναμισμό» της κυβέρνησης, η οποία αντιμετωπίζει, ασφαλώς, οξυτάτα και πολύπλοκα προβλήματα.

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, αυτά εξηγούν, ως ένα βαθμό, και την αμηχανία που συνεχίζει τους οικονομικούς επιτελείς της ΝΔ οι οποίοι, έμβοβοι, διαπιστώνουν τώρα ότι η ηγεσία του κόμματος καθόλου δεν προετοίμασε την κοινή γνώμη για τα σκληρά δημοσιονομικά μέτρα τα οποία καλούνται να υιοθετήσουν, για την έξοδο της

χώρας από την κρίση. Ήδη οι διάφορες εισηγήσεις που διατυπώνονται στις συσκέψεις του πρωθυπουργού με τους οικονομικούς υπουργούς (αυξήσεις των εμμέσων φόρων και των τιμολογίων, περικοπές στις επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις, φορολογία στους τόκους, περικοπή της ΑΤΑ, κ.ά.) καθόλου δεν συνάδουν με την προεκλογική ευφορία που συνέιχε τον κ. Μητσοτάκη, ο οποίος έδινε την αίσθηση ότι το «νοικοκύρεμα του τόπου» δεν είναι και τόσο δυσχερής υπόθεση, αρκεί να έλθει στην εξουσία η Νέα Δημοκρατία. Τα όποια μέτρα, όμως, συνεπάγονται και νέα δάνεια, για την αντιμετώπιση του εξωτερικού ελλείμματος. Πώς θα επιτευχθούν τα νέα αυτά δάνεια, χωρίς μια συγκεκριμένη και πειστική πολιτική, για την αντιστροφή των αρνητικών τάσεων της οικονομίας;

ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΝ ΠΑΣΟΚ μπορεί να ισχυρίζεται ότι «η Νέα Δημοκρατία εξακολουθεί να κινδυνολογεί», ότι η κατάσταση της οικονομίας δεν είναι τόσο κακή (και αν έγινε κακή δεν φταίει η οκτάχρονη διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, αλλά η κυβέρνηση... Τζαννετάκη!), ότι ετοιμάζεται «γενικό ξεπούλημα», κλπ. Όμως κανείς αναλυτής, που σέβεται τον εαυτό του, δεν αμφισβητεί ότι η κατάσταση της οικονομίας είναι εξαιρετικά κρίσιμη και ότι, για την αντιμετώπισή της, απαιτούνται μέτρα και πλαίσια πολύ πέρα από τις αρχικές συλλήψεις του κυβερνώντος κόμματος.

«Χαμός» μέσα στο ΠΑΣΟΚ

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, μέσα στους κόλπους του ΠΑΣΟΚ συνεχίζεται η αναταραχή για την ήττα του κόμματος (38,6% έναντι 46,8 της ΝΔ) — ήττα που, φυσικά, δεν άμβλυσε η «γενναιότητα» του κ. Α. Παπανδρέου να την αποδώσει στον... Συνασπισμό! (Όσοι τυχόν πίστεψαν ότι ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ θα είχε το πολιτικό θάρρος να παραιτηθεί ή, έστω, να αναγνωρίσει τα δικά του προσωπικά σφάλματα, σημαίνει ότι δεν γνωρίζουν τον άνδρα).

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ δειλία του προέδρου του ΠΑΣΟΚ δεν εμπόδισε, βέβαια, άλλα στελέχη του κόμματος να αναζητήσουν ευθύνες από την σημερινή ηγεσία του κόμματος, απαιτώντας άμεση — χωρίς άλλες αναβολές — σύγκληση του συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ! Πώς και γιατί «αδειάσατε», με την πολιτική σας, την οργανωμένη βάση του κινήματος; Πώς και γιατί διαρρήξατε τη σχέση του κινήματος με τις μάζες; Πώς και γιατί απεμπολήσατε την αλλαγή; Πώς θα πορευθούμε σωστά, χωρίς ανανέωση μιας ηγεσίας που ρίχνει τις δικές της ευθύνες σε τρίτους και δεν κατεχει τη λέξη «αυτοκριτική»;

ΣΥΝ: Ως πότε 10-13%

ΘΕΜΑ ενίσχυσης, αναδιοργάνωσης και προγραμματικής ανανέωσης του Συνασπισμού θέτουν, από την πλευρά τους, και πολλά στελέχη του ΚΚΕ και της ΕΑΡ που επισημαίνουν ότι, από το 1967 ως σήμερα, η Αριστερά παραμένει καθηλωμένη στα ίδια ποσοστά του 10-13%.

ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ γεγονός ότι το ποσοστό του 10,3% που συγκέντρωσε, στις εκλογές αυτές, ο ΣΥΝ δημιούργησε κάποιο αίσθημα ανακούφισης στους φίλους και οπαδούς του, ιδιαίτερα σε κεινούς που α-

νησυχούσαν ότι το θέμα των μονοεδρικών (και άλλες ατυχίες «ερωτοτροπίες» στελεχών του ΣΥΝ με το ΠΑΣΟΚ...), θα κατέβαζαν το ποσοστό της Αριστεράς σε μονοψήφιο αριθμό. Αυτό τουλάχιστον προφήτευαν οι διάφορες σφυγμομετρήσεις ειδικών και μη, οι οποίοι, ακριβώς γι' αυτό, έσπευσαν να χαρακτηρίσουν το 10,3% ως «την μεγάλη έκπληξη των εκλογών»!

ΩΣΤΟΣΟ, φαίνεται ότι το 10,3% δεν είναι άσχετο με τον επαναπατρισμό στον ΣΥΝ αριστερών που είχαν φύγει από τον Συνασπισμό (λόγω συμμετοχής του στην κυβέρνηση Τζαννετάκη), αλλά και με την «σκληρύνηση» του ΣΥΝ απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, τις τελευταίες μέρες πριν από τις εκλογές: Ε, όχι και να μας λέτε ότι «συμμαχική κυβέρνηση» θα πει κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και ότι δεν υπάρχει θέμα προώπων!

ΚΑΤΑ ΤΑ ΆΛΛΑ, ο Συνασπισμός πάλεψε μέσα σε δύσκολες συνθήκες (ενώ τα «τείχη» σε όλη την ανατολική Ευρώπη κατέρρεαν) και άντεξε. Και αυτό για όλους όσους δεν έχασαν την πίστη τους στο Αύριο μιας ανανεωτικής Αριστεράς αποτέλεσε ελπιδοφόρο μήνυμα: Ναι, η Αριστερά μπορεί να ανοίξει νέους δρόμους προσέγγισης με την ελληνική κοινωνία. Αρκεί η ίδια, πρώτη να συνειδητοποιήσει ότι η ανανέωση είναι μια διαρκής πορεία, χωρίς σταθμούς, χωρίς εφησυχασμούς και, προπαντός, χωρίς δογματισμούς...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Υγεία - Κοινωνία - Πολιτική

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΟΥ «ΑΝΤΙ» ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ

Περιλαμβάνονται οι εισηγήσεις των: Γ. Τούντα, Γ. Κριμπά, Ν. Μανιού, Ν. Φίλια, Σπ. Δοξιάδη, Γερ. Πεντόγαλου, Άγγ. Χατζάκη, Έφης Λεοντίδου, Μ. Μυλωνάκη, Στ. Καφαντάρη, Ηλ. Κούβελα, Γ. Ευδοκίμиду, Θ. Χατζόπουλου, Άλκη Βατόπουλου, Φ. Σαλαμίνιου, Γ. Κυριόπουλου, Δ. Τριχόπουλου, Κ. Στεφανή και του υπουργού Γ. Γεννηματά.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δεινοκράτους 131 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 72.49.300

ημερο δηκτής

ΤΕΤΑΡΤΗ 4.4.90 ΤΡΙΤΗ 17.4.90

ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΑ

Συνασπισμός και **ΝΔ** αναστατώνουν διαδοχικά τη ζωή της Αθήνας για να πραγματοποιήσουν τις τελευταίες προεκλογικές συγκεντρώσεις τους —το **ΠΑΣΟΚ** προτιμά να τιμωρήσει τους **Θεσσαλονικείς**.

Στο **Κανάλι 29** είναι όλοι τους βέβαιοι για τη νίκη του **Κινήματος**. Αντί προγράμματος, προβάλλουν «σποτ» του **ΠΑΣΟΚ** και τους **Κουρή-Γαργαλάκο**, τους **συνεπείς αγωνιστές** που πρέπει οπωσδήποτε να βγουν βουλευτές. Στον **Αντέννα** είναι όλοι βέβαιοι για τη νίκη της **ΝΔ**. Στον «902», που εκπέμπει και από τηλεοράσεως, είναι βέβαιοι

για την συντριβή του **Συνασπισμού** κι εκλιπαρούν τους **Αριστερούς** να φανούν για μια ακόμη φορά **μεγαλόψυχοι**.

Στα διόδια της **Ελευσίνας**, της **Κορίνθου**, της **Πάτρας**, η **μάχη της σημαίας** μαίνεται. Λιγότεροι όμως από κάθε άλλη φορά αυτοί που επιθυμούν να φανερώσουν την κομματική τους ταυτότητα.

ΕΚΛΟΓΙΚΑ

Στηθήκαμε στις **ουρές**, δείξαμε **ταυτότητες** και **βιβλιάρια** κρύψαμε πίσω από το **παράβαν** την ντροπή μας, κλείσαμε μέσα στον **φάκελο** τις παιδικές μας ψευδαισθήσεις

για την πολιτική και τις καταθέσαμε στην **κάλη**.

Στηθήκαμε μπρος στις **οθόνες** αγωνιώντας μόλις ο **ήλιος** έδυσε κι άρχισαν να καταφθάνουν τα **μάντάτα** από τα άγνωστα, περιφρονημένα κι ερημωμένα **χωριά**, που πάντα στις εκλογές έχουν την **τιμητική** τους στέλνοντας πρώτα πρώτα τα **αποτελέσματα**.

Ένα ήταν **ευθύς εξ αρχής** σαφές: οι **ΕΤ1** και **ΕΤ2**, σε **εθνικό δίκτυο**, μας είχαν **πωλήσει** ως **θεατές** στους **διαφημιστές**. Χωρίς ντροπή, τα κρατικά κανάλια μας **βομβάρδισαν** με **διαφημίσεις**, διακόπτοντας τους **περισπούδαστους** λόγους **πολιτικών**, τις **εκτιμήσεις** **σχολιαστών**, το **μπλαμπλα** των **εκφωνητών**.

Το **δεύτερο** που αντιληφθήκαμε αρκετά νωρίς ήταν τι **σημαίνει** **Αριστερά** στην **Εξουσία**: ο κ. **Κατριβάνος** μας **θεωρούσε** **ανώριμους** κι **ανάξιους** να δούμε κι **εμείς** στην **οθόνη** μας τον **εικαζόμενο** **αριθμό** **εδρών** κατά **κόμμα** —ενώ ο ίδιος **ενημερωνόταν** συνεχώς από τους **κομπιούτορες**. Αλλά αν μάθαινε **όλος** ο **κόσμος** **όσα** **ξέρουν** οι **υπουργοί**, **πως** θα **έβγαζε** το **ψωμί** του ο **«πρύτανης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης»**;

Όσο όμως κι αν **κρατούσε** η **Τι-Βι** **μυστικό επτασφράγιστο** τον **αριθμό** των **βουλευτών** που **εξέλεγε** **κάθε** **κόμμα**, **ακόμα** και τα **μικρά** **παιδιά** **έβλεπαν** τη **μύτη** του **βέλους** του **ΠΑΣΟΚ** **στραμμένη** **προς** τα **κάτω**, ενώ **αντιθέτως** η **μύτη** της **ΝΔ** **αγνάντευε** τα **ύψη**.

Ακούσαμε **κάποια** **στιγμή** τον κ. **Φλωράκη** **Πρόεδρο** του **Συνασπισμού**, να **μιλά** για **κάποιο** **«κέρατο»** αλλά **αμέσως** **μετά** **επανόρθωσε** με τις **πασίγνωστες** και **ανέκαθεν** **χρησιμοποιούμενες** από τους **απανταχού** της **γης** **Αριστερούς** **γενικόλογιες** για το **«θετικό αποτέλεσμα»** στις **«δύσκολες συνθήκες»**. Τον **συνέδραμαν** στο **θεάρεστο** **έργο** του οι κ. **Φαράκος** και **Κύρκος**: **«Εγώ, αν ήμουν Πρόεδρος θα τα έλεγα καλύτερα»**, **εφαινονταν** να **σκέφτονται** και οι **δυο**.

Εν **συνεχεία** **είδαμε** τον κ. **Παπανδρέου** να **ζητά** να **«πετάξουν** **έξω»** τους **θορυβούντες**. Αμέσως **μετά**, **περιστοιχίζόμενος** από **νεάνιδες** **ωσαν** τα **Κρύα Νερά**, (**μέλλουσες** **συζύγους** του **ίσως**) **προδιέγραψε** **τόσο** **άσχημο** το **μέλλον** **όποιου** **αναλάβει** **πρωθυπουργός** **ώστε** **όλοι** οι **θαυμαστές** του **ανακουφίστηκαν** **που** ο **αρχηγός** τους **γλύτωσε** τον **Γολγοθά**.

Εν **τέλει** **εμφανίσθη** ο κ. **Μητσοτάκης**, τον **οποίον** **έ-**

σπευσε να τον **αποκαλέσει** **«πρωθυπουργό»** **παράτυχων** **γλοιώδης** **κόλαξ** **δημοσιογράφος**. Μόνο που **δεν** **έλυσε** **από** τη **χαρά** του ο **πάλαι** **ποτέ** **Αρχιαποστάτης**, **Εφιάλης**, **κτλ.** —και **μας** **επώλησε** **νταήλικι** **ότι** **διεκδικεί**, **έστω** και με **150** **βουλευτές**, την **εντολή**—**αποκρύπτων** **επιμελώς** **ότι** **στηρίζεται** σε **μυστακοφόρο** **εκ** **Γλυκών Νερών**.

Πρωί **σχεδόν** **μάθαμε** **πως**, ο **μεν** κ. **Κασιφάρας** **δεν** **είχε** **εκλεγεί**, **είχε** **όμως** **αξιωθεί** **έδρας** ο κ. **Ανδρουλάκης** του **Συνασπισμού** στον **Πειραιά**. Άγνωστον αν την **οφείλει** α) στο **πολυτελές προσωπικό αυτοδιαφημιστικό φυλλάδιο** για **όσα** **«κατόπιν ενεργειών»** του **έγιναν** στον **Πειραιά**, β) στην **υποστήριξη** των **μωρών της πίστας** του κ. **Α. Πανταζή** όπου ο **ανανεωτής** του **ΚΚΕ** **πραγματοποίησε** την **προεκλογική** του **συνεστίαση** με **θέμα** την **πολιτιστική αναβάθμιση** των **παραλιών**, γ) στην **υποστήριξη** των **«γάβρων»** που **επιφανές** τους **μέλος** είναι και ο κ. **Ανδρουλάκης** ή δ) στην **χωρίς όρους υποστήριξη** του από την **«Αυριανή»**.

Τον **κανάκευε**, τον **στόλιζε**, τον **παίνευε**, τον **σενιάριζε** —με **λίγα** **λόγια** **σαν** **καπόνι** τον **περιποιόταν** τον κ. **Στεφανόπουλο** ο **Α. Παπανδρέου**. Κι **αυτός** ο **αχάριστος** **εκαυχ-χρονιστής** και **ανανεωτής** **πήγε** με τον **Μητσοτάκη**...

Αναμενόμενο **πάντως** **ήταν** να **μην** **εκλεγεί** ο **Α. Μπριλλάκης**: από τη **στιγμή** που **ολόκληρος** ο **Συνασπισμός** **ετάχθη** **παρά** τω **ΠΑΣΟΚ**, ο **πρώην** **βουλευτής** της **Αριστεράς** **περίσσευε**.

Οι **«ποικιλώνυμες ηγεσίες»** **έγιναν** **ποικιλωνυμότερες** με την **προσθήκη** του **ονόματος** του κ. **Καραμανλή**. Κι **αφού** **αυτός** **θεωρεί** **εαυτόν** **κατάλληλον** για **Πρόεδρον** **Δημοκρατίας** **γιατί** να **μην** **θέλει** και η κ. **Μερκούρη** να **γίνει** **Δήμαρχος** **Αθηναίων**; Εν **τέλει** **αυτός** ο **τόπος** θα **μείνει** **χωρίς** **παππούδες** και **γιαγιάδες**.

ΟΙ ΒΡΟΧΕΣ

Μαζί με τη **ΝΔ**, τον κ. **Μητσοτάκη**, τον κ. **Καραμανλή**, **ήρθαν** οι **βροχές**. Πολλές **βροχές**, **πλούσιες**, με **αστραπές**, **βροντές**, **κεραυνούς**. Οι **παληότεροι** **θυμούνται** **πως** με **σεισμούς**, **ξεραίλα** και **πυρκαγιές** **μας** **είχε** **εγκαταλείψει** το **1981** η **επάρατος** **δειλιά**. **Σκονισμένο** και **στεγνό** **ήταν** το **φθινόπωρο** του '81 —και **μετά** τη **νίκη** του **ΠΑΣΟΚ** **είχε** **ξανά** **βρέξει**. Όχι **μόνο** **ευμετάβλητος** **αλλά** και **και-**

Η «θείκη Γκαρμπο» στα 36 της αποχώρησε. Οι καθ' ημάς «θεοί» και «θεές», αμορφότεροι οντες, θέλουν στα 80 τους να γίνουν Πρόεδροι και Δημάρχινες.

ροσκόπος λοιπόν ο καιρός. Όπου φυσήξει ο άνεμος της εξουσίας, παρούσες και οι βροχές. Για να δίνουν το δικαίωμα σε ηγέτες και οπαδούς να ισχυρίζονται πως οι **οίωνοι** είναι καλοί και οι **ουρανοί** δικοί τους.

ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ

Παρά τα περί του αντιθέτου λεγόμενα, και εφέτος η **Εβδομάς των Παθών** δεν ήταν μεγαλύτερη από τις υπόλοιπες και είχε ακριβώς 7 ημέρες. Ως προς τα **Πάθη**, έπασχον μόνον οι **Πασοκίτες**. Οι **Νεοδημοκράτες** εόρταζον την **Παλινόρθωσιν** του κόμματος των, την **Αποκατάστασιν** του **Αρχηγού** των, την **Επάνοδον** του **Θεού** των. Ως προς τους **Συνασπιστές** έκαναν συνεχώς τον **σταυρό** τους για το θαύμα του 10,3%. Ευτυχέστεροι όλων οι εις τα **Χρηματιστήρια** παίζοντες που βλέπουν τις μετοχές τους να παίρνουν την ανηφόρα.

ΠΑΣΧΑ

Τα γνωστά και καθιερωμένα: **αρνί, αυγά, κουλούρια, τσουρέκια, κοκορέτσια, μαγειρίτσες, γαρδούμπες, τσίκνα** —και τα διορθωτικά τους: **Σουρωτή, Περίε, Σέβεν Απ**.

Αν όμως γλυτώσαμε από τη **βαρυστομαχιά**, από τη φρικτή **ταλαιπωρία** της **επιστροφής** ουδείς διέφυγε —κάποιοι προσπάθησαν να αποφύγουν τα **μποτιλιαρίσματα** στους δρόμους του **Μοριά** επιβαίνοντες **αεροπλάνου** και έφαγαν τα **μούτρα** τους στον **Πάρνωνα**.

Κι όταν εν τέλει έφθασα στην **Αθήνα**, χωρίς να είμαι μεταξύ των **δεκάδων νεκρών** και των **εκατοντάδων τραυματιών**, με περίμενε το **Αφεντικό** για να μου βγάλει ξινό ό,τι είχα **φάει, πιεί, απολαύσει** όλες αυτές τις ημέρες. Ευτυχώς, το **καλοκαίρι**, δεν είναι μακριά.

Ο ΠΑΘΩΝ ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Σύλλογο Αρχιτεκτόνων, ενταύθα: επανειλημμένως, γραπτώς και προφορικώς, ιδιωτικώς και δημοσίως, έχω θέσει εις την ερίτιμον **Πρόεδρόν** σας το ζήτημα της **παρανόμου επεκτάσεως** του **Αρσακείου** επί της οδού **Πεσματζόγλου**. Απάντηση δεν έλαβα και το κτίσμα **οσονούπω περατούται**. Το **μπετόν** και τα **τούβλα** του στα **κεφάλια** σας και στα **κεφάλια** των **παιδιών** σας.

ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ

ΔΟΜΙΚΗ ΑΚΙΝΗΣΙΑ

Ανεπαισθήτως, μήνα τον μήνα, εκατοστό το εκατοστό, βουλευτή τον βουλευτή, η **Παλινόρθωσις** έγινε, οι **Νεοδημοκράτες** πήραν στα χέρια τους τα ηνία του κράτους. Ούτε λίγο, ούτε πολύ, χρειάστηκαν δέκα μήνες και τρεις εκλογικές αναμετρήσεις για να το πετύχουν. Μπορεί η **πλειοψηφία** τους να είναι **οριακή** και, τυπικά, να μην είναι **αυτοδύναμοι** —η **νίκη** τους όμως είναι **ολοκληρωτική**, όπως αυτή του **ΠΑΣΟΚ** το 1985. **Πρόεδρος** και **πρωθυπουργός** θα ανήκουν στην ίδια **παράταξη**, το **εξουσιαστικό οικοδόμημα** που προσπάθησε με επιμέλεια να **ανεγείρει** ο **Α. Παπανδρέου** κατέρρευσε.

Οι **μετακινήσεις**, οι **αλλαγές** ήσαν **οριακές** της τάξης του 1% και δεν συγκρίνονται βέβαια με όσα συνέβαιναν στη **δεκαετία** του 1970, όταν το **ΠΑΣΟΚ** **διπλασίαζε** σχεδόν τις **ψηφους** του από **εκλογή** σε **εκλογή**, η **ΝΔ** **γνώριζε** **ραγδαία πτώση** και η **ΕΔΗΚ** **διαλυόταν**. Έφθασαν όμως αυτές οι **οριακές αλλαγές** για να **ανατρέψουν** το **πολιτικό σκηνικό** και να **θέσουν** τα **κόμματα** σε **εντελώς νέες θέσεις**.

Με την **«ψυχή στο στόμα»** η **ΝΔ** θα εκλέξει **πρόεδρο Βουλής**, **πρόεδρο Δημοκρατίας**, θα λάβει η **κυβέρνηση** την **ψήφο εμπιστοσύνης**. Πολύ πριν τη **γενικότερη, διακομματική συναινέση** την **ενδιαφέρει** η **συναινέση** στο **εσωτερικό** της, την **ενδιαφέρει** η **συνοχή** της, αφού δεν έχει την **πολυτέλεια** ούτε μιας **απώλειας**. Σε αυτήν ακριβώς την **ανάγκη σύσφιξης των γραμμών, κλεισίματος όλου του κοπαδιού** στην **στρούγκα**, **αποβλέπει** και η **επανεμφάνιση** του **Κ. Καραμανλή** «σε αυτό που αποκαλείται **δημόσιος βίος** της χώρας». Με την **προειδοποίηση** **Καραμανλή**, τη **συμπαράταξη** του **κ. Στεφανόπουλου**, την **επανάκαμψη** του **κ. Ράλλη** η **συντηρητική παράταξη** έχει **συσπειρώσει** το **σύνολο** των **δυνάμεών** της. **Προσωπικές διαφορές**, **παλιότερες καταγγελίες**, **ηθικές δεσμεύσεις** **ξεχάστηκαν** **μπρος** στο **κοινό κομματικό συμφέρον**, **μπρος** στο **συμφέρον** «των **δικών** μας **ανθρώπων**» που **ξαναβρέθηκαν** στην **εξουσία**, όπως **επαίρεται** η **κ. Βλάχου**.

Ο **κ. Μητσοτάκης** δεν μπορεί όμως να **επαναπαυθεί** στις **δάφνες** του. Πρέπει κάθε στιγμή, πριν από κάθε **σύγκρουση** με τους **αντιπάλους** του, να έχει **δεδομένη** τη **συνοχή** του **στρατοπέδου** του. Η **παραμικρή** **διαρροή** σε στιγμή **σύγκρουσης** οδηγεί στην **κατάρρευση** της **κυβέρνησής** του. Θα **δεχθεί** ο **ηγέτης** της **ΝΔ** να **κυβερνήσει** με **αυτούς** τους **όρους** ή θα **επιχειρήσει** **έφοδο** για **ριζική ανατροπή** των **συσχετισμών** και **εδραίωση** της **εξουσίας** του; Στην **πρώτη περίπτωση** θα **έχουμε** **ίσως** **συμπτώματα** **αδράνειας** και **ακυβερνησίας**, στη **δεύτερη** **μετωπική σύγκρουση** με το **ΠΑΣΟΚ** και τον **Συνασπισμό**. Ούτε η **μία**, ούτε η **άλλη** **προοπτική** είναι **αισιόδοξες** διότι είναι **κοινή** **παραδοχή** πως η

χώρα **χρειάζεται** **γενναίες αποφάσεις** και **πολιτική ηρεμία**, μετά από μια **διετή** **σχεδόν** **περίοδο** **έντονων** **πολιτικών ανταγωνισμών**.

Το **ΠΑΣΟΚ** από την **άλλη** **μεριά** έχει **διδάχθει**, από το **παράδειγμα** της **ΝΔ** **όσο** **ήταν** **αντιπολίτευση**, πως **άλλη λύση** από τη **συσπείρωση** και την **ενότητα** **δεν υπάρχει**. Όρος όμως για την **ενότητα** είναι η **αναγνώριση** της **πρωτοκαθεδρίας** του **Α. Παπανδρέου**. Η **παραδοχή** πως την **τελευταία λέξη** για το **μέλλον** του **Κινήματος** την **έχει** ο **άνθρωπος** που **ευθύνεται** για την **ήττα** του. Η **ΝΔ** είχε την **πολυτέλεια** **αλλαγής ηγεσίας** το 1981 (**Ράλλης-Αβέρωφ**) και το 1985 (**Αβέρωφ-Μητσοτάκης**). Το **ΠΑΣΟΚ** είναι **ανίκανο** για **κάτι** **τέτοιο**, στο **βαθμό** που **δεν** **αποτελεί** **επιλογή** του **Α. Παπανδρέου**. Και **τίποτα** **δεν** **δειχνει** πως ο **πρόεδρος** του **ΠΑΣΟΚ** θα **εγκαταλείψει** την **πολιτική** στα **70** του, όταν ο **Κ. Καραμανλής** **επανακάμπτει** στα **85** του. **Τελετουργικές** και **άνευ ουσίας αλλαγές** θα **πρέπει** **λοιπόν** να **αναμένουμε** από **αυτόν** τον **χώρο**.

Ο **Συνασπισμός** **θεωρεί** «**θετικό**» το **δικο** του **εκλογικό αποτέλεσμα** διότι είχε **μικρή πτώση** σε μια «**δύσκολη συγκυρία**». Πρόκειται για **περίεργο συλλογισμό** διότι η **συγκυρία** **συνίσταται** στην **κατάρρευση** του «**παρκού σοσιαλισμού**» που **τόσο** τον **θαύμαζε** το **ΚΚΕ**, και στην **αλλοπρόσαλλη τακτική** των **τελευταίων μηνών** —από την **παραπομπή** **Παπανδρέου** ως την **αποδοχή** του για **πρωθυπουργό**. Την **συγκυρία** **δηλαδή** ο **ίδιος** τη **δημιούργησε**. Το **γεγονός** ότι η **συντριπτική πλειοψηφία** των **ψηφοφόρων** του **παρ' όλα αυτά** τον **ακολούθησε** **δείχνει** πως οι **Συνασπιστές** **αντέδρασαν** όπως οι **Πασοκίτες** το **καλοκαίρι**: **συσπειρώθηκαν** **συναισθηματικά**, **αδιαφορώντας** για τις **πολιτικές συνέπειες**. Τα **παραπάνω** σε **συνδυασμό** με το **ότι** ο **Συνασπισμός** είχε **σοβαρή κάμψη** στα **αστικά κέντρα** και **σταθερότητα** ή **άνοδο** στην **επαρχία** στις **παραδοσιακές περιοχές** **ισχύος** του **ΚΚΕ**, **δεν** είναι **αισιόδοξα**. Οι **όποιες** **ανεώσεις** στην **πολιτική**, στο **πρόγραμμα**, στα **πρόσωπα** **δεν** **προβλέπονται**, **δυστυχώς**, **ριζικές**. Κι **εδώ**, όπως και στη **ΝΔ**, και στο **ΠΑΣΟΚ**, η **σκιά** των **εξουσιαστικών γερόντων** **πέφτει** **βαριά**.

Με **άλλα λόγια**, οι **αλλαγές** είναι **λιγότερο** **δραστικές** απ' **όσο** **φαίνονται** στην **τηλεόραση**, όταν **παρελαύνουν** οι **νέοι υπουργοί**. **Φαίνεται** **ωσάν** τα **κόμματα** να **πάσχουν** από **δομική ακινησία**, να είναι **ανίκανα** για **κάτι** **άλλο** **πέραν** της **ομοιόμορφης αναπαραγωγής** τους. **Ριζικές αλλαγές**, **όξυνση** και **ένταση**, θα **πρέπει** να **αναμένουμε** αν η **ΝΔ** **επιχειρήσει** να **αξιοποιήσει** το **μικρό πλεονέκτημα** που **διαθέτει** για να **ανατρέψει** **πλήρως** την **κατάσταση** **υπέρ** αυτής. **Αλλά** **μπρος** σε **αυτό** το **ενδεχόμενο** είναι **μάλλον** **προτιμότερη** η **δομική ακινησία**.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΑΝΤΙ ΔΕΣΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Η ολιγομελής

Ασφαλώς και θα ενθουσιαστείτε μια από τις υποσχέσεις του κ. Μητσοτάκη στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου περί «ολιγομελούς και ευέλικτου» κυβερνητικού σχήματος. Φυσικά η υπόσχεση όχι μόνο δεν ετηρήθη, αφού η νέα κυβέρνηση έχει 40 μέλη, αλλά απ' ό,τι φαίνεται πριν συμπληρώσει μήνα από την ορκωμοσία της θα υπάρξει και «αναδόμηση» στην οποία, από τα μέχρι τώρα γνωστά, ο «αντάρτης» Α. Ανδριανόπουλος θα προαχθεί σε «καπετάνιο» ενώ θα προβλεφθεί και θέση υφυπουργού παρά τω πρώθυπουργώ για την κ. Ντόρα Μπακογιάννη.

Αν τώρα σημειώσετε και τις αντιδράσεις π.χ. Κρητών βουλευτών όπως του κ. Γ. Κεφαλογιάννη ο οποίος έμεινε εκτός νυμφώνος αφού το υπουργείο Εσωτερικών πήγε στον κ. Κούβελα πολύ φοβούμεστε ότι η πρώτη «αναδόμηση» της νέας κυβέρνησης δεν θα περιορισθεί σε μερικές εκκρεμότητες αλλά θα επεκταθεί και σε επόμενη.

Η σύνθεση του υπουργικού συμβουλίου δεν μπορεί όμως να εξεταστεί υπό το πρίσμα της αθέτησης μιας προεκλογικής υπόσχεσης. Αυτό που τελικά πρυτάνευσε στην τελική επιλογή ήταν η διατήρηση των ισορροπιών μεταξύ των τάσεων του κυβερνώντος κόμματος και η αποτύπωσή της στο κυβερνητικό σχήμα και όχι η ανάγκη του «ολιγομελούς και ευέλικτου». Πρόκειται για επιλογή που θα σημαδέψει και στο μέλλον την κυβέρνηση και προδιαθέτει και για επόμενους ανασχηματισμούς ή «αναδομήσεις»...

Άλλωστε και το «μίνι Υπουργικό Συμβούλιο», που όρισε ο κ. Μητσοτάκης και το οποίο θα συνεδριάζει δυο φορές την εβδομάδα ενισχύει την επιλογή του ολιγομελούς, αλλά όχι «ογκώδους» Υπουργικού Συμβουλίου το οποίο θα συνέρχεται δυο φορές το μήνα. Στην ίδια κατεύθυνση είναι τέλος και η διατήρηση των θεσμοθετημένων οργάνων (ΚΥΣΥΜ, ΚΥΣΕΑ κλπ.). Έτσι δεν θα πρέπει να υπάρξουν δυσαρέσκειες. Μπορεί να μην τα κατάφερε ο κ. Μητσοτάκης να κάνει «ολιγομελές και ευέλικτο» κυβερνητικό σχήμα, αλλά τα πάσης φύσεως κυβερνητικά όργανα είναι εντός του κανόνα και των υποσχέσεων...

Η «ανοχή»...

Η Νέα Δημοκρατία έστω και με την «ανάδελφη» αυτοδυναμία που τις εξασφάλισε η ΔΗΑΝΑ με τον κ. Κατοίκη σχημάτισε κυβέρνηση. Οι 151 έδρες της επιτρέπουν να κυβερνήσει και να εφαρμόσει το πρόγραμμά της. Τυπικά και ουσιαστικά μπορεί να εξαντλήσει την τετραετία. Είναι το κόμμα που αύξησε και στις τρεις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις το ποσοστό του ενώ τόσο το ΠΑΣΟΚ, όσο και ο Συνασπισμός μειώθηκαν.

Δεν διαθέτει όμως μεγάλη κοινοβουλευτική στήριξη. Οι 151 είναι μια εύθραυστη πλειοψηφία που απαιτεί την επιδίωξη μιας συναινετικής πολιτικής από το κυβερνητικό κόμμα και προϋποθέτει ανοχή, αλλά και υπεύθυνη αντιπολίτευση από τα αντιπολιτευόμενα κόμματα.

Με αυτά τα δεδομένα, λογικά, η ΝΔ δεν θα πρέπει να επιδιώξει αλλαγή του εκλογικού νόμου γιατί κάτι τέτοιο θα προκαλέσει ένταση, πόλωση και κρίση. Από την άλλη, όπως φάνηκε τουλάχιστον από τη μέχρι τώρα στάση της αντιπολίτευσης και της πλειοψηφίας του Τύπου υπάρχει η διάθεση — η γνωστή και ως «περίοδος χάριτος» ή «ανοχής» προς τα νέα κυβερνητικά σχήματα — να μην μείνει γράμμα κενό, αλλά να επεκταθεί και στη μορφή της αντιπολίτευσης που θα είναι σκληρή μεν αλλά ουσιαστική και εποικοδομητική εάν και η κυβέρνηση επιδείξει τη μετριοπάθεια, το διάλογο και τη συναίνεση που ήδη επαγγέλθηκε.

Η ουσιαστική αντιπαράθεση με θέσεις, προτάσεις και προγράμματα και η κριτική, ο διάλογος και η αναβάθμιση του Κοινοβουλίου θα φωτίζουν τις όποιες επιλογές και δεν θα αποκρύπτουν και συσκοτίζουν καταστάσεις.

Είναι μια περίοδος, αν τα κόμματα θέλουν να έχουν έστω και ελάχιστη συνέπεια με τα όσα έλεγαν περί 2.000, 21ου αιώνα κλπ., κατά την οποία οφείλουν να ανανεώσουν και να αλλάξουν τον πολιτικό τους λόγο. Να διαμορφώσουν νέες σχέσεις με την κοινωνία, να προωθήσουν την εσωκομματική δημοκρατία, να συλλάβουν τα μηνύματα και τις απαιτήσεις των καιρών.

Ελευθεροτυπία αλά Τούρκα

Στις 6 Απριλίου 1990 συγκλήθηκε στη γειτονική Τουρκία το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας προκειμένου να συζητήσει, μεταξύ άλλων, και το θέμα της παρουσίας

της του κουρδικού ζητήματος από τον αριστερό τουρκικό Τύπο. Κατά τη συζήτηση επικράτησε η άποψη ότι τα σχετικά δημοσιεύματα των τουρκικών αριστερών εντύπων δεν ευθυγραμμίζονται με τις επίσημες θέσεις της κυβέρνησης και θέτουν επομένως σε κίνδυνο τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα. Αποφασίσθηκε έτσι να κατάσχονται εις το εξής τα έντυπα που δημοσιεύουν τέτοιου είδους άρθρα.

Το μέτρο αυτό είχε και παλαιότερα εφαρμοσθεί. Τη φορά όμως αυτή κρίθηκε αναγκαία η ενίσχυσή του. Για ευνόητους λόγους δεν ζητήθηκε το κλείσιμο των εντύπων αυτών αλλά των τυπογραφείων στα οποία τυπώνονται.

Το τεύχος της 8ης Απριλίου του γνωστού περιοδικού «Προς το 2000» κατασχέθηκε, όπως είχε συμβεί συχνά και στο παρελθόν, επειδή δημοσίευε άρθρο που το Συμβούλιο Ασφαλείας θεώρησε φιλοκουρδικό. Το τυπογραφείο όπου τυπώθηκε το συγκεκριμένο φύλλο και που αποτελεί ιδιοκτησία της εφημερίδας Χουριέτ δεν υπέστη κυρώσεις επειδή η πιο πάνω απόφαση περί κλεισίματος των τυπογραφείων δεν είχε γίνει ακόμη γνωστή.

Η διεύθυνση της Χουριέτ αρνήθηκε να αναλάβει την εκτύπωση του επομένου τχ. του «Προς το 2000» της 15.4.1990 με αποτέλεσμα να διακοπεί η κυκλοφορία του. Σύμφωνα με νεώτερες πληροφορίες έχει διαταχθεί η σύλληψη του αρχισυντάκτη του περιοδικού Ντογού Περιντσέκ που κατηγορείται επιπλέον και για τη σύσταση παράνομης αριστερής οργάνωσης. Οι περισσότεροι από τους εργαζόμενους στο περιοδικό φέρονται ως μέλη της οργάνωσης αυτής. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι ο Περιντσέκ ήταν πάντοτε αντίθετος με κάθε είδους παράνομη δράση δίνοντας έτσι συχνά στους περισσότερους θερμόαιμους ομοϊδεάτες του αφορμή να τον κατακρίνουν.

Τα γεγονότα αυτά που ισοδυναμούν στην πράξη με κλείσιμο του «Προς το 2000» εγκαινιάζουν μια νέα εκστρατεία φίμωσης του αριστερού Τύπου και προδικάζουν την τύχη και άλλων εντύπων τα δημοσιεύματα των οποίων θα μπορούσαν να θεωρηθούν «εχθρικά» προς τα εθνικά συμφέροντα της Τουρκίας.

Η ειρωνεία συνίσταται στο γεγονός ότι το μέτρο περί κλεισίματος των τυπογραφείων ανακοινώθηκε λίγους μόλις μήνες μετά τις βαρύγδουπες δηλώσεις του Οζάλ σύμφωνα με τις οποίες σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα θα επιτραπεί και στην Τουρκία η λειτουργία ιδιωτικών τηλεοπτικών καναλιών ίσως για «πολυφωνία».

Η «σκιώδης»

«Σκιώδη κυβέρνηση» αποφάσισε να συγκροτήσει ο Α. Παπανδρέου για να προσδώσει, όπως διευκρίνισε, «νέο περιεχόμενο, δυναμική και προοπτική στο ρόλο του ΠΑΣΟΚ ως αξιωματική αντιπολίτευση». Στόχος «η αντιπολίτευση με κριτική που θα προσφέρει τις εναλλακτικές λύσεις, τις διαζευκτικές δυνατότητες» και όχι η «στείρα αντιπολίτευση».

Ο θεσμός γνωστός σε χώρες με παράδοση κοινοβουλευτισμού όπως η Αγγλία, πήρε συγκεκριμένη μορφή και περιεχόμενο από το κόμμα των Εργατικών. Η εφαρμογή του και εδώ, ασφαλώς και μπορεί να συνεισφέρει στην αναβάθμιση της Βουλής κάτι που ποτέ δεν επεδίωξε στο παρελθόν και ο κ. Α. Παπανδρέου.

Η εμπειρία κάνει πολλούς διστακτικούς, αλλά και επιφυλακτικούς για το ρόλο της «σκιώδους κυβέρνησης» που εξήγγειλε ο κ. Παπανδρέου. Πρώτα απ' όλα η κίνηση αυτή ερμηνεύεται σαν μια προσπάθεια διατήρησης των ενδοκομματικών ισορροπιών και όχι προωθητική της ενίσχυσης του Κοινοβουλίου και του διαλόγου που θα επιτρέπει στην αντιπολίτευση να ξεπερνά τα συνθήματα και το λαϊκισμό. Παράλληλα η κίνηση αυτή θεωρείται ότι «στοχεύει» προς το εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ με την έννοια ότι αποτελεί ένα είδος «κυματοθραύστη» της κριτικής που ασκείται στην ηγεσία του Κινήματος. Και επομένως το «μοίρασμα υπουργείων» από τον «σκιώδη πρωθυπουργό» του επιτρέπει να διαμορφώνει ισορροπίες και να αποδυναμώνει την κριτική με την παλιά δοκιμασμένη συνταγή μοιράσματος «εξουσιών» στο ΠΑΣΟΚ, σε αυτή την μεταβατική φάση με την «καινοτομία» της «σκιώδους κυβέρνησης». Σε αυτή την περίπτωση, που όπως φαίνεται ισχύει, δεν θα έχουμε τελικά να κάνουμε με μια «σκιώδη κυβέρνηση», αλλά με ένα «θέατρο σκιών».

Πώς λοιπόν να μην θυμηθείς τους Βελιγκέγκα και Χατζηαβάτη όταν ο κ. Παπανδρέου λίγο απέχει από το να κάνει και «προγραμματικές δηλώσεις», ενώ στέλεχος του ΠΑΣΟΚ δηλώνει σε συνέντευξή του σε ραδιοσταθμό ότι εάν θα λάβει «χαρτοφυλάκιο» αυτό είναι αρμοδιότητα του κ. Παπανδρέου...

Νικητές και αστυνόμοι

Καθυστερημένο, αλλά πάντα επίκαιρο. Αργά την Κυριακή 8 Απριλίου. Οι οπαδοί της Νέας Δημοκρατίας πανηγυρίζουν στους δρόμους. Άνθρωποι, αυτοκίνητα, κορναρίσματα, σημαίες τα συνήθη δηλαδή. Όποιο κόμμα κι αν επικρατήσει, όποια ομάδα κι αν πάρει το πρωτάθλημα, ίδια η γεύση...

Η πρωτοτυπία της βραδιάς; Στις 2.30 μετά τα μεσάνυχτα στη Λ. Όλγας, στο Ζάππειο, δυο αυτοκίνητα της Αμέσου Δράσεως τα ΕΑ10934 και ΕΑ12372 ...εκδηλώνονται. Από τα ανοιχτά παράθυρα οι αστυνομικοί επιδεικνύουν σημαίες της ΝΔ! Το εποχούμενο πλήθος παραληρεί. Οι αστυνομικοί και οι πολίτες εξέρχονται των οχημάτων τους κι εναγκαλίζονται...

Μια συναυλία του Ρος Ντέιλυ στα Χανιά

Μια νεανική ομάδα ξεκίνησε την πολιτιστική της δραστηριότητα στα Χανιά. Και το όνομα αυτής ΑΜΗΧΑΝΙΑ.

Αλλά ας αφήσουμε τους φίλους μας να τα πουν με τα δικά τους λόγια, αναγγέλλοντας και μια συναυλία που συνδιοργανώνουν η ΑΜΗΧΑΝΙΑ και το ΑΝΤΙ, το επόμενο **Σάββατο 28 Απριλίου**, στο χώρο που στεγάζεται το «Θεατρικό Εργαστήρι», στην παραλία του Κουμ-Καπί, στα Χανιά:

Στα Χανιά ψάχνουμε, δημιουργούμε...

Σε μια εποχή ανακατατάξεων, αβεβαιότητας, ανατροπής καθιερωμένων ισορροπιών, κάποιοι νέοι άνθρωποι στα Χανιά ψάχνουμε έστω και στα τυφλά κάποιους δρόμους δημιουργικής έκφρασης, ανιχνεύουμε τις δυνατότητες παρέμβασής μας στην καθημερινότητα της πόλης μας. Η πειραματική πολιτιστική ομάδα ΑΜΗΧΑΝΙΑ (ο τίτλος της δικαιολογείται απ' όσα σημειώνονται παραπάνω), που δημιουργήσαμε στηρίζεται στο μεράκι, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες πρώτ' απ' όλα των μελών της.

Δεν διακατέχεται από την αγωνία να επικρατήσει σαν ο μοναδικός αυθεντικός πολιτιστικός φορέας, ούτε να αποτελέσει ένα «κατεστημένο» πολιτιστικό σχήμα. Μας ενδιαφέρει η ποιοτική παρέμβασή μας στα πολιτιστικά πράγματα. Έχει ήδη γίνει ένα αθόρυβο ξεκίνημα με τη συλλογή στοιχείων σχετικά με την κίνηση του βιβλίου στα Χανιά, τα κριτήρια και τη συμπεριφορά του αναγνωστικού κοινού κτλ. που σύντομα θα δημοσιεύσει η ομάδα μας.

Το Σάββατο 28 Απριλίου, η ΑΜΗΧΑΝΙΑ προγραμματίζει την πρώτη ανοιχτή παρουσία της στη Χανιώτικη κοινωνία με τη Συναυλία του Ρος Ντέιλυ που διοργανώνει μαζί με το περιοδικό ΑΝΤΙ που η συμ-

βολή του υπήρξε καθοριστική για την πραγματοποίησή της.

Και επειδή βέβαια δεν υπάρχουμε μόνο για να διοργανώνουμε μεγάλες εκδηλώσεις και συναυλίες σκεφτόμαστε για το άμεσο μέλλον και άλλες δραστηριότητες σε μονιμότερη βάση που θα δίνουν και το στίγμα της ομάδας.

Έτσι σχεδιάζουμε μια κάπως σταθερή κινηματογραφική παρέμβαση που θα ξεκινήσει από τα τέλη του Μάη με ένα διήμερο αφιέρωμα.

Στις αρχές του καλοκαιριού σκεφτόμαστε να κυκλοφορήσουμε ένα μηνιαίο περιοδικό με αναφορές στη δράση και τους προβληματισμούς της ομάδας. Παράλληλα τα διάφορα τμήματα (μουσικό, τμήμα βιβλίου) ετοιμάζονται για πρωτότυπες δραστηριότητες σε συνεργασία με άλλους πολιτιστικούς φορείς και περιοδικά.

Μαζί μ' αυτά διαμορφωνουμε και το στέκι μας κοντά στο λιμάνι των Χανιών.

Δεν θεωρούμε ότι ανακαλύπτουμε την Αμερική μ' όλα τα παραπάνω. Όμως πέρα από μεγάλα λόγια και πολυθόρυβα σχήματα, σχεδιάζουμε να ξεκινήσουμε ένα εγχείρημα...

Συναυλία με τον ΡΟΣ ΝΤΕΪΛΥ και τους συνεργάτες του

Σάββατο 28 Απριλίου, ώρα 9 μ.μ.

Διοργανωτές:

το **αντί**

και η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ

ΑΜΗΧΑΝΙΑ

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΧΑΝΙΩΝ

Στο Χανιώτικο Θεατρικό Εργαστήρι (Παραλία Κουμ-Καπί)

ΠΕΡΙΟΥΣΙΕΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ

...και η ληστεία συνεχίζεται

του Ανδρέα Μπισση

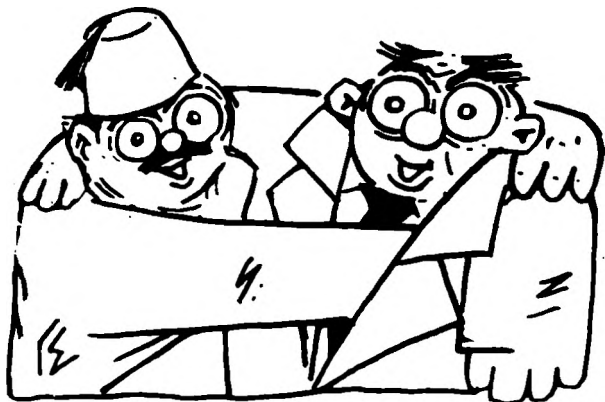
Μια σχεδιασμένη πολιτική ξεριζώ-
μού και λεηλασίας των περιου-
σιών τους, υπήρξε εδώ και 70 χρό-
νια η περιπέτεια της ζωής των 300.000
Ελλήνων που έμειναν στην Κωνσταντι-
νούπολη μετά τη συνθήκη της Λωζάννης
του 1923. Και φαίνεται ότι αυτή η απί-
στευτη διαδρομή δεν πρόκειται να τε-
λειώσει, παρά μόνον με την αποπομπή
και αρπαγή της περιουσίας και του τε-
λευταίου Έλληνα από τις 3.500 που έ-
χουν απομείνει, προς δόξαν της ανημπό-
ριας αλλά και της αδιαφορίας του ελληνι-
κού κράτους.

Νωπές είναι ακόμη στη μνήμη, οι μεγα-
λόστομες, όσο όμως και δόλιες, υποσχέ-
σεις του Οζάλ στο Νταβός, ότι θα παρέμ-
βει για να λυθεί το ζήτημα των περιου-
σιών της ομογένειας, σαν «αντάλλαγμα»
για την προσυπογραφή εκ μέρους της
Ελλάδας του πρωτοκόλλου σύνδεσης
ΕΟΚ - Τουρκίας του 1963. Ενώ όμως η κυ-
βέρνηση Παπανδρέου ετίμησε με παροι-
μιώδη αφέλεια τη δέσμευσή της, η κυ-
βέρνηση Οζάλ, μόνο τυπικά κατάργησε
τα πρωτοφανή μυστικά νομοδιατάγματα
του 1964, γιατί στη συνέχεια σκαρφίστη-
κε νέες απίθανες μεθοδεύσεις για να δια-
τηρήσει δεσμευμένες τις περιουσίες της
ομογένειας. Αποτέλεσμα, από τις 50 πε-
ρίπου σοβαρότερες υποθέσεις, ούτε μια
δεν έχει επιλυθεί, ενώ δυο περιπτώσεις,
ίσως οι σημαντικότερες, «επιλύθηκαν»...
σε βάρος των Ελλήνων δικαιούχων και υ-
πέρ του τουρκικού Δημοσίου!

Πρόκειται για την περίπτωση της πε-
ριουσίας του θανόντος πατριάρχη Μαξι-
μου, αξίας περίπου 1,2 δις δραχμών, που
έχει ήδη γίνει τζαμί αφιερωμένο μάλιστα
στο όνομα της Χαφιζέ Οζάλ μητέρας του
σημερινού προέδρου (!) της Τουρκίας και
για την περίπτωση της περιουσίας Πανά
αξίας περίπου 200 εκ. δρχ. (αναλυτικότε-
ρα, βλέπε «ΑΝΤΙ» τχ. 395, της 24/2/89).

Ο πατριάρχης Μάξιμος, με τον θάνατό
του, μεταβιβάζει την περιουσία του στον
αδελφό του Γιάννη Βαπορτζή. Ο τελευ-
ταίος επίσης μετά το θάνατό του, το
1983, καθιστά κληρονόμο την κόρη του
Κορνηλία. Εκδίδεται κανονικό κληρονο-
μητήριο από τις τουρκικές αρχές. Η υπό-
θεση θεωρείται κλεισμένη. Όχι όμως για
το τουρκικό Δημόσιο. Με παρέμβασή του
το 1985, το Δικαστήριο της περιφέρειας
Χαλκηδόνας χαρακτηρίζει «άκυρο» το
κληρονομητήριο, διότι σύμφωνα με πρό-
σθετη νομική πράξη του 1980, ρατσιστι-
κής και μεσαιωνικής έμπνευσης οι ελλη-
νικής καταγωγής τούρκοι υπήκοοι όχι
μόνο στερούνται τη δυνατότητα να αγο-
ράζουν, να πουλούν και να νέμονται τις
περιουσίες τους, αλλά επιπλέον στε-
ρούνται και των κληρονομικών τους δι-
καιωμάτων!

Με την κατάργηση των μυστικών δια-

ταγμάτων του '64, μετά το Νταβός, ανοί-
γει ο δρόμος για αναδρομική αναθεώρη-
ση μόνον κληρονομικών υποθέσεων.

Οι δικαιούχοι, προσφεύγουν στα τουρ-
κικά δικαστήρια και ζητούν αναψηλάφι-
ση της δίκης. Χωρίς καμιά επιχειρηματο-
λογία το αίτημά τους απορρίπτεται ωμά.
Βρισκόμαστε πλέον στις αρχές του καλο-
καιριού του '89 και το «Πνεύμα του Ντα-
βός» έχει εκπνεύσει! Στο μεταξύ, με δια-
δικασίες αστραπή, το τουρκικό Δημόσιο
έχει ήδη προβεί στην κατεδάφιση του οι-
κήματος Μαξίμου, παρά το γεγονός ότι
αυτό είχε χαρακτηριστεί «Διατηρητέο Α'
βαθμού» και στη θέση του κτιζείται ταχύ-
τατα το τζαμί της Χαφιζέ Οζάλ! Τον Σε-
πτέμβρη του '89 οι δικαιούχοι που πλέον
διεκδικούν μονάχα νόμιμες αποζημιώ-
σεις κάνουν έφεση κατά της απόρριψης,
αναψιλάφισης της δίκης. Απόφαση του
2ου Εφετείου της Άγκυρας 3:2 τους δι-
καιώνει.

Ο εφέτης, ωστόσο Ισμέτ Γιαννίκ Ομέ-
ρογλου, δεν το βάζει κάτω. Ενεργοποιεί
το δικαίωμα, που μόνο στο Δημόσιο ανα-
γνωρίζεται, και ζητά έφεση της εφέσε-
ως! Η εκδίκαση της υπόθεσης ορίζεται
για τον Αύγουστο του 1990. Οι πρωτο-
βουλίες όμως του κ. Ομέρογλου και ό-
σων τον στηρίζουν δεν σταματούν εδώ.
Εντελώς αιφνιδιαστικά, παρεμβαίνει ξα-
νά και χωρίς να ειδοποιήσει τους ενδια-
φερομένους, συγκαλεί το Εφετείο για τις
26 του Μάρτη 1990 και αλλάζει τη σύνθε-
ση των δικαστών. Και οι δυο πράξεις εί-
ναι εντελώς ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ, σύμφωνα ακό-
μα και με αυτήν την τουρκική νομοθεσία.
Έτσι, χωρίς την παρουσία της υπεράσπι-
σης και με αλλοιωμένη σύνθεση, το εφε-
τείο με απόφαση 4:1 απορρίπτει ξανά το
αίτημα αναψιλάφισης. Η υπόθεση χάνε-
ται οριστικά. Η ληστεία του τουρκικού
δημοσίου είναι «νόμιμη».

Ας σημειωθεί ότι στις εναγώνιες προ-
σπάθειες των ενδιαφερομένων, που μέ-
σω τρίτων έχουν πληροφορηθεί την εκδί-
καση της υπόθεσής τους, να ενεργοποιή-
σουν τις ελληνικές προξενικές αρχές να
παρέμβουν, συναντούν από τους ανθρώ-
πους του προξενείου **απαράδεκτη αδρά-
νεια και αβουλία**.

Βρισκόμαστε ήδη στην περίοδο κορύ-
φωσης της αντιδικίας μεταξύ Ελλάδας
και Τουρκίας για τη μειονότητα της Δυτι-

κης Θράκης, έχουν ήδη απελαθεί ο Τουρ-
κικός πρόξενος από την Κομοτηνή και ο
Έλληνας από την Κωνσταντινούπολη
και οι ιθύνοντες της Άγκυρας θεωρούν
πρόσφορη τη στιγμή να κλιμακώσουν τις
προκλήσεις και τις παρανομίες τους.

Σε κλίμα αντίστοιχο διαδραματίζον-
ται και τα γεγονότα σχετικά με την υπό-
θεση της **περιουσίας Πανά**.

Πρόκειται για την πιο γνωστή υπόθεση
της περιόδου του Νταβός, αφού γι' αυτή
έγινε λόγος και στο ελληνικό και στο
τουρκικό κοινοβούλιο, με επίσημες δη-
λώσεις και του Παπανδρέου και του Ο-
ζάλ.

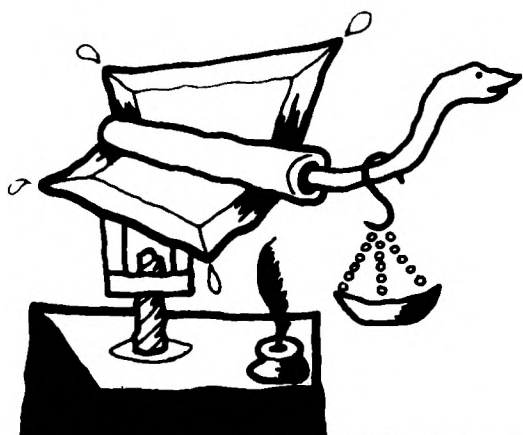
Μετά από αυτές τις δηλώσεις και μια
σειρά από απίστευτες δικαστικές περιπέ-
τειες, οι νόμιμοι κληρονόμοι της Πανά, ο
γιός της Κοσμάς και η γνωστή της Ελπί-
δα Φραγκοπούλου, με αποφάσεις που εκ-
δίδουν τα τουρκικά δικαστήρια το 1988,
αναγνωρίζονται τελικά κι ιδιοκτήτες της
κληρονομιάς. Από τότε όμως, έως τις αρ-
χές του '90, ποτέ δεν έλαβαν τα επίσημα
πιστοποιητικά με την αναγνώριση του
νόμιμου δικαιοπραξίας επί της περιου-
σίας τους.

Στην προσπάθειά τους να πουλήσουν
τα ακίνητα της περιουσίας τους, πριν λί-
γο καιρό, βρέθηκαν μπροστά στην α-
προσδόκητη έκπληξη, της απόρριψης
των τουρκικών αρχών να προβούν σε μια
τέτοια ενέργεια, διότι ο Δήμαρχος της
Πριγκίπου (όπου βρίσκονται τα ακίνητα),
με ειδική πράξη, την οποία ΟΥΔΕΠΟΤΕ
ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΕ στους ενδιαφερομένους,
είχε χαρακτηρίσει τα 2 ακίνητα «διατηρη-
τέα Β' βαθμού» και το 1 «απαλλοτριώσι-
μο για την ανέγερση πνευματικού κέν-
τρου!». Έτσι η περιουσία Πανά, βρίσκε-
ται και πάλι μπλοκαρισμένη από το τουρ-
κικό Δημόσιο.

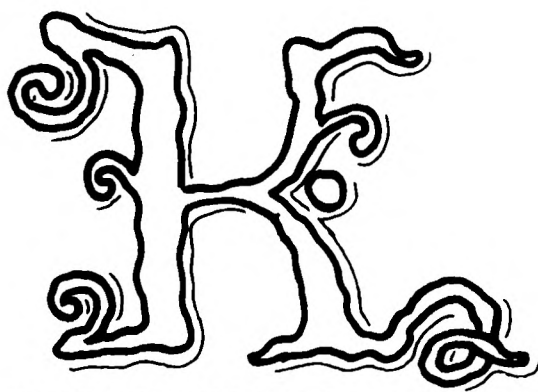
Περιττό να προσθέσουμε ότι τα σχετι-
κά διαβήματα των ενδιαφερομένων στην
αρμόδια υπηρεσία του ελληνικού ΥΠΕΞ α-
πέβησαν άκαρπα, διότι αυτή ήταν ιδιαίτε-
ρα «απασχολημένη», άγνωστο με τι.

Συμπέρασμα:

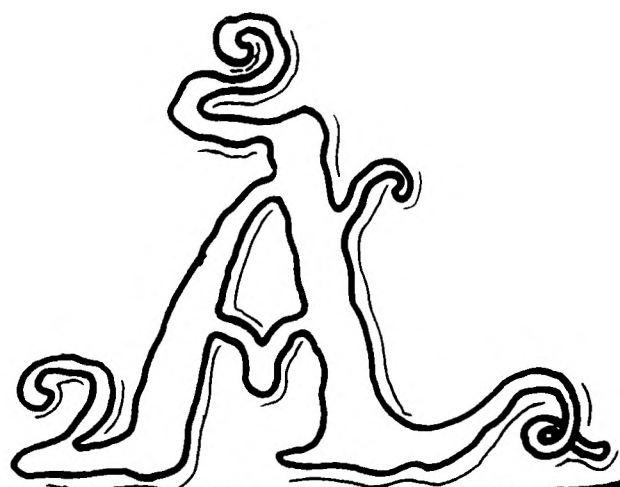
Αν πρόκειται να περιμένουμε από τις
ελληνικές κυβερνήσεις και τις υπηρεσίες
τους, τότε όχι μόνο θα σβύσει ο ελληνι-
σμός της πόλης, όχι μόνο θα χαθεί η Κύ-
προς, το Αιγαίο ή η Θράκη, αλλά οι νεο-
σουλτάνοι της Άγκυρας θα συρρικνώ-
σουν την Ελλάδα στην Πελοπόννησο,
μιας και δεν έχουν πάψει να θεωρούν, ότι
το σημερινό ελληνικό κράτος, «είναι ένα
ψευδοκράτος, δημιούργημα των μεγά-
λων δυνάμεων, μετά τους βαλκανικούς
πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο», όπως
μας πληροφορούν οι ανώνυμες προκηρύ-
ξεις ορισμένων θερμόαιμων μουσουλμά-
νων «συμπατριωτών» μας από τη Θράκη.

ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ ΧΑΟΣ.
ΠΛΑΣΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

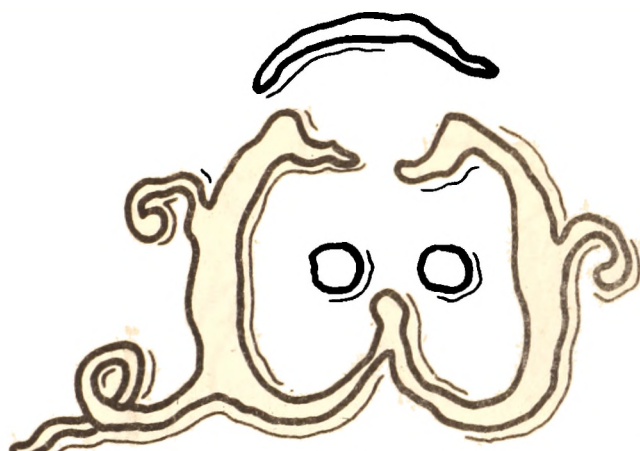
ΚΑΙ ΝΥΝ ΧΑΟΣ ΕΣΤΙ.
ΠΛΑΣΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

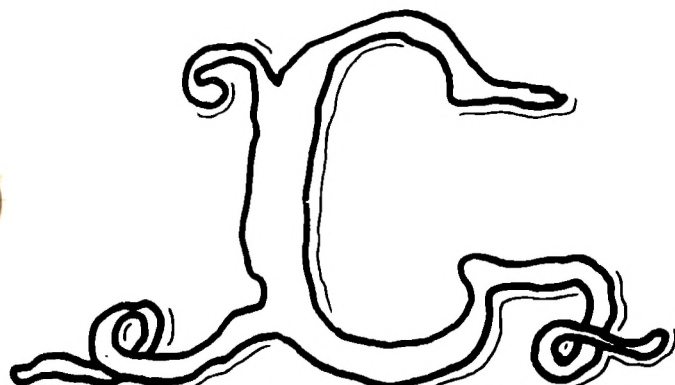
ΚΑΙ ΕΝ ΤΩ ΜΕΛΛΟΝΤΙ ΧΑΟΣ
ΕΞΕΤΑΙ, ΠΛΑΣΜΑ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ.

Ο ΘΕΟΣ, ΩΣ ΦΥΣΙΚΟΝ ΗΝ,
ΕΖΗ ΤΟ ΕΑΥΤΟΥ ΧΑΟΣ.

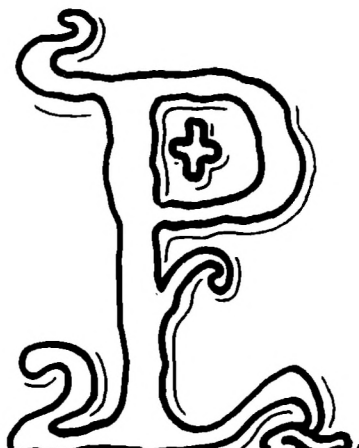
ΟΜΩΣ, ΩΣ ΦΥΣΙΚΟΝ ΗΝ,
ΚΑΤΕΛΗΦΘΗ ΣΦΟΔΡΑ ΥΠΟ ΑΝΙΑΣ.

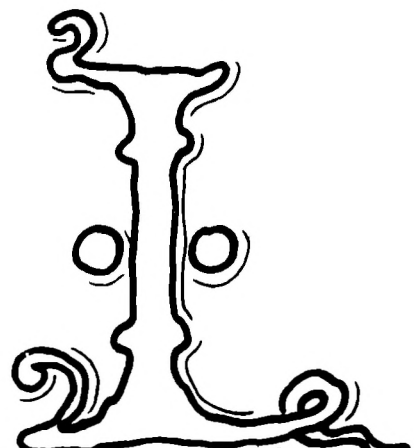
ΚΑΙ ΕΙΔΕ ΟΤΙ ΚΑΛΟΝ
ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΗΝ.

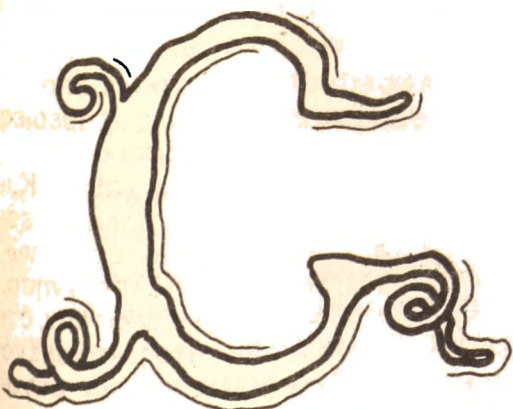
ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΟΤΙ ΕΣΤΕΡΕΙΤΟ ΥΙΟΥ...

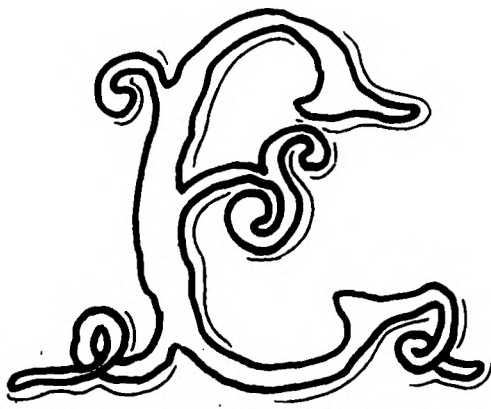
...ΚΑΤΗΛΘΕΝ Ο ΙΔΙΟΣ
ΙΝΑ ΣΩΣΗ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ...

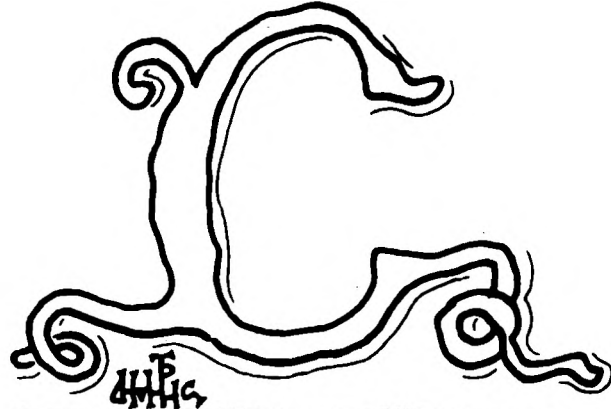
...ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΘΗ ΕΙΣ ΤΑΣ
ΤΕΤΡΑΕΤΙΑΣ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΕΤΙΩΝ.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΠΕΡΙΜΕΝΕ ΜΕ ΠΟΛΛΗ
ΛΑΧΤΑΡΑ ΝΑ ΤΟΝ ΞΕΚΑΝΕΙ.

ΓΙΑΤΙ ΟΠΩΣ ΛΕΕΙ ΚΙ Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ
Ο ΘΕΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΦΤΙΛΙΣΤΕΙ...

...ΚΑΙ ΝΑ ΣΤΑΥΡΩΘΕΙ ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΛΗΣΤΕΣ ΓΙΑ Ν' ΑΓΙΑΣΕΙ.

ΚΥΠΡΙΑΚΟ: ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΥΠΟΧ

Με την ευκαιρία των βουλευτικών εκλογών στην Ελλάδα αναζωπυρώθηκε η συχνά διατυπούμενη εισηγήση Κυπρίων πολιτικών για σύγκληση «πανεθνικής» Διάσκεψης στην Αθήνα, προς εξέταση της πορείας του Κυπριακού.

Θα ήταν, επομένως, σκόπιμη σύντομη αναδρομή, ιδίως στις τελευταίες εξελίξεις, πριν αποπειραθούμε προοπτική θεωρηση του προβλήματος.

Η τελευταία περίοδος του δικοινοτικού διαλόγου, που εξακολουθούμε να διανύουμε, ξεκίνησε με την ανάδειξη του κ. Βασιλείου σε πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, το 1987. Συνεχίζεται έκτοτε, με διακοπές και επαναλήψεις. Μετα το αδιέξοδο που σημειώθηκε στις αρχές Μαρτίου καταβάλλεται ήδη προσπάθεια επανένταξης. Η νέα πρωτοβουλία του κ. Ντε Κουεγιάρ τοποθετείται, σύμφωνα με πρώτες πληροφορίες, περί τον Ιούνιο.

Ο δικοινοτικός διάλογος, ως διαδικασία αναζήτησης λύσης των προβλημάτων που προκάλεσε η τουρκική εισβολή και εκτοτε συνεχιζόμενη κατοχή τμήματος της Κύπρου, εγκαινιάστηκε σχεδόν από την επαύριον της εισβολής. Καθιερώθηκε από την απόφαση 3212/1974 της Γενικής Συνελεύσεως των Ηνωμένων Εθνών και συνεχίστηκε, υπό την αιγίδα του Γεν. Γραμματέα προσφέροντος «καλές υπηρεσίες», σύμφωνα με αλληπαλίες μέχρι σήμερα αποφάσεις του Συμβουλίου

Για την ελληνική πλευρά ο διάλογος ήταν επιλογή ανάγκης. Την επέβαλλε η ελληνική αδυναμία αποκατάστασης των πραγμάτων δια στρατιωτικών μέσων. Η ελλειψη αυτής της δυνατότητας επισφράγισε και την μέχρι σήμερα σταθερά για την ελληνική πλευρά επιβλαβή πορεία του διαλόγου. Διότι διεξήχθη αποθεση ουσιαστικής αδυναμίας, αλλά και με τον πιο αδέξιο τρόπο.

Η διεθνής υποστήριξη, που επιμόνως επιδιώξαμε, εξυπηρέτησε, αρχικά, περιορισμένους μόνο στόχους διατήρησης του DE FACTO STATUS QUO. Διότι ο ξένος παράγοντας, συμπεριλαμβανομένων των Ην. Εθνών, ούτε καταδίκασε την Τουρκία ως εισβολέα —αντίθετα, της αναγνωρίστηκε, ρητώς ή σιωπηρώς ότι ενήργησε σύμφωνα με την Συνθήκη Εγγύησης—, ούτε βεβαίως, κατά μείζονα λόγο, ήταν διατεθειμένος να λάβει μέτρα σε βάρος της Άγκυρας. Το αμερικανικό Κογκρέσο ήταν η μόνη Αρχή, που θέλησε να ασκήσει πίεση στην Τουρκία επιβάλλοντας EMBARGO στην προς αυτήν αμερικανική στρατιωτική βοήθεια. Στην απόφαση αυτή αντιτάχθηκε ευθύς εξ αρχής η αμερικανική κυβέρνηση, με αποτέλεσμα να αρθεί τελικώς το μέτρο, καταλήγοντας μάλιστα σε διακωμώδηση. Γιατί ο Αμερικανός πρόεδρος δεσμεύθηκε να υποβάλλει ανά διμήνο στο Κογκρέσο έκθεση προόδου ως προς το Κυπριακό. Πρόκειται για κείμενα που συνιστούν μνημεία ωραιοποίησης και παραπλη-

σης προς διαφυλαξη της πολιτικής των ΗΠΑ έναντι της Άγκυρας, και, συνακολούθα, του κύρους της. Το Κογκρέσο αρκείται σε αυτές τις εκθέσεις χωρίς σχολία.

Υπό τις συνθήκες αυτές ο δικοινοτικός διάλογος ήταν διαδικασία που «εξ' ορισμού» δεν ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε λύση του Κυπριακού. Δηλαδή σε διευθέτηση που θα συνιστούσε από συμφωνού με την Τουρκία βελτίωση υπέρ της ελληνικής πλευράς του μετακατοχικού status quo. Διότι η Τουρκία, στο πλαίσιο του συσχετισμού ισχύος με την Ελλάδα, υπερτερούσε αρκετά, ώστε να μην είναι διατεθειμένη να δεχθεί να εγκαταλείψει τα κτηθέντα, που εντάσσονται στους παγίους γεωπολιτικούς στόχους της, καθ' όλη τη γραμμή αντιπαράθεσης Τουρκίας-Ελληνισμού, δηλαδή από την Θράκη και το Αιγαίο μέχρι την Κύπρο. Αξίζει στο σημείο αυτό ιδιαίτερα να επισημανθεί ότι η Άγκυρα έχει καλύτερη αίσθηση της ιστορίας από εμάς τους Έλληνες. Θεωρεί τον ελληνισμό ενιαίο, καθ' όλη τη γραμμή της αντιπαράθεσης, αδιαφορώντας για το ότι δεν στεγάζεται υπό ενιαία κρατική οντότητα. Ενιαίους μας θεωρεί και ενιαίος είναι ο πολιτικοστρατιωτικός σχεδιασμός έναντι των Ελλήνων. Ο τουρκικός επεκτατισμός είναι σωρευτικός όχι επιλεκτικός. Δεν θα αρκεστεί στην Κύπρο, όπως ενδόμυχα προσδοκούν ορισμένοι πολιτικοί ηγέτες. Δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως «αβαρία φορτίου», η

Κύπρος για να διασωθεί το υπόλοιπο σκάφος. Αντίθετα, με την Κύπρο ως εφελτήριο οι Τούρκοι θα επιδοθούν στην προσπάθεια επέκτασης επιρροής και στο Αιγαίο και στη Θράκη.

Εντελώς διαφορετική η στάση της Άγκυρας που σταθερά επιδίωκε και επιδιώκει βελτίωση των κτηθέντων στην Κύπρο δια νομιμοποίησης των τετελεσμένων και της καθιέρωσης, υπό τη στρατιωτική της εγγύηση, κατ' ισομοιρία και εξ' αδιαίρετου δικαιονομικού καθεστώτος ομοσπονδιακού-συνομοσπονδιακού τύπου. Θα πρόκειται δηλαδή, όπως εντελώς πρόσφατα αποκάλυψε ο κ. Ντενκτάς, ωμά, χωρίς πλέον φραστικές μεταμφιεσεις, για δυο ανεξάρτητα κράτη, συνδεδεμένα στην κορυφή με χαλαρό ομοσπονδιακό σχήμα, για να εξασφαλίζεται η συγκυριαρχία και η τουρκική εγγύηση. Ούτε παλιννόστηση, προσφύγων, ούτε ελευθερία εγκατάστασης και ιδιοκτησίας των πολιτών, καθ' όλην την επικράτειαν. Ίσως κάποια αναδιάρθρωση συνόρων. Η Κύπρος υπό τους όρους αυτούς θα μεταβαλλόταν σε είδος προτεκτοράτου της Άγκυρας.

Κατά συνέπεια, ο δικαιονομικός διάλογος, όπως διεξήχθη από θέση αντικειμενικής αδυναμίας, και μάλιστα αδέξια υπό την επιρροή ενός ψευδορεαλισμού και συνακόλουθης υποχωρητικότητας της ελληνικής πλευράς ήταν μοιραίο να οδηγήσει βαθμιαία σε διολίσθηση προς τις παγίως αμετακίνητες τουρκικές θέσεις.

Λευκωσία και Αθήνα, λόγω πολύπλευρης κόπωσης και αδυναμίας, κυριολεκτικώς «μοιραίοι και άβουλοι», ανήγαγαν το διάλογο σε αποκλειστικό μέσο προώσπισης των συμφερόντων του Κυπριακού Ελληνισμού. Παράλληλα η νοοτροπία αυτή οδήγησε σε χαλάρωση φρονήματος που διευκόλυνε την αποδοχή από το ευρύ κοινό των ψευδαισθήσεων που καλλιέργησε συστηματικά η ηγεσία ότι υπό τις περιστάσεις ο διάλογος θα μπορούσε δεινώς να οδηγήσει σε βελτίωση των συντελεσθέντων. Είναι ανθρώπινο ο λαός να υποδέχεται την ελπίδα και να δυσπιστεί σε ό,τι εμφανίζεται απαισιόδοξο και σε ό,τι συνεπάγεται θυσίες.

Έτσι, στη διάρκεια του μακρόσυρτου, πολυετούς αυτού διαλόγου φτάσαμε στο σημείο, πάντοτε ματαιώς ελπίζοντες, να εγκαταλείψουμε την μια μετά την άλλη βασικές θέσεις αρχής, όπως π.χ.: — το αίτημα αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων ως όρο έναρξης των διαπραγματεύσεων — το ενιαίο του κράτους χάριν της Ομοσπονδίας —, το αίτημα αποχώρησης όλων των τουρκικών στρατευμάτων, αφού εμμέσως δεχθήκαμε ότι κάποια τμήματα θα παραμείνουν —, το αίτημα επιστροφής όλων των προσφύγων —.

ουσιώδεις θέσεις που θα εξασφάλιζαν Σύνταγμα που θα αντανάκλούσε την πληθυσμιακή αναλογία, δεχθήκαμε την ισοτιμία των δυο Κοινοτήτων και άλλα πολλά. Τελευταίως μάλιστα αντιμετωπίζουμε και το αίτημα «αναγνώρισης» τουρκοκυπριακού κράτους.

Και οι Τούρκοι έναντι όλων αυτών πώς ανταποκρίθηκαν. Δεν μετακινήθηκαν ούτε ένα εκατοστόμετρο από τις αρχικές θέσεις τους. Επιμένουν ότι είναι ισότιμοι συγκυρίαρχοι όλης της Κύπρου, ότι αυτή θα αποτελείται από δυο ζώνες πληθυσμιακώς ομοιογενείς και σαφώς διακεκριμένες και αποδέχονται μόνο μια κάποια χαλαρά σύνδεση στην κορυφή των δυο κρατικών οντοτήτων, διότι έτσι βεβαίως θα εξασφαλίζεται νομικώς η δικαιονομική συγκυριαρχία και η στρατιωτική εγγύηση της Τουρκίας.

Οι Τούρκοι δεν μετακινήθηκαν ούτε ένα εκατοστόμετρο από τις αρχικές θέσεις τους. Επιμένουν ότι είναι ισότιμοι συγκυρίαρχοι όλης της Κύπρου, ότι αυτή θα αποτελείται από δυο ζώνες πληθυσμιακώς ομοιογενείς και σαφώς διακεκριμένες και αποδέχονται μόνο μια κάποια χαλαρά σύνδεση στην κορυφή των δυο κρατικών οντοτήτων, διότι έτσι βεβαίως θα εξασφαλίζεται νομικώς η δικαιονομική συγκυριαρχία και η στρατιωτική εγγύηση της Τουρκίας.

Θα έπρεπε να επισημανθεί στο σημείο αυτό ότι όλα όσα αναφέραμε, όλες οι ελληνικές παραχωρήσεις δεν είχαν πάντα νομική δεσμευτικότητα. Εγένοντο υπό τον όρο της τελικής λύσης και για αυτό ενεφανίζοντο περισσότερο εύπεπτες. Ωστόσο η δεδηλωμένη πρόθεση παραχωρήσεων καλλιέργησε και εντός και εκτός της Κύπρου συνείδηση ότι οι παραχωρήσεις αυτές ήταν δεδομένες. Δημιουργήθηκε δηλαδή «ένα πολιτικό κεκτημένο» υπέρ της τουρκικής πλευράς, από το οποίο είναι πολύ δύσκολο —όχι αδύνατο— να αποδεσμευθούμε.

Η τελευταία περίοδος του δικαιονομικού διαλόγου, αυτή που έχει ως αφετηρία την εκλογή ως προέδρου του κ. Βασιλείου υπήρξε πλέον δραματική και αποκαλυπτική. Διότι ο κ. Βασιλείου πίστεψε, όπως άλλωστε και ο κ. Κληρίδης, υποστηρικτής και μέντωρ του προέδρου, στη σκοπιμότητα των υποχωρήσεων. Πίστε-

ψε ότι μπορούσε να βρει λειτουργική λύση που θα απέβαινε υπέρ των Ελλήνων. Ισχυρίζονται πολλοί ότι ο κ. Βασιλείου είναι ρομαντικά αφελής. Προσωπικά, υποστήριξα, σε παλαιότερο άρθρο μου στο ΑΝΤΙ, αλλά και αλλού, ότι ο κ. Βασιλείου έχει ενδομύχως αποδεχτεί κάθε υποχώρηση προκειμένου να επαναλειτουργήσει η Κύπρος ως Ομοσπονδιακή πολιτεία. Πιστεύει ότι η ελληνική πλευρά ουδέν δύναται να πράξει προς αποκατάσταση του STATUS QUO ANTE και ότι κατά συνέπεια μοναδική ελπίδα βελτίωσης υπέρ των Ελληνοκυπρίων είναι να επικρατήσουν βαθμιαίως οικονομικώς στο πλαίσιο νέας, μικτής Πολιτείας. Ονειρεύεται ο Κύπριος πρόεδρος την Κύπρο, σύμφωνα με δικές του εκμυστηρεύσεις, ως Σιγκαπούρη ή Λιχτενστάιν της Μεσογείου. Πρόκειται βεβαίως για πελώριο σφάλμα εκτίμησης. Διότι ο κ. Βασιλείου δεν συναλλάσσεται με Τουρκοκύπριους εμπόρους, αλλά με την Άγκυρα η οποία δεν θα θυσιάσει πάγιους γεωπολιτικούς στόχους της στην Κύπρο προς χάριν της οποιασδήποτε ευημερίας των Ελληνοκυπρίων. Άρα και αυτή η κυνική προσπάθεια του Κυπριακού είναι εκτός πραγματικότητας. Δεν θίγω την ιστορική διάσταση και τα ιστορικά κριτήρια, γιατί έναντι αυτών ο πρόεδρος Βασιλείου δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη κλίση...

Έτσι φτάσαμε στο σημείο, πλαδαροί και άνευροι, να αντιμετωπίσουμε επισήμως αίτημα του Ντενκτάς για αναγνώριση του τουρκοκυπριακού κρατιδίου από την ελληνική πλευρά, ως όρου προόδου των διαπραγματεύσεων.

Εάν τελεσφορήσει νέα πρωτοβουλία του κ. Ντε Κουεγιάρ και έχουμε νέο δικαιονομικό διάλογο είναι βέβαιο ότι θα βρεθούμε μπροστά στην εξής κατάσταση: Ο γεν. γραμματέας θα υποβάλλει κάποιο νέο χαρτί που θα είναι συγκεκριμένος της εναρκτήριας δήλωσής του του Φεβρουαρίου 1990 και κάποιων απόψεων του κ. Ντενκτάς για δικαίωμα αυτοδιάθεσης της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Και τούτο διότι, ενώ η ελληνική πλευρά στην Νέα Υόρκη απέφυγε συστηματικά να επικρίνει το κάκιστο κείμενο του κ. Ντε Κουεγιάρ, που στην ουσία συνιστά πλαίσιο λύσης του Κυπριακού, ο Ντενκτάς και διαφώνησε και υπέβαλε το προκλητικό σχέδιο για αυτοδιάθεση των Τουρκοκυπρίων και άλλα παρόμοια. Εμείς διστάσαμε να μιλήσουμε για να μην μας πουν αδιάλλακτους. Ο Ντενκτάς τόλμησε να διαφωνήσει με ωμότητα, προώθησε την υπόθεσή του και ουδέν υπέστη. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι τι πρέπει να γίνει:

● Η ελληνοκυπριακή πλευρά θα πρέπει να αποδοκιμάσει την εναρκτήρια δήλωση του Γεν. Γραμματέα λέγοντας ότι σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αποτελέσει βάση λύσης του Κυπριακού

- Να ανακαλέσει όλες τις μέχρι τώρα παραχωρήσεις δηλώνοντας ότι δεν την δεσμεύουν.

- Να προτάξει το αντικατοχικό αίτημα.

- Και να δηλώσει ότι θα είναι πρόθυμη πλέον για διαπραγματεύσεις μόνο από μηδενική βάση και στο πλαίσιο των αρχών και αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών.

Βεβαίως δεν πρόκειται να λυθεί έτσι το Κυπριακό. Μπορεί όμως να επιτευχθεί ο απεγκλωβισμός της ελληνικής πλευράς από διαδικασίες και παραχωρήσεις που έχουν λειτουργήσει απολύτως υπέρ των Τούρκων, ενώ απολύτως έβλαψαν την ελληνική πλευρά.

- Να γίνει συστηματική προετοιμασία μαζί με την Ελλάδα για τη χάραξη μακροπρόθεσμης και πολυπλευρης πολιτικής που θα αποβλέπει σε συστηματικό αγώνα συντήρησης και απελευθέρωσης. Όλα αυτά δεν είναι ανέφικτα όνειρα όπως οι ηττοπαθείς και ενδοτικοί υποστηρίζουν. Είναι εφικτά, αν υπάρχει θέληση, εμπνευσή και ικανότητα.

Τέλος εν όψει όλων αυτών ποια ήταν η αντίδραση της Ελλάδας;

Η ελλαδική πολιτική ηγεσία για χρόνια τώρα, αδιακρίτως πολιτικών παρατάξεων και ανεξαρτητως κενών, συχνά υποκριτικών, ρητορικών εξάρσεων θεώρησε το Κυπριακό ως αναπόφευκτο «πονοκέφαλο» έναντι του οποίου αναζητούσε την οποιαδήποτε θεραπεία. Ακριβέστερα, οι πολιτικοί ηγέτες της Ελλάδας, με εξαίρεση τον Στρατάρχη Παπαγό, εκτι-

μούσαν ότι η προώθηση του Κυπριακού προς στόχους εθνικά παραδεκτούς ξεπερνούσε τις ελληνικές δυνατότητες. Δεν είναι του παρόντος να επιχειρηθεί κριτική ανάλυση της θέσης αυτής την οποία τουλάχιστον ο υπογράφων θεωρεί πολλαπλώς εύφρονη.

Κατά συνέπεια η Ελλάδα πρόθυμα συνετάχθη με κάθε προσπάθεια που απέβλεπε σε διακανονισμό του Κυπριακού από συμφώνου με την Τουρκία. Παρέβλεψε δηλαδή, όπως αναφέρω ανωτέρω, ότι επρόκειτο για στόχο εξαρχής ανέφικτο λόγω του δυσμενούς για μας συσχετισμού δύναμης με την Τουρκία και των πάγιων γεωπολιτικών της στόχων. Τις θλιβερές συνέπειες των αλληπάλληλων μακρόσυρτων διαλόγων τις είδαμε. Άλλωστε με ανάλογο πνεύμα αντιμετωπίζουμε και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στην ισχύ και στην προκλητικότητα της Τουρκίας αντιτάσσουμε προθυμία για διάλογο. Μόλις προχθές η Άγκυρα ανήγγειλε την επιτυχή εκτόξευση τουρκικού πυραύλου μέσου βεληνεκούς. Με το όπλο αυτό μπορεί να καταστρέψει άνετα τη βιομηχανία και πηγές ενέργειας της Ελλάδας. Πάλι με διάλογο θα αντιμετωπίσουμε τη νέα κατάσταση.

Και γιατί η Τουρκία να υποχωρήσει σε έναν τέτοιο διάλογο όταν θα διαθέτει τόσο ισχυρή διαπραγματευτική θέση. Με τους πυραύλους δεν υπάρχει περιθώριο διαλόγου.

Υπό τις συνθήκες αυτές καλείται η Ελλάδα από την Κύπρο σε «Πανεθνική Διάσκεψη» προς εξέταση και χάραξη της πε-

ραιτέρω πορείας του Κυπριακού.

Ποιοι θα μετάσχουν σε μια τέτοια Διάσκεψη; Η ηγεσία των τριών μεγάλων πολιτικών κομμάτων της Ελλάδας, που αμετακίνητα, στερεότυπα και πληκτικά υποστηρίζουν τις πρωτοβουλίες Ντε Κουεγιάρ, ενώ βεβαίως γνωρίζουν πού οδηγούν αυτές. Θα μετάσχει ο πρόεδρος Βασιλείου, ένθερμος υποστηρικτής του συμβιβασμού —θα πρόσθετα, παραβλέποντας περιστασιακά ηρωική ρητορεία— του οποιουδήποτε συμβιβασμού. Επίσης, ο κ. Κληρίδης για τον οποίον ισχύουν περίπου όσα και για τον κ. Βασιλείου, μόνο που αυτός στερείται του ελαφρυντικού της απειρίας. Θα μετάσχει και το ΑΚΕΛ, που παράλληλα με την Ελληνική Αριστερά, υποστηρίζει και αυτό παγίως τον συμβιβασμό και για λόγους απηρχαιωμένου μαρξιστικού διεθνισμού. Βεβαίως θα παραστούν και οι κ. Κυπριανού και Λυσσαρίδης. Θα έχουν την ευκαιρία να διαφωνήσουν, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Θα έχουν όμως τουλάχιστον τακτοποιήσει τη θέση τους έναντι της Ιστορίας... Για αυτούς όμως το πεδίο αντίστασης στον ενδοτισμό είναι ο ανένδοτος αγώνας στην Κύπρο και όχι πλαδαρές πανεθνικές διασκέψεις και ανάλογες δηλώσεις.

Κατά συνέπεια, η περίφημη πανεθνική διάσκεψη αναμένεται δυστυχώς να λειτουργήσει ως συνέλευση συνδικών πτωχεύσεως. Θα κληθεί απλώς να προσυπογράψει μια ακόμη χρεωκοπία του αγώνα για απελευθέρωση της Κύπρου. Υπό τις συνθήκες αυτές μακάρι να μην γίνει. Γιατί θα προσθέσει γελοιότητα στο δράμα.

**Και παλι...
δρώμενα**

**Ένα
τεύχος
αφιερωμένο
ειδικά στο
Σύγχρονο
Αγγλικό Θέατρο**

ΔΙΗΜΕΡΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

13

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
Σ' ΟΛΑ ΤΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Κεντρική διάθεση:—
ΠΡΟΟΔΟΣ, Μεσολογγίου 5, τηλ. 36.21.001

τό
Ημερολόγιο
του
Αντρέα

ΣΗΜΕΡΑ ΠΕΡΑΣΕ
ΜΙΑ ΓΡΗΘΥΛΑ
ΑΠΕΝΑΝΤΙ
ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΓΗΡΑ
ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

DIARY

Πετρουλάκη

πρώτη έκδοση Αθήνα 1987

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΉΞΕΡΕ ΠΟΛΛΑ

του Κώστα Μαρδά

Όσα γράφαμε πριν ένα μήνα για τη θεαματική στροφή του Μουαμάρ Καντάφι επιβεβαιώνονται καθημερινά. Αποπομπή του Αμπού Νιντάλ και φιλοφρονήσεις προς τη Δύση είναι δύο χαρακτηριστικά γεγονότα για τη μεταβολή της πολιτικής του Λίβυου ηγέτη. Οι σχέσεις του λυβικού καθεστώτος με Έλληνες πολιτικούς —Παπανδρέου και Μητσοτάκη μη εξαιρουμένων— είναι γνωστές.

Δημοσιεύουμε σήμερα ένα ρεπορτάζ που δείχνει πόσο ο τέως πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου ενδιαφερόταν για τις εξελίξεις στην περιοχή, πώς ενημερωνόταν αλλά και πόσο «άφιλος» στάθηκε προς τον Μουαμάρ Καντάφι.

Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ κ. Α. Παπανδρέου ήξερε λεπτομέρειες για τον αμερικανικό βομβαρδισμό κατά του Καντάφι, που έγινε στις 16 Απριλίου του 1988, λεπτομέρειες που αγνοούσαν πολλοί αξιωματούχοι των ΗΠΑ.

Πώς; Ο κ. Παπανδρέου ως πρωθυπουργός, ενημερωνόταν από έμπιστο πρόσωπο, εγκατεστημένο στην αμερικανική πρωτεύουσα, με πρόσβαση στο Κογκρέσο, στο Πεντάγωνο και στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ.

Ο Αμερικανός άνθρωπος του Ανδρέα στις ΗΠΑ, πληρωνόταν για τις υπηρεσίες του από τη γενική γραμματεία Τύπου και με το ψευδώνυμο «J. WASHINGTON» —δεν υπάρχει τώρα λόγος να αναφέρουμε το όνομά του— έστελνε επί εβδομαδιαίας βάσης telex στο όνομα της κ. Αγ. Κοκκόλα για διεθνή θέματα.

Τα κείμενα έφθαναν στο Πολιτικό Γραφείο και κατέληγαν στα χέρια του κ. Παπανδρέου. Έτσι μάθαινε έγκαιρα και έγκυρα τις «αθέατες» πλευρές των μεγάλων διεθνών γεγονότων. Στα εμπιστευτικά τέλεξ που κατορθώσαμε να εξασφαλίσουμε, υπάρχουν πληροφορίες και εκτιμήσεις του τύπου: αν οι ΗΠΑ σχεδιάζουν πραξικόπημα στη Λιβύη, ποιοι γερουσιαστές εκδηλώνουν τα αντι-Παπανδρεϊκά τους αισθήματα, τι τεκταίνεται στο Κογκρέσο με τη στρατιωτική βοήθεια Ελλάδας - Τουρκίας, δηλώσεις του Γκορμπατσώφ στην Ουάσιγκτον για τον εξοπλι-

σμό της νότιας πτέρυγας του ΝΑΤΟ που πέρασαν απαρατήρητες από τους σχολιαστές, η φιλοϊσραηλινή πολιτική του υποψήφιου προέδρου των ΗΠΑ Μ. Δουκάκη, ποια αντιτρομοκρατικά μέτρα προωθεί το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας...

Παρακάτω δημοσιεύουμε το τέλεξ που έστειλε στις 21 Απριλίου 1986 ο «J. WASHINGTON» προς τον κ. Παπανδρέου, σχετικά με τα δρομολόγια των αμερικανικών αεροσκαφών που βομβάρδισαν την Τρίπολη και τη Βεγγάζη:

«Ο χρόνος που χρειασθηκε ώστε τα αεροσκάφη F-111 και EF-111 να πετάξουν από τις βρετανικές βάσεις, όπου σταθμεύουν, έως το σημείο της επίθεσης, ήταν 6 με 6,5 ώρες, σύμφωνα με όλα τα αμερικανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις ενημερώσεις του Πενταγώνου».

Όμως, σύμφωνα με αναφορές Βρετανών παρατηρητών και βρετανικών ραντάρ, που βρίσκονται έξω από το Λέικενχολ, κοντά στο Λονδίνο, η επιστροφή των αμερικανικών βομβαρδιστικών διήρκεσε 7,25 με 8,5 ώρες.

«Κανένα αμερικανικό μέσο δεν συνέκρινε αυτά τα στοιχεία πτήσης, ούτε και «πρόσεξε» τις 1,5 με 2 ώρες διαφορά».

«Κανένα αμερικανικό μέσο δεν μετέδωσε το δρόμο της επιστροφής που χρησιμοποίησαν τα αμερικανικά αεροσκάφη. Μεταδόθηκε ότι 18 από τα 24 F-111 βομβαρδιστικά, τα οποία είχαν ξεκινήσει την αποστολή, έφτασαν στο τελευταίο τους ραντεβού πριν την επίθεση μαζί με 4 από τα 5 EF-111. Τα επιστρέφοντα αεροσκάφη ονομάστηκαν «εφεδρικά». Στη συνέχεια 13 από τα 18 F-111 επιτέθηκαν μαζί με 3 από τα 4 EF-111. Μηχανικά προβλήματα αναφέρθηκαν σε αρκετά από τα F-111».

«Από τα 13 αεροσκάφη που επιτέθηκαν ορισμένα —ίσως και τα μισά— δεν μπόρεσαν να «αφήσουν» τις βόμβες στους στόχους τους, γιατί τα αντιαεροπορικά πυρά που δέχθηκαν ήταν απρόσμενα πυκνά και αποτρεπτικά».

«Από τα 13 βομβαρδιστικά το ένα καταρρίφτηκε και ίσως χτυπήθηκε ακόμα ένα ή μπορεί να είχε παρουσιάσει μηχανικά προβλήματα ή και τα δύο και παρεξέκλινε προς τη Ρότα της Ισπανίας».

«Τα εναπομείναντα αεροσκάφη, χωρίς να έχουν ρίξει τις βόμβες τους στις περισσότερες περιπτώσεις, θα έπρεπε να είναι δυνατόν να δράσουν σε κανονική ακτίνα που απαιτεί λιγότερους ανεφοδιασμούς, «ραντεβού» και εναέριους ελέγχους και έτσι μπόρεσαν να επαναπροσδιορίσουν την αρχική τους πορεία και να τη συντομεύσουν σε σχέση με τη μετάβαση στο στόχο».

«Αυτό εξηγεί το μυστήριο της διαφοράς των ωρών πτήσης. Τεχνικά φαίνεται κατορθωτό για ορισμένα από τα F-111 και EF-111 που επέστρεφαν από την επίθεση να «αποφύγει» τον ελληνικό εναέριο έλεγχο και να περάσουν μέσω της Κύπρου στον τουρκικό εναέριο έλεγχο και να συνεχίσουν προς το Ιντσιρλίκ».

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης τεσσάρων χρόνων από την πειρατική επιχείρηση του Ρήγκαν εναντίον του Καντάφι, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι επί πρωθυπουργίας του «αντιιμπεριαλιστή» κ. Α. Γ. Παπανδρέου οι εν Ελλάδι βάσεις χρησιμοποιήθηκαν για την υποστήριξη της επιχείρησης.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με πηγές από τα υπουργεία Άμυνας και Εξωτερικών, δεσμεύθηκαν περιοχές στα ανοιχτά της Κρήτης για χρήση του βου στόλου, χορηγήθηκαν άδειες διέλευσης από το FIR Αθηνών σε αμερικανικά πολεμικά αεροσκάφη, ένα AWACS του Ακτίου Πρέβεζας συντόνιζε τις επικοινωνίες με τις επιχειρησιακές μονάδες και η 115 πτέρυγα Μάχης στη Σούδα έδωσε τεχνική υποστήριξη στα αεροσκάφη μετά την προσβολή του «αδελφού» Μουαμάρ Καντάφι...

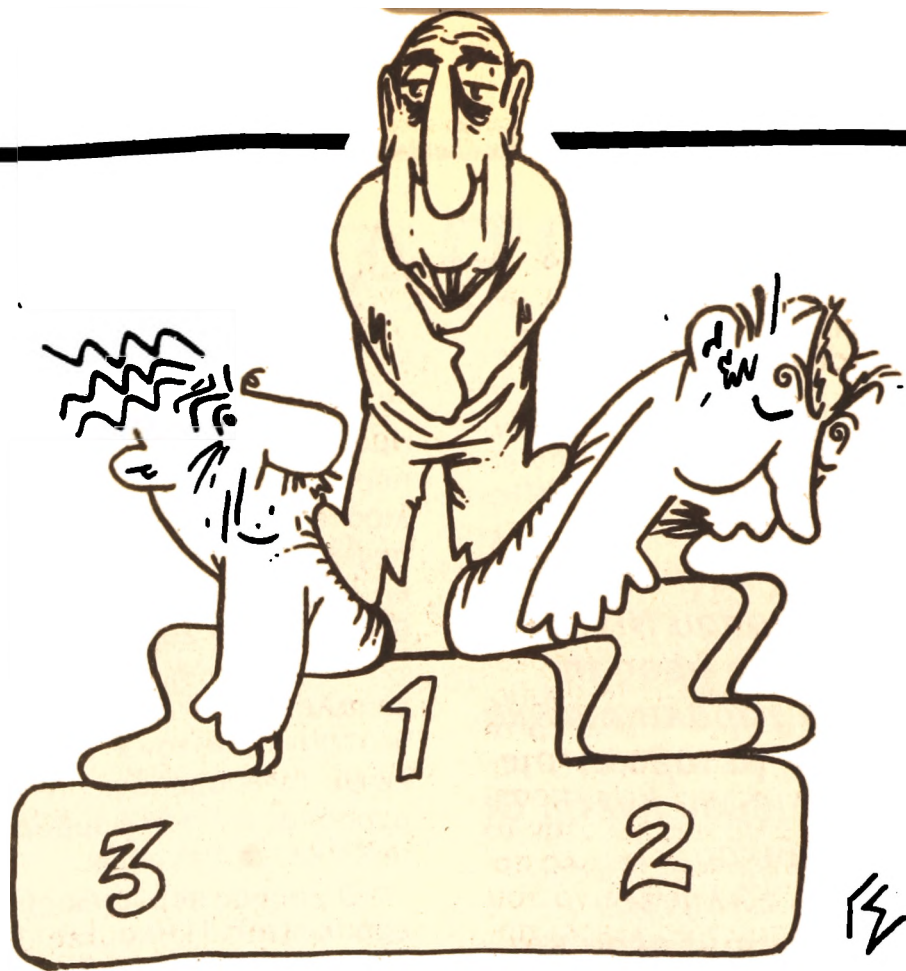
Το τέλεξ που έστειλε ο άνθρωπος του κ. Α. Παπανδρέου στην Ουάσιγκτον. Θέμα: Λεπτομέρειες για τα δρομολόγια των αεροσκαφών που βομβάρδισαν την Τρίπολη και τη Βεγγάζη, τον Απρίλιο του 1986.

ΕΚΛΟΓΕΣ 1990

Η γενική, προεκλογικά, εκτίμηση πως δεν θα σημειωθούν σημαντικές ανακατατάξεις στους συσχετισμούς που καταγράφουν οι πολιτικές δυνάμεις στο εκλογικό σώμα, αποδείχθηκε μεν ορθή αν τη συναρτήσουμε με τα ποσοστά ψήφων, όμως αρκετά ασαφής η γενικόλογη αν τη δοκιμάσουμε στο κρίσιμο ζητούμενο που ήταν οι μελλοντικοί συσχετισμοί των πολιτικών δυνάμεων στο Κοινοβούλιο: η ΝΔ επέτυχε «να κόψει τη Βουλή ακριβώς στη μέση» αυξάνοντας κατά δύο (2) τους αντιπροσώπους της και... χάνοντας περίπου 5.500 ψήφους (0,18%) σε σύγκριση με την εκλογική της επιρροή στις 5 Νοεμβρίου 1989. Το γεγονός ότι το ποσοστό της αυξήθηκε κατά 0,7% σε σύγκριση με τον Νοέμβριο (46,9% έναντι 46,2%) οφείλεται στη μείωση των ψηφισάντων κατά 1,5% και των εγκύρων ψηφοδελτίων κατά 1,6%. Παρόμοια τάση στο συσχετισμό ψήφων και εδρών καταγράφηκε στο Συνασπισμό, με τη διαφορά ότι εδώ η μείωση του απόλυτου αριθμού των αριστερών ψήφων συστοιχείται προς μια ανάλογη μείωση του εκλογικού του ποσοστού· το αποτέλεσμα όμως και στην περίπτωση του Συνασπισμού δεν ήταν αρνητικό, αφού ο σχηματισμός αυτός εκπροσωπείται πάλι στο Κοινοβούλιο με όσους βουλευτές είχε και το Νοέμβριο (21). Μόνο για το ΠΑΣΟΚ ισχύει ο κανόνας μιας σχετικής ομολογίας στη συνάρτηση εκλογικής δύναμης και εδρών, αφού του προσκυρώνονται οι έδρες που είχε τον Ιούνιο (125), χάνοντας, απόλυτα και ποσοστιαία, ένα τμήμα των ψηφοφόρων του του Νοεμβρίου, ικανό να του αφαιρέσει 3 έδρες και να μειώσει το ποσοστό του περίπου στα επίπεδα της 18ης Ιουνίου 1989.

Εδώ θα πρέπει να γίνουν ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τον τρόπο υπολογισμού των συνολικών ψήφων του Συνασπισμού και του ΠΑΣΟΚ. Τα επίσημα ποσοστά είναι, αντίστοιχα, 10,28% και 38,62%, αφαιρούμενων των ψήφων που, κατά λογισμική προσκύρωση, τα δύο κόμματα «έχουν» στις πέντε μονοεδρικές περιφέρειες, όπου αντιπροσωπεύθηκαν από κοινό υποψήφιο, άρα και οι ψήφοι του κοινού ψηφοδέλτιου προσμετρώνται «μικτά». Ο υπολογισμός εκείνος που αυξάνει το ποσοστό του Συνασπισμού σε 10,68% και του ΠΑΣΟΚ σε 39,22% —δηλαδή, αντίστοιχα, κατά -0,29% και -1,45% σε σύγκριση με τον Νοέμβριο— (βλ. «Ριζοσπάστης 10-4-1990 σ. 17) βασίζεται ουσιαστικά στα ποσοστά που τα δύο κόμματα είχαν το Νοέμβριο στη Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, Σάμο και Ευρυτανία και τα αντίστοιχα του Ιουνίου προκειμένου για τη Λευκάδα. Ακόμα και αν αυτή η «λογική» μέθοδος, γίνει αποδεκτή, τα ποσοστά των δύο κομμάτων είναι 10,58% για τον ΣΥΝ και 39,4% για το ΠΑΣΟΚ (προστίθενται 19.942 ψήφοι στο ΣΥΝ και 55.416 ψήφοι στο ΠΑΣΟΚ). Όμως αυτή

Ο «ΜΕΣΑΙΟΣ ΧΩΡΟΣ» ΚΑ

η εξαιρετικά αφαιρετική μέθοδος είναι αρκούτως προβληματική, πάλι κατά «λογική» εκτίμηση. Το πρώτο πρόβλημα που αντιμετωπίζει αυτή η προσέγγιση των ποσοστών του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ είναι ότι παραγνωρίζει στις μονοεδρικές περιφέρειες την εμφανή πτωτική τάση του «μετώπου» σε σύγκριση με τις ψήφους που είχε συγκεντρώσει τον Νοέμβριο και τον Ιούνιο. Το δεύτερο πρόβλημα είναι ότι στις περιφέρειες αυτές η ΝΔ καταγράφει, αντιστρόφως, σημαντική άνοδο της επιρροής της, τάση που αποκτά ξεχωριστή σημασία προκειμένου για τις τέσσερις «αριστερόστροφες» περιφέρειες. Στο σχετικό Πίνακα τα δύο αυτά δεδομένα φαίνονται καθαρά.

Στις περιφέρειες αυτές οι ψήφοι της Αριστεράς και του ΠΑΣΟΚ έχουν μειωθεί από τον Ιούνιο έως και 6 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η ΝΔ εμφανίζει μια σταθερή —αν όχι παγιωμένη— τάση ανόδου που της δίνει από 6 έως και 10 περίπου εκατοστιαίες μονάδες σε σχέση με τα ποσοστά που είχε συγκεντρώσει το 1985, με εξαίρεση τη Σάμο, όπου τα ποσοστά της κυμαίνονται πριν το '85 σε επίπεδα συγκρίσιμα με αυτά του Νοεμβρίου 1989 και Απριλίου 1990. Αξίζει να επισημανθεί εδώ, ότι, στη Λευκάδα, η πτώση στα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ έχει ήδη σημειωθεί στο κοινό ψηφοδέλτιο του κ. Λάζαρη, τον Νοέμβριο και συνεχίζεται τον Απρίλιο, ενώ στις υπόλοιπες τρεις μονοεδρικές —πλην της Ευρυτανίας— η «προοδευτική παράδοση» δεν εκφράστηκε στην έγκριση της «μετωπικής στρατηγικής»: τα δύο κόμματα καταγράφουν μείωση της επιρροής τους σαφώς ανώτερη από την αντίστοιχη του εθνικού μέσου όρου τους. Ανεξάρτητα αν οι έδρες προσκυρώθηκαν στη «συμμαχία», θα πρέπει να προβληματίσει την Αριστερά αυτό το φαινόμενο της πτώσης της εκλογικής ισχύος, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι ένα από τα κριτήρια της κοινής καθό-

δου του ΣΥΝ με το ΠΑΣΟΚ ήταν η εκτίμηση του πρώτου ότι από την επαρχία κυρίως προήλθε η πίεση για σύμπυξη μετώπου με το ΠΑΣΟΚ. Τον Νοέμβριο, ο ΣΥΝ κατέγραφε οπωσδήποτε απώλειες στο εκλογικό του ακροατήριο, κυρίως στη Ζάκυνθο την Κεφαλονιά και τη Σάμο. Τα ζητούμενα στις τωρινές εκλογές είναι, πρώτον, η ερμηνεία των αιτιών της σημαντικής πτώσης και των δύο· δεύτερον η διερεύνηση της ύπαρξης ή όχι τάσεων δομικότερης αλλαγής της εκλογικής συμπεριφοράς στα νησιά αυτά με δεδομένο τη σταθερή άνοδο της συντηρητικής παράταξης· και, τρίτον, ο εντοπισμός της κύριας απώλειας ψήφων από το «μέτωπο», δηλαδή κατά πόσον αυτές προέρχονται κυρίως από τον ΣΥΝ ή το ΠΑΣΟΚ και σε ποια κατεύθυνση διοχετεύθηκαν. Η δυνατότητα ή όχι απάντησης στο τελευταίο ερώτημα θα επέτρεπε και μια ακριβέστερη προσέγγιση των ψήφων του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ στις περιφέρειες αυτές, άρα μια εγκυρότερη προσμέτρησή τους στις ψήφους που συγκεντρώσαν στο σύνολο της επικράτειας.

Ως προς τον Συνασπισμό, πάντως, μπορεί να υποθεθεί ότι, με ουσιαστικά αμετάλλακτο το συνολικό όγκο του εκλογικού σώματος, ένα σημαντικό ποσοστό των εθνικών απωλειών του ως προς τον Νοέμβριο, που ίσως προσεγγίζει και το 40%, μπορεί να χρεωθεί στις επιδόσεις που είχε το Νέο Αριστερό Ρεύμα, το οποίο συγκέντρωσε συνολικά 14.267 ψήφους· επιπρόσθετα, η αύξηση των λευκών κατά 7.500 και των άκυρων κατά 3.200, περίπου, ως προς το Νοέμβριο, θα μπορούσε να ερμηνευθεί εν μέρει ως μια «τακτική ψήφος» οριακών στρωμάτων του αριστερού εκλογικού σώματος. Εκτός του άκυρου και του λευκού μια οριακή «αντιπασοκική» επιλογή αριστερών ψηφοφόρων υπέρ της ΝΔ και μια εκσυγχρονιστική / ριζοσπαστική —ίσως όμως

Εξίσου «τακτική» — ψήφος υπέρ των Οικολόγων αποτελούν άλλη μια πηγή διαρρών για τον ΣΥΝ (βλ. σχετικά και την αντίστοιχη εκτίμηση του Μ. Ανδρουλάκη, σε συνέντευξή του στα ΝΕΑ της 12ης Απριλίου 1989).

Με ελαφρώς αλλαγμένους, λοιπόν, τους εκλογικούς συσχετισμούς, ήταν εξ αρχής δεδομένο ότι η αναμέτρηση θα κρινόταν, ως προς τους κοινοβουλευτικούς συσχετισμούς, στη μικροκλίμακα κάποιων εκατοντάδων ψήφων, στο επίπεδο της νομαρχιακής βαθμίδας. Δεν παύει όμως να έχει ενδιαφέρον η διερεύνηση των τάσεων της εκλογικής συμπεριφοράς, και μάλιστα όταν ήταν η τρίτη εκλογική αναμέτρηση σε διάστημα 10 μηνών με διαφορετικά ως προς τις προηγούμενες δύο διακυβεύματα, και όταν το εκλογικό σώμα δεν έχει ουσιαστικές ποσοτικές διαφοροποιήσεις με εκείνο του Νοεμβρίου, πράγμα που προσφέρει πο-

τρεις συνεχείς αναμετρήσεις, στο 39-40%, έχει απώλειες της τάξεως του 12%, με την Αριστερά να έχει μια περισσότερο «ελεγχόμενη» πτωτική τάση κατά 6,5% περίπου.

Συνέπεια αυτών των ανακατατάξεων είναι και η περισσότερο τονισμένη κυριαρχία της ΝΔ στο κομματικό σύστημα, αφού, για πρώτη φορά μετά τις εκλογές της 2ης Ιουνίου 1985, η διαφορά ανάμεσα στο πρώτο (ΝΔ) και στο δεύτερο (ΠΑΣΟΚ) κόμμα αυξάνεται τον Απρίλιο του 1990 σε 7,5%, ενώ κυμαινόταν στο 5-5,5%. (Οι μέχρι τώρα υπολογισμοί έγιναν με βάση τα ποσοστά που συγκεντρώνουν το ΠΑΣΟΚ και ο ΣΥΝ αν στη συνολική τους δύναμη προτεθούν κατά «λογιστική αναγωγή» οι ψήφοι τους στις πέντε μονοεδρικές περιφέρειες).

Το ερώτημα που τίθεται με αφετηρία τις ανακατατάξεις αυτές έχει ίσως μα-

ροντάς της συγχρόνως μια σταθερή εκλογική νομιμοποίησή της, που θα είναι και ανώτερη του ποσοστού το οποίο είχε συγκεντρώσει, π.χ., τον Ιούνιο του 1985. Κάποια παρόμοια τάση στο εκλογικό σώμα δεν μπορεί να αποκλεισθεί εκ των προτέρων, αρκεί η κυβερνητική πολιτική της ΝΔ να λάβει υπόψη της τις σημαντικές αλλαγές που έχουν επέλθει την τελευταία δεκαετία στις μεσαιές ομάδες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, και να ισορροπήσει προγραμματικά ανάμεσα στο παραδοσιακό και το νέο ακροατήριό της, το οποίο και της προσέφερε τη δυνατότητα επανόδου στην εξουσία.

Σε αυτό διευκολύνεται η «κεντροδεξιά» εκδοχή πολιτικής, που σε μεγάλο βαθμό επέβαλε ο Κ. Μητσοτάκης στο διάδοχο της ΕΡΕ σχήμα, από το γεγονός ότι το ΠΑΣΟΚ απώλεσε, κατά χαρακτηριστικό ίσως τρόπο, 125.000 ψηφοφόρους, περίπου, που του είχαν εξασφαλίσει το

ΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

του Αντ. Εκλογικού

λύ «καθαρότερη» υποδομή για τη συγκριτική εκτίμηση.

Η πρώτη συνολική παρατήρηση που πρέπει να γίνει είναι ότι τα δύο πρώτα κόμματα εξακολουθούν να συγκροτούν τους κύριους φορείς του διπολισμού, ενσωματώνοντας περισσότερο από το 86% του εκλογικού σώματος, ποσοστό που αναπαράγεται ουσιαστικά από το '85, με μια τελείως οριακή — και εν πολλοίς συγκυριακή — αμφισβήτησή του στις αρκετά ιδιαίτερες εκλογές της 18ης Ιουνίου 1989. Ωστόσο, υπάρχει μια αλλαγή στα δεδομένα του συσχετισμού πολιτικών επιρροών της 8ης Απριλίου, η οποία σημειώνεται για πρώτη φορά από τις εκλογές της 20ης Νοεμβρίου 1977: η πρόσθεση των ποσοστών που συγκεντρώσε το ΠΑΣΟΚ και ο Συνασπισμός της Αριστεράς — δηλαδή τα σχήματα που συνιστούσαν το κυρίαρχο «αντιδεξιό» συγκρότημά σε όλη τη μεταπολίτευση — δεν τους εξασφαλίζει την απόλυτη πλειοψηφία στο εκλογικό σώμα: αυτή εξασφαλίζεται μόνο αν συνυπολογισθεί η δύναμη του ούτως ή άλλως φθίνοντος ΚΚΕ εσ. Α.Α. και το ποσοστό που επέτυχε το προοπτικά αβέβαιο ίσως Νέο Αριστερό Ρεύμα — δηλαδή δύο σχηματισμοί που δεν εγγυώνται την απαραίτητη «ασφάλεια» στις εκτιμήσεις εκλογικής συμπεριφοράς. Αντίθετα, η ΝΔ επέτυχε την οριακή δύναμη που της χρειαζόταν για να διεκδικήσει την άσκηση της εξουσίας, συγκεντρώνοντας το σημαντικά υψηλό, για την έως τώρα παράδοση της συντηρητικής παράταξης, ποσοστό του 47% περίπου. Συγκριτικά, αυτό σημαίνει ποσοστιαία αύξηση της εκλογικής επιρροής της ΝΔ της τάξης του +6% ως προς τις εκλογές της 2ης Ιουνίου 1985. Με μια «φυσιολογική» αύξηση του όγκου των ψηφισάντων κατά 4,3% περίπου, μεταξύ 1985 και 1990, η ΝΔ αυξάνει την εκλογική της επιρροή κατά 527.400 ψηφοφόρους (20,6%), ενώ το ΠΑΣΟΚ κινούμενο, σε

κροπρόθεσμη σημασία: μολονότι το ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται μάλλον ανθεκτικό στην επικυριαρχία του στο «μέσο» του διανύσματος «Αριστεράς - Δεξιάς», κατά πόσο αυτή η στασιμότητα της ισχύος του — και μάλιστα με αρνητική φορά τον Απρίλιο, μετά τη σχετική «ανάταξη» το Νοέμβριο — δεν μεταφράζεται σε μια μετατόπιση των τάσεων του εκλογικού σώματος προς «μεσαία - δεξιά» κατεύθυνση, και ηγεμονική αντιπροσώπευση αυτών των τάσεων από ένα «λαϊκό - κεντροδεξιό» οργανικό κόμμα; Κατά πόσο η διαφαινόμενη διείσδυση της ΝΔ σε ομάδες «μεσαιών» στρωμάτων του άξονα «Αριστεράς - Δεξιάς», δεν σημαίνει και μια διττή μετεξέλιξη: η ΝΔ να κινείται προς το «μέσον» του φάσματος και, ταυτόχρονα ίσως, το «μέσον» να επαναδιορίζεται κοινωνικά, αλλά και ως προς την ιστορικά διαμορφωμένη πολιτική και ιδεολογική του ταυτότητα; Οι υποθέσεις αυτές έχουν ως προϋπόθεση επαλήθευσή τους την ύπαρξη μιας οργανικής, σχετικά μακροπρόθεσμης, τάσης στο εκλογικό σώμα, που θα εξασφάλιζε τη συντηρητική παράταξη από σημαντική πτώση της επιρροής της — όπως συνέβη το 1981 —, δηλαδή από τη συρρίκνωσή της στα «δεξιά» του πολιτικού φάσματος, προσφέ-

40,67% του Νοεμβρίου. Και το «κατά χαρακτηριστικό ίσως τρόπο» αναφέρεται στο ενδεχόμενο, το ΠΑΣΟΚ να συμπιέσθηκε και από τα δύο «άκρα» του φάσματος: μην προσελκύοντας περαιτέρω εκλογείς από την αριστερά, οι οποίοι το Νοέμβριο του εξισορρόπησαν τις διαφορές ψήφων που είχε προς τα «δεξιά» του, και χάνοντας ταυτόχρονα ψηφοφόρους — τουλάχιστον από εκείνους του Νοεμβρίου — προς τη ΝΔ. Από την, υποθετικά ασφαλώς διατυπωμένη, διττή αυτή συμπίεση σημασία έχει για το ΠΑΣΟΚ η απώλεια «μεσαιών» ψηφοφόρων του προς την κεντροδεξιά «πολιτική οικογένεια». Οι μεσαιίοι αυτοί ψηφοφόροι δεν αυτοπροσδιορίζονται με κριτήρια πολιτικών - ιστορικών - ιδεολογικών συντεταγμένων οι οποίες προσιδιάζουν στους «κεντρώους» — που και αυτοί επίσης τοποθετούνται στο μέσον του άξονα «Αριστεράς - Δεξιάς» — αλλά με βάση περισσότερο την ψήφο - για ανάδειξη - κυβέρνησης, ή / και την ψήφο προς το κόμμα που «φαίνεται πως» θα είναι ο νικητής των εκλογών. Ήδη, οι κ. Γεννηματάς και Ανδρουλάκης αναγνώρισαν πως το ποσοστό της ΝΔ ερμηνεύεται, κατά τρόπο αντίστροφο, και από το γεγονός ότι ο ΣΥΝ και το ΠΑΣΟΚ δεν έπεισαν πως μπο-

ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΩΝ 3 ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΜΟΝΟΕΔΡΙΚΕΣ

	Ιούνιος '89		Νοέμβριος '89		Απρίλιος '89	
	ΠΑΣΟΚ/ ΣΥΝ	ΝΔ	ΠΑΣΟΚ/ ΣΥΝ	ΝΔ	ΠΑΣΟΚ/ ΣΥΝ	ΝΔ
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	57.14	40.70	57.03	41.94	51.94	44.17
ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	55.47	40.20	56.18	42.35	50.13	45.26
ΛΕΥΚΑΔΑ	56.60	40.89	52.95	45.33	51.83	44.73*
ΣΑΜΟΣ	58.46	39.51	56.96	41.75	52.92	43.76
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ	51.03	47.63	49.44	49.98	46.54	51.40

* ΔΗ.ΑΝΑ: 1,20%

ρουν να εξασφαλίσουν *κυβέρνηση* για τη χώρα. Αυτό το δεδομένο αποκτά ξεχωριστή σημασία από το γεγονός ότι η προεκλογική στρατηγική της ανερχόμενης ΝΔ είχε κεντρικό, σχεδόν μοναδικό, θέμα το διάζευγμα αυτοδυναμία / κυβέρνηση ή «παρδαλή συμμαχία» / χάος. Και η ΝΔ ίσως δεν θα έβλεπε την επιρροή της στο 35,86% το 1981, αν δεν υπήρχε η «παράλυση», που εκείνη την εποχή έστρεψε κάποια στρώματα «καθημερινών ανθρώπων» στην υπερψήφιση αυτών που εγκαλούσαν το εκλογικό σώμα μόνο στο όνομα της «αλλαγής».

Η αναδιανομή των πολιτικών επιρροών μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων μπορεί να αποδειχθεί ότι ενέχει μεσοπρόθεσμες —τουλάχιστον— συνέπειες ως προς τον επανακαθορισμό του μεσαίου χώρου και του ιστορικά προνομιακού πολιτικού του εκπροσώπου, του ΠΑΣΟΚ. Και τούτο διότι η δυναμική που φαίνεται να συγκροτεί η ΝΔ είναι τέτοια που μπορεί να ερμηνευθεί μάλλον με όρους οργανικότερων τάσεων και λιγότερο με όρους συγκυριακών επιλογών. Στις τρεις εκλογικές —και ταυτόχρονα πολιτικές— αντιπαραθέσεις των τελευταίων δέκα μηνών τα αντικείμενα του ανταγωνισμού ήταν διαφορετικά, όμως οι ως προς αυτά επιλογές των εκλογέων —πολιτών χαρακτηρίζονται από το αμετάλλακτο και τη σταθερότητα. Τον Ιού-

νιο, το ΠΑΣΟΚ αντιμετώπιζε την οργανικότερη κρίση πολιτικού κόμματος, σε μια κοινωνία όπου ο δημόσιος χώρος εξακολουθεί να αξιολογείται από τη συλλογική συνείδηση πρωτίστως με κριτήρια που έχουν αδιαμεσολάβητη σχέση με την προαστική, προσωποπαγή εκδοχή περί ευθύνης, ελέγχου και τιμωρίας. Τον Νοέμβριο, η θυμική εκδοχή περί του αδικού — ίδια, κατ' ουσίαν, με τον αντίθετό της, την τιμωρία του «κλέφτη» — προσέφερε στο ΠΑΣΟΚ την αναγκαία κρίσιμη μάζα για την «ανάταξη» του, από τις τάξεις της κατά ιστορική φαντασίωση χειμαζόμενης «δημοκρατικής οικογένειας», οι οποίες τιμώρησαν την Αριστερά για κάτι το οποίο είχε αποκλειστική σχέση με το θεσμικό επίπεδο του δημόσιου χώρου: τον καταλογισμό δημόσιας ενοχής προς όσους επενδύονται πολιτικά με την πολιτική ευθύνη για την ιδιωτική διαχείριση δημοσίων λειτουργημάτων και πόρων. Η δια του τριτοκομματικού υπουργείου —οιονεί οικουμενικού— επανένταξη του μεσαίου χώρου στη νόμιμη χώρα του πολιτικού βίου, επανέφερε τον ανταγωνισμό στο πεδίο των «φυσιολογικών» διακυβευμάτων τον Απρίλιο, και οι στρατηγικές των εκλογέων —τουλάχιστον αυτών που ορίζουν εντέλει τον κρίσιμο συσχετισμό— συναρτήθηκαν με αιτήματα καθημερινότητας. Και στις τρεις αυτές διαφοροποιημένες αναμετρήσεις, οι προσανατολισμοί των επιλογών του εκλογικού σώματος κατέγραψαν οριακές —έως ασήμαντες πολιτικά— ανακατατάξεις και παρήγαγαν σταθερούς συσχετισμούς. Αυτό επιτρέπει, οι εκτιμήσεις να αναφέρονται μάλλον σε τάσεις και λιγότερο σε συγκυρίες.

Με αυτή την υπόθεση ως αφετηριακό πλαίσιο προσέγγισης, μπορούμε να πούμε ότι μια μακράς μάλλον διάρκειας κίνηση στο εκλογικό σώμα εντοπίζεται στην τετραετία 1985-1989. Η κίνηση αυτή, και οι μετατοπίσεις τις οποίες συνεπάγονται, δεν είναι γραμμικά συντεταγμένα, όμως οριοθετείται από δυο κεντρικά σημεία: Πρώτον, τη σταθερή αύξηση στον όγκο των ψηφοφόρων οι οποίοι επιλέγουν τη ΝΔ —έτσι ώστε η μετά τον Ιούνιο άνοδος του συντηρητικού χώρου να επικυρώνει την τάση η οποία είχε ήδη καταγραφεί στις 18-6-1989· και, δεύτερον, τη στασιμότητα του δεύτερου κόμματος, του οποίου η θετική, ως προς τον Ιούνιο, αλλά και οριακής σημασίας, ως προς τη δομή του κομματικού κινήματος, ανάκαμψη το Νοέμβριο, ήταν παράγωγο μιας ανακατάταξης των επιρροών μόνο στο εσωτερικό της ευρείας «δημοκρατικής οικογένειας» εις βάρος του αριστερού της πόλου —μια κίνηση δηλαδή, που δεν αμφισβήτησε την τάση ηγεμόνευσης του εκλογικού σώματος από το μονοπαγή σχηματισμό της ΝΔ. Μεταξύ του 1985 και το 1989, και με μια αύξηση του όγκου των εγκύρων κοντά 2,46%, η ΝΔ σημειώνει στις 18-6-1989 άνοδο της επιρροής της κατά 12,7% και το ΠΑΣΟΚ πτώση κατά 12,5%. Το ΠΑΣΟΚ μπορεί να εκτιμάται ως σχετικά σταθερός σχηματισμός εκπροσώπησης του μεσαίου χώρου, αλλά αυτό δεν εξασφαλίζει αυτόχρονα και την περαιτέρω ικανότητα και δυνατότητα μιας

αύξουσας αναπαραγωγής του ως άλλοτε κόμματος εξουσίας —ιδιαίτερα, μάλιστα, αν ληφθεί υπόψη η σχετική κρίση που διέρχεται η ιδεολογική του θεματική και η πολιτική του συνοχή· η τελευταία θέτει μεταξύ άλλων το δίλημμα, αν και σε ποιο βαθμό ο μεσαίος χώρος θα εξακολουθήσει να αντιπροσωπεύεται από κάποιο παραταξιακό σχήμα με φυγόκεντρες τις τάσεις που κάποτε το συγκροτούσαν σε ιστορική πολιτική οικογένεια, ή αν αυτό το σχήμα θα μετεξελιχθεί σε συμπαγές κόμμα ικανό να ενσωματώνει με αδρή ιδεολογική θεματική εκείνες τις ασταθώς κυμαινόμενες ομάδες από το σύνολο του μεσαίου εκλογικού σώματος. Με σχετικά παγιωμένη την εκλογική βάση της Αριστεράς, το ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί παρά να ορίσει αυτές τις ομάδες ως στόχο του, αν επιδιώκει προοπτικά την εκ νέου διεκδίκηση της εξουσίας και, προγενέστερα, την αδιαμφισβήτητη ηγεμονία του και πάλι σε ένα πολυσθενές κοινωνικό και πολιτικό φάσμα.

Η ανάλυση των εκλογικών τάσεων κατά περιφέρεια δείχνει ότι η ΝΔ, με εξαίρεση τις τέσσερις νησιωτικές μονοεδρικές και την Καστοριά, σημειώνει φέτος τη μεγαλύτερη άνοδο της επιρροής της ως προς τον Νοέμβριο στο συγκρότημα της Αθήνας και τον Πειραιά και, κατά δεύτερο λόγο, στην Α' Θεσσαλονίκης —δηλαδή σε περιοχές όπου τα παραδοσιακά ή και τα νεοπαγή μεσαία στρώματα έχουν υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, συνιστώντας κρίσιμους και προνομιακούς κοινωνικούς συμμάχους για μεγάλους πολιτικούς σχηματισμούς. Είναι αξιοσημείωτο ότι στις περιοχές αυτές η εκλογική δύναμη της ΝΔ τείνει να προσεγγίζει τα, κατά ιστορική συγκυρία υψηλά ποσοστά που είχε συγκεντρώσει το κόμμα του Κ. Καραμανλή στις ιδιότυπες συνθήκες εκλογικής αναμέτρησης της 17ης Νοεμβρίου 1974. Χαρακτηριστικότερη εγγραφή αυτής της τάσης παρατηρείται στην Α' Αθηνών (51,34% φέτος έναντι 54,02% το 1974), όπου η διαφορά του πρώτου με το δεύτερο κόμμα έχει πλέον φθάσει στο 20% περίπου. Διαφορά της τάξεως του + 10-13% εις βάρος του ΠΑΣΟΚ παρατηρείται επίσης στις εξίσου αστικές και μεσοαστικές περιφέρειες της Α' Πειραιά και Α' Θεσσαλονίκης, όπου το ΠΑΣΟΚ εξακολουθούσε να διατηρεί τη σχετική πλειοψηφία του εκλογικού σώματος μέχρι και την 2α Ιουνίου 1985. Ας σημειωθεί ότι στις τρεις αυτές περιφέρειες ο Συνασπισμός καταγράφει πτώση των δυνάμεών του προς το Νοέμβριο που είναι αρκετά σημαντική στην Α' Αθηνών και Α' Θεσσαλονίκης και κοντά στον εθνικό μέσο όρο μείωσης στην περίπτωση της Α' Πειραιά· ταυτόχρονα, το ΠΑΣΟΚ σημειώνει άνοδο της δύναμής του σε σύγκριση με τις επιδόσεις του στις εκλογές της 18-6-1989, αντίθετα με τη γενική εικόνα της επιρροής του στις υπόλοιπες, πλην ολίγων, περιφέρειες της χώρας, όπου σημειώνει στασιμότητα ή πτώση ως προς τον Ιούνιο. Οι δύο αυτές αντίθετες τάσεις του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ, από κοινού με την ανοδική δυναμική της ΝΔ, στις τρεις αυτές «αστικές» περιοχές, επιτρέπει την υπόθεση περί ύπαρξης μεσοπρό-

Νέα Οικολογία

Τεύχος 66 • Απρίλιος 1990

Γιώργος Παπαδημητρίου Ιπποκράτειος Πολιτεία • Συνέντευξη με τον Δήμαρχο Αθήνας • **Ηλίας Ευθυμίου** Πουλος: Η χαμένη ευκαιρία της γεωθερμίας στη Μήλο • **Αγγελική Κόκκου**: Περιγηγνικά κείμενα για την Αττική • **Λεωνίδας Λουλούδης**: Σύγχρονη οικολογική αντικουλτούρα • **Κ.Ι. Ανανιάδης**: Υδατοκαλλιέργειες και περιβάλλον • **Γιώργος Βοϊκλής**: Πράσινη κατανάλωση • **Μιχάλης Μοδινός, Ρούλα Καραρά, Γιώργος Ζωγράφος**: Για τις εκλογές.

θεσμών —τουλάχιστον— ανακατατάξε-
ων στην εκλογική συμπεριφορά που με-
τατοπίζουν προς τα «δεξιότερα» τον πο-
λιτικό άξονα.

Ίσως ενδεικτικότερη περίπτωση για
τις κοινωνικές ανακατατάξεις οι οποίες
έχουν επέλθει σε τοπικό επίπεδο και
προκαλούν, με πολλαπλές και αργόχρο-
νες διαμεσολαβήσεις, αλλαγές σε πρό-
τυπα κουλτούρας και πολιτικής συμπερι-
φοράς είναι η Β' Πειραιά και, σε ένα μι-
κρότερο βαθμό, η Β' Αθηνών· πρόκειται
για δυο περιοχές με έντονη παρουσία
λαϊκών στρωμάτων και παραδοσιακή
«αντιδεξιά» ψήφο, παράλληλα με την α-
νάδυση νέων μεσαιών στρωμάτων, κατά
την τελευταία δεκαετία. Στη «λαϊκή» Β'
Πειραιά (όπου η «αντιδεξιά» παράδοση
είχε ανέκαθεν μια αριστερότροπη αντια-
στική ταυτότητα σε εντονότερο ίσως
βαθμό από όσο στη Β' Αθηνών), η ΝΔ βρι-
σκεται μόλις 2 εκατοστιαίες μονάδες κά-
τω από το ποσοστό της του 1974 και στη
Β' Αθηνών 3,9 μονάδες. Η διαχρονική
σύγκριση που επιχειρείται εδώ με ανα-
φορά στο «μακρινό» όσο και ιδιότυπο
1974 έχει σημασία σε ό,τι αφορά τις πιθα-
νές κοινωνικές ανακατατάξεις στην εκ-
λογική βάση της συντηρητικής παράτα-
ξης αν ληφθούν υπόψη δυο δεδομένα:
πρώτον, ότι η Αριστερά έχει μια αδιάλ-
λειπτη πτωτική τάση και στις δυο αυτές
περιφέρειες που άλλοτε συνιστούσαν
χαρακτηριστικά προπύργια της, με απο-
τέλεσμα στις φετεινές εκλογές να ση-
μειώσει τα χαμηλότερα ποσοστά της στη
μεταπολίτευση (με την επισήμανση ότι
στη Β' Αθηνών ο ΣΥΝ παρουσίασε αισθη-
τά μεγαλύτερη πτώση, ως προς τον Νο-
έμβριο, στα αστικότερα προάστια ενώ
στις «λαϊκές» συνοικίες της περιφέρειας
η πτώση τους κυμάνθηκε σε επίπεδα πο-
λύ πλησιέστερα προς τον εθνικό μέσο ό-
ρο μείωσης των δυνάμεών του)· το δεύτε-
ρο δεδομένο που πρέπει να ληφθεί υπό-
ψη προκειμένου να εκτιμηθεί η κοινωνική
διάσταση, της συντηρητικής ψήφου στις
δυο αυτές περιοχές, είναι ότι αυτή η πτώ-
ση της αριστεράς τροφοδοτεί μίαν αντι-
στροφή τάση σταθερότητας ή σχετικής
αύξησης της επιρροής του ΠΑΣΟΚ (ση-
μαντικότερης τον Νοέμβριο, αλλά και εμ-
φανώς υπαρκτής τον Απρίλιο, σε σύγκρι-
ση με τα ποσοστά, του Ιουνίου 1989), ό-
μως αυτή η τάση δεν είναι ικανή να απο-
τρέψει την αύξουσα επιρροή της ΝΔ, ό-
πως συνέβη π.χ. το 1985. Αυτό αποτυπώ-
νεται εξάλλου και στο συσχετισμό δυνά-
μεων μεταξύ του πρώτου και του δεύτε-
ρου κόμματος: για πρώτη φορά μετά το
1974 (αν το 1977 αθροιστούν οι ψήφοι
του ΠΑΣΟΚ και της ΕΔΗΚ) στη Β' Αθηνών
η ΝΔ αναδεικνύεται πρώτο κόμμα τον
Ιούνιο του 1989, αυξάνοντας τη διαφορά
της από το ΠΑΣΟΚ στις φετεινές εκλογές
στο 4,34% όταν το 1985 η σχέση ακόμα
ήταν όχι μόνο αντίστροφη και μεταφρα-
ζόταν σε 10 ποσοστιαίες μονάδες προς
όφελος του ΠΑΣΟΚ.

Στη Β' Πειραιά, το ποσοστό του 28%
και του 20% που το 1981 και το 1985, αν-
τίστοιχα, σηματοδοτούσε τη διαφορά με-
ταξύ των δύο κομμάτων και, συγχρόνως,
τη σαφέστατη επικυριαρχία του ΠΑΣΟΚ
στο τοπικό σύστημα των πολιτικών σχέ-

σεων, μειώθηκε δραστικά από τον Ιούνιο,
για να φθάσει τον Απρίλιο στο 5%. Ας
σημειωθεί εδώ ότι από τις πέντε περιφέ-
ρειες της Αθήνας, του Πειραιά και της
Θεσσαλονίκης, είναι ακριβώς στη Β' Α-
θηνών και Β' Πειραιά που η ΝΔ σημειώ-
νει τη μεγαλύτερη άνοδο των δυνάμεών
της ως προς το 1985 —από 22,8% έως
26,6%, αντίστοιχα, στις δύο περιφέρειες
(η 8% επί των εγκύρων).

Οι πέντε μεγάλες αστικές περιφέρειες
ως προς τις οποίες επιχειρήθηκε μια
στοιχειώδης προσέγγιση των εκλογικών
τους δεδομένων και συσχετισμών, επιλέ-
χθηκαν, όχι μόνο διότι εκπροσωπούν πε-
ρισσότερο από το 28% του συνολικού
όγκου των ψηφισάντων και, συγχρόνως,
των 288 εδρών, αλλά και γιατί θεωρούν-
ται κρίσιμοι «δείκτες» των διεργασιών
και ανακατατάξεων στο εκλογικό σώμα·
παράλληλα, ως προς αυτές κυρίως —και
ορισμένα μεγάλα αστικά κέντρα της εν-
δοχώρας, που θεωρούνται ανταγωνιστι-
κά από εκλογική άποψη— αρθρώνεται η
κεντρική θεματική και ορίζονται τα δια-
κυβεύματα από τα μεγάλα πολιτικά κόμ-
ματα, προκειμένου να εξασφαλίσουν την
εκάστοτε απαιτούμενη υπερίσχυση ή
πλειοψηφία. Αυτό, ασφαλώς, δεν σημαί-
νει ότι στις υπόλοιπες 46 εκλογικές περι-
φέρειες το εκλογικό σώμα δεν ακολου-
θεί τις τάσεις που καταγράφονται σε ε-
θνικό επίπεδο. Και σε αυτές επίσης, ό-
που το αγροτικό και «ημιαστικό» στοι-
χείο έχει τη μεγαλύτερη συμμετοχή στο
συνολικό μέγεθος του εκλογικού σώμα-
τος, τίθεται και πάλι, με διαφορετικούς
κοινωνικούς και ιστορικο - πολιτικούς ό-
ρους, το πρόβλημα της σταθερής ανακα-
τανομής των επιρροών —άρα και των με-
τατοπίσεων σε επίπεδο κοινωνικών συμ-
μαχιών— μεταξύ των δύο μεγάλων κομ-
μάτων, μετά το 1985, υπέρ της ΝΔ. Από
τη «δημοκρατική» Κρήτη και το αριστερί-
ζον Β. Αιγαίο —όπου η δύναμη της ΝΔ
αυξήθηκε κατά 8,5% και 7,9% αντίστοι-
χα, ως προς τον Ιούνιο του 1985— μέχρι
τα Ιόνια (+ 7,2%), την Ήπειρο, τη Θεσσα-
λία και τη Μακεδονία οι τροποποιήσεις
στη δομή των σχέσεων του δικομματικού
συστήματος, με τις μετατοπίσεις κρίσι-
μων όγκων ψηφοφόρων που κυμαίνονται
στις επιλογές τους σχεδόν μόνιμα μετα-
ξύ των δύο μεγάλων κομμάτων, κατα-
γράφονται σταθερά και στις τρεις τελευ-
ταίες εκλογικές αναμετρήσεις.

Το συνολικότερο ερώτημα αφορά,
πρώτον στην προοπτική μιας πιθανής
διατήρησης της συντηρητικής υπεροχής
στο δικομματικό σύστημα, με τον επανα-
προσδιορισμό του μεσαίου χώρου και
την ικανότητα της ΝΔ να συνεχίσει να εκ-
προσωπεί κρίσιμες ομάδες εκλογέων
του· και, δεύτερον, στη δυνατότητα πολι-
τικού αναπροσανατολισμού του ΠΑΣΟΚ,
που θα του επιτρέψει ίσως να υιοθετήσει
άλλες ιδεολογικές θεματικές προκειμέ-
νου να μη διατηρηθεί στη θέση ενός στα-
τικά αναπαραγόμενου «συμπληρωματι-
κού στοιχείου» —έστω και μεγάλου—
στο διπολισμό. Ως προς την Αριστερά,
δεν μπορεί να ελπίζει σε κάποια κοινωνι-
κή «κρίση», στο βαθμό που η ΝΔ ακολου-
θήσει πολιτική ισορροπιών με άξονα τα
μεσαία στρώματα.

Νέες Εκδόσεις

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΜΟΡΑΪΤΗΣ
Συνεργασία
ΝΙΚΗΣ ΠΑΙΩΤΑ ΣΟΦΙΑΣ ΚΤΙΜΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

της νέας και της αρχαίας
έλληνικής γλώσσας

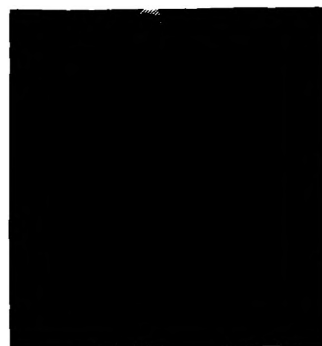

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ALBERT REBLE

Μεταφράσεις
Μαρίτσας Α. Χατζηγεωργιάδης
Σπύρου Θ. Χατζηγεωργιάδης-Πολίτη

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Ιπποκράτους 8
τηλ. 36.27.318

ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

του Τ. Αναστασίου

Η Γερμανική Αριστερά βρίσκεται σε ένα πραγματικό «πελάγωμα». Ο υπαρκτός σοσιαλισμός «κατέρρευσε», μια δεκαετία μετά την ίδρυσή τους οι «πράσινοι» βαίνουν προς διάσπαση, ενώ οι σοσιαλδημοκράτες απομακρύνονται διαρκώς από τις πολιτικές - σύμβολα του προγράμματος του Μπαντ - Γκοντε-σπεργκ, που οριοθετούν από το 1958 και μετά την πορεία τους.

Η Αριστερά της Ανατολικής Γερμανίας επιδιώκει τώρα ένα νέο πολιτικό σχήμα «Πρασίνων» - «κόμματος Δημοκρατικού Σοσιαλισμού» αλλά η πρόταση συναντά περισσότερη καχυποψία παρά υποστήριξη.

Μια Γερμανία, τρεις «αριστεροί» (;) πολιτισμοί

Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και η ταχύτατη προσέγγιση των δυο γερμανικών κρατών προκάλεσε όπως ήταν φυσικά έντονες διεργασίες στους σχηματισμούς της Αριστεράς στην Ομοσπονδιακή Γερμανία:

- Το έκτακτο συνέδριο των Σοσιαλδημοκρατών (SPD) το Δεκέμβρη μίλησε με «δυο γλώσσες»: Μια «εθνική» δια στόματος **Βίλλυ Μπραντ** και μια «κοινωνικής αλληλεγγύης» δια στόματος του υποψηφίου για την καγκελαρία **Όσκαρ Λαφονταίν**. Με ένα «διπλό» ερμηνευτικό κώδικα ερμηνεύθηκε και το εκλογικό αποτέλεσμα - ήττα των σοσιαλδημοκρατών στην Ανατολική Γερμανία: Σημαντικές προσωπικότητες του αριστερού φάσματος της

σοσιαλδημοκρατίας όπως ο θεολόγος Χ. Έπλερ επέμεναν ότι το εκλογικό αποτέλεσμα οφείλεται στην υποτίμηση της βούλησης των Ανατολικογερμανών για γρήγορη ένωση. Αντίθετα οι «λαϊκιστές» με πρώτον τον υποψήφιο καγκελάριο, υποστηρίζουν ότι πίσω από κάθε «εθνικό αίτημα υπάρχουν κοινωνικές ανάγκες»¹. Η φράση ηχεί σαν απόσταγμα διανοουμενίστικης κοκεταρίας των Γερμανών αλλά δεν βρίσκεται μακράν της πραγματικότητας: Οι Ανατολικογερμανοί ξεσηκώθηκαν μόλις ανακοινώθηκε η απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας να καθιερωθεί η ανταλλαξιμότητα των δυο μάρκων στη σχέση 1 (Δυτικό): 2 (Ανατολικά) αντίθετα με τις προεκλογικές εξαγγελίες του Κολ.

- Στους «Πράσινους» τα πράγματα είναι ακόμα πιο σοβαρά. Η διαμάχη ανάμεσα στους Realos (Ρεαλιστές) και τους Fundis (εκείνους που επιμένουν στις βασικές αρχές εκκίνησης της «Πράσινης κουλτούρας») πέρα από το γεγονός ότι έχει δημιουργήσει και μια τρίτη ομάδα (το «Ξεκίνημα» γύρω από τη σημερινή Ομοσπονδιακή εκπρόσωπο Antje Vollmer) αποσυνθέτει το κίνημα. Στις Ομοσπονδιακές εκλογές — μια πρώτη κρίσιμη αναμέτρηση γίνεται στις 13 Μαΐου στην Βόρεια Ρηνανία Βεστφάλια — θα πάρουν μέρος 2 ή 3 «Πράσινα» ψηφοδέλτια. Αναπτύσσονται διάφορες «πράσινες» θέσεις για το εθνικό πρόβλημα: Στο Αμβούργο η πλειοψηφία επέβαλλε τη θέση για δυο «γερμανικά κράτη» με αποτέλεσμα να α-

ποχωρήσουν τα 4 από τα 8 μέλη των «πρασίνων» στην τοπική Βουλή και να σχηματίσουν το «Πράσινο Φόρουμ». Μια προσπάθεια να απαλειφθεί ο χαρακτηρισμός «αντικαπιταλιστικό» από την εισαγωγή στο πρόγραμμα των «Πρασίνων» στο έκτακτο συνέδριο την Πρωταπριλιά στο Χάγκεν δεν τελεσφόρησε.

- Το Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας (DUP) εξαφανίζεται με ταχύτατους ρυθμούς σε δημοτικές και άλλες εκλογές ενώ το «Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού» (PDS) του **Γκρέγκορ Γκίζι** επεκτείνει το δίκτυο των οργανώσεων και στην Δύση. Παρά το ευνοϊκό γι' αυτό αποτέλεσμα του 16,3% στις εκλογές της 18ης Μαρτίου, η συμμετοχή του σε πανγερμανικές εκλογές θα ήταν χωρίς αντίκρουσμα: θα συγκέντρωνε το 3,7% του εκλογικού σώματος χωρίς να μπορέσει να «σπάσει» το φράγμα του 5% και άρα να εκπροσωπηθεί σε ένα μελλοντικό κοινοβούλιο².

Καπιταλισμός ή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία;

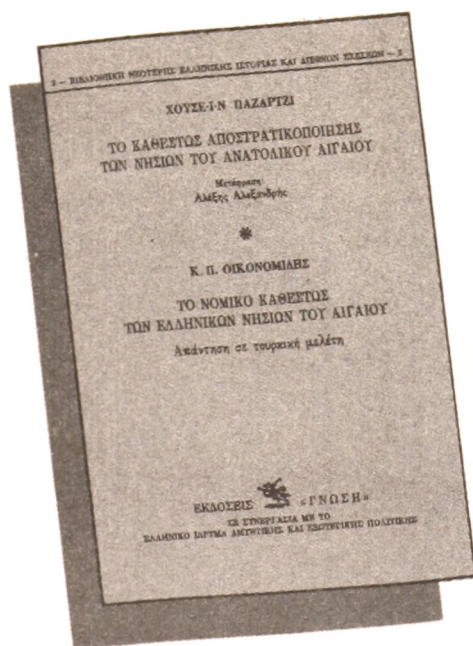
Λίγο πριν από τις εκλογές της 18ης Μαρτίου στην Ανατολική Γερμανία, ο πρόεδρος του «Κόμματος Δημοκρατικού Σοσιαλισμού» (PPS) Γ. Γκίζι πρότεινε στους «Πράσινους» σύγχωνευση σε έναν κοινό αριστερό πόλο στην ενιαία πια Γερμανία.

Η πρόταση του Γκίζι βρήκε ανταπόκριση στους «Οικοσοσιαλιστές» που σαν

τα βιβλία της «γνώσης»

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΧΟΥΣΕΪΝ ΠΑΖΑΡΤΖΙ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Κ.Π. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Απάντηση σε τουρκική μελέτη

Δυο μελέτες, μία τουρκική και μία ελληνική, πάνω στο θέμα της ισχύος ή όχι του καθεστώτος αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου που βρίσκεται εδώ και χρόνια στο προσκήνιο της πολιτικής επικαιρότητας.

Οι συγγραφείς του βιβλίου αυτού είναι προϊστάμενοι των Νομικών Υπηρεσιών των Υπουργείων Εξωτερικών της Τουρκίας και της Ελλάδας.

¹ Σε συνεργασία με το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

εκδόσεις «γνώση»

Ιηποκράτους 31, 106 80 Αθήνα,
Τηλ 3620941 3621194

ρευμα πλειοψηφούν στους «Πράσινους» του Αμβούργου και προέρχονται από το αριστεριστικό πάνθεον των «κόκκινων πανεπιστημίων» της γενιάς του '68: άνθρωποι που ουδέποτε εγκατέλειψαν το φλερτ με έναν σοσιαλισμό, προϊόν κεντρικής πολιτικής επιλογής και πηγή ενός σχεδίου άρσης των βασικών κοινωνικών αντιθέσεων³.

Αντίθετα συνάντησε την αποφασιστική αντίδραση εκ μέρους των «ρεαλιστών» των «εναλλακτικών» και όσων εκπροσωπούν στους πράσινους το «πολυπολιτιστικό στοιχείο» μιας «αριστερής κουλτούρας».

Το εκλογικό συνέδριο της κίνησης στο Χάγκεν την Πρωταπριλιά, δεν στάθηκε δυνατόν να δημιουργήσει τους όρους για τη συνύπαρξη των δυο ρευμάτων. Η απόπειρα των ρεαλιστών να κατοχυρώσουν σε ένα άλλο πρόγραμμα το χαρακτηρισμό των πρασίνων ως «εναλλακτικής, οικολογικής, μεταρρυθμιστικής» κίνησης απορρίφθηκε. Ένα «αντικαπιταλιστικό» πρόγραμμα ψηφίστηκε από το 80% των παρόντων. Υπερψηφίστηκε και πάλι η πρόταση για την έξοδο της Γερμανίας από το ΝΑΤΟ «αφού το ΝΑΤΟ είναι ασυμβίβαστο με την ειρήνη». Παρ' όλα αυτά το συνέδριο στο Χάγκεν απέρριψε την πρόταση για συγχώνευση με το PDS, τον διάδοχο των Ανατολικογερμανών κομμουνιστών.

Οι αριστεροί των «Πρασίνων» κατηγορούν τις δυο άλλες πτέρυγες («Ρεαλιστές» και «Ξεκίνημα») ότι επιχειρούν να τους «διώξουν από την κίνηση που ίδρυσαν από κοινού πετώντας στη θάλασσα την κοινή τους κληρονομιά». Από την πλευρά τους όσοι θέλουν να ξανασυντάξουν το πρόγραμμα των «Πρασίνων» θυ-

μίζουν ότι το κίνημα αυτό τείνει να διαμελιστεί από σοσιαλδημοκράτες και αριστερούς του «Τρίτου Δρόμου» (PDS). Ήδη δυο ηγετικές φυσιογνωμίες των «Πρασίνων» ο Όττο Σίλλου και η Τέα Μποκ θα είναι υποψήφιοι των σοσιαλδημοκρατών στις ερχόμενες εκλογές.

Εδώ θα πρέπει να αναζητηθεί και ένας από τους λόγους της απόρριψης της πρότασης Γκύζι. Αλλά όχι μόνον εδώ. Δεν είναι μόνο λόγοι κομματικής αναπαραγωγής που ωθούν τους «Πράσινους» μακριά από τους μόνους «αντιπάλους του καπιταλισμού» επί γερμανικού εδάφους. Η παράδοση του κοινωνικού μονισμού και ο πολιτιστικός μονο-πολιτισμός παραμένουν ισχυρά στα χαρακτηριστικά του διαδόχου του ολοκληρωτικού SED. Αυτό δημιουργεί ισχυρούς φόβους στο κατ' εξοχήν κίνημα που ενθάρρυνε αντιταρχικά πολιτιστικά μοντέλα και υποστήριξε με πάθος τη διαφορετικότητα στην κοινωνική συμπεριφορά.

Αλλά επειδή οι συζητήσεις και οι αναζητήσεις στην Ευρωπαϊκή Αριστερά μοιάζουν πολύ μεταξύ τους σε αυτήν την περίοδο, η βάση της σύγκλισης βρίσκεται στην αποδοχή μιας θεωρητικής θέσης που ασχολήθηκε και το συνέδριο των Ιταλών κομμουνιστών στη Φλωρεντία: Η σύγχρονη δυτική κοινωνία είναι απλώς καπιταλιστική όπως γράφουν τα παλιά εγχειρίδια του μαρξισμού ή μήπως περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά κάθε σύγχρονης κοινωνίας οπότε δεν χρειάζεται ανατροπή αλλά διαχείριση; Το ερώτημα μοιάζει απλοϊκό και η απάντησή του θα έχει ως αποτέλεσμα το παράδοξο της επιστροφής της αριστερής κουλτούρας σε μια ενιαία έκφραση ως αθροίσματος ρευμάτων: αυτή τη φορά εξαιτίας της πο-

λυμορφίας του πολιτιστικού φαινομένου⁴.

Τον Ιούνιο οι «Πράσινοι» συγκαλούν το δικό τους συνέδριο της συντηρητικής φάσης. Οι ηγέτες των ρευμάτων των ρεαλιστών Joshka Fischer και του «Ξεκινήματος» Antje Vollmer προχωρούν στην σύνταξη ενός νέου οικολογικού manifestu.

Ακόμα κι αν εγκριθεί η μετατροπή των «Πρασίνων» σε «εναλλακτικό μεταρρυθμιστικό πόλο» δεν θα εξασφαλισθεί η επιβίωσή τους. Διότι οικολογικά προγράμματα, σήμερα μια δεκαετία μετά την ίδρυση των «Πρασίνων» έχουν και οι άλλοι πολιτικοί σχηματισμοί, που όχι μόνο έχουν αποδείξει αλλά και μπορούν να πραγματοποιούν μεταρρυθμίσεις.

Επομένως τι απομένει; Η απάντηση δεν είναι απλή ούτε ακόμα και για τους σοσιαλδημοκράτες που φαίνεται να καρπώνονται χωρίς μάλιστα να κουνήσουν το δαχτυλάκι τους τις απώλειες των «εραστών του τρίτου δρόμου» (Πράσινοι, PDS).

Το κόστος της ενοποίησης προκαλεί βαθύτατη αναξιοπιστία του μοντέλου διαχείρισης του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους που παύει να αποτελεί ελκυστική πρόταση καθώς το κόστος ξεπερνάει σε αρκετές περιπτώσεις το κοινωνικό όφελος. []

1. Όσκαρ Λαφονταίν στο συνέδριο των Ανατολικογερμανών σοσιαλδημοκρατών Λειψία 22-25 Φεβρουαρίου 1990.

2. Wirtschafts woche NR 13/23-3-1990.

3. Συνέδριο των «Πρασίνων» στο Hagen 31-3-1990, 1-4-1990.

4. Γιούγκεν Χάμπερμας «Ο εθνικισμός του Γερμανικού μάρκου» ZEIT 14/30-3-1990.

ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑΣ

Ε. ΣΑΜΙΟΥ

- Επεξεργασία κειμένου
- DeskTop Publishing (Σελιδοποίηση)
- Προγράμματα Οπτικής Αναγνώρισης Χαρακτήρων (O.C.R.) για κατάργηση της πληκτρολόγησης
- Εκτύπωση σε Φωτοσύνθεση
- Εκτύπωση σε Laser
- Scanners (για μίξη εικόνων στο κείμενο)
- Γλωσσική Επιμέλεια
- Στοιχειοθεσία ακόμα και των πιο εξειδικευμένων Μαθηματικών κειμένων
- Στοιχειοθεσία σε όλες τις Δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες
- Μεγάλη ποικιλία γραμματοσειρών
- Ταχύτατη παράδοση
- Εκτύπωση σε films

Είμαστε οι πρώτοι που εφαρμόσαμε την ηλεκτρονική στοιχειοθεσία στην Ελλάδα, γι' αυτό είμαστε και οι πιο ειδικοί.

Θεμιστοκλέους 23-25, 106 77 Αθήνα, 2ος όρ., Τηλ. 3609449, 3640745

πέτρος μαρτινιδης
συνηγορία
της παραλογοτεχνίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ» • ΑΘΗΝΑ 1982

Η Τίνα Μάγκι είναι μια από τις πιο δημοφιλείς γυναίκες της Εσθονίας. Παραγωγός της εσθονικής τηλεόρασης, θα ιδρύσει δεκαπέντε χρόνια πριν έναν όμιλο, με σκοπό τη διάσωση του παραδοσιακού κέντρου του Ταλίν. Το κάλεσμά της θα βρει μεγάλη ανταπόκριση μεταξύ των νέων της πρωτεύουσας, και σταδιακά το μικρό σωματείο μετατρέπεται σε ένα γιγαντιαίο πολιτιστικό όμιλο με μεγάλη επιρροή και πολύπλευρες καλλιτεχνικές δραστηριότητες στις πολιτιστικές εξελίξεις.

Η κυρία Μάγκι εξηγεί γιατί μεταξύ των 9.000 μελών που έχει σήμερα το «κλαμπ» της, δεν υπάρχει ούτε ένας εκπρόσωπος του ρωσικού πληθυσμού, παρ' ότι οι Ρώσοι αποτελούν το μισό περίπου των κατοίκων του Ταλίν (250 χιλ. στις 500 χιλιάδες) και το 30% του συνολικού πληθυσμού της Εσθονίας. «Δεν μιλούν καθόλου Εσθονικά, δεν έμαθαν ποτέ τους. Έπειτα οι Ρώσοι νέοι παρακολουθούν μόνο ρωσική τηλεόραση, διαβάζουν μόνο ρωσικά βιβλία και δεν έχουν πολλά πράγματα να πουν με τους Εσθονούς της ίδιας ηλικίας. Συμπεριφέρονται υπεροπτικά, όπως αυτό το γνωστό ρωσικό τραγούδι που λέει ότι δεν υπάρχει ούτε πόλη, ούτε οδός, διεύθυνσή μας είναι η Ρωσία». Συμπέρασμα: τι σχέσεις μπορεί να διατηρεί κάποιος με τους κατακτητές;

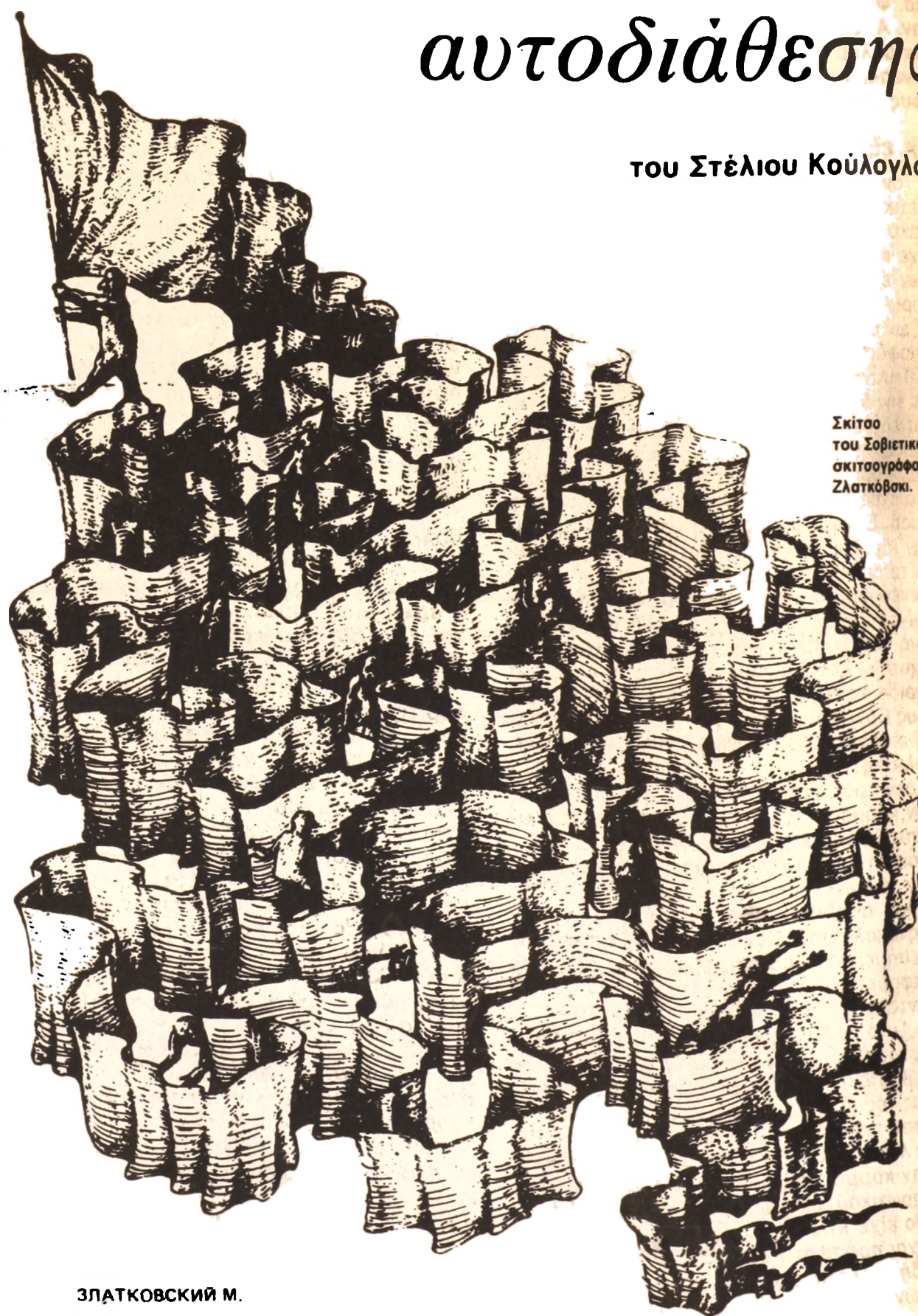
Μεταφράστρια, η κυρία Βάικα δεν διστάζει να εξηγήσει γιατί οι τελευταίοι κατακτητές, είναι χειρότεροι από τους προτελευταίους δηλαδή τους Γερμανούς. Με βάση το σύμφωνο μεταξύ του υπουργού Εξωτερικών του Στάλιν Μολότωφ και του Ναζι ομολογού του Ρίμπεντροπ, οι τρεις βαλτικές δημοκρατίες παραχωρήθηκαν το 1939 στην ΕΣΣΔ, αλλά με την υποχώρηση του Κόκκινου Στρατού τα στρατεύματα του Γ' Ράιχ δεν άργησαν να καταλάβουν την Λιθουανία τη Λεττονία και την Εσθονία.

«Τουλάχιστον οι Γερμανοί ήταν πιο έξυπνοι. Συνέλαβαν φυσικά όλους τους Εβραίους, τους κομμουνιστές και όσες προσωπικότητες είχαν το θάρρος να καλέσουν σε αντίσταση, αλλά δεν προχώρησαν σε άσκοπες διώξεις ούτε προκάλεσαν χωρίς λόγο ολόκληρο τον πληθυσμό. Ζούσα τότε με τη μητέρα, τον πατέρα μου και τη μικρή μου αδελφή, και ο γερμανικός στρατός μας ανάγκασε να δώσουμε το ένα δωμάτιο του σπιτιού μας σε έναν Γερμανό αξιωματικό, ο οποίος μας φέρθηκε πολύ ευγενικά. Φυσικά ήταν κατακτητές και δεν τους θέλαμε, αλλά οι Γερμανοί φρόντισαν να μην δημιουργήσουν έχθρες χωρίς λόγο. Αυτό που έγινε με τους Ρώσους ήταν απερίγραπτο. Εκατοντάδες χιλιάδες συνελήφθησαν χωρίς καμιά κατηγορία και μεταφέρθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης που είχε φτιάξει ο Στάλιν στην Σιβηρία. Δεν τους ξαναείδαμε ποτέ.

Κατόπιν έγινε μια προσπάθεια να καταστραφεί όλη η πολιτιστική μας παράδοση. Τα εργαστήρια διασώζων καλλιτε-

Ο απορωσισμός ανώτατο στάδιο της αυτοδιάθεσης

του Στέλιου Κούλογλου

Σκίτσο
του Σοβιετικού
σκιτσογράφου
Ζλατκόβσκι.

ЗЛАТКОВСКИЙ М.

χών εθνικοποιήθηκαν όπως και όλη η οικονομία, και αρχίσαμε να παράγουμε με βάση τις ντιρεκτίβες που σχεδίαζαν στη Μόσχα. Το 1940, είμαστε από πλευράς οικονομικής ανάπτυξης στο ίδιο επίπεδο με τη Φινλανδία, και σήμερα οι Φινλανδοί είναι πλούσιοι και εμείς είμαστε πάμπτωχοι. Οι μόνοι που καλοπέρασαν ήταν οι Ρώσοι που ήρθαν ως έποικοι αργότερα. Για να είχες μια θέση στο κράτος, έπρεπε να ήσουν Ρώσος ή να ανήκες στο ΚΚ. Έπρεπε να είσαστε εδώ στη διάρκεια του Συνεδρίου του ΚΚ, για να βλέπετε την συμπεριφορά τους (σ.σ. των Ρώσων κομμουνιστών). Ήταν μειοψηφία, αλλά έκαναν σαν να ήταν πλειοψηφία. Φώναζαν, έβριζαν και χειρονομούσαν. Αφού είπα στον άνδρα μου, που ήταν μέλος του ΚΚ: πώς μπορούσες να συνυπάρχεις με αυτούς τους ανθρώπους για 45 χρόνια;».

ΚΚ εξ. και... ΚΚ εσωτ.

Τον περασμένο μήνα, η 45χρονη σοβιετική εξουσία δέχονταν ένα αποφασιστικό χτύπημα: το ΚΚ της Εσθονίας που είχε καταφέρει την συνύπαρξη των Ρώσων εποίκων και μιας μερίδας Εσθονών γύρω από την εξουσία, διεσπάτο εις τα εξών συνετέθη. Η εσθονική πλειοψηφία αποφάσιζε να ακολουθήσει το δρόμο της Λιθουανίας, δηλαδή της ανεξαρτησίας από την Μόσχα. Αμέσως μετά τη λήξη του Συνεδρίου, η ρωσική μειοψηφία συνεδρίαζε ξεχωριστά αποφασίζοντας την διάσπαση του κόμματος και τη δημιουργία ενός μικρού φιλο-σοβιετικού μηχανισμού. Επειδή μάλιστα η συνεδρίαση για την ίδρυση του νέου κόμματος έγινε μετά τα μεσάνυχτα, οι Εσθονοί αποκαλούν το νέο κόμμα «νάιτ - πάρτι», κάτι που σημαίνει νυχτερινό κόμμα, αλλά και νυχτερινό πάρτυ. Το ιδιότυπο αυτό... ΚΚ εξ. θα διχασθεί ξανά μέσα σε λίγες μέρες: μια μερίδα τάσσεται υπέρ του διαλόγου με τους Εσθονούς κομμουνιστές, ενώ η άλλη επιλέγει μια αδιάλλακτη φιλορωσική πολιτική.

Δεν πρόκειται απλώς για μια διάσταση των κομμουνιστών σε εθνική βάση: η ανάπτυξη του κινήματος για την ανεξαρτησία, η δράση του Λαϊκού Μετώπου και των άλλων νέων κομμάτων, οδηγεί σε πλήρη αποδιάρθρωση της κομμουνιστικής ιδεολογίας. Οι λόγοι ύπαρξης ακόμη και σήμερα του εσθονικού ΚΚ, είναι πολύ διαφορετικοί από ό,τι μπορεί κανείς να φανταστεί.

«Αυτό το ΚΚ δεν υπήρξε ποτέ μια ανεξάρτητη πολιτική οργάνωση, εξηγεί ο Ράιβο Παλμάρου, αναπληρωτής γραμματέας της ιδεολογικής επιτροπής της ΚΕ. Ήταν τοπικό παράρτημα του ΚΚΣΕ, αν και λεγόταν ανεξάρτητο ΚΚ. Έπειτα δεν ήταν κόμμα. Ήταν ένα μέρος του ολοκληρωτικού συστήματος, πάνω στο οποίο είχε κτισθεί ολόκληρη η κοινωνία. Μέχρι πρόσφατα είχε 110.000 μέλη, δηλαδή περισσότερο από τα 10% των ενηλίκων της χώρας. Το ποσοστό αυτό είναι

πολύ μεγαλύτερο από ό,τι σε μια κανονική κοινωνία. Είναι ανόητο να πιστεύουμε ότι όλοι αυτοί πίστευαν στον κομμουνισμό. Ήταν απλώς ένας τρόπος να αποκτήσει κανείς καλύτερη δουλειά και θέση στο κράτος. Μέχρι το 1988 υπερασπιζαμε τα συμφέροντα του σοβιετικού ΚΚ και μετά αποφασίσαμε να υπερασπίσουμε τα συμφέροντα των Εσθονών».

Από το 1988, όταν τα στόματα ανοίγουν λόγω περεστρόικα, οι Εσθονοί κομμουνιστές παύουν ουσιαστικά να είναι κομμουνιστές. «Η ιδέα μας ήταν», συνεχίζει ο ιδεολογικός υπεύθυνος του κόμματος «να ακολουθήσουμε το δρόμο της Ισπανίας, όπως δηλαδή οι Ισπανοί ξέφυγαν από το καθεστώς του Φράνκο, με την βοήθεια ενός πολιτικού κέντρου που θα ήταν το νέο ΚΚ. Στην αρχή το σενάριο φαίνεται ότι προχώρησε και αλλάξαμε το 80% της ηγεσίας και των τοπικών οργάνων, βάζοντας στη θέση τους άτομα που πολλές φορές ανήκαν στο Λαϊκό Μέτωπο. Αλλά μετά άρχισε η κρίση, που οφειλόταν και στις αντικειμενικές συνθήκες, και υποκειμενικές.

Οι αντικειμενικές αιτίες ήταν ότι στην πραγματικότητα το κόμμα εξακολουθούσε να κοιτά και προς την ΕΣΣΔ και προς την Εσθονία. Το κόμμα εξέφραζε τα συμφέροντα και της Μόσχας και των Εσθονών, και των άλλων εθνοτήτων των οποίων ο αριθμός μέσα στο κόμμα έφτανε το 50%. Αποδείχθηκε λοιπόν ότι η πολιτική που ακολουθήσαμε ήταν πολύ συμβιβαστική, και γι' αυτό το σενάριο απέτυχε.

Σε λίγο άρχισαν να εμφανίζονται νέα πολιτικά κόμματα, και σήμερα έχουμε 30 από αυτά. Μοιάζουμε με έναν παιδικό σταθμό, αλλά αυτό είναι καλό γιατί είναι η αρχή μιας κοινωνίας των πολιτών. Έτσι τα μέλη του κόμματος έφυγαν και σχημάτισαν τα άλλα κόμματα».

Ο κύριος Παλμάρου, που τάσσεται υπέρ της εφαρμογής μιας «δεξιάς οικονομικής πολιτικής» για να ανορθωθεί η οικονομία, εξηγεί γιατί εξακολουθούν να διατηρούν το κόμμα. «Επειδή υπάρχει το θέμα της περιουσίας, η οποία είναι τεράστια. Οι περισσότερες εφημερίδες ανήκουν στο κόμμα όπως και πάρα πολλά κτίρια και το κόμμα δεν έχει σήμερα δύναμη. Λυώνει όπως το χιόνι την άνοιξη. Η περιουσία μας έχει δημιουργηθεί από τους φόρους των πολιτών, όλων των πολιτών. Όπως βλέπετε τα γραφεία μας είναι άδεια. Θέλουμε να το δώσουμε σε όλα τα κόμματα. Είμαστε 1500 μέλη στο νέο κόμμα και προσπαθούμε να φτιάξουμε ένα δημοκρατικό εσωτερικό καθεστώς. Αν φύγουμε όλη η περιουσία και η εξουσία θα πάει στην άλλη πλευρά και η Μόσχα θα τους χρησιμοποιήσει. Προς το παρόν θα μείνουμε λοιπόν ως κόμμα».

Το αναπόφευκτο της επέμβασης

Γνώστης της ψυχολογίας του Κρεμλίνου, ο ιδεολογικός υπεύθυνος της ΚΕ, εξηγεί γιατί κατά τη γνώμη του η εισβολή

του Κόκκινου Στρατού είναι αναποφευκτική: «η Μόσχα θέλει να ελέγχει την κατάσταση, κάτι που μέχρι τώρα επετύχανε δια μέσου του ΚΚ. Από τη στιγμή που το κόμμα διαλύεται, το Κρεμλίνο δεν έχει άλλη λύση από την άμεση στρατιωτική επέμβαση. Νομίζω ότι οι ηγέτες του Λαϊκού Μετώπου πέφτουν έξω πιστεύοντας ότι απέτρεψαν την επέμβαση».

Οι πολιτικοί και τα κόμματα που αγωνίζονται υπέρ της ανεξαρτησίας της Εσθονίας, πίστευαν μέχρι πριν από μερικές μέρες ότι είχαν εφεύρει τη χρυσή τομή: ανάμεσα στη βιασύνη της Λιθουανίας που με τη σειρά της προκαλούσε τον αυταρχισμό της Μόσχας, υπήρχε ο «τρίτος» εσθονικός δρόμος. Έτσι το κοινοβούλιο της Εσθονίας, στην πλειοψηφία του υπέρ της ανεξαρτησίας μετά τις τελευταίες εκλογές, διαπίστωνε ότι η σοβιετική εξουσία ήταν παράνομη στη δημοκρατία, προτείνοντας όμως διαπραγματεύσεις για την Μόσχα με απώτερο σκοπό την ανεξαρτησία και στο ενδιάμεσο διάστημα πρακτικά μέτρα για την de facto υλοποίησή της: καθιέρωση εθνικού νομίσματος, ψήφιση νόμων που να επιτρέπουν τις ξένες επενδύσεις και την εναλλακτική θητεία για τους Εσθονούς που θα έπρεπε να υπηρετήσουν στο σοβιετικό στρατό.

Η απάντηση του Γκορμπατσώφ επέμενε στον δρόμο της Λιθουανίας: 5 μέρες μετά την απόφαση του εσθονικού Κοινοβουλίου, ο Σοβιετικός ηγέτης τηλεφώνουσε στον Εσθονό πρόεδρο Ρούντελ απειλώντας ότι αν οι Εσθονοί επέμεναν να θεωρούν παράνομη την κατοχή της Εσθονίας θα έπρεπε να περιμένουν αντίστοιχα μέτρα (δες στρατιωτική επέμβαση) με αυτά που ελήφθησαν στην Λιθουανία την προηγούμενη, το Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ ψήφιζε τον νόμο περί των διαδικασιών απόσχισης μιας δημοκρατίας από την ΕΣΣΔ, ο οποίος κάνει γελοία την οποιαδήποτε ελπίδα απόσχισης. Στο δημοψήφισμα που πρέπει να διεξαχθεί στην υπό αναχώρηση δημοκρατία, πρέπει περιέργως τα 2/3 να ψηφίσουν υπέρ της ανεξαρτησίας και μάλιστα στο σύνολο του πληθυσμού, των εποίκων συμπεριλαμβανομένων: όπως οι Ρώσοι και με τις άλλες μη αυτόχθονες εθνότητες είναι περισσότεροι από το 1/3 στην Λετονία αλλά και την Εσθονία, οι τελευταίες δεν μπορούν ποτέ να φύγουν από την ΕΣΣΔ.

Τα προβλήματα για τις «άτακτες» δημοκρατίες με περισσότερο ομοιογενή πληθυσμό (Λιθουανία, Μολδαβία, Ουκρανία, Αζερμπαϊτζάν, κλπ.) δεν σταματούν μετά τον σκόπελο του δημοψηφίσματος. Οι διαπραγματεύσεις που προβλέπεται να κρατήσουν μέχρι 5 χρόνια μπορούν να διακοπούν από ένα νέο δημοψήφισμα με το ίδιο περιεχόμενο που μπορεί να ζητήσει το 1/10 των κατοίκων της δημοκρατίας, την ίδια στιγμή που αν στο αρχικό δημοψήφισμα οι οπαδοί της ανεξαρτη-

σιας αποτύχουν, δεν μπορούν να ζητήσουν νέο πριν περάσουν 10 χρόνια! Όσο για τις ψήφους, αυτές θα επιμετρώνται στο επίπεδο μιας δημοκρατίας, αλλά της περιοχής: αν σε μια περιοχή οι κάτοικοι ταχθούν υπέρ της παραμονής (και υπάρχουν τέτοιες περιοχές όπου οι μετανάστες υπερτερούν) τότε η συγκεκριμένη περιοχή μπορεί να παραμείνει στην ΕΣΣΔ, την ίδια στιγμή που η δημοκρατία στην οποία ανήκει θα υποχωρεί! Το δημοψήφισμα, τέλος, όπως και οι διαπραγματεύσεις δεν αρκούν: η όλη συμφωνία θα πρέπει να εγκριθεί από το κοινοβούλιο της ΕΣΣΔ.

Και τι προβλέπεται αν το τελευταίο δεν εγκρίνει την συμφωνία ή αν δεν υπάρχει καθόλου συμφωνία μέσα σε 5 χρόνια; Απολύτως τίποτα! Όπως συμβαίνει και με ολόκληρη την περεστρόικα, ο νόμος περί απόσχισης κινείται στην στρατηγική του «βλέποντας και κάνοντας»: το ουσιαστικό μέλημα του Γκορμπατσώφ είναι απλώς να κερδίσει χρόνο, αποθαρρύνοντας —μέσω της θέσπισης τρομερών εμποδίων— τους οπαδούς της ανεξαρτησίας. Όπως όμως όλα αυτά γίνονται τη στιγμή που μια πλευρά διαθέτει ένα πανίσχυρο στρατό και η άλλη δεν διαθέτει τίποτα, οι υπό αναχώρηση δημοκρατίες ουσιαστικά προκαλούνται να μην αποδεχθούν το νόμο, ώστε να επέλθει ο Κόκκινος Στρατός.

Ο στρατός στο προσκήνιο

Στην πραγματικότητα, η πολιτική του Γκορμπατσώφ στο πρόβλημα της Βαλτικής, οδηγεί αναγκαστικά σε μια ενίσχυση των συντηρητικών δυνάμεων σε όλη

την ΕΣΣΔ: μια συμμαχία μεταξύ του Κόκκινου Στρατού, των Ρώσων συντηρητικών (εσωκομματικών και εξωκομματικών) και των Ρώσων εποίκων αρχίζει να δημιουργείται, η οποία εκφράζεται τόσο στον στρατιωτικό τύπο όσο και στο Κοινοβούλιο, μέσω της κοινοβουλευτικής ομάδας «Σογιούζ» (Ένωση) που συγκροτήθηκε πρόσφατα από αξιωματικούς, κομματικούς αξιωματούχους και βουλευτές-αντιπροσώπους από τις ρωσικές αποικίες στις διάφορες δημοκρατίες. Οι εκπρόσωποι της συμμαχίας, αφού πρώτα τα βάλουν με τους κατά τόπους εθνικιστές, δεν αργούν σε λίγο να στραφούν εναντίον αυτού που «τα ξεκίνησε όλα»: δηλαδή του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ και της περεστρόικα.

Μοχλός της συμμαχίας αυτής, είναι η «5η φάλαγγα» που δημιουργείται σε κάθε δημοκρατία από τους Ρώσους εποίκους: συνηθισμένοι για χρόνια να συμπεριφέρονται σαν κατακτητές, σε πλήρη αδυναμία —από πλευράς κουλτούρας— να ενσωματωθούν στις ντόπιες κοινωνίες, και πολύ περισσότερο να τις ενσωματώσουν, οι Ρώσοι έποικοι συνιστούν ένα διπλό πρόβλημα. Λόγω χαμηλού επιπέδου από την μια πλευρά είναι ιδιαίτερα εύκολο να «χρησιμοποιηθούν» για προκλήσεις από την Μόσχα. Από την άλλη πλευρά δεν μπορούν, οι περισσότεροι από αυτούς, να επιβιώσουν στις δημοκρατίες που ζουν, αν γίνουν ανεξάρτητες. Θα πρέπει να φύγουν, και αυτό τους κάνει περισσότερο επιθετικούς. Το σημερινό δράμα της ρωσικής αυτοκρατορίας, είναι δηλαδή σε τελευταία ανάλυση πρόβλημα κουλτούρας. Κάποτε οι Άγγλοι, ή

οι Γάλλοι αποικιοκράτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις αποικίες τους, αφήνοντας όμως τα ίχνη τους, στη γλώσσα και την κουλτούρα, στη δημόσια διοίκηση και την οικονομία. Όπως μάλιστα τη στιγμή της υποχώρησής τους εξακολουθούσαν να είναι πλούσιες χώρες, η τήλως αποικία είχε κάθε συμφέρον να διατηρήσει δεσμούς με την άλλοτε μητρόπολη. Η ρωσική αυτοκρατορία, καταχτώντας περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες τις οδήγησε στην οικονομική χρεοκοπία και την υπανάπτυξη: το μόνο συμφέρον των χωρών της Βαλτικής είναι να ξεφύγουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα από τη σοβιετική οικονομία και να στραφούν προς τη Φινλανδία και τη Δυτ. Ευρώπη.

Όσο για την περίφημη ρωσική κουλτούρα, αυτή δεν μπόρεσε ποτέ να διεισδύσει και να επηρεάσει αυτήν των χωρών της Βαλτικής. Σαραντα πέντε χρόνια πριν, ίσως μια νεαρή Ινδή να ονειρευόταν το γάμο με έναν Βρετανό αποικιοκράτη που τα μαζεύει για την Μεγάλη Βρετανία. Στο πολιτιστικό κέντρο του Ταλίν, η Τίνα Μάγκι είναι όμως κατηγορηματική: από τους δεκάδες χιλιάδες νέους που πέρασαν από το «κλαμπ» τα 15 χρόνια της λειτουργίας του, δεν ξέρει κανένα που να παντρεύθηκε Ρώσο ή Ρωσίδα και «γενικώς οι γάμοι μεταξύ Ρώσων και Εσθονών είναι ανύπαρκτοι».

Παίζοντας πιγκ-πογκ σε μια αίθουσα του κέντρου, η Μόνικα, 17 ετών είναι, σε σχετική ερώτηση, το ίδιο κατηγορηματική: Δεν θα πατρευόταν ποτέ έναν Ρώσο.

MAYROMIXALH 7

Books and comics
from USA
at very cheap prices

Fiction
and non-fiction
books

We have thousand titles of books: Novels, scientific books (computer, economy, psychology, biology, history, geography etc.).

Movie classics, rare art books and magazines for collectors

Rare Comics (Marvel, DC etc.).

ΣΤΕΛΙΟΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΙΛΟΛΑΟΥ 151,

ΤΗΛ. 7015292

Τέρμα Τρόλεϋ

ΑΓ. ΑΡΤΕΜΙΟΥ No 4

ΛΙΟΛΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΒΕΡΝ

Οι ναυαγοί του Ιωνάθαν - Εξειμώνιασμα στους πάγους - Δόκιωρ Οξ - Ο μαστρο-Ζαχαρίας - Οι περιπέτειες της οικογένειας Ποντικέα - Ένας Αμερικανός δημοσιογράφος το 2889 - Η πλάνη και άλλα διηγήματα - Το νησί με τις έλικες - Ο κύριος Ρε-Δίεση - Οικογένεια χωρίς όνομα - Ο δρόμος της Γαλλίας

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ
ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σόλωνος 114, 106 81 Αθήνα ☎ 363.02.14

ΛΙΟΛΟΣ ΤΑΞΙΔΙΑ-ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

ΜΑΡΚΟ ΠΟΛΟ: Τα ταξίδια - ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΛΟΜΒΟΣ: Η ανακάλυψη της Αμερικής [Α' τόμος: Ημερολόγιο Πλοίου 1492-1493, Β' τόμος: Ταξιδιωτικές αφηγήσεις 1493-1504] - ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΝΤΕΛΑΣ ΚΑΖΑΣ: Σύντομη ανασκόπηση της καταστροφής των Ινδιών - ΤΖΕΪΜΣ ΚΟΥΚ: Τα ταξίδια γύρω από τον κόσμο [Α' και Β' τόμος] - ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΖΟΣ: Έλληνες θαλασσοπόροι στις μεγάλες ανακαλύψεις

Σόλωνος 114, 106 81 Αθήνα ☎ 363.02.14

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.0.007

ΤΖΩΡΤΖ ΤΟΜΣΟΝ GEORGE THOMSON

Μόλις κυκλοφόρησαν

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΤΟ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟ ΑΙΓΑΙΟ

Οι πρώτοι φιλόσοφοι

Μετάφραση: Τάσος Χρηστίδης

Μόλις κυκλοφόρησε, για πρώτη φορά στην Ελλάδα το σημαντικό αυτό έργο, θεμελιακό για τη μελέτη της προ-Σωκρατικής φιλοσοφίας.

Ο συγγραφέας μελετάει συστηματικά τις βασικές ιδέες των πρώτων φυσικών φιλοσόφων, που αποτελούν ένα συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στην πρωτόγονη σκέψη και την επιστημονική γνώση, και εξετάζει το ρόλο που έπαιξε η παραγωγή εμπορευμάτων και η κυκλοφορία του χρήματος στην ανάπτυξη της Ελληνικής φιλοσοφίας. Η έρευνα ξεκινάει από τους Ελληνικούς μύθους, προχωρεί στο βάθος της προϊστορίας και φτάνει στη θρησκεία από την οποία, κατά το συγγραφέα, κατάγεται η φιλοσοφία. Παρακολουθούμε τη διαμόρφωση του ανθρώπου και της συνείδησής του και την αρχική παρουσία της σκέψης και του λόγου.

Το προϊστορικό Αιγαίο

Μετάφραση: Γιάννης Βιστάκης

Κυκλοφορεί σε Δεύτερη Έκδοση το κλασικό αυτό έργο, πρώτο μιας σειράς μελετών με τις οποίες γίνεται μια προσπάθεια ερμηνείας του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού στο φως της Συγκριτικής Εθνολογίας και του διαλεκτικού υλισμού. Μέσα από τις σελίδες του, ο συγγραφέας ανασυγκροτεί και ανασυνθέτει, από τα σκόρπια συντρίμια της, την κοινωνική δομή του προϊστορικού Αιγαιακού κόσμου, φωτίζει πλούσια τους θεσμούς, τα έθιμα και τις παραδόσεις του, κι αναδεικνύει, έτσι, τις ρίζες απ' όπου κατάγονται και τροφοδοτούνται οι θεσμοί και οι παραδόσεις του αρχαίου ελληνικού κόσμου στην ιστορική εποχή.

Κυκλοφορεί

ΤΖΩΡΤΖ ΤΟΜΣΟΝ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ

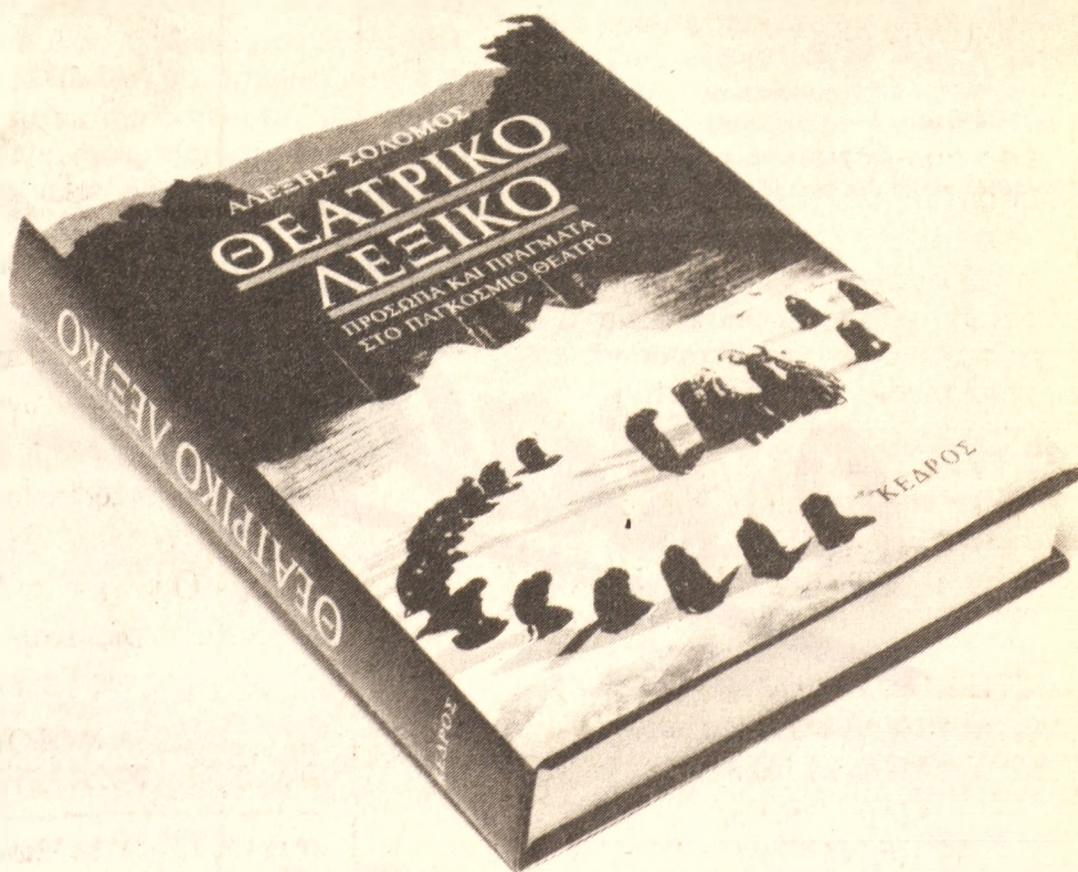
ΓΛΩΣΣΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ

ΑΛΕΞΗ ΣΟΛΟΜΟΥ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ

ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΘΕΑΤΡΟ

Το πρώτο γραμμένο και τυπωμένο στην Ελλάδα εγκυκλοπαιδικό λεξικό περί Θεάτρου. Μνημονεύει τα πιο σημαντικά στην Ιστορία και Γεωγραφία της Διονυσιακής Τέχνης γεγονότα, κινήματα, θεωρίες, παραστάσεις, θεατρικά έργα κι ονόματα δραματουργών, ηθοποιών, σκηνοθετών, σκηνογράφων κλπ. Βοηθητικό Αλφαθητάρι, το ονομάζει ο συγγραφέας του, για κάθε θεατρόφιλο. Έκδοση πλούσια εικονογραφημένη.

ο καθαρός ήχος

Η ΦΑΡΣΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Με την ευκαιρία της 21ης Απριλίου και όχι μόνον

Η νέα πολιτική τάξη —ή διάταξη— της χώρας έχει κιόλας διατυπώσει τα διαγγέλματα για την αυριανή αποφράδα ημέρα. Όλα αρχίζουν κάπως έτσι: «Σαν σήμερα κλπ. κλπ.» και τελειώνουν κάπως έτσι: «Με την ιστορική αυτή εμπειρία είμαστε βέβαιοι ότι ο Λαός μας κλπ. κλπ.».

Αυτήν την ιστορική εμπειρία θα την κατανοήσουμε άραγε και θα την ενσωματώσουμε κάποτε; Όσα συμβαίνουν και τις ημέρες αυτές σημαίνουν ότι μάλλον ξεχνούμε γρήγορα, ότι μένουμε στην επιφάνεια των συμβαινόντων και παρασυρόμαστε ομαδικά σε πανηγύρια και χαρές που δεν δικαιώνονται από τις εξελίξεις. Η πρόοδος —με ό,τι σημαίνει η λέξη— και η υπέρβαση των δυσχερειών δεν συντελούνται με τις «εξελίξεις» αυτές. Έχεις την αίσθηση ότι «το θρίλερ» είναι μια συνηθισμένη ιστορία με δράκουλους που και άλλη φορά την έχεις παρακολουθήσει. Και το πιο αστείο: ίδιοι οι δράκουλους και ίδιο το σκηνικό και ίδιο το σενάριο... Τέτοιες ημέρες, τρία χρόνια πριν (όταν ακόμα ο κ. Λούβαρης ή ο κ. Κοσκωτάς δεν ήταν και τόσο διάσημοι), σημειώναμε:

«Όσα, οι γενικές πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες, προετοίμασαν και όσα διαδραματίστηκαν στην διάρκεια της επταετίας και όσα παρήγαγαν το μεταπολιτευτικό καθεστώς, εικονογραφούνται πολύ αδρά με τις συγκεκριμένες αναφορές σε περιπτώσεις ατομικών συμπεριφορών». Και απαριθμούσαμε τέτοιες περιπτώσεις. Στις σελίδες που ακολουθούν δεν θα επιχειρήσουμε μια γενική εξιστόρηση όσων συνέβησαν. Μερικά μικροεπεισόδια θα ξαναθυμίσουμε και θα αφηγηθούμε τις «φλύαρες» λεπτομέρειές τους. Έτσι κι αλλιώς το αποτέλεσμα είναι διδακτικό.

Στο αφήγημα αυτό ανιχνεύονται λεπτομέρειες και αποσιωπηθέντα περιστατικά. Όσα θα εκθέσουμε στη συνέχεια δεν είναι «αποκαλυπτικά». Είναι όμως αποκαλυπτική η εικόνα που προβάλλει για πρωταγωνιστές και δευτεραγωνιστές της ιστορίας με τους δράκουλους. Στηριχθήκαμε σε τρία ντοκουμέντα που σχετίζονται με τη δικτατορία. Και θα θυμίσουμε με την ευκαιρία μερικά γεγονότα που συνδέονται την 21η Απριλίου.

Τα ντοκουμέντα είναι:

- ένα γράμμα του Π. Κανελλόπουλου προς τον Κ. Καραμανλή τις παραμονές της δικτατορίας.

- ένα απόσπασμα από τα ενθυμήματα του Σάιρους Σουλτσμπέργκερ και

- μια έκθεση του Αμερικανού διπλωμάτη Τζων Όουενς για τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Αναφορά σε άλλα δημοσιεύματα θα αποδειχθεί εξίσου χρήσιμη.

Έτσι, στο τχ 87 της 3/12/77 δημοσιεύσαμε ένα γκάλοπ που είχε διενεργηθεί στην περιοχή της πρωτεύουσας τον Μάρτιο του 1967, την ίδια εποχή που ο Π. Κανελλόπουλος έγραφε στον αυτοεξόριστο Κ. Καραμανλή το γράμμα που στις σελίδες αυτές δημοσιεύεται για πρώτη φορά χωρίς ακρωτηριασμούς. Η δημοσκόπηση εκείνη αφορούσε τις επιλογές του εκλογικού σώματος για τις ηγετικές προσωπικότητες της πολιτικής σκηνής. Προσωπικότητες που κατέληξαν να γίνουν... δράκουλους. Αντιγράφουμε την κεντρική ερώτηση (βλ. ΑΝΤΙ τχ. 87):

«Ποιος από τους τωρινούς πολιτικούς μας θα λέγατε ότι θα αναδειχθεί, στα χρόνια που έρχονται, και θα κυβερνήσει τη χώρα;».

Οι απαντήσεις στην ερώτηση αυτή ήταν:

30% Α. Παπανδρέου
12% Κ. Καραμανλής
2% Π. Κανελλόπουλος
2% Γ. Παπανδρέου
2% Σπ. Μαρκεζίνης
2% άλλοι
50% δεν γνωρίζω ή άρνηση.

Θα ρωτήσετε, καλά και ο Μητσοτάκης, πού βρίσκεται; Υπομονή. Σταχυολογού-

με μερικά στοιχεία για τον κληρονόμο της δεξιάς παράταξης με τη γνώμη των πολιτών από τα χρόνια εκείνα:

ΑΡΕΤΕΣ	Δια τον:	ΕΛΑΤΤΩΜ.
47%	Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	35%
41%	Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ	21%
34%	Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	15%
30%	ΣΠ. ΜΑΡΚΕΖΙΝΗ	23%
17%	Σ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΝ	21%
13%	Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΝ	23%

Και συνεχίζουμε αντιγράφοντας από την έκθεση εκείνης της δημοσκόπησης:

«Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι η κατάταξη των αυτών προσώπων, βάσει των απολύτων (και αμέσως συγκρισίμων) απαντήσεων κανένα ελάττωμα, καμιά αρετή:

Η σειρά κατατάξεως ως προς κανένα ελάττωμα, έχει:

8% Γ. Παπανδρέου
8% Α. Παπανδρέου
6% Π. Κανελλόπουλος
2% Σπ. Μαρκεζίνης
1% Σ. Στεφανόπουλος
1% Κ. Μητσοτάκης.

Αντιστοίχως η σειρά κατατάξεως ως προς το καμία αρετή έχει:

10% Κ. Μητσοτάκης
7% Σ. Στεφανόπουλος
6% Σπ. Μαρκεζίνης
4% Γ. Παπανδρέου
3% Α. Παπανδρέου
3% Π. Κανελλόπουλος».

Συγκεφαλαιώνοντας η έκθεση αναφέρεται στους «μονομάχους» εκείνης της εποχής:

«Ευσταθεί, επομένως, η υπόθεση ότι η ακτινοβολία των Κ. Καραμανλή και Α. Παπανδρέου υπερισχύει της ακτινοβολίας των υπό αυτού

τούτου του κοινού αντιστοιχώς αναγνωριζόμενων ως αρχηγών της ΕΡΕ και ΕΚ (αν και κατά λόγο αισθητώς διάφορον)».

Τι συνέβη 23 χρόνια μετά; Όχι κάποια δημοσκοπήση αλλά το μετρημένο εκλογικό αποτέλεσμα έδωσε 38,6% στον Α. Παπανδρέου και 46,9% στον ...Κ. Μητσοτάκη. Το «θαύμα» αυτό ξέρουμε τώρα πώς πραγματοποιήθηκε. Γιατί πράγματι περί θαύματος πρόκειται. Μόνο που έχει την εξήγησή του. Και η εξήγηση αυτή δεν θα δοθεί τώρα με πολύπλοκες αναλύσεις αλλά με την υπενθύμιση και μόνον ονομάτων και συνθημάτων. Κρατείστε αναπνοή: Μένιος, Κοσκωτάς, «ρήξη» 9ης Μαρτίου, εναγκαλισμός Κουρήδων, τυφλά Μιράζ, «ο Αμίν Νταντά κρίκος στο αντιιμπεριαλιστικό Μέτωπο», προσκύνημα στην Παναγιά Σουμελά, «βυθίσατε το Χόρα», Νταβός, Λούβαρης, Κατσιφάρας, «έξω οι βάσεις», «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ», Πέτσος, «η σοσιαλδημοκρατία δούρειος ίππος του καπιταλισμού», Γιαουζέλας, Καντάφι, Μπούτος και Μάρκος...

Ένα ατελείωτο γαϊτανάκι περιστατικών και γεγονότων που δικαιολογεί εκείνους από τους παλιότερους που αναφέρουν και για τον Ανδρέα το σύνθημα που φώναζε ο λαός στον πατέρα του Γεώργιο: «Παπανδρέου - Παπατζή». Εκείνος τουλάχιστον ευτύχησε να τελευτήσει τον βίο του και την πολιτική του καριέρα ως «Γέρος της Δημοκρατίας» στο Καστρί. Ο υιός διαβίω ως «γέρων της Εκκλησίας» περιβαλλόμενος από τη γενική δυσπιστία. Τέτοια δυσπιστία που η αναμέτρηση με τον Μητσοτάκη της Αποστασίας τον οδηγεί σε ήττα.

Σύμφωνα με την άποψη της Μαργαρίτας ο «Γέρος της Δημοκρατίας», «ζήλευε την ικανότητα του γιού του να κερδίζει δύναμη, τα νιάτα του, την αρρενωπότητά του, την παραγωγική του ενεργητικότητα». Που είσαι νιότη και τι έδειχνες... Αυτός λοιπόν ο φέρελπις πολιτικός που συγκέντρωνε τις προτιμήσεις των οπαδών της Ένωσης Κέντρου έναντι του πατέρα του και Αρχηγού του κόμματος δεν ερχόταν σε αντιπαράθεση στην κοινή συνείδηση ούτε με τον ανυπόληπτο Μητσοτάκη, ούτε με τον τότε αρχηγό του αντιπαλού κόμματος της ΕΡΕ, τον Π. Κανελλόπουλο αλλά κατευθείαν με τον γενάρχη Κ. Καραμανλή. Αη-γιώργης και Δράκος, «Φως και Σκοτάδι» από τότε. Ο Γέρων Μένιος και ο Έφηβος Λαλιώτης το γνωρίζουν εξίσου καλά αυτό το παιχνίδι του διδυμού που πλάσαραν το '85 και απογυμνώνει την πολιτική από κάθε νόημα, παραπλανεί τον ψηφοφόρο και τον καθλώνει στις γιγαντοαφίσες που απεικονίζουν άλλοτε την Αννούλα με λουλουδάκια και άλλοτε μόνον λουλουδάκια. Βέβαια εκτός από την αχλύ των μύθων υπάρχει και η σοφία των παροιμιών: «Μια του κλέφτη, δυο του ψεύτη»...

ΑΦΗΓΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

ΜΙΑ ΚΡΥΜΜΕΝΗ

Ο Π. Κανελλόπουλος (αρχηγός τότε της ΕΡΕ) αναχωρεί από τα ανάκτορα όπου ανακοίνωσε την αρση εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου.

Ο Π. Κανελλόπουλος, με πολλές αμφιταλαντεύσεις στη διαδρομή του βίου του, διακρίθηκε πάντως για την ειλικρίνειά του που αφόπλιζε. Γνώριζε πολλά αλλά και πολλά του είχαν αποκρυβεί που όταν τα ανεκάλυπτε έμενε «έκπληκτος». Είχε όμως το κουράγιο να επανορθώνει δημοσίως. Και είχε την εντιμότητα να εκθέτει τότε πιο πολύ τον εαυτό του παρά την παράταξή του. Χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς αυτής είναι ο τρόπος που δημοσιοποίησε την επιστολή που έστειλε στον Καραμανλή (φέρει ημερομηνία 16-17 Μαρτίου 1967). Σε ένα από τα όχι και πολύ γνωστά βιβλία του, τα «Ιστορικά Δοκίμια» που κυκλοφόρησε το 1975, στις σελίδες 128-130 δημοσιεύει την επιστολή που παραθέτουμε, αρκετά ακρωτηριασμένη και για λόγους που είναι σήμερα κατανοητοί. Για να βοηθήσουμε τον αναγνώστη, σημειώνουμε με πλάγια τις παραλήψεις που έκαμε ο Π. Κανελλόπουλος. Τα αραιά είναι οι υπογραμμίσεις του ίδιου του συντάκτη της επιστολής.

Το πλήρες κείμενο της επιστολής Κανελλόπουλου προς Καραμανλή:

Άγαπητέ Πρόεδρε
Σ' ευχαριστώ θερμώτατα δι' όσα μου έγγραψες. Χθές μου παρέδωσε την επιστολήν σου ο Άχιλλεύς και σπεύδω σήμερα νά σε κατατοπίσω επί της καταστάσεως και νά σοῦ εἰπῶ, πῶς βλέπω τό μέλλον.

Α. / Διαπιστώσεις

α) Ἡ ΕΡΕ διατήρησε τήν ἐνότητά της εἰς πείσμα ὅλων ἐκείνων — δηλαδή ὠρισμένων ἐφημερίδων μας ἤ καί ἄλλων παραγόντων — πού ἐπεχείρησαν καί ἐπείχειρουν (τώρα ἐτι ἐντονώτερα) νά τήν κλονίσουν. Ἡ ἐπιχειρήσις κλονισμοῦ τῆς ἐνότητος τῆς ΕΡΕ σημειοῦται κυρίως ὡς προσπάθεια κλονισμοῦ τοῦ κύρους μου

ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος. Εἰς τήν προσπάθειαν αὐτήν συνεργάζονται οἱ ἐξαλλοί μεταξύ τῶν φίλων μας (ἐάν εἰσηκούοντο, θά κατήρχετο ἡ δύναμίς μας εἰς 25-30%), οἱ φοβούμενοι τās ἐκλογάς καί ὄνειρευόμενοι ἐκτροπάς, ὁ Μαρκεζίνης πού βλέπει ὅτι χάνεται ἐν περιπτώσει ἐκλογῶν καί ὠρισμένοι κύριοι τῶν σαλονιῶν. Διατηρῶ τήν ἡρεμίαν μου καί αὐτό τούς κάνει νά λυσοῦν ἀκόμη περισσότερον. Θά ἀποτύχουν στό ἀνόητο παιχνίδι τῶν. Ἀλλά πάντως δημιουργοῦν πράγματα καί μέ ἀντιπερισποῦν εἰς τόν ἀγῶνα. Εὐτυχῶς, ἡ ἐνότης τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδος εἶναι ἐξασφαλισμένη. Οἱ 99 ἔγιναν μάλιστα 101. Θά ἤμπορούσαν νά γίνουν καί 120 ἤ καί 125. Ἀλλά δέν ἐννοῶ νά δεχθῶ εἰς τούς κόλπους μας τόν οἰονδήποτε. Πρόβλημα συνεργασίας γεννᾶται μόνον (πρός ἐξασφάλισιν δύο ἐπὶ πλέον ἐδρῶν) μέ Πέτρον Γαρουφαλῖαν καί Σταῦρο Κωστόπουλον. Μοῦ τό ἐζήτησαν οἱ ἴδιοι. Τό συζητῶ μέ τούς ἐνδιαφερόμενους βουλευτάς μας. Δέν τό ἔχω ἀκόμη ἀποφασίσαι. Προτιμῶ νά εἶναι ἁ φ α ν ὡ ς σ υ ν ε ρ γ α ζ ὁ μ ε ν ο ι - ἐ ἄ ν τούς δεχθῶ — διὰ νά μήν διαταράξουν τήν ἐνότητα τοῦ κύκλου τῶν ἐπιτελῶν τοῦ κόμματος. Ἀλλά εἶναι ἀκόμη ἀβέβαιον, ἐάν θά ἀποφασίσω νά τούς δεχθῶ.

β) Μέ τήν ἐνότητα πού, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τήν Ε.Κ., διατηρήσαμεν, μέ τās ἀλεπαλλήλους πρωτοβουλίας τῆς ΕΡΕ, ἡ ὁποία, ἂν καί μειοψηφία, κατηύθυνε ἐν πολλοῖς τήν ἐξέλιξιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς κατά τὰ δύο τελευταῖα ἔτη (συγκεκριμένως ἀπό τοῦ λόγου μου τῆς πλατείας Κλαθμῶνος καί ἐντεύθεν), ἀλλά καί μέ τήν πολύτιμον βοήθειαν τῆς ἐξαλλοσύνης τοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου, ἰδία δέ μέ τήν ἐκ μέρους μου ἀποφυγὴν ἀντιστροφῆς ἐξαλλοσύνης, ἐπετεύχθη οὐσιώδης αὔξισις τῆς ἐπιρροῆς τῆς ΕΡΕ εἰς τήν κοινήν γνώμην. Ἡ αὔξισις αὕτη ἐγένετο

ΡΤΥΡΙΑ

ιδιαίτερως αίσθητή μετά την 20ήν Δεκεμβρίου. Δεν υπάρχει πλέον βουλευτής μας εκ των έπαρχιών —ή μή πολιτευόμενος εμπειρος παρατηρητής— που νά μή διαπιστώνει εις όλα τά διαμερίσματα της χώρας μεταστροφήν του λαού υπέρ ήμῶν, άλλοῦ σημαντικῆν, άλλοῦ μικροτέραν, παντοῦ αίσθητήν.

γ) Μέ τόν Βασιλέα εὐρίσκομαι εις στενωτάτην ἐπαφήν, εις ἐπαφήν συνεχῇ εἶτε ἀπ' εὐθείας, εἶτε ἐμμέσως (δηλαδή μέσω τοῦ πρεσβευτοῦ Μπίτσιου, ἀνθρώπου θετικοῦ καί συνετοῦ). Οἱ παράγοντες πού ἐπιθυμοῦν ἀνωμαλίαν καί ἐκτροπήν ἐπιχειροῦν συστηματικῶς νά ἐκφοβίσουν τόν Βασιλέα. Τοῦ δίδουν στοιχεῖα ἐσφαλμένα. Τοῦ παρουσιάζουν τά πράγματα σκοτεινά. Ἀντιμετωπίζω τάς ὑπούλους αὐτάς ἐνεργείας —μέχρι τουλάχιστον τῆς στιγμῆς αὐτῆς— μέ ἐπιτυχίαν. Εἶμαι, ὅμως, σ χ ε δ ό ν μόνος εις τήν προσπάθειαν ἐξουδετερώσεως τῶν ἐντέχνως προκαλουμένων εις τόν Βασιλέα ἐντυπώσεων περί ἐπικειμένης νυκτός Ἀγίου Βαρθολομαίου. Δεν θά πέσῃ εις τήν παγίδα τῶν σκοτεινῶν ἐγκεφάλων ὁ Βασιλεὺς, ἐφ' ὅσον θά ἐξακολουθήσῃ —ὅπως ἐλπίζω θετικά— νά προσέχῃ τὰς εἰσηγήσεις μου.

δ) Ἡ ὑπόθεσις «ΑΣΠΙΔΑ» εἶναι μεγάλη ἐμπλοκή. Ἐπρεπε —τό εἶχα εἰπεῖ ἀπό τόν Σεπτέμβριον τοῦ 1965— νά εἶχεν ἐπιταχυνθῇ ἡ ἀνεκδιήγητος ἀνάκρισις (εις τήν ὁποίαν ἀνεμίσχθησαν καί ὠρισμένοι σκοτεινοί, ὁ ἦ θ ε ν ἰδικοί μας, παράγοντες) καί νά εἶχε λήξῃ ἡ ὅλη ὑπόθεσις τό ἀργότερον πρό ἔτους. Ἐγίνε μ υ θ ι σ τ ό ρ η μ α μιά ἱστορία πού ἐπρεπε νά εἶχε λήξῃ μέ ἀποβολήν ἀπό τό στράτευμα 5-10 λοχαγῶν ἢ δύο-τριῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν (καί ἐν ἀνάγκῃ μέ μίαν ραγδαίαν ποινικὴν καταδίκην). Ὡς μ υ θ ι σ τ ό ρ η μ α, ὅπως κατήντησεν, ἡ ὑπόθεσις ΑΣΠΙΔΑ ἐμφανίζει ἀδυναμίας. Κωμικαί εἶναι οἱ παραφυάδες τῆς ὑποθέσεως, ὅπως ἡ δῆθεν ὀργάνωσις ἀποπειράς δολοφονίας τοῦ Ἀρναούτη.

Πρὶν ἢ παραδώσω τήν ἐπιστολήν εις τόν Ἀχιλλέα, ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις. Θά προβῶ εις δηλώσεις. Παρακαλῶ νά τὰς διαβάσῃς.

ε) Ἡ αἴτησις, ἀρσεως τῆς ἀσουλίας τοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου ὑπῆρξεν ἀκαρπός. Προεκάλεσεν κάποιαν ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῶν δύο μερίδων τῆς Ε.Κ. πού ἀλληλοσπαράσσονται. Ὁ συνδυασμός τοῦ ὀνόματος τοῦ Παύλου Βαρδινογιάννη μέ τό ὄνομα τοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου ὑπῆρξεν πρᾶξις ἐπιπολαία. Ἀνέθεσα, πρό δύο ἑβδομάδων, εις τόν Κ. Παπακωνσταντίνου νά μελετήσῃ τόν ἀποστάλента ὑπὸ τοῦ ἀνακριτοῦ εις τήν Βουλὴν φάκελλον. Μοῦ ὑπέβαλεν ἐγγραφον γνωμοδότησιν, λέγων ρητῶς, ὅτι δέν ὑπάρχει εις τόν φάκελλον οὔτε ἐνδείξεις εις βάρος τοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου. Αὐτό, βέβαια, δέν σημαίνει

διόλου ὅτι εἶναι ἀθῶος. Εὐρίσκειο ἀναμφισβητήτως, εις συνεννόησιν με τοὺς ἀξιωματικούς πού συνέταξαν τόν σύνδεσμο «ΑΣΠΙΔΑ». Ἀλλά θετικά στοιχεῖα δέν ὑπάρχουν. Εὐτυχῶς, δέν εἶχεν ὁ Ἀνδρέας τό θάρρος —ἢ μάλλον τήν στοιχειώδη εὐφυΐαν— νά παραιτηθῇ ἀπὸ τήν βουλευτικὴν ιδιότητα καί νά προσφέρῃ τόν ἑαυτόν του εις τήν Δικαιοσύνην. Ἐάν τό ἐπραττε, θά μετεβάλλετο ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς εις «ἡρώα». Τώρα, ἀντιθέτως, μέ τήν κάποιαν φοβισμένην στάσιν πού τηρεῖ, ἔχασε αὐτός, ἀντὶ νά χάσωμεν ἐμεῖς. Ἡ ΕΡΕ θά ψηφίσῃ εις τήν Βουλὴν τήν ἄρσιν τῆς ἀσουλίας (τουλάχιστον διὰ τόν Ἀνδρέα). Ἀλλά, πέραν τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι ζήτημα ἐάν θά ὑπάρξῃ πλειοψηφία ὑπέρ τῆς ἄρσεως, οὐδεὶς γνωρίζει τί θά συμβῇ εις τήν Βουλὴν, ὅταν ἀνεβῇ ὁ Ἀνδρέας εις τό βῆμα. Δεν ἀποκλείεται νά συμβοῦν πράγματα πού νά ὁδηγήσουν εις τήν πτώσιν τῆς Κυβερνήσεως.

στ) Εἶμαι βέβαιος —ὑπερβέβαιος— ὅτι αἱ «βόμβαι» τῶν τελευταίων δέκα ἡμερῶν εἶναι ἔργον ἡλιθίων ἐγκεφάλων τῆς ἰδικῆς μας παρατάξεως. Ἀριστεροί καί Κεντρώοι οὐδέν συμφέρον εἶχον νά ἐνεργήσουν κατ' αὐτόν τόν τρόπον. Φοβοῦνται, ἄλλωστε, ἐκτροπήν καί δέν θέλουν νά προκαλέσουν. Ἐάν συνεχισθῇ ἡ τακτικὴ τῶν «βομβῶν», πρέπει νά ἀποκαλυφθοῦν ὅπωςδῆποτε οἱ δράσται. Ἐκάλεσα χθές τό βράδυ τόν στρατηγόν Τζαννετῆν (ὑπουργόν τῆς Ἀσφαλείας) καί τοῦ ἐπέστησα τήν προσοχήν ἐπὶ τῆς ἀνάγκης νά συλληφθοῦν οἱ ἡλίθιοι ἢ παλαβοὶ πού πᾶνε νά καταστρέψουν, τήν τελευταίαν ὥραν, ὅ,τι ἐπὶ τρία ἔτη ἐπαλεύαμεν διὰ νά ἐπιτύχωμεν. Εἴμεθα εις τά πρόθυρα τῆς νίκης καί πράττουν τό πᾶν διὰ νά ὁδηγήσουν τόν τόπον εις ἀνωμαλίαν.

ε) Πιέζω τώρα τήν Κυβέρνησιν —καί θά τήν πιέσω μέχρι ρήξεως— νά λάβῃ τά μέτρα πού εἶναι ἀπαραίτητα διὰ νά δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ἐπαυσε νά ὑπάρχῃ τό Κράτος, ὅπως τό εἶχε διαμορφώσει ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου καί ὅπως, ἐπὶ 15 μῆνας, τό ἄφησεν ἄθικτον (ἢ καί τό ἐχειροτέρευσε) ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου. Οἱ λόγοι εἶναι σχεδόν μόνον ψυχολογικοί, ἀλλά καί ὡς τοιοῦτοι σπουδαῖοι.

β / Π ρ ο β λ έ ψ ε ι ς

α) Ἡ ΕΡΕ θά ἔλθῃ π ι θ α ν ό τ α τ α (ἡ πιθανότης εἶναι μεγάλη) πρῶτον κόμμα. Τό ἄθροισμα, ὅμως, Ε.Κ. καί ΕΔΑ θά εἶναι ὅπωςδῆποτε ἄνω τοῦ 50% (ψηφῶν καί βουλευτῶν). Τό τελευταῖον εἶναι ἀναπότρεπτον. Ἡ θεωρία Πιπινέλη, ὅτι δέν θά ἐπρεπε νά προχωρήσωμεν εις ἐκλογάς, ἐάν δέν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ Ε.Κ. καί ἡ ΕΔΑ θά πάρῃ κάτω τοῦ 50%, θά ὠδήγει —ἐάν τήν υἱοθετοῦσα— εις ἀδιέξοδον. Καί ἀδιέξοδα δέν ἐπιτρέπεται νά ὑπάρχουν εις τήν ζωὴν μιᾶς χώρας, δηλαδή εις τήν σκέψιν ἐκείνων πού διαχειρίζονται τὰς τύχας τῆς. Ἀλλωστε, ἐάν ἔλθῃ ἡ ΕΡΕ, ὅπως ἐλπίζω θετικά, πρῶτον κόμμα, αὐτό ἀρκεῖ διὰ νά ἀνοίξῃ τόν δρόμον τῆς ὁμαλότητος καί τῆς σωτηρίας. Ἡ ΕΚ,

πού τώρα δέν διασπάται πλέον ἐν ὄψει ἐκλογῶν, ἐάν πέσῃ κάτω ἀπὸ τήν ΕΡΕ (ἐ-οτῶ καί κατὰ ἕναν βουλευτὴ) θά ὑποστῇ μεγάλην ἐσωτερικὴν κρίσιν, ἀποδιδομένης ὑπὸ πολλῶν τῆς πτώσεως εις τὰ ἑξῆς συναθήματα τοῦ Ἀνδρέα. Καί —τότε— θά ἔχωμεν νέαν διάσπασιν. Θεωρῶ, ἐξάλλου, βέβαιοι ὅτι μετεκλογικὴ κυβερνητικὴ συνεργασία ΕΚ καί ΕΔΑ ἀποκλείεται. Καί ἐάν τήν ἐπεζῆται καί τήν ἐπεχειρεῖ ὁ Ἀνδρέας, θά ἐπετάχυνε τήν διάσπασιν τῆς Ε.Κ.

β) Δεν ἡμπορῶ νά εἰπῶ ὅτι εἶναι βεβαία ἢ μέχρι τῶν ἐκλογῶν πορεία ἀνευ κυβερνητικῆς μεταβολῆς. Ἐχῶ ἤδη ἐπανειλημένως ὁμιλήσῃ —καί δὴ ἀμέσως μετά τήν 26ην Δεκεμβρίου— περί τοῦ ἐνδεχομένου «δευτέρας φάσεως». Ἐάν παραστῇ ἀνάγκη, θά πραγματοποιηθῇ ἡ δευτέρα φάσις. Ἀλλά μέ ἀντικειμενικόν σκοπόν τήν ὅπωςδῆποτε διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν ἐντός τοῦ Μαΐου.

Μήπως, ὅμως, συμβῇ ἄλλο τι πού θά διατάρασσε βαθέως τήν ὁμαλὴν πορείαν πρὸς τὰς ἐκλογάς καί θά ἐματαίωνε τήν διενέργειαν αὐτῶν; Εἰς τό ἐρώτημα τοῦτο δέν εἶναι εὐκόλο νά ἀπαντήσω. Δεν εἶμαι ἀπηλλαγμένος φόβων ὡς πρὸς τό ἐνδεχόμενον ἀπροόπτων (εἶτε ἀπὸ μὴ ἐλεγχόμενους «ἰδικοὺς» μας, δηλαδή ὁ ἦ θ ε ν ἰδικοὺς μας, εἶτε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους). Πράττω ὅ,τι μοῦ εἶναι δυνατόν διὰ νά πληροφορηθῶ ἐγκαίρως τὰ τυχόν τεκταινόμενα.

γ) Ἐάν ἔλθῃ πρῶτον κόμμα ἡ ΕΡΕ κατὰ τὰς ἐκλογάς, χωρὶς ἀπόλυτον πλειοψηφίαν (τό τελευταῖον εἶναι σχεδόν ἀδύνατον, εἶτε μέ τό ἰσχύον σύστημα, εἶτε μέ τήν ἀναλογικὴν πού ὅπωςδῆποτε θά περάσῃ, ἀφοῦ ἐτάχθησαν ὑπέρ αὐτῆς κατηγορηματικῶς ΕΚ καί ΕΔΑ καί Προοδευτικοί καί «Ἀποστάται»), θά εἶμαι ὑποχρεωμένος νά ἐπιχειρήσω σχηματισμόν κυβερνήσεως μέ προοπτικὴν, ὅπως στηριχθῇ αὕτη, πρὸς ἀπαίτησιν τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς καί ἐπὶ τυχόν ἐκλεγχομένων «ἀποστατῶν» ἢ καί ἐπὶ τμήματος τῆς ΕΚ πού θά ἀπεσπᾶτο, ὡς ἐλπίζω, ἀπὸ τόν Ἀνδρέα Παπανδρέου. Περί Γεωργίου Παπανδρέου, ὡς ἀποφασιστικοῦ παράγοντος, δυσκόλως ἡμπορεῖ νά γίνῃ λόγος. Δεν ἀποκλείεται, βέβαια, νά ἔλθῃ καί αὐτός εις διάσταςιν, μετά τὰς ἐκλογάς, πρὸς τόν υἱόν του. Πάντως, θά εἶμαι ὑποχρεωμένος νά κάμω τοὺς ἐπιβαλλομένους —πρὸς κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ πολιτεύματος - συμβιβασμούς.

Μέχρι τοῦδε, οὐδένα —ἀπολύτως— οὐδένα συμβιβασμόν ἔκαμα. Οἱ λέγοντες τὰ ἀντίθετα (καί πιθανῶς νά σοῦ εἶπαν ἢ νά σοῦ ἔγραψαν σχετικῶς) ψεύδονται. Ἡ 21η Δεκεμβρίου —δηλαδή, ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν, μετά τήν πρωτοβουλίαν μου, ἀνῆλθεν ὁ Γ. Παπανδρέου εις τὰ Ἀνάκτορα— ὑπῆρξεν ἡμέρα ὑποχωρήσεως καί συμβιβασμοῦ τοῦ Γ. Παπανδρέου —μόνον καί μόνον αὐτοῦ— ἐναντι τοῦ Βασιλέως. Ἐκ μέρους μας οὐδεμίαν ὑποχώρησις ἐγένετο ἐναντι οἰουδήποτε, οὐδεὶς συμβιβασμός ἐπραγματοποιήθη καί οὐδ' ἡ παραμικρά ὑποχρέωσις ἀνελήφθη πρὸς οἰονδήποτε μετεκλογικόν συμβιβασμόν.

ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

1966

17 Δεκεμβρίου

Ελληνοτουρκικό πρωτόκολλο για το Κυπριακό

18 Δεκεμβρίου

Μυστική συμφωνία βασιλιά - Γ. Παπανδρέου - Π. Κανελλόπουλου για νέα κυβέρνηση και εκλογές.

22 Δεκεμβρίου

Ορκίζεται κυβέρνηση Π. Παρασκευόπουλου.

29 Δεκεμβρίου

Απόφαση του κακουργοδικείου της Θεσσαλονίκης για την υπόθεση Γρ. Λαμπράκη.

1967

14 Ιανουαρίου

Η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου παίρνει ψήφο εμπιστοσύνης.

6 Φεβρουαρίου

Συμβούλιο Στέμματος για το Κυπριακό.

24 Φεβρουαρίου

Ζητείται από την εισαγγελία άρση της ασυλίας των βουλευτών Α. Παπανδρέου και Π. Βαρδινογιάννη.

16 Μαρτίου

Απόφαση του Στρατοδικείου για την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ. Καταδικάζονται 21 αξιωματικοί.

29 Μαρτίου

Σύγκρουση Ε.Κ. και ΕΡΕ στη Βουλή για το θέμα ασυλίας.

30 Μαρτίου

Παρατείνεται η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου.

3 Απριλίου

Εντολή στον Π. Κανελλόπουλο. Ορκίζεται κυβέρνηση της ΕΡΕ.

14 Απριλίου

Διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται εκλογές.

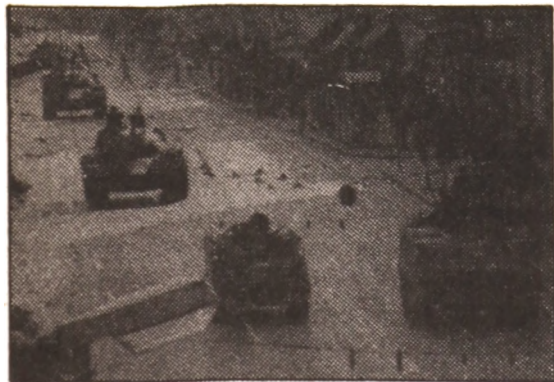
20 Απριλίου

Σύσκεψη αντιστρατήγων. Εισήγηση του αρχηγού του ΓΕΣ Σπαντιδάκη για προετοιμασία εκτροπής.

21 Απριλίου

Παξικόπημα της χούντας Γ. Παπαδόπουλου επικρατεί.

(Από το βιβλίο του Σπ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», τόμος Ε' 1964-1967, εκδ. «Παπαζήση»).

Ταύτα διά σήμερα. Ἐλπίζω νά εἶμαι εἰς θέσιν νά σέ κατατοπίζω, ἀπό τοῦδε καί εἰς τό ἐξῆς, τακτικά. Ἐκτός ἐάν ἀπεφάσιζες, ἀναθεωρῶν τάς μέχρι τοῦδε σκέψεις σου, νά ἔλθης καί νά ἀναλάβης τήν ἡγεσίαν. Προσωπικῶς, θά ἤμουν —σέ βεβαιῶ εἰλικρινέστατα— εὐτυχῆς ἐάν τό ἀπεφάσιζες. Ἐκαμα ἕως ἐδῶ τό χρέος μου, χωρίς καμίαν προσωπικήν ἱκανοποίησιν, ἀντιθέτως μάλιστα μέ μέγάλους ψυχικούς καί σωματικούς μόχθους καί πάντα ὑφιστάμενος διαρκεῖς ἐπιθέσεις καί ἀπό φίλους, ἀγωνιζόμενος (ἐν πολλοῖς ἀγωνίων) νυχθημερόν. Ἐάν εἶναι ἀνάγκη, θά συνεχίσω παλαίων, ὅσον τό ἐπιτρέπη ὁ Θεός. Ἀλλά θά μοῦ ἤρκει καί ὅ,τι ἐπραξα μέχρι τοῦδε, διά νά εἰπῶ εἰς τόν ἑαυτόν μου ὅτι ἐπραξα τό καθήκον μου. Δέν ἔμπορῶ νά σοῦ εἰπῶ, ἐάν πρέπει ἡ δέν πρέπει νά ἔλθης. Εἶναι ζήτημα ἰδικῆς σου διαθέσεως καί ἱστορικῆς ἐμπνεύσεως. Πάντως, ἐάν ἤρχεσο νά ἀναλάβης τήν ἡγεσίαν, θά ἤμουν προσωπικῶς εὐτυχέστερος ἀπό ὅ,τι εἶμαι σήμερα. Εἶναι μεγάλη (τό κατανοῶ), ἀλλά καί ὀδυνηρά ἡ ἀποστολή μου. Εἶναι ἀποστολή συνδεδεμένη μέ διαρκές ἀγχος. Ψυχικῶς δ' ἐνθά καμφθῶ. Ἀλλά ἔμπορῶ, τάχα, νά προεξοφλήσω ὅτι δέν θά καμφθῶ σωματικῶς; Εἶμαι 65 ἐτῶν καί δέν ἔπαυσα, οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἀγωνιζόμενος ἐπὶ 32 ἔτη εἰς τήν πολιτικήν. Καί οἱ μῆνες πού ἔρχονται θά ἀπαιτήσουν φοβερούς κόπους. Κρίνε μόνος σου τί πρέπει νά κάμης. Οἱ ὥρες εἶναι ἐξαιρετικά κρίσιμες. Ὅποιος ἀπό τοὺς δύο μας ἀναλάβῃ νά τάς ἀντιμετωπίσῃ, πρέπει νά προχωρήσῃ, εἰ δυνατόν, χωρίς ἀντιπερισπασμούς καί ταλαντεύσεις. Ἀλλά καί τά ἑκατομύρια τῶν φίλων πού καλοῦνται εἰς τόν δυσκολότατον ἀγῶνα, πρέπει νά γνωρίζουν, ποῖός εἶναι ὁ ἡγέτης τοῦ ἀγῶνος.

Μέ τήν ἀγάπην μου καί αἰσθήματα βαθύτατης τιμῆς.

Παναγιώτης Κανελλόπουλος
Ἀθήναι 16-17 Μαρτίου 1967

εἰς τόν ἀποστολέαν ἄξιον, πρέπει νά γινῇ, καί εἶναι ὁ ἡγέτης τοῦ ἀγῶνος.
Μέ τήν ἀγάπην μου καί αἰσθήματα βαθύτατης τιμῆς

Παναγιώτης Κανελλόπουλος

Ἀθήναι - 16-17 Μαρτίου 1967

Εἶναι εμφανές ὅτι ὁ Π. Κανελλόπουλος περιέκοψε τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιστολῆς. Ἀφῆσε ὅμως τὰ τμήματα ἐκεῖνα πού δήλωναν ἀπό τότε τὴν πεποίθησή του —πού ἀποδείχθηκε σωστή— ὅτι τὸ παρακράτος τῆς δεξιᾶς ἦταν ἐκεῖνο πού ἀποσταθεροποιούσε τὸ πολιτικὸ κλίμα. Ἀφῆσε ἐπίσης καὶ ὅσα διαδήλωναν τὶς προθέσεις του νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ ἡγεσίᾳ τῆς ΕΡΕ μόνον στὸ βαθμὸ πού τὸ ἐνέκρινε καὶ ὁ Καραμανλῆς καὶ ὅτι ὁ ἴδιος δὲν εἶχε προσωπικὲς φιλοδοξίες ἀλλὰ ἀπλῶς υπηρέτούσε τὴν παράταξή του. Ὅμως ὁ ἀνομολόγητος λόγος πού ἔγραψε τὴν ἐπιστολή εἶναι προφανῶς ἡ τόσο ἀναγκαῖα γιὰ τὸν Κανελλόπουλο στήριξη. Ὁ «τύποις ἀρχηγός» εἶχε ἀνάγκη τὶς ὥρες ἐκείνες τὴν ἐπαναβεβαίωση τοῦ Καραμανλικοῦ κύρους. Εἶναι ὁ λόγος αὐτός, ὁ ἴδιος πού υπαγορεύει χρόνια τώρα τὶς ἐ-

πισκέψεις ἐν τῇ Πολιτείᾳ ὅλων τῶν πρωτῶν καὶ δευτεροκλασσάτων τῆς ΝΔ. Ὁ ἴδιος λόγος πού υποχρέωσε τὸν Μητσοτάκη νὰ καλέσῃ τὸν Κ. Καραμανλῆ ἐν τῇ προεδρίᾳ τῆς Δημοκρατίας. Τὸ κύρος αὐτὸ ἐκάλυψε καὶ τὸν Στεφανόπουλο πού «ἐκάνε τὰ πικρὰ, γλυκὰ» καὶ ἀγκάλιασε τὸν Μητσοτάκη. Ἡ ἐπιστολὴ Κανελλόπουλου ἐπιβεβαιώνει πολλὰ καὶ ἀποκαλύπτει ἄλλα τόσα:

● Ἐγκαίρως καὶ ἀπὸ τόσο ἐγκυρὴ πηγή ομολογεῖται ὅτι ἡ κλιμάκωση τῆς ἀνωμαλίας πῆγαζε ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς δεξιᾶς. Καὶ ὅτι τὰ περὶ «ἀνατρεπτικῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀριστερᾶς» ἦταν παραμύθια.

● Ἡ ἀποσταθεροποίησις αὐτὴ πού εἶχε ἀφετηρία σκοτεινὲς ὑπηρεσίες καὶ παρακράτος ἐξασφάλιζε καὶ τὴ συναινέση ἐπὶ πῶν ὑμῶν πολιτικῶν τῆς δεξιᾶς πού ἐπιθυμοῦσαν τὴν ἐκτροπὴ γιὰ νὰ ἀποτρέψουν τὸν βέβαιον πολιτικὸν καταποντισμὸ. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς (Μαρκεζίνης καὶ Πιπινέλης) ὑπηρέτησαν ἐν τῇ συνέχειᾳ τοὺς συνταγματάρχες.

● Ὁ ἴδιος ὁ Κανελλόπουλος ἔχει κι αὐτὸς ἐμπλακεῖ ἐν τῇ δίνῃ τῶν πολιτικῶν παθῶν —ἀντίθετα με ὅ,τι νόμιζε καὶ διακήρυττε— καὶ με τὶς κομματικὲς ἰντριγκες προσπαθοῦσε νὰ βάλῃ τρικλοποδιὰς ἐν τῇ ἀντιπάλῳ του: εἴτε με τὴ λεγόμενὴ «δεύτερη φάση» δηλαδὴ τὴν ἀνατροπὴ τῆς ὑπηρεσιακῆς τοῦ Παρασκευόπουλου προκειμένου νὰ διενεργήσῃ τὶς ἐκλογὰς ἢ μονοκομματικὴν κυβέρνησιν τῆς ΕΡΕ, εἴτε με τὴ διάσπασιν τῆς ΕΚ.

● Ὁ Π. Κανελλόπουλος ἐνεργεῖ ὅπως ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ παραιτεῖται ἀπὸ τὴ νομιμότητα. Δέχεται ἀκόμα καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἥττας τοῦ νὰ συνδιαλλαγῇ καὶ νὰ προβεῖ ἐν τῇ «ἐπιβαλλόμενῃ συμβιβασμοῦ». Τὴν ἴδια γραμμὴ εἶχε ἐξ ἄλλου ἐπιλέξει καὶ ὁ Γεώργιος Παπανδρέου —καὶ πάνω σὲ αὐτὸ ὁ Π. Κανελλόπουλος διασκεδάζει κάθε ἀμφιβολία.

● Ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς Κ. Καραμανλῆς ἐγνώριζε λοιπὸν ἀπὸ «πρῶτον χεῖρ» περὶ τῶν «παλαβῶν καὶ ἐξάλλων» τῆς δεξιᾶς πού ἐξωθούσαν ἐν τῇ σκοτίᾳ τὴν ἐκτροπὴν. Εὐρισκόμενος ἐν τῇ Παρίσι, μετὰ τὴν περίφημὴν δήλωσίν του ἐν τῇ ἐπομένῃ τῇ πραξικοπηματιᾷ, ἐπέρριπτε ὅλην τὴν εὐθύνην ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ ἀντιπάλου καὶ ἐιδικὰ ἐν τῇ Γεωργίῳ Παπανδρέου.

Τὸ σημαντικὸν ἀπὸ κάθε ἀποψη αὐτὸ ντοκουμέντον χρῆζει βεβαίως ἀναλυτικότερου σχολιασμοῦ πού δὲν εἶναι τῆς ὥρας αὐτῆς. Θὰ μείνουμε ὅμως σὲ ἄλλα στοιχεῖα πού συνδέουν τὴν ἐπιστολὴν μετὰ ἄλλα δύο ντοκουμέντα ἀλλὰ καὶ τοὺς πρωταγωνιστὰς ἐνός παρατείνόμενου δράματος πού ἐμφανίζεται ὡς κωμειδύλλιον ἢ παραμῦθον τῶν Καρπαθίων: Διαλέγετε καὶ παίρνετε.

● Ὁ Π. Κανελλόπουλος ἀναφέρεται συχνὰ ἐν τῇ «ἐξαλλοσύνῃ τοῦ Ἀνδρέα Παπανδρέου».

● Διατυπώνει τὴν ἀποψη ὅτι ὁ Ἀνδρέας «δὲν εἶχε τὸ θάρρος ἢ τὴ στοιχειώδη εὐφυΐαν» νὰ παραιτηθῇ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀσυλίας γιὰ νὰ υπερασπίσῃ τὸν ἑαυτοῦ ἐν τῇ ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ. Τὰ σημεῖα αὐτὰ τῆς ἐπιστολῆς ἔχουν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον καὶ μάλιστα πρέπει νὰ τονισθῇ

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ «ΝΑΙ» ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ «ΟΧΙ»

Συμπτωματικά ο πρόεδρος της Βουλής όρισε «ψηφοδέκτη» τον κ. Μίκη Θεοδωράκη. Όταν ο Μίκης εκφώνησε το όνομα «Ανδρέας Παπανδρέου» ακούστηκε μια «αχνή» φωνή να λέει «Ναι». Ο Θεοδωράκης, επειδή — όπως έλεγε αργότερα — νόμισε ότι δεν ήταν ο Α. Παπανδρέου αυτός που απάντησε, επανέλαβε: «Δεν άκουσα τον κ. Α. Παπανδρέου. Μίλησε;» Οπότε, εμφανώς εκνευρισμένος, σηκώθηκε από μια άκρη που ήταν «μυσκοκρυμμένος» ο Ανδρέας Παπανδρέου και φώναξε «ΝΑΙ», υπερψηφίζοντας την κυβέρνηση Παρασκευόπουλου. Τότε ο Μ. Θεοδωράκης, απευθυνόμενος στον Α. Παπανδρέου του είπε: «Σας θυμίζω το ποίημα του Καβάφη για "Το μεγάλο ΝΑΙ και το μεγάλο ΟΧΙ"».

Αφήγηση Μίκη Θεοδωράκη.

ότι ο επιστολογράφος απέφυγε να τα δημοσιοποιήσει το 1975. (Οι παρατηρήσεις αυτές του Π. Κανελλόπουλου αξίζει να συσχετισθούν και με όσα «ψυχοπαθολογικά» περί Ανδρέα γράφει ο Αμερικανός διπλωμάτης Τζων Όουενς).

Τα γεγονότα είναι γνωστά αλλά αξίζει να φρεσκαρώμε τη μνήμη μας. Η στηριζόμενη από την ΕΚ και την ΕΡΕ υπηρεσιακή κυβέρνηση Παρασκευόπουλου (η προηγούμενη κυβέρνηση αποστατών του Στ. Στεφανόπουλου είχε ανατραπεί μετά από μυστική συμφωνία των αρχηγών των κομμάτων αυτών) έπεσε κάτω από ιδιαίτερα αξιοσημείωτες συνθήκες.

Η παραπομπή του Ανδρέα

Σε μια θυελλώδη συνεδρίαση της Βουλής στις 29 Μαρτίου 1967 όπου θα εψηφίζονταν η απλή αναλογική (σύστημα που όλες οι πτέρυγες εκτός της ΕΚ επιθυμούσαν) η ΕΚ εξήτησε να περάσει μια τροπολογία που θα εξασφάλιζε ασυλία στον επαπειλούμενο από δίωξη, Ανδρέα Παπανδρέου. Παρά τη συμβιβαστική μεσολάβηση του Ηλία Ηλιού που πρότεινε αμνηστευση τόσο των ενεχομένων στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ όσο και εκείνων για το Σχέδιο ΠΕΡΙΚΛΗΣ δεν υπεχώρησε ούτε η ΕΡΕ (που δεν ήθελε να περάσει η τροπολογία), ούτε και η ΕΚ που επέμενε να εξασφαλίσει την μη παραπομπή του Ανδρέα. Ανετράπη η κυβέρνηση και στις 3 Απριλίου ορκίζεται πρωθυπουργός ο Π. Κανελλόπουλος, σύμφωνα και με τη «δεύτερη φάση» του σχεδίου του. Τι θυμίζουν όλα αυτά;

Από το Νοέμβριο του 1988 ο τόπος διέρχεται μια βαθειά πολιτική κρίση που

οδήγησε σε τρεις εκλογικές αναμετρήσεις. Οι αιτίες αυτής της κρίσης είναι βέβαια πολλαπλές: κοινωνικές, οικονομικές, θεσμικές. Όμως θα μπορούσαν να αναζητηθούν και να εξευρεθούν πολιτικές διέξοδοι αν δεν υπήρχαν δυο άλλοι λόγοι που δεν σχετίζονται με ουσιαστικά κοινωνικά αιτήματα, αλλά με την προσωπικότητα και την προϊστορία στις σχέσεις των «μονομάχων». Από τη μια μεριά είναι η προσωπική «βεντέτα» Μητσοτάκη-Παπανδρέου και από την άλλη η φοβική και ένοχη συμπεριφορά του Ανδρέα που πεισματικά αποφεύγει να αντιμετωπίσει τις ευθύνες του για τα οικονομικά σκάνδαλα που διέπραξε κατά την μετ' αλαζονείας διακυβέρνησή του.

Τη «βεντέτα» παρακολούθησαν οι συνέλληνες από διαφορετική σκοπιά ο καθένας: είναι όμως ειρωνεία της μοίρας, ο ενεχόμενος για τη διαπόμπευση του πολιτικού κόσμου στη δεκαετία του '60 Κ. Μητσοτάκης, να επιφέρει και προσωπική ήττα στον Ανδρέα Παπανδρέου 25 χρόνια αργότερα. Είναι προσωπική ήττα του Ανδρέα γιατί αυτός ήταν που συχνά πυκνά (και δια χειλέων Μένιου, «δεν δικαιούσθε δια να ομιλείτε κλπ.») θυμίζε στον πρόεδρο της ΝΔ το αμαρτωλό παρελθόν του.

Αλλά η εμμονή του Ανδρέα να αποφύγει τις ευθύνες του για τα μεγάλα σκάνδαλα της οκταετίας τον έφερε αντιμέτωπο με όλες τις πολιτικές παρατάξεις. Έχασε την έως τότε στήριξη της αριστεράς — που κυριολεκτικά ντρέπεται να επανέλθει σε αυτήν τη στήριξη — και απώλεσε την εμπιστοσύνη και δικών του οπαδών. Το έσχατο επιχείρημα που απέμεινε στους πιο φανατικούς από αυτούς είναι: «Μα και οι άλλοι κλέβουν»!

Η «εξαλλοσύνη» και η «δειλία» που όχι άδικα του καταλογίζει ο Π. Κανελλόπουλος, σε άλλες εποχές συνέδραμαν, σε κάποιο βαθμό, στις ανώμαλες εξελίξεις. Όμως τους τελευταίους 18 μήνες ταλαιπώρησαν τον τόπο και σημάδεψαν τον πολιτικό Ανδρέα Παπανδρέου:

Ποια άλλη επιβεβαίωση θέλουμε γι' αυτό εκτός του ότι εκείνα τα φαντάσματα τα οποία υποτίθεται ότι επολεμούσε, αναστήθηκαν εξαιτίας της δικής του πολιτικής και τον στρίμωξαν τελικά στην γωνία; Μπορεί ο Κ. Καραμανλής να μην επιθυμεί — ενθυμούμενος ότι και αυτός κάποτε αντιμετώπισε το νόμο περί ευθύνης υπουργών — την παραπομπή του Ανδρέα. Μπορεί την άποψη αυτή να συμμερίζεται και ο Κ. Μητσοτάκης — και έχουμε ενδείξεις περί αυτού — αναλογιζόμενος τα δικά του ανομήματα. Μπορεί και η αριστερά να μην έχει το κουράγιο να ζητήσει την εφαρμογή του νόμου — και υπάρχουν από το καλοκαίρι οι ενδείξεις. Όμως η ιστορία, την οποία αρέσκονται οι πολιτικοί μας να επικαλούνται θα έχει να γράψει πολλά για τον «υπηρέτη του δημοσίου συμφέροντος» κ. Ανδρέα Παπανδρέου. Εντέλει, η κατακλείδα της πολιτικής του πορείας είναι ότι οκτώ χρόνια μετά τη διακυβέρνησή του επανέκαμψαν από το «χρονοντούλαπο» τα ίδια ακριβώς πρόσωπα που πολέμησε τις δεκαετίες του '60 και του '70.

ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ
Το παραράδιασμα

ΜΙΕΠ ΓΙΕΣ
Ανάμνησεις από
την Άννα Φρανκ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΛΑΤΑΚΗ

ΝΙΚΗΤΑΡΑ 3, 10678 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 36.38.362

ΕΝΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Για τον προσφάτως επανακάμψαντα στο «φρενοκομείο» μας Κωνσταντίνο Καραμανλή, έχουν ήδη γραφεί αρκετές αγιογραφικές βιογραφίες. Άλλες από καλόπιστους ανθρώπους και άλλες από κατ' επάγγελμα και επιταγήν βιογράφους, ημεδαπούς ή αλλοδαπούς. Με τις σελίδες που αφιερώνουμε εδώ δεν επιθυμούμε να αμφισβητήσουμε όσα θετικά προσέφερε στον τόπο. Αν κάτι μείνει από τον Καραμανλή είναι βεβαίως η συμβολή του για την είσοδο της χώρας μας στην ΕΟΚ —κάτι που, όσο και αν αμφισβητήθηκε έντονα και κυρίως από την αριστερά, αποδεικνύεται ότι δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του τόπου και την προάσπιση των εθνικών μας συμφερόντων. Το άλλο θετικό που προσέφερε ο Καραμανλής ήταν η νομιμοποίηση του ΚΚΕ— αίτημα ώριμο αλλά πάντως όχι και αυταπόδεικτο. Ο Καραμανλής του '74, παρά τις όποιες πράξεις συμβιβασμού, δεν ήταν ο Καραμανλής της δεκαετίας του '60. Δεν έχουμε παρά να παρακολουθήσουμε τώρα τον Κ. Καραμανλή στη δεκαετία του '90. Βέβαια το πρώτο σημάδι δεν είναι θετικό: λησμόνησε τα σχόλιά του για «τον δημόσιο βίο του τόπου» και προτίμησε να πάρει την μικρόψυχη εκδίκησή του από το τριδύμο Ανδρέα-Μένιου-Σαρτζετάκη για την περιφημη «ρήξη» της 9ης Μαρτίου 1985. Και την ίδια στιγμή έπαιζε στο μικροπολιτικό παιχνίδι του Κ. Μητσotάκη που χρειαζόταν ερείσματα και κύρος για την οριακή πλειοψηφία του.

Φαίνεται λοιπόν ότι σε πρώτη εντύπωση, ο Κ. Καραμανλής ενδιαφέρθηκε να παίξει στο συμβολικό επίπεδο. Και επειδή αυτά είναι που αμφισβητούνται αυτήν τη στιγμή —τόσο από την αριστερά όσο και από τους επικαλούμενους το «φως και το σκότος» ιεροφάντες του εγχώριου σοσιαλισμού— αξίζει να σταθούμε σε ένα επεισόδιο της καραμανλικής σταδιοδρομίας, επίκαιρο λόγω και των ημερών.

Εξάλλου σε ρεπορτάζ που δημοσιεύθηκε πριν δυο χρόνια (τχ. 371 της 22/4/1988) και εντόπιζε την αμερικανική συμμετοχή στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου υποσχόμασταν ότι «θα επανέλθουμε σε επόμενο τεύχος» προκειμένου να διερευνήσουμε τους συμβιβασμούς και τις συναλλαγές της μεταπολιτευτικής περιόδου για τη συγκάλυψη της ελληνικής ανάμειξης στην υπόθεση Γουατεργκάιτς έναντι της αποσιώπησης του επεισοδίου Νόρσταντ-Καραμανλή. Η επικαιρότητα λοιπόν αλλά και η συγκέντρωση και διασταύρωση των στοιχείων μας επιτρέπουν ώστε σήμερα να επανέλθουμε σε κείνο το ρεπορτάζ.

Η καθυστέρηση εξαιτίας μεταξύ άλλων, διαφόρων σημαντικών γεγονότων και εξελίξεων, αποδείχθηκε αναγκαία και λόγω του χρόνου που απαιτήσε ο εντοπισμός και η συγκέντρωση των στοι-

χείων που μας ανάγκασε να τα αναζητήσουμε στην Ουάσιγκτον, το Παρίσι, το Λονδίνο, τη Μόσχα και την Αθήνα, ώστε να φωτιστούν όλες οι πολυδαίδαλες πτυχές της εξαιρετικά σημαντικής αυτής υπόθεσης.

Στο ρεπορτάζ που προαναφέραμε δημοσιεύσαμε αποσπάσματα συνεντεύξεων που σημαντικοί παράγοντες των ΗΠΑ είχαν δώσει το καλοκαίρι του 1966 στον δημοσιογράφο Ηλία Π. Δημητρακόπουλο και από τις οποίες προέκυπτε ότι οι Αμερικανοί ήταν... υποψιασμένοι για την επερχόμενη δικτατορία. Στη συνέχεια δημοσιεύσαμε τα στοιχεία από ένα άκρως απόρρητο τηλεγράφημα του σταθμάρχη της CIA στην Αθήνα Στάιηση Χωλς από το οποίο προέκυπτε ότι υψηλά ιστάμενοι αξιωματούχοι στην κυβέρνηση Καραμανλή (1975), διατηρούσαν σχέσεις με τη CIA. Λόγω της σοβαρότητας της καταγγελίας απευθυνθήκαμε τότε (Απρίλιος του 1988) σε στελέχη της ΝΔ που έπρεπε να γνωρίζουν την ακρίβεια των ισχυρισμών του Στάιηση Χωλς. Σταχυολογούμε (τχ. 371) μερικά αποσπάσματα από τις δηλώσεις τους:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΕΤΣΗΣ

Στρατηγός τ. αρχηγός ΚΥΠ:

«Έχουν περάσει έκτοτε πολλά χρόνια και δεν ενθυμούμαι το περιστατικό. Όμως λόγω της σοβαρότητάς του, αν μου είχε τεθεί το θέμα αυτό από τον Στάιηση Χωλς, θα το θυμόμουν.

Ο Στάιηση Χωλς δεν με είχε επισκεφθεί στην υπηρεσία, τον είχα όμως συναντήσει αρκετές φορές και κυρίως σε κοινωνικές συναναστροφές».

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΛΑΜΠΡΙΑΣ

τ. υφυπουργός Τύπου:

«Όσο για τις επαφές με τους Αμερικανούς αξιωματούχους έχω να δηλώσω ότι οι οδηγίες του προέδρου κ. Καραμανλή ήταν αυστηρές ώστε αυτές οι επαφές να είναι οι ελάχιστες δυνατές και πάντως να μην δεχόμαστε καμιά συζήτηση για τα εσωτερικά μας θέματα.

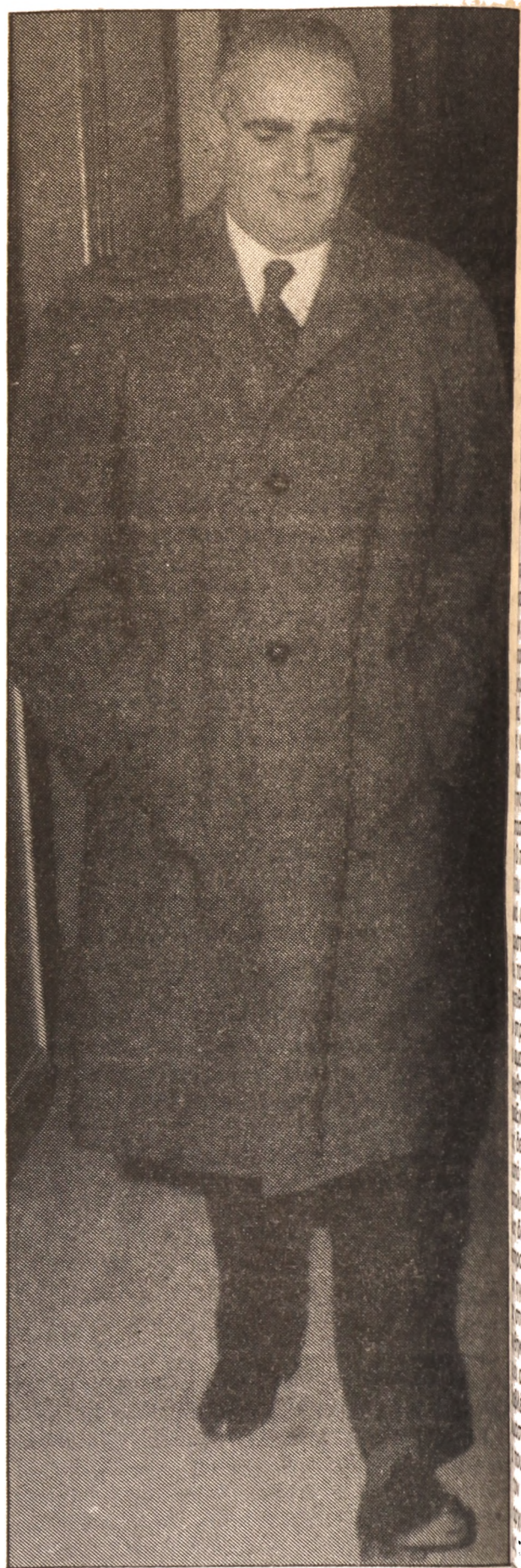
Προσωπικά εγώ δεν είχα ποτέ καμιά επαφή με τον Στάιηση Χωλς και όσο γνωρίζω δεν είχαν μαζί του επαφή ούτε ο κ. Ράλλης ούτε ο κ. Καραμανλής. Αυτούς ή εμένα συναντούσε —όταν χρειαζόταν— ο πρέσβης κ. Κιούμπιτς».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΑΛΛΗΣ

τ. πρωθυπουργός, υπ. Προεδρίας το 1975

«Δεν ενθυμούμαι τίποτε εν σχέσει με το διάβημα Χωλς και αν συνέβαινε κάτι σχετικό θα το θυμόμουν. Το αποκλείω πάντως να είχε πραγματοποιηθεί τέτοιο διάβημα».

Ο Στάιηση Χωλς επεδίωκε τότε να σταματήσουν οι έρευνες που είχαν αρχίσει και αφορούσαν τις σχέσεις CIA-ΚΥΠ-Νίξον κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Η πλήρης αποκάλυψη των σχέσεων αυτών «θα μπορούσε να επηρεάσει σοβαρά την εξωτερική πολιτική» των ΗΠΑ στην πε-

ριοχή, όπως σημειωνόταν σε έγγραφο της CIA. Είχε άραγε κάποιο συμφέρον η κυβέρνηση Καραμανλή στη συγκάλυψη ενός πανθομολογούμενου «μυστικού»; Πολιτικά, ο Καραμανλής, δεν επιθυμούσε να τραβήξει το ήδη τεντωμένο σκοινί των ελληνοαμερικανικών σχέσεων (λόγω της αποχώρησης από το στρατιωτικό ΝΑΤΟ) με δεδομένο και το δόγμα «ανήκομεν εις την Δύσιν». Από την άλλη μεριά όμως, φαίνεται ότι και ο ίδιος χρειαζόταν τη συνδρομή των ΗΠΑ για τον αναγκαίο εξωραϊσμό του.

Είναι γνωστό ότι ο Κ. Καραμανλής πάντοτε πίστευε σε μια ισχυρή και συγκεντρωτική διακυβέρνηση σαν τον πιο κατάλληλο τρόπο άσκησης της εξουσίας. Είναι γνωστές οι εισηγήσεις του για ένα τέτοιο συνταγματικό πλαίσιο: το παλαιό του όνειρο μπόρεσε να πραγματοποιήσει εν μέρει με το Σύνταγμα του '75. Το ίδιο δηλαδή Σύνταγμα που ανασύνταξε ο άλλος αυταρχικός πολιτικός, ο Ανδρέας Παπανδρέου όχι για να το κάνει δημοκρατικότερο αλλά για να μεταθέσει απλώς τις εξουσίες από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας στον πρόεδρο της Κυβέρνησης.

Ο Κρις Γουντχάουζ στο βιβλίο του «Καραμανλής, ο ανορθωτής της ελληνικής Δημοκρατίας», αναφέρει ότι ο «ανορθωτής» σε γράμμα που απηύθυνε στον Κωνσταντίνο Γλύξμπουργκ ανέφερε ότι ο εκσυγχρονισμός της Ελλάδας θα επιτευχθεί «αρχής γενομένης από το Σύνταγμα». Και βέβαια πάντοτε εννοούσε ένα Σύνταγμα με συγκεντρωτικές εξουσίες.

Δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι για την πραγματοποίηση των πολιτικών του στόχων, ο Κ. Καραμανλής θα κήρυσσε δικτατορία. Πρέπει όμως να δει τα λαμβανόμενα στις επόμενες σελίδες εριστικά, κάτω από το φως της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής (Άνοιξη του 1967) και σε σχέση με τη νοοτροπία του ηγέτη της ΕΡΕ.

Η κατάσταση την άνοιξη του 1967 ήταν κρηκτική: Ο πολιτικός κόσμος με την αρωσασία του '65 είχε διασυνθεί, τα ψυροπολεμικά συνθήματα είχαν πέραση κόμα, η αριστερά είχε πολλές προοπτικές ανόδου, το σύστημα διακυβέρνησης της δεξιάς ετίθετο σε αμφισβήτηση. Θερμοκέφαλοι στρατηγοί — με την ενθάρρυνση του αμερικανικού παράγοντα, όμως αποδείχθηκε αργότερα — προετοίμαζαν το πραξικόπημα. Για όλα αυτά ο Κ. Καραμανλής δεν περίμενε βέβαια να ενημερωθεί από τον Π. Κανελλόπουλο μέσω της επιστολής που δημοσιεύουμε. Είχε και άλλες δικές του πηγές και συγγόνως διατηρούσε άριστες σχέσεις με την ανώτατη ηγεσία του Στρατεύματος. Ισπεύοντας στο «πεπρωμένο» του — όμως αποδείχθηκε περίττανα το σύνδρομο δεν το έχει ακόμα και τώρα αποβάλει — και διαβλέποντας ότι έτσι κι αλλιώς οδηγούμαστε σε ανωμαλία, προέβη στο διάβημα που αναφέρεται στη συνέχεια, προς τον στρατηγό Λόρις Νόρσταντ, τώως αρχιστράτηγο του ΝΑΤΟ (από το 1956 ως το 1963). Ο «ρεαλιστής» πολιτικός ηγέτης της ΕΡΕ πίστευε ίσως ότο ενδεχόμενο «συνεργασίας» του με τους στρατηγούς, θα ήταν το μικρότερο κινδύνος για τον τόπο. Ήταν μήπως έξω από τη νοοτροπία των πολιτικών της δεξιάς, οι πρόμοιες σκέψεις; Όπως ο Π. Κανελλόπουλος μας βεβαιώνει και ο Πιπινέλης και ο Ροδόπουλος και ο Μαρκεζίνης δεν ήταν και τόσο «αλλεργικοί» στην ιδέα της εκτροπής. Όσο για τον τότε βασιλιά Κωνσταντίνο, είχε ήδη «συνεργαστεί» με τους στρατηγούς για την προετοιμασία πραξικοπήματος και ας ήλπιζε ο Π. Κανελλόπουλος το αντίθετο.

Αλλά ας πάρουμε τα στοιχεία με κάποια σειρά, όχι υποχρεωτικά χρονολογική:

Στις 25/8/1966, δημοσιεύεται συνέντευξη του Αμερικανού στρατηγού Λώρις Νόρσταντ προς το δημοσιογράφο Ηλία Π. Δημητρακόπουλο, στις εφημερίδες: "Athens Daily Post" και «ΕΘΝΟΣ» στην οποία ο στρατηγός εκφράζει την αντίθεσή του στην ιδέα επίλυσης της ελληνικής πολιτικής κρίσης με την εγκαθίδρυση στρατιωτικής δικτατορίας.

Στις αρχές του 1967 ο, απόστρατος τότε, στρατηγός που διέμενε στη Νέα Υόρκη, πήρε ένα μήνυμα από τον Κ. Καραμανλή που έκανε διακοπές στο Nassau (για τις διακοπές μας πληροφορεί και ο Π. Λαμπριάς στο βιβλίο του «Στη σκιά ενός Μεγάλου»), με το οποίο ζητούσε επιειγόντως να συναντήσει τον Νόρσταντ στο σπίτι του στρατηγού στη Ν. Υόρκη.

Ο Καραμανλής πήγε αεροπορικώς στη Νέα Υόρκη όπου πραγματοποίησε «ιδιωτική» ημερήσια επίσκεψη και είχε μυστική συνάντηση με τον Νόρσταντ στο σπίτι του τελευταίου. Στη διάρκεια της συνάντησης αυτής, ο Καραμανλής διερεύνησε τον Νόρσταντ αν θα μπορούσε να ζητήσει από την κυβέρνηση των ΗΠΑ να υποστηρίξει (endorse) ένα πραξικόπημα το οποίο θα οδηγούσε στο σχηματισμό ισχυρού συντηρητικού καθεστώτος υπό τον Καραμανλή.

Ο Νόρσταντ, που διατηρούσε στενούς δεσμούς και επαφές με το Πεντάγωνο και την κυβέρνηση Τζόνσον και αποτελούσε ισχυρό παράγοντα του αμερικανικού πολιτικο-στρατιωτικού κατεστημένου, μετέφερε αμέσως στην Ουάσινγκτον την πρόταση Καραμανλή καθώς και τις δικές του επιφυλάξεις που άλλωστε είχε διατυπώσει και στο παρελθόν.

Η διαβίβαση της πρότασης Καραμανλή στα ανώτατα κυβερνητικά κλιμάκια της Ουάσινγκτον υπήρξε μοιραία γιατί συνέπεσε χρονικά με τις διαβουλεύσεις σε ανώτατο επίπεδο στο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας (National Security Council) του Λευκού Οίκου που έτσι επισφράγισε την απόφαση μη παρεμπόδισης επιβολής στρατιωτικής λύσης που «άναβε» και το «πράσινο φως» για την εγκαθίδρυση στρατιωτικής δικτατορίας.

Η πρόταση αυτή του Καραμανλή χρησιμοποιήθηκε κατ' επανάληψη, στην αμερικανική πρωτεύουσα, στη διάρκεια της επταετίας '67-'74 απ' τους υπέρμαχους της χούντας για να πετύχουν τη συνέχιση της στήριξης του στρατιωτικού σάτους-κβο και του δικτατορικού καθεστώτος παρά την αυξανόμενη αντίδραση του αμερικανικού Κογκρέσου και των αμερικανικών μέσων ενημέρωσης προς τη χούντα. Ιδιαίτερα όμως χρησιμοποιήθηκε απ' τους υποστηρικτές της χούντας στην Ουάσινγκτον για να αποδυναμώσει τις εντυπώσεις και τον αντίκτυπο που είχε η έκκλησή του, όταν ο αυτοεξόριστος τότε Κων. Καραμανλής, απ' το Παρίσι, έκαμε τις γνωστές δηλώσεις του κατά της δικτατορίας του Παπαδόπουλου.

Απ' την άλλη μεριά, η πρόταση Καραμανλή προς τον Νόρσταντ εξηγεί το για-

τί ο Κ. Καραμανλής στις 22 Απριλίου 1967, τη στιγμή που το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού κόσμου της Ελλάδας είχε συλληφθεί απ' τους πραξικοπηματίες και αυτός ήταν ο μόνος ελεύθερος εκτός Ελλάδας πολιτικός ηγέτης, προέβη σε μια επιεικώς χλιαρή δημόσια δήλωση που μετέδωσε το BBC και το Παρίσι.

Απόδειξη του πόσο χλιαρή, ανεπαρκής και εξοργιστικά λίγη υπήρξε η δήλωση αυτή του Κ. Καραμανλή είναι και το γεγονός ότι αργότερα, ο στενός κύκλος του αποσιωπεί αυτή τη δήλωση. Στο corpus των «αγιογραφιών» του Καραμανλή παραλείπεται η δήλωσή του της 22/4/1967. Αρκούν όμως τα αποσπάσματα που δημοσιεύει ο Κρις Γουντχάουζ στη βιογραφία του «ανορθωτή της ελληνικής δημοκρατίας» για να κριθεί η πολιτική του συμπεριφορά τις κρίσιμες ώρες:

«Τις εξελίξεις αυτές τις προέβλεψα και προσπάθησα να σώσω την ασταθή ελληνικήν δημοκρατίαν δια της εξημερώσεως των πολιτικών μας παθών και του εκσυγχρονισμού του πολιτεύματος της χώρας».

Στη συνέχεια λέει ότι «απεχώρησε από την πολιτική όταν διαπίστωσε ότι έχανε απλώς τον καιρό του»!

Και συνεχίζει:

«Από τότε έγιναν πολλά σφάλματα για τα οποία όλοι είχαν ευθύνη. Περισσότερον όμως είχε ο αρχηγός της ΕΚ»

Και το κείμενο συνεχίζει:

«Εάν ο κ. Παπανδρέου επολιτεύετο με στοιχειώδη σύνεσιν, ουδέποτε η χώρα θα έφτανε εις την παρούσαν επικίνδυνον περιπέτειαν. Αντ' αυτού διέπραξε το σφάλμα να εξαπολύση θύελλα παθών και, απειλών θεσμούς και πρόσωπα, να δημιουργήσει το κλίμα το οποίον εξέθρεψε και το χθεσινόν πραξικόπημα».

Την κρίσιμη αυτή στιγμή ο Καραμανλής επετίθετο στον πολιτικό κόσμο σαν υπεύθυνο του πραξικοπήματος και παραισιωπά το ρόλο των μυστικών υπηρεσιών και του παρακράτους: ρόλο τον οποίο ασφαλώς εγνώριζε και όχι μόνον από την επιστολή της 16-17/3/67 του Π. Κανελλόπουλου. Αλλά ο Καραμανλής προέβη και σε μια άλλη αποκάλυψη μια εβδομάδα αργότερα σε γράμμα που έστειλε στον Γουντχάουζ και που ο τελευταίος καταχωρεί στο βιβλίο του:

«Η δικτατορία αποτελεί επικίνδυνον πείραμα. Γι' αυτό και δεν την εδέχθην μολονότι μου προσεφέρετο και από τον Στρατόν και από το Στέμμα».

Αυτά δεν τα καταγγέλλει ανοιχτά και δεν ειδοποιεί εγκαίρως τον πολιτικό κόσμο, αλλά τα εκμυστηρεύεται στον φίλο του και μελλοντικό του βιογράφο. Όμως ο Καραμανλής αποσιωπά την επαφή του με τον Νόρσταντ που είχε προηγηθεί. Και με τα δικά του λόγια (αποκήρυξη του πολιτικού κόσμου κατ' αρχήν και όχι των δικτατόρων και με απόψεις τις για άλλο Σύνταγμα) επιβεβαιεί τις προτιμήσεις του.

Το πόσο καταλυτικά αρνητικό αντίκτυπο είχε η πρόταση Καραμανλή προς τον Νόρσταντ για τις τύχες και τις εξελίξεις των ελληνικών πραγμάτων στην Ουάσινγκτον, είναι το γεγονός ότι επί των κυβερ-

νησεων Τζονσον και Νίξον σε μυστικές ενημερώσεις που έκανε η εκτελεστική εξουσία των ΗΠΑ σχετικά με την Ελλάδα, κεντρικό σημείο αναφοράς αποτελούσε συχνά η πρόταση Καραμανλή με σκοπό να αποδυναμώσει τα επιχειρήματα των μελών εκείνων του αμερικανικού Κογκρέσου που αντιτιθόνταν στη χούντα.

Ποια είναι όμως η μαρτυρία γι' αυτά, μιας εξαιρετικής προσωπικότητας του Κογκρέσου; Ο δημοκρατικός γερουσιαστής του Όρεγκον Γουαϊν Μορς με μακρα και δυναμική θητεία στην πολιτική —του κόλλησαν γι' αυτό το χαρακτηριστικό παρατσούκλι «Τίγρης» της αμερικανικής Γερουσίας— ήταν μέλος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας με μεγάλη επιρροή και σταθερός πολέμιος της αμερικανικής υποστήριξης προς τη δικτατορία. (Όπως ο στρατηγός Νόρσταντ, έτσι και ο γερουσιαστής Μορς, είχε αντιταχθεί στην εγκαθίδρυση στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα).

Ο Γουαϊν Μορς εκμυστηρεύθηκε το 1968 στο δημοσιογράφο Δημητράκοπουλο —ο οποίος, στο μεταξύ, είχε φτάσει στην αμερικανική πρωτεύουσα τον Οκτώβριο του 1967 μετά τη διαφυγή του απ' την Ελλάδα το Σεπτέμβριο του 1967— για την πρόταση Καραμανλή προς Νόρσταντ με την άκρως δεσμευτική υπόσχεση του δημοσιογράφου για την τήρηση του απορρήτου.

Οι αρχές του 1975, στην αμερικανική πρωτεύουσα, είναι περίοδος εξαιρετικά κρίσιμη. Είναι η περίοδος της επιβολής του εμπάργκο όπλων προς την Τουρκία για τη χρήση αμερικανικών όπλων κατά την εισβολή στην Κύπρο.

Την εποχή αυτή το αμερικανικό Κογκρέσο αρχίζει και τη διερεύνηση της δραστηριότητας της CIA στο εξωτερικό και με πρωτοβουλία του Δημητράκοπουλου ερευνάται και ο ρόλος που έπαιξε η Ουάσινγκτον και η CIA στην εγκαθίδρυση της στρατιωτικής δικτατορίας. Τελικά η έρευνα αυτή οδήγησε στην αποκάλυψη του ρόλου της χούντας και της αμερικανικής CIA στο σκάνδαλο του Γουώτεργκέιτ (βλ. και τχ. του ANTI 319 της

20/6/1986, 321 4/7/1986, 322 της 18/7/1986 και 323 της 1/8/1986).

Την περίοδο αυτή (αρχές του 1975) κυκλοφορεί στις ΗΠΑ απ' τον εκδοτικό οίκο Μακ Μίλλαν το βιβλίο του πολύ γνωστού στην Ελλάδα Αμερικανού δημοσιογράφου των Τάιμς της Νέας Υόρκης, Σάουρους Σουλτσμπέργκερ με τίτλο «Υστερόγραφο με Κινέζικη Προφορά— τα Απομνημονεύματα και Ημερολόγια για την περίοδο 1972-1973».

Ως γνωστόν, ο Σουλτσμπέργκερ ανήκει στην οικογένεια που εκδίδει —είναι ιδιοκτήτες— τους «Τάιμς της Νέας Υόρκης», έχει Ελληνίδα σύζυγο, με στενές σχέσεις με την πρώην ελληνική βασιλική οικογένεια, είναι γνώστης των ελληνικών πραγμάτων της τελευταίας 40ετίας και συγχρόνως διατηρεί φιλικές σχέσεις και με τον Καραμανλή. Το 1951, ο Σουλτσμπέργκερ πήρε την ανωτάτη αμερικανική δημοσιογραφική διάκριση, το βραβείο Πούλιτζερ.

Στις 20 Οκτωβρίου 1977, ο δημοσιογράφος Καρλ Μπέρνστιν της «Ουάσιγκτον Ποστ» —, ο ένας από τους δύο δημοσιογράφους που πρώτοι αποκάλυψαν την υπόθεση «Γουώτεργκέιτ»— σε εκτενές άρθρο του στο περιοδικό «Ρόλλινγκ Στόουν» με τίτλο «Η CIA και ο Τύπος» αποκαλύπτει λεπτομέρειες της στενής σχέσης μεταξύ του δημοσιογράφου Σάουρους Σουλτσμπέργκερ και της CIA. Τα στοιχεία αυτά της προσωπικότητάς του είναι χρήσιμα για τον αναγνώστη προκειμένου να εκτιμήσει τις θέσεις του Σ. Σουλτσμπέργκερ αλλά και τις προσπάθειες του σε πηγές πληροφοριών και την δυνατότητα επαληθεύσεων.

Στο βιβλίο αυτό, ο Σουλτσμπέργκερ αναφέρεται επανειλημμένα στα ελληνικά πράγματα, στον τώως βασιλιά Κωνσταντίνο, τον δικτάτορα Παπαδόπουλο και τον Κ. Καραμανλή.

Η επίμαχη και λίαν αποκαλυπτική περικοπή στο βιβλίο του, (σ. 276-277) με ημερομηνία «Νέα Υόρκη, 5 Σεπτεμβρίου 1973» έχει ως εξής:

«Ο Νόρσταντ μου είπε ότι την άνοιξη του 1967 όταν είχε πια αποστρατευθεί και έμεινε στη Νέα Υόρκη. Έλαβε μήνυμα από

τον Καραμανλή τώως πρωθυπουργό της Ελλάδος αυτοεξόριστο τότε στο Παρίσι. Ο Καραμανλής που αυτές τις μέρες έκανε τις διακοπές του στο Νασσάου ζήτησε επείγοντως από τον Νόρσταντ να τον δεχθεί στο σπίτι του. Πήγε αεροπορικώς στην Ν. Υόρκη για μια μυστική, ημερήσια επίσκεψη και ρώτησε τον Νόρσταντ αν αυτός θα μπορούσε να εξασφαλίσει την υποστήριξη από τις Ηνωμένες Πολιτείες ενός πραξικοπήματος στην Ελλάδα εκείνη την άνοιξη. Ο Νόρσταντ προσπάθησε να ξεφύγει, και του είπε ότι πραγματικά δεν μπορούσε να αναμιχθεί σε τέτοιες δουλειές. Προφανώς, ο Καραμανλής εννοούσε το σχεδιαζόμενο πραξικόπημα από μια ομάδα Ελλήνων στρατηγών, οι οποίοι συνωμοτούσαν με σκοπό να καταλάβουν την εξουσία στο όνομα του Βασιλέως και να επιβάλουν ένα ισχυρό συντηρητικό καθεστώς υπό τον Καραμανλή».

Ο δημοσιογράφος Δημητράκοπουλος ενημέρωσε τηλεφωνικώς στις 7 Μαρτίου 1975 για το περιεχόμενο της επίμαχης παραγράφου τον τότε υφυπουργό Τύπου και στενό συνεργάτη του Καραμανλή κ. Παναγ. Λαμπρία τονίζοντας τις συνέπειες της αποκάλυψης αυτής τόσο στη μάχη για την επιβολή του εμπάργκο όσο και για τις ανακρίσεις που διεξήγε την περίοδο αυτή το αμερικανικό Κογκρέσο για το ρόλο της CIA στην εγκαθίδρυση και διατήρηση της στρατιωτικής δικτατορίας. Οι ανακρίσεις αυτές επρόκειτο να επηρεαστούν και από τη δημοσιότητα που είχε δοθεί, από τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης, στην αμφιλεγόμενη συνωμοσία (τέλη Φεβρουαρίου 1975), που απέβλεπε στην ανατροπή της κυβέρνησης Καραμανλή την περίφημη εκείνη ιστορία που έμεινε γνωστή και σαν «πραξικόπημα της πυτζάμας».

Στο σημείο αυτό ο Η. Δημητράκοπουλος ενημέρωσε τον υφυπουργό Π. Λαμπρία και για την έρευνα που διεξήγε ο Αμερικανός αρθρογράφος Jack Anderson για τον ελληνικό ρόλο —ΚΥΠ και CIA— στο σκάνδαλο του Γουώτεργκέιτ (βλ. ANTI, τχ. 371, της 22/4/1988).

Το διεθνές αμερικανικό ειδησεογραφικό πρακτορείο Associated Press, την ίδια περίοδο, σε ανταπόκριση του από την Ουάσινγκτον σχετικά με τις συνεντεύξεις που είχε πάρει το 1966 από ηγετικούς παράγοντες και προσωπικότητες των ΗΠΑ ο Ηλίας Π. Δημητράκοπουλος, αποκάλυπτε ότι ο στρατηγός Λώρις Νόρσταντ καθώς επίσης και άλλοι ηγετικοί παράγοντες που είχαν, επίσης, δώσει συνεντεύξεις στον Δημητράκοπουλο, επρόκειτο να κληθούν για να καταθέσουν στην επιτροπή του γερουσιαστή Φρανκ Τσερτς (Frank Church) που ερευνούσε τις δραστηριότητες της CIA για το τι γνώριζαν σχετικά με διάφορες διαβουλεύσεις «για την επιβολή μιας στρατιωτικής λύσης στο ελληνικό δίλημμα και ποιοι ήταν εκείνοι οι οποίοι εξήτησαν την έγκρισή τους για την λήψη τέτοιων μέτρων».

Η κατάθεση Νόρσταντ στην Επιτροπή της Γερουσίας δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ γιατί ο στρατηγός υπέστη συμφό-

ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Διμηνιαίο Περιοδικό

• **ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ
ΣΤΙΣ ΔΟΜΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΝΕΟΚΛΗ ΣΑΡΡΗ**

• **ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΟΥΑΤΖΗΣ
ΙΑΣΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΗ
ΤΑΚΗΣ ΨΑΡΙΔΗΣ**

• **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ
CPU - 101 ΤΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ**

ΠΡΟΣΦΟΡΑ:
ΟΛΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ
1984 - 1989

Κυκλοφορεί
τέλη Μαρτίου

ρηση βαρειάς μορφής και νοσηλεύτηκε σε ειδικό ίδρυμα της Ν. Υόρκης. Ταυτόχρονα, ο τότε υπουργός Εξωτερικών Χένρυ Κίσσινγκερ —όπως απεκαλύφθηκε αργότερα (1983) στο βιβλίο του δημοσιογράφου των Τάιμς της Νέας Υόρκης, Σεϋμυρ Χερς «Το Τίμημα της Εξουσίας»— μετά από δραματική προσωπική παρέμβαση προς τον πρόεδρο της Επιτροπής της Γερουσίας Φρανκ Τσερτς και επικαλούμενος ύψιστα εθνικά συμφέροντα, εξήτησε και επέτυχε την ματαίωση της ανάκρισης για τη διερεύνηση της ελληνικής υπόθεσης.

Το «Βήμα», στις 4/4/1975 δημοσιεύει, κατά αποκλειστικότητα για την Ελλάδα, το επίμαχο απόσπασμα από το βιβλίο του Σουλτσμπέργκερ χωρίς όμως να διευρύνει την υπόθεση. Παρέθεσε το απόσπασμα που δημοσιεύουμε, καθώς και τα ακόλουθα δυο κείμενα τα οποία, όπως εύλογα κανείς μπορεί να συμπεράνει, έχουν ως πηγή προέλευσης την κυβέρνηση Καραμανλή.

«Τι λέγει ο στρατηγός Νόρσταντ»

«Σχετικά με την περικοπή αυτή (σ.σ. εννοεί το απόσπασμα από το βιβλίο του Σουλτσμπέργκερ) ο κ. Ιω. Νικολόπουλος, Σύμβουλος Τύπου Πληροφοριών και Προξενικών Υποθέσεων της Ελληνικής Πρεσβείας της Ουάσινγκτον, έστειλε στον υφυπουργό κ. Π. Λαμπρία την ακόλουθη επιστολή (αριθμ. πρωτ. 174/ΑΒ/10.3.75):

Ο στρατηγός Νόρσταντ διαψεύδει κατηγορηματικώς το αποδιδόμενο εις αυτόν υπό του Σ.Λ. Σουλτσμπέργκερ, εις την σελίδα 227 του τελευταίου τόμου των Απομνημονευμάτων του υπό τον τίτλον «Υστερόγραφο με Κινεζική Προφορά».

Συγκεκριμένως, ο στρατηγός μου είπε:

1. Ότι η εν λόγω επίσκεψις του πρόεδρου Καραμανλή εις την Νέαν Υόρκην δεν ήτο μυστική και αποκλειστικώς δι' αυτόν, ως διατείνεται ο Σουλτσμπέργκερ.

2. Ότι ο πρόεδρος συναντήθη με διαφόρους φίλους του, μεταξύ των οποίων και με τον ίδιον.

3. Ότι κατά την συζήτησιν, βεβαίως αναφέρθησαν και εις την πολιτικήν κατάστασιν εν Ελλάδι.

4. Ότι ο πρόεδρος πιθανώς εξέφρασεν συνήθεις αμφιβολίες δια το κατά πόσον η Ουάσινγκτον είχε σαφή αντίληψιν των εν Ελλάδι πραγμάτων.

5. Ουδείς λόγος όμως έγινεν περί ανωμάλων εξελίξεων ή περί αμερικανικής στάσεως εις ενδεχόμενον εκτροπήν, ως οικοτολογεί ο Σουλτσμπέργκερ. Ταύτα αποτελούν μυθεύματα, τα οποία ο στρατηγός αποδίδει εις σύγχυσιν του κ. Σουλτσμπέργκερ, ενισχυμένην από την γνωστήν του νοοτροπίαν να κάνη τα Απομνημονεύματά του όσον το δυνατόν περισσότερο ερεθιστικά.

Ο στρατηγός Νόρσταντ, αν και νοσηλεύεται εις κλινικήν απαγορευομένων των επισκέψεων και αυτής ακόμη της συζύγου του, προσεφέρθη να διαψεύσει τα ανωτέρω και εγγράφως.

Κατόπιν συνεννοήσεως με την ιδιαιτέραν του γραμματέα αναμένω επιστολήν σήμερον ή αύριον το αργότερον, κείμενον της οποίας θα σας διαβιβάσω αμέσως τηλετυπικώς.

Ακολουθεί το κείμενο της επιστολής του στρατηγού Νόρσταντ, που διαβιβάσθηκε με το τηλετύπο στον υφυπουργό κ. Λαμπρία από την

πρεσβεία της Ουάσινγκτον. Αντίγραφο της επιστολής εστάλη στον κ. Λαμπρία αεροπορικώς.

Κύριον Ιωάννην Νικολόπουλον.

Σύμβουλον Τύπου, Πληροφοριών και Προξενικών Υποθέσεων.

Αγαπητέ κ. Νικολόπουλε,

Απαντώντας στο τηλεφώνημά σας της Παρασκευής 7 Μαρτίου, σχετικά με την περικοπή της σελίδας 277 του βιβλίου του κ. Σουλτσμπέργκερ «Υστερόγραφο με Κινεζική Προφορά» που αναφέρεται σε συνομιλία, στην οποία ο κ. Καραμανλής εμφανίζεται να μου υποβάλει την πρόταση να υποστηρίξουν οι Ηνωμένες Πολιτείες ένα πραξικόπημα στην Ελλάδα, δηλώνω ότι ενθυμούμαι πολύ καλά την επίσκεψή του κ. Καραμανλή. Ο κ. Καραμανλής δεν έκανε τέτοια πρόταση, ούτε πρότεινε οτιδήποτε θα μπορούσα ενδεχομένως να ερμη-

Ο στρατηγός Νόρσταντ.

νεύσω ότι είχε αυτό το νόημα. Από αυτό προκύπτει, επομένως, ότι δεν ανέφερα το θέμα σε κανέναν άλλο, ούτε στην Κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών ή αλλού.

Ειλικρινά δικός σας
Λώρις Νόρσταντ»

Το ότι τα δυο αυτά κείμενα είναι διαβλητά και το περιεχόμενό τους υπό αμφισβήτηση, μπορεί να θεμελιωθεί στο γεγονός ότι ο στρατηγός Νόρσταντ ήταν τότε βαριά άρρωστος και βρισκόταν σε εντατική μονάδα. Άλλωστε, αυτό προκύπτει και από το ίδιο το κείμενο Νικολόπουλου (τότε συμβούλου Τύπου της Πρεσβείας Ουάσινγκτον) προς Λαμπρία: ότι ο Νόρσταντ νοσηλευόταν σε κλινική όπου «απαγορεύονται οι επισκέψεις ακόμη και αυτής της συζύγου του».

Από αυτή και μόνο τη διαπίστωση, δημιουργούνται σοβαρά ερωτηματικά:

● Αφού η κατάσταση της υγείας του Νόρσταντ επέβαλλε την απαγόρευση επισκέψεων ακόμη και της γυναίκας του, πώς είναι δυνατόν να του επιτρεπόταν η επικοινωνία με τον σύμβουλο Τύπου της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσινγκτον που δεν ήταν καν συγγενικό πρόσωπό του και δεν ήταν καν ο πρέσβης κ. Μενέ-

λαος Αλεξανδρακής ή βέβαια ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής.

Η κατάσταση της υγείας του Νόρσταντ ήταν τέτοια που να απέκλειε την οποιαδήποτε επικοινωνία και μάλιστα τηλεφωνικώς —όπως ισχυρίζεται στην επιστολή του ο σύμβουλος Τύπου κ. Νικολόπουλος— με οποιονδήποτε. Εν πάση περιπτώσει ο κ. Νικολόπουλος δεν ήταν ο οποιοσδήποτε αλλά και ο Νόρσταντ είχε χρηματίσει αρχιστράτηγος του ΝΑΤΟ. Μια τέτοια επαφή ο πρέσβης κ. Αλεξανδρακής ήταν αρμόδιος να διεκπεραιώσει.

Εδώ θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι έγιναν προσπάθειες επικοινωνίας με τον Νόρσταντ από γνωστούς Αμερικανούς δημοσιογράφους όπως ο Jack Anderson, Rowland Evans και Bob Novak και ανταποκριτές των ειδησεογραφικών πρακτορείων AP και UPI. Όλοι τους όμως πήραν την στερεότυπη απάντηση ότι «απαγορεύεται η οποιαδήποτε επικοινωνία με τον στρατηγό».

Επίσης, ο δημοσιογράφος Ηλ. Π. Δημητρακόπουλος, που γνώριζε τον Νόρσταντ από το 1954, προσπάθησε επανειλημμένα, όπως μας πληροφορεί, να επικοινωνήσει τηλεφωνικώς ή να τον επισκεφθεί στην κλινική της Ν. Υόρκης χωρίς να το καταφέρει.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι μετά τη δημοσίευση στο «ΒΗΜΑ» των δυο αυτών κειμένων, ο κ. Νικολόπουλος παρά τις φορτικές ωχλήσεις από Αμερικανούς δημοσιογράφους, αρνήθηκε επιμόνως να τους επιδείξει το πρωτότυπο της «επιστολής» Νόρσταντ. Σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχαμε μαζί του πριν λίγες ημέρες, ο ανταποκριτής σήμερα της «Ελευθεροτυπίας» στη Μόσχα κ. Ι. Νικολόπουλος, μας είπε ότι η επιστολή Νόρσταντ αποκτήθηκε μετά από μεσολάβηση του στρατηγού Ορέστη Βιδάλη και ότι ο ίδιος είχε μιλήσει με την σύζυγο του Νόρσταντ. Στο τέλος προς τον υφυπουργό κ. Π. Λαμπρία αναφέρει αντίθετα ότι μίλησε με τον ίδιο το στρατηγό. Έτσι κι αλλιώς ο κ. Νικολόπουλος, μας υποσχέθηκε ότι θα αναζητήσει τον σχετικό φάκελο από το αρχείο του και ότι σύντομα θα μας δώσει συμπληρωματικά στοιχεία.

● Ο τότε πρωθυπουργός κ. Καραμανλής ή ο υφυπουργός Τύπου κ. Λαμπρίας —παρόλο που και τα δυο αυτά κείμενα διοχετεύθηκαν και δημοσιεύθηκαν στο «Βήμα»— δεν έκαναν ποτέ μίαν επώνυμη δήλωση προς τον Τύπο. Ούτε όμως έστειλαν κάποια επιστολή διαμαρτυρίας προς τον, σοβαρό, εκδοτικό οίκο Μακ Μίλλαν, ούτε βέβαια και προς τον αμερικανικό Τύπο, μέσω της ελληνικής επίσημης εκπροσώπησης στις ΗΠΑ, παρά το ότι η τουρκική πρεσβεία στην Ουάσινγκτον αξιοποίησε την σχετική περικοπή από το βιβλίο του Σουλτσμπέργκερ. Ούτε φυσικά κινήθηκε η διαδικασία της «συκοφαντικής δυσφήμισης» εκ μέρους του κ. Καραμανλή για όσα του καταλογίζει ο Σουλτσμπέργκερ στο βιβλίο του. Δηλαδή, συνοψίζοντας, δεν υπήρξε καμία επίσημη αντίδραση σε ένα θέμα μεγάλης σημασίας πέρα από τη δημοσίευση των δυο αυτών αμφισβητούμενων κειμένων.

Αντίθετα πάντως τον Ιανουάριο του 1990, μετά τη δημοσίευση των απορρητών φακέλων του Φορέιν Όφισ για το Κυπριακό, ο κ. Καραμανλής αντέδρασε αμέσως και προέβη σε εκτενείς δηλώσεις.

Έτσι, μετά από μακροχρόνια και επιπονη έρευνα, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι η αμερικανική κυβέρνηση κινήθηκε τότε δραστήρια για την διάσωση του Καραμανλή λόγω των αποκαλύψεων του Σουλτσμπέργκερ με αντάλλαγμα την οριστική ματαίωση της έρευνας εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης για την ανάμιξη της CIA και της ελληνικής ΚΥΠ —στην περίοδο της δικτατορίας— στο σκάνδαλο Γουώτεργκετ. Να σημειώσουμε ότι από ελληνικής πλευράς εκτός των Καραμανλή, Λαμπρία και Νικολόπουλου, σημαντικό ρόλο στην υπόθεση διαδραμάτισε —όπως και ο κ. Νικολόπουλος μας πληροφορεί— και ο απόστρατος (βασιλικός) στρατηγός Ορέστης Βιδάλης, φίλος των τριών πρωταγωνιστών. Ο Βιδάλης στο παρελθόν είχε υπηρετήσει υπό τις διαταγές του στρατηγού Νόρσταντ, ο οποίος μετά την αποτυχία του βασιλικού «Κινήματος» στις 13 Δεκεμβρίου 1967 πέτυχε την έξοδο του Βιδάλη από την Ελλάδα. Στη συνέχεια τον προσέλαβε στη μεγάλην αμερικανική εταιρεία Owens-Corning Fiberglas της οποίας ήταν πρόεδρος με έδρα το Toledo, Ohio. Ο Βιδάλης τον Μάρτιο του 1975 ήταν ανώτερο διοικητικό στέλεχος της εταιρείας. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι σήμερα ο ρόλος του Βιδάλη τη νύχτα της 21ης Απριλίου 1967 (ήταν τότε επιτελάρχης του Γ' Σώματος Στρατού στη Θεσσαλονίκη) παραμένει αμφιλεγόμενος.

Έμμεσος αλλά σαφής υπαινιγμός για τη συναλλαγή αυτή περιλαμβάνεται στο γράμμα που έστειλε ο γερουσιαστής Τζωρτζ Μαγκόβερν, της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας (7/6/1977) προς τον γερουσιαστή Ντάνιελ Ινόουεϊ, πρόεδρο της Επιτροπής Ελέγχου Μυστικών Υπηρεσιών της Γερουσίας —ελέγχει δηλ. και την CIA— που δημοσιεύθηκε στο ANTI (τχ. 29/8/1986) και μεταξύ άλλων αναφέρει:

«Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι στο υλικό που σας προμήθευσα, στις 29 του περασμένου Οκτωβρίου, υπήρχαν νύξεις από αριθμό ανωτάτων αξιωματούχων, συμπεριλαμβανομένου και του υπουργού Εξωτερικών, Κίσσινγκερ, όπως επίσης και του πρώην διευθυντή της CIA, Ουίλλιαμ Κόλμπυ, ότι οι σχέσεις της CIA, με την ελληνική χούντα, ήταν τέτοιας φύσης, ώστε αν έρχονταν ποτέ στο φως, οι σχέσεις της αμερικανικής κυβέρνησης με την αποκαταστημένη δημοκρατική κυβέρνηση στην Ελλάδα, θα ήταν δυνατόν να υποστούν ζημία. Αναφέρομαι σε αυτό, θέλοντας να υπογραμμίσω ότι μου φαίνεται απίθανο να υπάρξουν οι ίδιες συνέπειες και τώρα, με μια νέα διακυβέρνηση στην Ουάσινγκτον, η οποία ακολουθεί μια νέα πολιτική γραμμή σε σχέση με την CIA».

Το ANTI, επικοινωνήσε πριν λίγες ημέρες (12/4/1990) με τον Σάουρους Σουλτσμπέργκερ στο Παρίσι, του υπενθύμισε τα γραφόμενά του στη σ. 277 του βιβλίου του καθώς και τις διαψεύσεις στην υποτι-

θέμενη επιστολή Νόρσταντ και ο Αμερικανός δημοσιογράφος ήταν κατηγορηματικός στη δήλωσή του:

«Δεν θα έγραφα παρα τη θέλησή μου πράγματα που πιστεύω ότι είναι αναληθή» (I do not deliberately write things that I believe are untrue, ήταν τα λόγια του).

Πρέπει βέβαια να αναρωτηθούμε τώρα για μερικά πράγματα:

- Γιατί ο Νόρσταντ εκμυστηρεύεται για πρώτη φορά τα σχετικά με τη συνάντησή του με τον Κ. Καραμανλή (1967), πέντε χρόνια αργότερα στον δημοσιογράφο Σουλτσμπέργκερ;

- Γιατί άραγε ο Σ. Σουλτσμπέργκερ που αρθρογραφούσε τακτικά κατά την περίοδο του 1973 (όταν ο Νόρσταντ του εξομολογήθηκε την πρόταση Καραμανλή) δεν χρησιμοποίησε τότε εκείνη την μαρτυρία και την άφησε για τις αρχές του '75 που εξέδωσε το βιβλίο του;

- Ο Σουλτσμπέργκερ έπαιζε πάντοτε ένα σημαντικό ρόλο και ήταν μοχλός άσκησης της αμερικανικής πολιτικής. Οι σκοπιμότητες που εξυπηρετούσε ήταν συνήθως προς όφελος του συντηρητικού κατεστημένου —αμερικανικού ή ελληνικού— αλλά και οι δυνατότητές του πρόσβασης σε πηγές, μεγάλες. Τα όσα του είπε ο Νόρσταντ μπορούσε να τα επαληθεύσει και από αλλού. Η εμμονή του λοιπόν στην ακρίβεια των γραφομένων του δεν πρέπει να αγνοηθεί.

Αλλά πρέπει επίσης να αναρωτηθούμε γιατί ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο οποίος την άνοιξη του '75 (εποχή που το ΒΗΜΑ δημοσίευε αποσπάσματα από το βιβλίο του Σουλτσμπέργκερ) περνούσε την πιο έντονη «αντιπολιτευτική του κρίση» και δεν έχανε αφορμή για να εξαπολύει τις «αντιιμπεριαλιστικές» του κορώνες, άφησε ασχολίαστα τα καταγγελλόμενα;

Αλλά ούτε ο Τύπος ασχολήθηκε με το θέμα. Και ο κ. Λαμπρίας που χαρακτήριζε τότε τον Ελληνικό Τύπο σαν «τον πιο κίτρινο της Ευρώπης» δεν ασχολήθηκε και δεν προέβη σε κανένα σχολιασμό του δημοσιεύματος.

Την Άνοιξη του 1987, η ελληνική εκπομπή του BBC αρχίζει την ετοιμασία ραδιοφωνικής σειράς με τίτλο «Το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967 — Είκοσι χρόνια μετά». Συνεργείο του BBC παίρνει συνέντευξη και πληροφοριακό υλικό από τον δημοσιογράφο κ. Ηλία Π. Δημητράκοπουλο στην Ουάσινγκτον. Στο υλικό συμπεριλαμβάνεται το βιβλίο του Σουλτσμπέργκερ όπου και αναφορά που αναδημοσιεύουμε καθώς και το «ΒΗΜΑ» (4/4/1975) με τα δυο αμφισβητούμενα κείμενα.

Το BBC δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για το θέμα και ζητεί από τους ανταποκριτές του να επικοινωνήσουν με τους εμπλεκόμενους. Όσα ακριβώς ο κ. Σουλτσμπέργκερ δήλωσε στο ANTI πριν λίγες μέρες, δήλωνε και σε ανταποκριτή του BBC. Παράλληλα οι ανταποκριτές του στην Αθήνα επιδιώκουν ένα σχόλιο από τον ίδιο τον κ. Καραμανλή.

Ο Καραμανλής και το περιβάλλον του όχι μόνο αρνούνται να προβούν σε οποιαδήποτε δήλωση αλλά ούτε καν τολμούν να επικαλεσθούν την υποτιθέμενη

«επιστολή» διάψευσης του Νόρσταντ που... τηλεφωνικά έλαβε σάρκα και οστά από την εντατική μονάδα του νοσοκομείου όπου νοσηλευόταν το 1975. Σε τελευταία ανάλυση, θα μπορούσαν —αν το ήθελαν— να προκαλέσουν την μαρτυρία του ίδιου του Νόρσταντ που ζούσε ακόμη —πέθανε στις 12/9/1988— στην πόλη Tuscon της Αριζόνας.

Έτσι, το BBC μετέδωσε τη συνέντευξη Δημητράκοπουλου αλλά έκοψε την αναφορά του στο βιβλίο του Σουλτσμπέργκερ και δεν μετέδωσε την έγγραφη, επιβεβαιωτική —για το περιεχόμενο του βιβλίου του— απάντηση του ίδιου του Σουλτσμπέργκερ προς τον ανταποκριτή του.

Στις 18 Μαΐου 1987, ο κ. Η. Δημητράκοπουλος αποστέλλει στον διορισμένο από το ΠΑΣΟΚ στο Γραφείο Τύπου της πρεσβείας στην Ουάσινγκτον κ. Σταύρο Φραγκόπουλο επιστολή με την οποία ζητεί αντίγραφο της «επιστολής» Νόρσταντ και του εγγράφου του προκατόχου του προς τον υφυπουργό κ. Λαμπρία στις 10/3/1975, προκειμένου «να διασταυρώσει την ύπαρξη των εν λόγω κειμένων», όπως σημειώνει.

Στις 3 Ιουνίου του 1987, ο κ. Φραγκόπουλος πληροφορεί τον Η. Δημητράκοπουλο ότι μετά από έρευνα στα αρχεία του Γραφείου Τύπου στην Ουάσινγκτον, βρέθηκε η επιστολή Νικολόπουλου προς Λαμπρία όχι όμως και η επιστολή Νόρσταντ. Δεν μπορεί να εξηγήσει τους λόγους και τελικά δεν έδωσε το αντίγραφο της «ανευρεθείσας» επιστολής, αν και τα δύο κείμενα είχαν ήδη δημοσιευθεί στο «ΒΗΜΑ». Του ζητήθηκε τότε να διατυπώσει αυτή την προφορική ενημέρωση και εγγράφως αλλά ο κ. Φραγκόπουλος αρνήθηκε, επικαλούμενος ότι χρειάζεται την έγκριση της προϊστάμενης Αρχής στην Αθήνα, υποσχέθηκε δε να διαβιβάσει το σχετικό αίτημα, υπηρεσιακά, στην κεντρική υπηρεσία. Μέχρι σήμερα έγγραφη απάντηση δεν δόθηκε. Ρωτήσαμε τον κ. Στ. Φραγκόπουλο —που τώρα βρίσκεται στην Ελλάδα— και μας επιβεβαίωσε ότι αντίγραφο ή πρωτότυπο της επιστολής Νόρσταντ, αν και το αναζητήσε δεν το βρήκε ποτέ στα αρχεία του γραφείου Τύπου στην Ουάσινγκτον.

Το Μάιο του 1987 ο δημοσιογράφος - συγγραφέας Σάουρους Σουλτσμπέργκερ εξέδωσε και νέο βιβλίο του με τίτλο «Ο Κόσμος και ο Ρίτσαρντ Νίξον» στον μεγάλο εκδοτικό οίκο Πρέντις-Χωλ. Ο συγγραφέας κάνει πέντε αναφορές στο πρόσωπο του Καραμανλή χωρίς όμως να αναφέρει την πρόταση Καραμανλή προς Νόρσταντ, το 1967 ή να αναφέρεται στη «διάψευση» του βαριά αρρωστού τότε στρατηγού.

Αυτή είναι μέχρι στιγμής η μικρή ιστορία της «επιστολής - φάντασμα». Το ANTI μάλλον θα χρειαστεί να επανέλθει. Άλλωστε ο τέως —και μελλοντικός— πρόεδρος της Δημοκρατίας, μέρες που είναι στάθηκε δύσκολο να βρεθεί. Ας ελπίσουμε ότι με δική του πρωτοβουλία, έστω και μετά την παρέλευση τόσο χρόνου, θα βοηθήσει με κάποια διευκρίνιση σχετικά με τη συνάντησή του με τον στρατηγό Νόρσταντ, την Άνοιξη του 1967.

ΨΥΧΟΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Στη διάθεση του «ΑΝΤΙ» περιείλθε η έκθεση «Μία σύγχρονη ελληνική τραγωδία» με ημερομηνία 20 Ιανουαρίου 1972 που συνέταξε ο Αμερικανός διπλωμάτης John Owens. Η έκθεση αυτή, ενδιαφέροντα αποσπάσματα της οποίας θα διαβάσετε στις στήλες που ακολουθούν, επιχειρεί να σκιαγραφήσει τη συμπεριφορά και την προσωπικότητα του Ανδρέα Παπανδρέου στο πλαίσιο των δραματικών γεγονότων της περιόδου 1965-1967. Η μεγάλη της έκταση δεν επιτρέπει τη συνολική της παρουσίαση στο χώρο αυτό.

Ο John Owens είναι σήμερα ανώτερο διοικητικό στέλεχος του υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ (ακριβής τίτλος: Associate Assistant to the Administrator for Management of the U.S. Department of State). Υπηρέτησε στην αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα από το 1960 έως το 1966. Την 21η Απριλίου 1967 ο John Owens υπηρετούσε στο τμήμα ελληνικών υποθέσεων του αμερικανικού υπουργείου Εξωτερικών στην Ουάσιγκτον.

Η θητεία του στη χώρα μας κατά την προαναφερθείσα κρίσιμη περίοδο, η συνέχιση της ενασχόλησής του με τα ελληνικά πράγματα αλλά και οι προσωπικές επαφές και μακρές συνομιλίες (όπως ο ίδιος αναφέρει) που είχε με τους Γεώργιο και Ανδρέα Παπανδρέου καθιστούν αδιαμφισβήτητη την ιδιότητα του «άμεσου παρατηρητή» στον John Owens.

Ο συντάκτης της έκθεσης πιστεύει ότι η «ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ελλάδα από μία ομάδα αξιωματικών του στρατού την 21 Απριλίου 1967, οφειλόταν κατά μεγάλο μέρος στον αποτυχημένο χαρακτήρα μιας πολιτικής προσωπικότητας, του Ανδρέα Παπανδρέου». Αιτιολογώντας το χαρακτηρισμό «Τραγωδία» που αποδίδει στην έκθεσή του, ο John Owens γράφει: «Και πραγματικά ήταν μία τραγωδία για την Ελλάδα που αυτός ο άνθρωπος, ο οποίος εθεωρείτο τόσο αρμόδιος από πλευράς εκπαίδευσης και εμπειρίας για να προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στον εκσυγχρονισμό της Ελλάδας, κατέληξε τελικά να γίνει ένας παράγοντας κλειδί στην πόλωση της ελληνικής πολιτικής ζωής και στη συνέχεια στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου».

Ο John Owens αναζητώντας το ρόλο κλειδί του Α. Παπανδρέου δεν «αντιλήφθηκε» την αρμαθιά με τα άλλα «κλειδιά». Πόσο μάλλον το ρόλο των μυστικών υπηρεσιών της χώρας του στην πο-

λυτάραχη μετα-εμφυλιακή περίοδο. Γιατί προφανής σκοπός της έκθεσης αυτής —πέρα από την επιχειρούμενη ψυχογραφία του Ανδρέα— είναι η αποσιώπηση και συγκάλυψη του καταλυτικού ρόλου των ΗΠΑ στην εγκαθίδρυση και στήριξη της δικτατορίας της 21ης Απριλίου. Ο Τζων Όουενς μπορεί να επικαλεσθεί και ένα «υπηρεσιακό άλλοθι»: Δεν ήταν ίσως εισήγηση του Στάνις Ντηπάρτμεντ η ανατροπή του πολιτικού συστήματος αλλά κυρίως της CIA και της DIA. Ο Αμερικανός διπλωμάτης ως καλός «υπηρεσιακός» όφειλε να αναζητήσει και να τονίσει το ρόλο και τη σημασία και άλλων παραγόντων που οδήγησαν στο πραξικόπημα. Εξού και η έκθεσή του που φαίνεται αποτέλεσε χρήσιμο ντοκουμέντο για την αμερικανική διπλωματία.

Έγκυρες πληροφορίες του «Αντί» αναφέρουν ότι ο Α. Παπανδρέου διαθέτει αντίγραφο της έκθεσης. Το αντίγραφο αυτό του το παρέδωσε σε συνάντησή τους το 1979, ο γνωστός Έλληνας δημοσιογράφος που ζει στις ΗΠΑ Ηλίας Π. Δημητρακόπουλος. Πληροφορίες από άλλες πηγές αναφέρουν ότι η έκθεση αυτή αποτέλεσε βασικό «φροντιστηριακό εγχειρίδιο - οδηγό» του ίδιου του Α. Παπανδρέου σε ζητήματα πολιτικής τακτικής.

ΤΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ:

Η άποψή μου είναι ότι όπως ο ήρωας της μιας Ελληνικής τραγωδίας, έτσι κι ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν άτομο με μεγάλες ικανότητες αλλά και με κάποια μοιραία ελαττώματα και αδυναμίες. Ήταν αυτά άλλωστε που τον οδήγησαν όχι μόνο στη δική του πτώση αλλά και στην πτώση της Ελληνικής δημοκρατίας.

Χρησιμοποιήσαρκεταεκτεταμένα τις απόψεις του ίδιου του Ανδρέα Παπανδρέου σχετικά με την ελληνική πολιτική αναταραχή κατά την δεκαετία του '60, όπως επίσης και το βιβλίο που γράφτηκε για το ίδιο θέμα από την σύζυγό του. Όπως αναμενόταν, και οι δύο εκφράζονται με αρκετή προκατάληψη υπέρ των δικών τους ρόλων στα υπό συζήτηση γεγονότα. Ωστόσο, τα δύο βιβλία αξίζουν και για όσα έγραφαν αλλά και για όσα δεν έγραφαν. Επίσης εξασφαλίζουν μία πραγματική και σε βάθος γνώση της προσωπικότητας του Ανδρέα Παπανδρέου.

Είχα από καιρό υποψιαστεί ότι μπορεί να υπάρχει κάποιος συσχετισμός ανάμεσα στη συμπεριφορά του Α.Π. γύρω από την ελληνική πολιτική και στην παρανοϊκή νεύρωση, αλλά παρόλ' αυτά δίστασα ν' αποκαταστήσω μια σύνδεση μεταξύ τους εξαιτίας της τυπικά ανίδεης αντίληψής μου γύρω από την παράνοια. Άλλωστε μου ήταν αρκετά δύσκολο να συμφιλιθώ με την ιδέα της παράνοιας και την σχέση της με τον διακεκριμένο οικονομολόγο που κατάφερε να φτάσει στην κορυφή στον τομέα του. Όμως δύο άρθρα που βρήκα τυχαία κατά την διάρκεια της έρευνάς μου, με ξανάβαλαν στον σωστό δρόμο.

Βρήκα τον ορισμό της παράνοιας στο άρθρο του Brent Rutherford «Ψυχοπαθολογία, Λήψη αποφάσεων και Πολιτική Ενασχόληση» στο βιβλίο Πηγών που είναι ιδιαίτερα χρήσιμο βοήθημα:

«Η παράνοια δεν σχετίζεται με την λαϊκή αντίληψη της ψυχικής ασθένειας, δηλαδή απώλεια αίσθησης της πραγματικότητας, απώλεια ελέγχου των στοιχειωδών παρορμήσεων και οπισθοδρομική συμπεριφορά και στάση. Οι παραισθήσεις δεν είναι στοιχείο της παράνοιας,

ενώ οι αυταπάτες είναι... Οι δυναμικές της παράνοιας συμφωνούν σχετικά μ' αυτά: προβολή κι επιθετικότητα ιδιαίτερα με μεγάλη ευαισθησία στις κοινωνικές νόρμες... Υπάρχει κάποια ελάχιστη παραδοχή ενοχής, ανησυχίας και αντίληψης της σύγκρουσης. Ο οργανισμός της προσωπικότητας συνεχώς ενδυναμώνεται, αλλά έχει σαν αποτέλεσμα την ακαμψία. Ο παρανοϊκός δίνει συχνά την εντύπωση του αυτο-αρκούμενου, της υπεροχής και της σιγουριάς. Καμιά δύναμη από επιχειρήματα κι αιτιολογίες δεν μπορεί να πείσει τον παρανοϊκό πως έχει λανθασμένες πεποιθήσεις».

Το άρθρο του Eduin Lemert για την παράνοια **Κοινωνικά Προβλήματα και Κοινωνικός Έλεγχος**, με βοήθησε πολύ στο να ξεκαθαρίσω το γεγονός πως ένα παρανοϊκό άτομο μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά σαν πολιτικός ηγέτης και ειδικότερα σαν αγωνιστής ενάντια στο Ελληνικό κατεστημένο:

«Υπάρχουν και περιστατικά στα οποία οι έντονες κατηγορίες και επιθέσεις του παρανοϊκού ατόμου λειτουργούν έτσι, ώστε να εκφράζει την δυσαρέσκεια αυτών που φοβούνται να κριτικάρουν ανοιχτά τον αρχηγό της κοινότητας, του οργανισμού ή της πολιτείας ή ακόμα την ανεπίσημη δομή εξουσίας ανάμεσά τους. Μερικές φορές το παρανοϊκό άτομο είναι το μόνο που υιοθετεί ανοιχτά αξίες που είναι ασαφείς καθώς και πολιτικά μη εκπροσωπούμενες δυνάμεις του πληθυσμού. Οι «συνωμοσίες» αυτές που ελκύουν την προσοχή του παρανοϊκού ατόμου... συχνά αντανakλούν την ασάφεια και τους νοσηρούς φόβους και ανησυχίες περιθωριακών ομάδων, τις οποίες τείνει να ισχυροποιήσει με τον αυτο-αποκαλούμενο ρόλο του «προστάτη»!

Όπως θα γίνει φανερό στις επόμενες σελίδες, ο Ανδρέας Παπανδρέου φαντάστηκε ότι ο πολιτικός του ρόλος είναι ακριβώς αυτός του εκπροσώπου των ανικανοποίητων στοιχείων της ελληνικής κοινωνίας.

Στο βιβλίο του «**Η Δημοκρατία στο Απόσπασμα**» που γράφηκε το 1970, ο Ανδρέας Παπανδρέου περιγράφει την πρώτη συνάντησή που είχε με τον πατέρα του Γεώργιο Παπανδρέου, μετά το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967. Η συνάντηση έγινε σ' ένα κέντρο κρατουμένων όπου τους είχαν πάει οι στρατιωτικές δυνάμεις του νέου καθεστώτος. Όπως γράφει ο Ανδρέας είχε να δει τον πατέρα του από κεινή τη μοιραία νύχτα πριν δύο μέρες που εκδηλώθηκε το πραξικόπημα. Στην πραγματικότητα κανείς από

τους δύο δεν περίμενε να δει τον άλλο ζωντανό. Όπως θυμάται ο Ανδρέας οι πρώτες λέξεις του πατέρα του όταν τον χαιρετούσε ήταν οι ακόλουθες:

«Δεν σου τὰ 'λεγα; Η κυβέρνηση του Παρασκευόπουλου ήταν η καλύτερή μας ευκαιρία για να αποφύγουμε μία στρατιωτική επέμβαση. Με την δική σου αδιάλλακτη στάση όμως ενάντια σ' αυτό, με τις μαχητικές σου δηλώσεις ενάντια στο βασιλιά, με την δυσπιστία που ενέπνευσες στο εδώ αμερικανικό παράρτημα, αυτό έγινε αναπόφευκτο». Και ο ηλικιωμένος Παπανδρέου πρόσθετε:

«Θα παραμείνουν στην εξουσία για πολύ καιρό».

Ο Ανδρέας αναφέρει πως δεν αντέκρουσε τα επιχειρήματα του πατέρα του και πως:

«Κούνησα το κεφάλι μου. Δεν ήταν καιρός για διαφωνίες. Δεν ήξερα τότε και αν θα ξανάβλεπα τον πατέρα μου».

Είναι πραγματικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου παραθέτει τις κατηγορίες του πατέρα του που έδειχναν ότι ακόμα και στα μάτια του ίδιου του πατέρα, φερόταν σαν ο κύριος υπεύθυνος της δημιουργίας εκείνων των συνθηκών που τελικά οδήγησαν στην κατάλυση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Επίσης η συζήτηση είναι ενδεικτική της φύσης των σχέσεων που υπήρχαν ανάμεσα σε πατέρα και γιό και που είναι σημαντικό στοιχείο για την κρίση στην οποία είχε υποπέσει η Ελληνική πολιτική ζωή τα τρία χρόνια πριν το πραξικόπημα του 1967.

Ένα από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του Ανδρέα που άρχισε να εκδηλώνεται εκείνο τον καιρό, ήταν ένα είδος άκρας αφοσίωσης που έφτανε σχεδόν τα όρια του φανατισμού. Αυτή η τάση του οδήγησε όχι μόνο σε συνεχή αντιπαράθεση με τους αντιπάλους του κόμματος αλλά τον έκανε επίσης κι ένα διαιρετικό παράγοντα μέσα στο κόμμα. Κι αυτό εκδηλώθηκε με την τάση του να κάνει πολύ γενικές δηλώσεις, συχνά με την μεγαλύτερη φυσικότητα ενάντια σ' αυτούς που του αντιτίθενταν. Ίσως να έλειπε από τον Ανδρέα η προοπτική την οποία όλοι σχεδόν οι πολιτικοί εκείνης της εποχής είχαν αναπτύξει, ένα είδος δηλαδή «δούναι και λαβείν», μία αντίληψη ότι η μάχη δεν μπορεί να κερδηθεί αλλά είναι μία συνεχής διαδικασία που είχε σαν συνέπεια συμβιβασμούς και μερικές φορές ακόμα και υποχωρήσεις.

Κάποιος σχολιαστής της ελληνικής πολιτικής σκηκνής έγραψε ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου «αντί να προσπαθήσει να μειώσει τις φατρίες και να τονίσει την ευλυγισία (στην

ελληνική πολιτική ζωή), αντίθετα ενέτεινε τις υπάρχουσες διαφορές και προώθησε την ακαμψία». Μέσα στο κόμμα ο Ανδρέας άρχισε να γίνεται εχθρικός σε κάποιες προσωπικότητες συμπεριλαμβανομένων και πολλών ατόμων του στενού κύκλου του πατέρα του. Έμπειροι πολιτικοί δηλώναν ότι ήταν αρκετά μπερδεμένοι με την συμπεριφορά του Ανδρέα και σε κείνο το σημείο άρχισαν να εκδηλώνονται οι πρώτες ενδείξεις απ' αυτό που θα ονομάζονταν «συνωμοτικές τάσεις» του Ανδρέα. Εκείνοι που διέδιδαν κάποιες ασήμαντες πολιτικές φήμες στη πολιτική ζωή της Αθήνας, σύντομα ανακάλυψαν πως ο Ανδρέας ήταν ένας άπληστος καταναλωτής τέτοιων αναφορών και ιδιαίτερα όσων αφορούσαν το πρόσωπό του. Επίσης διέθετε μεγάλη όρεξη για δολοπλοκίες και φαινόταν ν' απολαμβάνει την δημιουργία κάποιας αρμόσφαιρας μυστηρίου γύρω από τις δραστηριότητές του. Σιγά – σιγά οι σχέσεις του με τους οικονομολόγους που είχαν εκπαιδευτεί στην Αμερική και τον είχαν ακολουθήσει στην Ελλάδα, άρχισαν να περνούν κάποια κρίση.

Όπως προαναφέρθηκε όταν ο Ανδρέας αναμίχθηκε στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας τον Ιανουάριο του 1964, ήταν σχετικά άγνωστος στο πλατύ κοινό. Παρόλα αυτά το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου, ήταν ο πιο πολυσυζητημένος άνδρας (και ο πιο αντιπαθικός) της χώρας. Ο αντιπολιτευόμενος Τύπος του επιτεθόταν συνεχώς, όχι μόνο για το ρόλο που έπαιξε στο ζήτημα της Κύπρου και για τον σφετερισμό της εξουσίας άλλων υπουργείων αλλά και για διάφορους άλλους λόγους. Τον Οκτώβριο, μία αντιπολιτευόμενη εφημερίδα ισχυρίστηκε ότι ο Ανδρέας έδωσε κάποιο κυβερνητικό συμβόλαιο για αρχιτεκτονικό σχέδιο σ' ένα στενό του φίλο πρώην επιχειρηματία, χωρίς ανταγωνιστικές προσφορές. Η ίδια εφημερίδα ανέφερε και κάποια υπονοούμενα για τις σχέσεις του Ανδρέα με τη σύζυγο του φίλου του¹.

Τελικά ο Ανδρέας κατέπληξε τον ελληνικό πολιτικό κόσμο τον Νοέμβριο του 1964 ανακινώντας ξαφνικά πως παραπείται από τη θέση του στην Κυβέρνηση του πατέρα του και πως από δω και στο εξής θα παρέμενε ένα απλό μέλος του Κοινοβουλίου.

Κάποιες ενδείξεις γύρω από την προσωπικότητα του Ανδρέα μπορούν να φανούν από την ξαφνική και δραματική φύση των αντιδράσεών του. Είναι ενδιαφέρον να σημειώ-

¹ σ.σ. Πρόκειται για την γνωστή υπόθεση «Σκιοδαρόση».

σουμε πως τόσο εκείνος όσο και η σύζυγός του στα βιβλία τους, δίνουν διαφορετικές αιτιολογίες γύρω από την ξαφνική του αποχώρηση από την κυβέρνηση, (κανείς από τους δύο δεν αναφέρεται στην απόφαση για την χορήγηση του συμβολαίου).

Τελικά το αποτέλεσμα της διαμάχης για την οργάνωση Ασπίδα ήταν να εμπλακεί ο Γεώργιος Παπανδρέου σε μία αναμέτρηση με τον βασιλιά και ν' απομακρυνθεί έτσι από την πρωθυπουργία. Η Ελλάδα έμπαινε έτσι σε μία περίοδο πολιτικής αστάθειας που θα τελείωνε με το πραξικόπημα του 1967.

Δείχνει φανερό ότι μετά τις αποκαλύψεις για τον Ασπίδα και την πτώση της κυβέρνησής του ο Γεώργιος Παπανδρέου άρχισε να έχει σιγά – σιγά επιφυλάξεις σχετικά με τις πράξεις του γιού του καθώς και την πολιτική του κρίση.

Στα βιβλία τους τόσο ο Ανδρέας όσο και η σύζυγός του ασχολήθηκαν αρκετά εκτεταμένα με την αποκαλυπτική διαμάχη μεταξύ πατέρα και γιού. Σημειώνοντας πως ο πατέρας του παραπήθηκε των προσπαθειών του να προκαλέσει μία αντιπαράθεση με τις κυρίαρχες δυνάμεις στην Ελλάδα, ο Ανδρέας επιβεβαιώνει πως ο Γεώργιος Παπανδρέου:

«Δεν επιθυμούσε να προίσταται της διάλυσης του κόμματός του... είχε την επιθυμία ενώ εγώ δεν την είχα, να κάνει συμβιβασμούς που θα ανέβαλαν έτσι μία αναμέτρηση (μεταξύ της δεξιάς και αριστεράς πλευράς του κόμματος)... Δεν πίστευε πως θα μπορούσε να νικήσει το Κατεστημένο με μία κατά μέτωπο αναμέτρηση και διατήρησε την ελπίδα πως το Καθεστώς θ' αναγνώριζε τελικά μετά απ' όλα αυτά πως δεν ήμασταν τόσο μεγάλος κίνδυνος όσο φαινόταν να πιστεύουν ότι είμαστε».

Ο C.L. Sulzberger αναφέρει μία συνομιλία που είχε με τον Ανδρέα λίγο μετά την απομάκρυνση του πατέρα του από το γραφείο σύμφωνα με την οποία ο Ανδρέας του είπε:

«Ο πατέρας μου με αγαπά σαν γιό του, όμως οι άκαμπτες θέσεις μου του προκάλεσαν φασαρίες. Είμαι σκληρό καρύδι. Πίστευε ότι υπερέβαινα τα όρια. Δεν με υποστήριξε πολιτικά για διάδοχό του. Στην πραγματικότητα πήρε την αντίθετη πλευρά. Μετά τον Γεώργιο Παπανδρέου, είχα την πιο πλατιά και δημοφιλή λαϊκή βάση στην Ελλάδα. Δεν χρειάζομαι τον Γεώργιο Παπανδρέου».

Ενώ σε πολλούς παρατηρητές φάνηκε ότι

η αναφυσόμενη ρήξη ανάμεσα στους δύο άνδρες οφειλόταν στην απόρριψη από τον πατέρα της τάσης και του εξτρεμισμού του γιού να προκαλεί αναμετρήσεις οι οποίες έμοιαζαν ν' απειλούν τις πιθανότητες του κόμματος για επιστροφή στην εξουσία, ο Ανδρέας και η σύζυγός του πίστευαν πως ο πατέρας βλέποντας τη δύναμή του να τον εγκαταλείπει, ζήλευε την συνεχώς αυξανόμενη δύναμη του γιού του.

Η Μαργ Παπανδρέου περιγράφει τον τρόπο που ο πεθερός της την πλησίαζε σε κάθε ευκαιρία για να της καταγγείλει πως ο Ανδρέας είχε γίνει: «μυστικοπαθής και παρορμητικός. Αυτά είναι χαρακτηριστικά από το Μινεϊκό σοϊ». (Μινεϊκό ήταν το πατρικό όνομα της μητέρας του Ανδρέα και πρώτης συζύγου του Γεωργίου Παπανδρέου). Η Μαργαρίτα προσθέτει πως με το πέρασμα του χρόνου ο πεθερός της «άρχισε να παραπονιέται όχι μόνο σε μένα αλλά και σε στενούς φίλους κι έτσι έγινε γρήγορα αντιληπτό πως υπήρχε ρήξη στις σχέσεις πατέρα και γιού».

Όπως γράφει ο Ανδρέας στο βιβλίο του, κάποιος υψηλά ιστάμενος αξιωματούχος της Αμερικανικής πρεσβείας τον ικέτευε συνεχώς να χαμηλώσει το τόνο των λόγων του ώστε να δοθεί η δυνατότητα στα πολιτικά πάθη να ηρεμήσουν και να μην φθάσει η κατάσταση σε σημείο ρήξης. Και η Μαργαρίτα περιγράφει την ατμόσφαιρα της άνοιξης του 1967 καθώς κυκλοφορούσαν φήμες για ένα επερχόμενο πραξικόπημα: «Πως μπορεί κάποιος να σταματήσει ένα επερχόμενο πραξικόπημα; Η χιονοστιβάδα είχε ήδη ξεκινήσει

και κυλούσαμε από το βουνό επιταχύνοντας για την καταστροφή στο τέλος της διαδρομής. Φωνάζαμε αλλά τα λόγια μας τ' ακούγαμε μόνο εμείς σαν ηχώ της απελπισίας μας».

Παρά το γεγονός ότι ήταν δύσκολο για τους αντιπάλους του στο ελληνικό κατεστημένο να εξηγήσουν γιατί μια νίκη από οποιοδήποτε αρχηγό του Κέντρου ήταν αποδεκτή ενώ μία νίκη του Ανδρέα δεν ήταν, ήταν φανερό πως θεωρούσαν ότι υπήρχε κάποια διαφορά. Και πιστεύω πως ήταν περισσότερο το στυλ του Ανδρέα παρά η ουσία των δηλώσεών του που προκαλούσε τους φόβους και τα πάθη τους που τους έκανε πρόθυμους να είναι πρόθυμοι να ανεχθούν μία δικτατορία παρά το ενδεχόμενο της ανόδου του Ανδρέα στην εξουσία.

Βέβαια ο Ανδρέας έκανε τα πάντα προκειμένου να προκαλέσει φόβο στους αντιπάλους του. Η άρνησή του για συμβιβασμό, οι συνεχείς παραπομπές του σε συνωμοσίες και ίντριγκες, οι ισχυρισμοί του πως η νίκη των δυνάμεών του δεν είναι απλά ένας εκλογικός θρίαμβος αλλά μία ολοκληρωμένη αλλαγή του ελληνικού πολιτικού συστήματος, με λίγα λόγια οι «ταχυδακτυλουργίες» του, τον τοποθετούσαν έξω από τα όρια της παραδοσιακής ελληνικής πολιτικής.

Ενώ αυτές οι εξηγήσεις είναι σωστές, μου φαίνεται πως δεν εξηγούν πλήρως γιατί ο Ανδρέας έσπρωξε τα πράγματα στο σημείο που ήταν σαφές τόσο σ' αυτόν όσο και στη γυναίκα του πως το πραξικόπημα ήταν αναπόφευκτο. Για να καταλήξουμε σε μια ολοκληρωμένη απάντηση είναι απαραίτητο να

κοιτάξουμε στις νευρώσεις της προσωπικότητας του Ανδρέα που τον οδηγούν παθολογικά σε διαμάχη ακόμα και σε ήττα.

Αυτό φαίνεται ότι απορρέει από την πολιτική σταδιοδρομία του Ανδρέα. Όσο περισσότερο οι αντίπαλοί του αντιδρούν έντονα στις υπερβολές του τόσο περισσότερο ο Ανδρέας αντεπιτίθεται. Και καθώς το επίπεδο των επιθέσεων του ανεβαίνει, η αντιπολίτευση τον χτυπά πισώπλατα με κάθε δυνατό τρόπο μέχρι που με το πραξικόπημα οι αντίπαλοί του ξεπέρασαν τις δικές του υπερβάσεις εξασφαλίζοντας έτσι κάποια ανακούφιση στα αισθήματα ενοχής του Ανδρέα.

Μια παράγραφος στο άρθρο του George που περιγράφει τον Wilson κάτω από την πίεση του άγχους, θα ταίριαζε απόλυτα στην περιγραφή του Ανδρέα στη διάρκεια της πολιτικής του μάχης. Γράφει λοιπόν ο George:

«Στον ενθουσιασμό της μάχης δεν θα μπορούσε ν' αναγνωρίσει νόμιμη ενδιάμεση θέση και δεν μπορούσε να υποφέρει καμμία αμφιβολία. Είχε την τάση να θάζει μαζί τους αντιπάλους του. Σε τέτοιες κρίσεις λοιπόν η ηγεσία του ήταν περισσότερο διαιρετική παρά ενωτική. Απομάκρυνε την ενδεχόμενη υποστήριξη των μετριοπαθών στοιχείων που αγωνίζονταν να συμπράξουν με τις γενι-

κές του απαιτήσεις...».

Όμως η μελέτη μου ορισμένων κειμένων για την παρανοϊκότητα δεικνύει ότι υπάρχουν στοιχεία αυτής της νευρώσης και στη συμπεριφορά του Ανδρέα. Ανέφερα πριν για την «συνωμοτική» κλίση της προσωπικότητας του Παπανδρέου, η τάση του απέναντι στην ίντριγκα, η διάθεσή του να πιστεύει φήμες που έρχονται «από εσωτερικές πηγές» ακόμα κι αν είναι μπλεγμένα άτομα του στενού του περιβάλλοντος.

Ο Ανδρέας από πολύ νωρίς στην ελληνική πολιτική του σταδιοδρομία άρχισε να προειδοποιεί για την πιθανότητα ενός πραξικοπήματος και την πιθανότητα μιας απόπειρας ενάντια στη ζωή του. Έδειχνε να διασκεδάζει όταν έδειχνε στους ξένους επισκέπτες στο γραφείο του, το όπλο που φύλαγε εκεί για κάθε περίπτωση.

Από την άλλη όμως, ο Ανδρέας είχε φανερά υπερεκτιμήσει τη δύναμη των οπαδών του και την καλή θέληση των υποστηρικτών του για ν' αντισταθεί όταν αντιμετώπισε την συντριπτική δύναμη των στρατιωτικών μονά-

δων. Η ματαιώση των σχεδίων του αποδεικνύεται από την ίδια την περιγραφή του σχετικά με την αρχική του αντίδραση μετά τη σύλληψή του:

«Τι πήγε στραβά; Τόσο αυτός (ο Αλευράς στενός του φίλος που κρατούνταν στο ίδιο δωμάτιο) όσο κι εγώ περιμέναμε μία βίαιη αναμέτρηση. Και πιστεύαμε πως είχαμε κάνει κάποια βήματα, είχαμε βρει τις πηγές για μια στέρεη λαϊκή αντίδραση. Μήπως τάχα γίνεται αυτή τη στιγμή;... Κάπου αποτύχαμε».

Αργότερα στη φυλακή, σκέφτεται:

«Εδώ και πολύ καιρό ζητήσαμε από τους πολίτες να είναι έτοιμοι για κάποιο στρατιωτικό πραξικόπημα. Η λύση μας ήταν απλή και κατηγορηματική. Μιά γενική απεργία. Ήταν μία ολοφάνερη απάντηση...».

Και πάλι αναρρωτιέται: «Πάνω απ' όλα, τι πρόκειται να κάνει ο λαός; Υπάρχει άραγε κάπου μία αναταραχή, μία αναμέτρηση;».

Προς τον επίλογο του βιβλίου του, ο Ανδρέας εγκალεί τον εαυτό του για τον τρόπο που χειρίστηκε τις αντιστασιακές οργανώσεις. Βέβαια, η αυτοκριτική περιορίστηκε στην έλλειψη κατάλληλης διαχείρισης των οργανώσεων. Δεν πίστευε στη πιθανότητα πως το πραξικόπημα θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί με κάποια πράξη του, αλλά μόνο ότι είχε αμελήσει να αφιερώσει περισσότερο χρόνο σε μυστικές δραστηριότητες. Και παραθέτει:

«Βέβαια, παρόλ' αυτά, δώσαμε μεγάλη σημασία στην ίδρυση μιάς κρυφής προσανατολισμένης στην αντίσταση, οργάνωσης. Δώσαμε σαφείς οδηγίες για δράση σε απάντηση προς το πραξικόπημα, προμηθεύσαμε ραδιοφωνικούς πομπούς και πολύγραφους και νοικιάσαμε διαμερίσματα με κάλυψη για να προστατέψουμε την ηγεσία της οργάνωσης, έπειτα έτσι θα μπορούσαμε πιθανώς να ματαιώσουμε το πραξικόπημα μέσα στις πρώτες λίγες ώρες. Κι ενώ ήταν αλήθεια πως είχα οργανώσει τις Δημοκρατικές ενώσεις και τους έδωσα αυτές τις οδηγίες για δράση, πρέπει να γίνει παραδεκτό πως ούτε εγώ ούτε ο άμεσος κύκλος μου διάλεξε να επικεντρωθούν οι ενέργειές μας σ' αυτή τη κατεύθυνση... Το ίδιο και η ηγεσία θα έπρεπε να κάνει περισσότερα απ' ότι έκανε. Εκεί επίσης είναι η υπευθυνότητά μας».

Είναι αποκαλυπτικό πως αυτό είναι το μόνο σημείο σ' ολόκληρο το βιβλίο, που ο Ανδρέας παραδέχεται την δική του ευθύνη στις εξελίξεις που αφορούσαν το πραξικόπημα. Και τραγική ειρωνία ότι η αυτοκριτική

αυτή είναι ότι δεν υπήρξε αρκετά μαχητικός ενάντια στους αντιπάλους του. Δεν υπάρχει καμμία υπόδειξη για κάποια πολιτική ενέργεια που ίσως θα μπορούσε να εμποδίσει το πραξικόπημα, μόνο κατηγορίες που δεν είχε καταφέρει να προετοιμάσει καλά την αντεπίθεση. Κι ακόμα περισσότερο δεν φαινόταν να υπάρχει παραδοχή από μέρους του της πιθανότητας ότι οι παραστρατιωτικές δραστηριότητες που νόμιζε πως έπρεπε να αναλάβει ίσως ήταν αιτίριαστες με τον ρόλο του δημοκρατικού πολιτικού ηγέτη.

Κατά μία τραγική ειρωνία οι Παπανδρέου στράφηκαν στις Η.Π.Α. όταν ο Ανδρέας φυλακίστηκε. Και οφειλόταν τουλάχιστον εν μέρει στις προσπάθειες των Η.Π.Α. περιλαμβανομένης και κάποιας σημαντικής πίεσης από τους Αμερικανικούς ακαδημαϊκούς κύκλους που επετράπη στον Ανδρέα να ελευθερωθεί από την φυλακή και να πάει εξορία.

Για κάποιο διάστημα η Μαργαρίτα ερευνήσε την πιθανότητα ότι ο Ανδρέας κρατούσε ακόμα την Αμερικανική υπηκοότητά του σαν πιθανό μέσο για να εξασφαλίσει την απελευθέρωσή του. Ήταν πράγματι μία ειρωνική στροφή του τροχού της τύχης που ο Έλληνας πολιτικός ηγέτης που είχε επιτεθεί βιαίως ενάντια στην αμερικανική «ανάμιξη» στα πολιτικά της Ελλάδας, προσπαθούσε να επικαλεσθεί την επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών στις Ελληνικές υποθέσεις για το ίδιο του το συμφέρον.

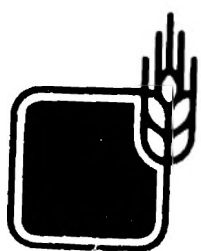
ΕΝΑ ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Φίλε αναγνώστη, 23 χρόνια μετά το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967 έζησες και την τραγωδία και τη φάρσα της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Στις σελίδες που προηγήθηκαν προσπαθήσαμε να αναδείξουμε μέσα από επιμέρους περιστατικά τους κακοήθεις όγκους που τυραννούν το σώμα του κοινωνικού, πολιτικού και πολιτισμικού βίου της χώρας μας. Εάν ο Αμερικανός διπλωμάτης διαπιστώνει προφητικά ότι «όσο περισσότερο οι αντίπαλοί του αντιδρούν έντονα στις υπερβολές του τόσο περισσότερο ο Ανδρέας αντεπιτίθεται» εμείς λέμε ότι αυτό ισχύει και για τους τρεις «κορυφαιούς του χορού». Ο καθένας με τον τρόπο του, βέβαια. Κάτι, ανάμεσα στο «χορό που κάνει κύκλους» και στις «πολιτικές βεντέτες» σύρονται χιλιάδες κομπάρσοι, χώρια το φιλοθεάμον κοινό. Και εύλογα προβάλλει το ερώτημα: Τι είναι αυτό που θα αντικαταστήσει την «πολιτική ευθανασία» των πολιτικών ηγετών με την πολιτική τάξη των πολιτών.

Σιγουριά για το ΑΥΡΙΟ

- * ΣΙΓΟΥΡΙΑ γιατί η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ έχει το καλύτερο όνομα στην Ασφαλιστική Αγορά.
- * ΣΙΓΟΥΡΙΑ γιατί η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ συνεχίζει την ανοδική και δυναμική της πορεία, παρουσιάζοντας εντυπωσιακά οικονομικά αποτελέσματα.
- * ΣΙΓΟΥΡΙΑ γιατί η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ είναι μια μεγάλη και σύγχρονη εταιρία του Ομίλου Εταιριών της Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδος.

**ΑΓΡΟΤΙΚΗ
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ**

το μέριμνα

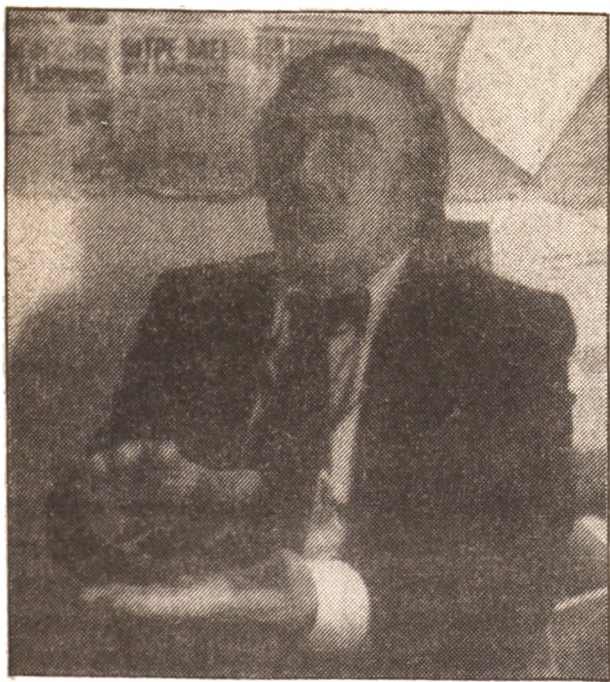
ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ: Λεωφ. Συγγρού 163, 171 21 Ν. Σμύρνη Τηλ: 935.8613, 935.8712, 935.8813, 935.8902 - ΤΕΛΕΞ: 223004 AGRO GR, ΤΕΛΕΦΑΞ: 935.8924

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ: Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο, Καβάλα, Ιωάννινα.

ΔΙΚΤΥΟ: Υποκαταστήματα - Θυρίδες ΑΤΕ, Πράκτορες και Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις σ' όλη την Ελλάδα.

ΕΔΩ ΕΙΝΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Στα γραφεία του ΑΝΤΙ δεχτήκαμε πριν λίγο καιρό έναν παλιό φίλο, τον Πέτερ Εφτύμωφ που είχε έρθει στην Αθήνα προκειμένου να λάβει μέρος στο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ειρήνη. Τον Πέτερ είχαμε γνωρίσει από τα χρόνια της δικτατορίας, όταν υπηρετούσε ως ακόλουθος Τύπου στη βουλγαρική πρεσβεία. Στην Ελλάδα παρέμεινε έως το 1977 και παρακολούθησε από κοντά τα γεγονότα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και της πρώτης περιόδου της Μεταπολίτευσης. Ωστόσο οι επαφές του με την Ελλάδα συνεχίστηκαν έως το 1982 αφού ήταν ο επίσημος μεταφραστής του άλλοτε πανίσχυρου ηγέτη της Βουλγαρίας Τ. Ζίβκοφ στις συναντήσεις που είχε με τον Κων. Καραμανλή και τον Α. Παπανδρέου. Ο Πέτερ έχοντας ζήσει στην Ελλάδα διάφορα χρονικά διαστήματα γνώρισε πολλούς Έλληνες πολιτικούς. Αρχίσαμε ρωτώντας τον:

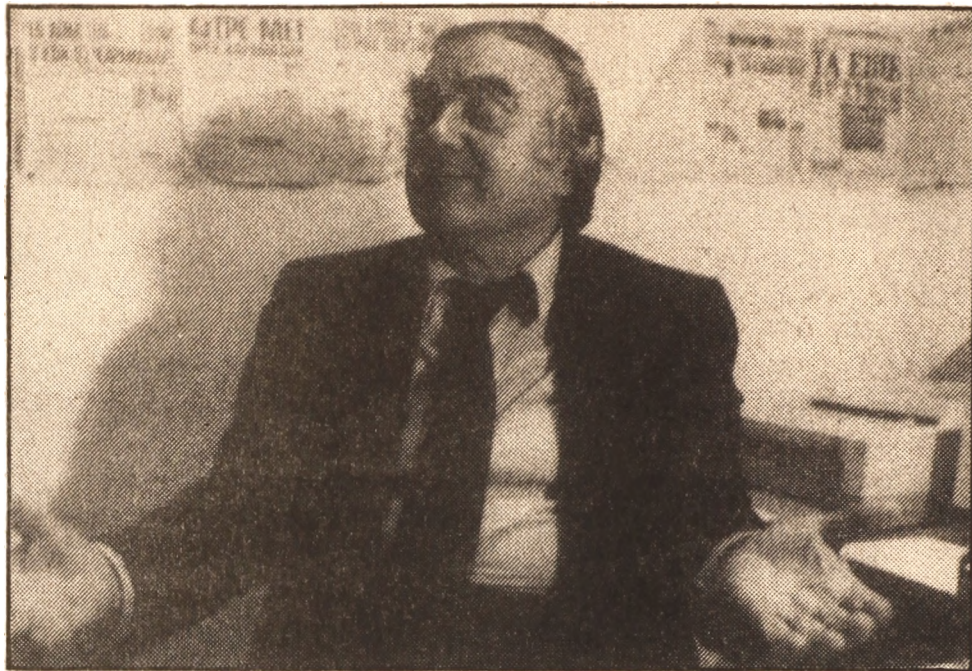
ΑΝΤΙ: Πέτερ, είχες συναντήσει μήπως και τον Παττάκο;

ΕΦΤΥΜΩΦ: Φυσικά, και τον Παπαδόπουλο, και τον Μακαρέζο και τον Μπαλόπουλο, που πέθανε στη φυλακή.

ΕΡ.: Και τον Αγγελή;

ΑΠ.: Όχι, τον Αγγελή, ποτέ.

ΕΡ.: Πιστεύω ότι ο Πέτερ θα πρέπει κάποτε να αποφασίσει να γράψει από τη δική του τη σκοπιά την ιστορία της Ελλάδας.

Ο Πέτερ δεν είναι μόνον εκφραστικός στον προφορικό λόγο, αλλά και παραστατικός στις χειρονομίες του.

ΑΠ.: Είναι δύσκολο, διότι την ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας δεν τη γνωρίζω όπως τη γνωρίζουν οι Έλληνες. Έχω μόνον ορισμένες εντυπώσεις πάνω σε ορισμένα θέματα, τις οποίες μπορώ να γράψω ενδεχομένως ως αφήγημα. Δηλαδή να αφηγηθώ τις εντυπώσεις μου από ορισμένα περιστατικά και ορισμένα πρόσωπα. Πώς εξελίχθηκαν. Πώς τα παρουσίαζε ο Τύπος και πώς τα έβλεπα εγώ. Τι έλεγαν αυτοί και τι έγραφαν οι εφημερίδες. Όμως, δεν το έχω σκεφθεί σοβαρά προς το παρόν.

ΕΡ.: Είναι πολύ χρήσιμο σε ένα λαό να ξέρει πώς τον είδαν κάποτε και οι άλλοι. Έστω και με διαστρεβλωμένο τρόπο. Και εξηγούμαι τι θέλω να πω. Δεν λέω πως ό,τι γράψεις θα είναι οπωσδήποτε αντικειμενικό. Θα είναι διατυπωμένο μέσα από την υποκειμενική σου κρίση και την αυτοπροστασία που θα θελήσεις να επιβάλεις. Είσαι έξυπνος άνθρωπος και μπορείς να τα αλλάξεις, να τα διαστρέψεις ή και να τα κρύψεις. Αυτό βέβαια μπορείς να το κάνεις είτε θέλοντας είτε αθέλητα.

ΑΠ.: Η ερώτηση είναι πολύ προβοκατόρικη. Αυτό που πρώτα θέλω να τονίσω είναι ότι αυτό που θα γράψω θα αφορά την αλήθεια όπως την είδα και την έζησα ο ίδιος. Αλλιώς θα απατήσω τον εαυτό μου και έτσι θα αρνηθώ όλες τις ηθικές μου αξίες και «πιστεύω» για τα οποία πάλεψα και παλεύω.

Δεν θα τα αλλάξω προκειμένου να αρέσουν στον άλφα ή στον βήτα. Θέλω να προσθέσω ότι ο Μλαντένωφ με έχει αποκαλέσει «ζωντανή ιστορία των ελληνοβουλγαρικών σχέσεων μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο».

ΕΡ.: Βέβαια είναι άλλες και οι συνθήκες τώρα στη Σόφια. Θα σου θυμίσω, όμως, ότι

κάποτε είχες εκμυστηρευθεί ότι είναι επιθυμία σου να γράψεις ένα βιβλίο για τον Καραμανλή, αλλά ψάχνεις παράλληλα και ορισμένα ταιτάτα από τους κλασικούς του μαρξισμού, ώστε το βιβλίο να φαίνεται «μαρξιστικό».

ΑΠ.: Δεν είναι ακριβώς έτσι. Ήθελα να γράψω ένα βιβλίο με βιογραφικές λεπτομέρειες για τον Καραμανλή που έχω μάθει τόσο από τον ίδιο όσο και από βιβλία ή και άλλες πηγές. Όμως σε εμάς όλα ήταν ιδεολογικοποιημένα και έτσι δεν μπορούσα να πω αντικειμενικά τη γνώμη μου γι' αυτήν την προσωπικότητα, διότι θα ερχόταν σε αντίθεση με τις ιδεολογικές μας πεποιθήσεις. Κατά κάποιον τρόπο έμμεσα, θα αρνιόμουν ορισμένα ιδεολογικά μας θέσφατα. Είναι πολύ δύσκολο. Δεν μπόρεσα να τα συνδυάσω αυτά τα δυο και γι' αυτό δεν έγραψα το βιβλίο αυτό.

ΕΡ.: Οι σχέσεις του Ζίβκοφ με τον Καραμανλή ήταν λαμπρές, έτσι δεν είναι;

ΑΠ.: Πράγματι, διότι εξέφραζαν τους πόθους των δυο λαών. Και όταν λέω και των δυο λαών το εννοώ. Μπορεί ένας Έλληνας από την αντιπολίτευση να με διορθώσει και να πει «όχι, μόνο των οπαδών της Νέας Δημοκρατίας». Νομίζω, όμως, ότι ο Καραμανλής σε ένα μεγάλο βαθμό εξέφραζε και όλον τον ελληνικό λαό. Ιδιαίτερα, ως πρόεδρος της Δημοκρατίας. Αυτό το λέω, διότι εμείς λέγαμε ότι ο Ζίβκοφ εξέφραζε ολόκληρο το βουλγαρικό λαό, αλλά αποδείχθηκε το αντίθετο.

ΕΡ.: Είναι αλήθεια ότι ο Καραμανλής δεν πίστευε ποτέ ότι εσύ ήσουν Βούλγαρος;

ΑΠ.: Κάθε μεγάλος άνδρας —όπως πιστεύω ακράδαντα ότι είναι ο Καραμαν—

λής— συμπεριφέρεται με μια συμπάθεια προς εκείνους που τον εξυπηρετούν. Εγώ ήμουν ένας από αυτούς. Γι' αυτόν το λόγο μου έκανε ένα-δυο κοπλιμέντα. Θυμάμαι ότι μια φορά μου είπε: «Ρε συ Πέτρο, τα ελληνικά τα μιλάς καλύτερα από εμένα». Φυσικά δεν το πίστεψα. Δεν είμαι τόσο κουτός να το πιστέψω. Χάρηκα όμως διότι μου έδειχνε αυτή τη συμπάθεια και για τα λόγια που μου είπε.

ΕΡ.: Πώς εξηγείς, ότι ο Καραμανλής ως ηγέτης της παράταξης η οποία τουλάχιστον έως το 1967 χρησιμοποιούσε τη γνωστή έκφραση «εαμοβούλγαρος» έκανε αυτή την στροφή μετά το 1974;

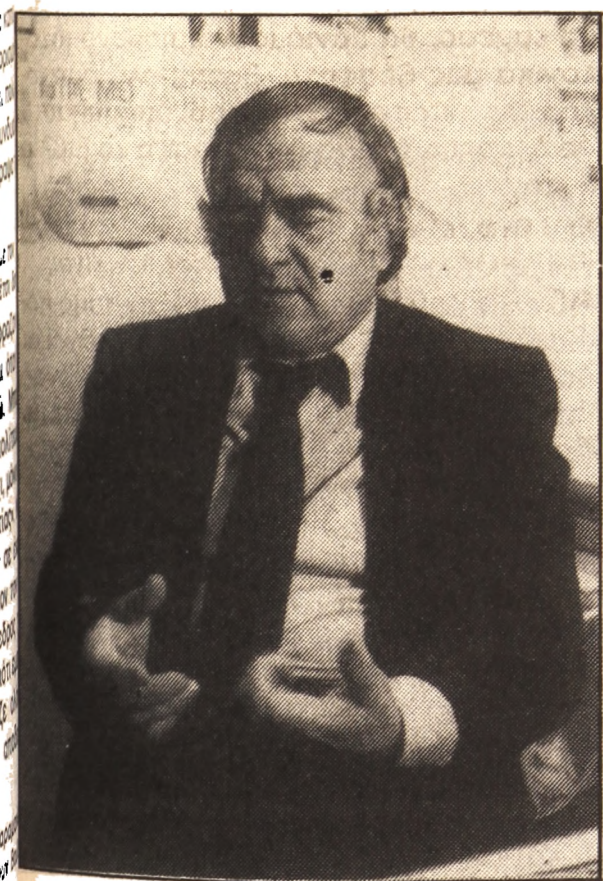
ΑΠ.: Σήμερα, θα μπορούσα να το εξηγήσω με όσα συνέβησαν πρόσφατα στη χώρα μου. Π.χ. χρησιμοποιούσαμε όρους όπως «ιμπεριαλισμός» κτλ. ενώ τώρα σταματήσαμε να τα λέμε αυτά· κατά κάποιον τρόπο ωριμάσαμε. Είδαμε άλλα πράγματα, είδαμε ότι υπάρχουν πανανθρώπινες αξίες που πλέον καταλαμβάνουν την πρώτη θέση και στις ιδεολογικές μας θέσεις.

ΕΡ.: Δηλαδή ο Καραμανλής ήταν ειλικρινής όταν έκανε το άνοιγμα στα Βαλκάνια και ειδικά στη Βουλγαρία;

ΑΠ.: Το πιστεύω 100%, διότι όταν τον άκουγα να μιλάει δεν μπόρεσα ούτε για μια στιγμή να διαπιστώσω κάτι το ανειλικρινές. Ήταν πολύ ευθύς και υπάρχουν περιστατικά που δυστυχώς τώρα δεν θα ήθελα να τα πω. Όπως π.χ. μεταξύ του Καραμανλή και ενός υπουργού ο οποίος τον είχε παραπλανήσει σε ένα θέμα.

ΕΡ.: Ας πάμε λίγο πιο πίσω. Στην περίοδο του Γεωργίου Παπανδρέου όταν τέθηκαν οι βάσεις για την ελληνοβουλγαρική συνεργασία. Θυμάσαι κάτι από αυτή την περίοδο;

ΑΠ.: Ήμουν διερμηνέας της επιτροπής που επεξεργάστηκε τις τότε συμφωνίες.

Ο Πέτερ περιστοιχιζόμενος από αγορεύοντα Ζίβκωφ και συνοφρυωμένο Καραμανλή. Στο βάθος (δεν διακρίνονται ευκρινώς) οι Μλαντένωφ, Γκάνεφ, οι πρέσβεις Νομικός και Τόντορωφ και διάφοροι άλλοι. Ρόδος, Ιούνιος 1981.

Οι συνεδριάσεις γίνονταν «κεκλεισμένων των θυρών» και σε μια συνεδρίαση ο Έλληνας επιτετραμένος στη Σόφια είπε: «Κύριοι, κοιτάξτε αναφέρεστε στην περίοδο 1946-'50 και τότε εμείς δεν είμαστε κράτος. Το κράτος ήταν διαλυμένο λόγω του κομμουνιστο-συμμοριτοπόλεμου». Επεμβαίνει ο επικεφαλής της βουλγαρικής αντιπροσωπείας και λέει: «Κύριοι, να διακόψουμε τη συνεδρίαση, διότι δεν μπορώ να δεχθώ, ο οποιοσδήποτε, και μάλιστα στη χώρα μας, να αποκαλεί τους κομμουνιστές "συμμορίτες". Απευθύνομαι, ιδιαίτερα προς τον Έλληνα επιτετραμένο και του λέω ότι και ο ίδιος βρίσκεται σε μια κομμουνιστική χώρα και προσβάλλει μια σειρά πράγματα». Οπότε ο Έλληνας επιτετραμένος απαντά αμέσως: «Σπεύδω να ανακαλέσω». Αυτό το επανέλαβε πολλές φορές.

ΕΡ.: Ήσουν στην τελευταία συνάντηση του Ανδρέα με τον Ζίβκωφ. Τι έγινε εκεί;

ΑΠ.: Όχι, δεν ήμουν. Από τις αρχές του 1983 με έδιωξαν. Όσον αφορά τη συνάντηση στο Χάσκοβο και την Αλεξανδρούπολη, ό,τι έμαθα το έμαθα από φίλους μου. Δεν είμαι στην Γ' Πολιτική Διεύθυνση που ασχολείται με τις βαλκανικές χώρες και δεν διαβάζω τον ελληνικό Τύπο. Άκουσα για «δυσαρέσκεια και από τις δυο πλευρές»...

ΕΡ.: Καλοφάγανε, ήπιανε, γλέντησαν...

ΑΠ.: Νομίζω ότι έλοι οι ηγέτες όταν συναντιούνται καλοτρώνε, γλεντάνε, κτλ.

ΕΡ.: Πώς εξηγείς αυτή τη «δυσαρέσκεια», όταν το Μάρτιο του 1987 μια Παρασκευή μεσημέρι, έγινε το ταξίδι του Παπούλια στη Σόφια, όπου ζήτησε πολλά και διάφορα και ο Ζίβκωφ τα εδέχθη, όπως λένε, όλα...

ΑΠ.: Δεν ήμουν παρών και γι' αυτό δεν μπορώ να απαντήσω. Μπορώ να απαντώ υπεύθυνα για το διάστημα έως τα τέλη του 1982, επειδή ήμουν παρών. Έκτοτε δεν έδειχνα και μεγάλο ενδιαφέρον διότι τέτοιες ήσαν οι συνθήκες. Δηλ. να μην ενδιαφέρεσαι και να μην ρωτάς και πολύ-πολύ.

ΕΡ.: Ωστόσο, τι θυμάσαι από εκείνη τη συνάντηση;

ΑΠ.: Κάποιος δημοσιογράφος ερώτησε τον Παπανδρέου τι προβλέπει για τις εκλογές του Ιουνίου. Όταν ο Παπανδρέου απάντησε, ο Ζίβκωφ πήρε το λόγο και είπε ότι «αυτό είναι ζήτημα του ελληνικού λαού». Ωστόσο χωρίς να τον ρωτήσει κανείς πρόσθεσε ότι «εάν με ερωτούσαν εμένα, αλλά δεν με ρωτάει κανείς, τότε θα υποβάλω την παραίτησή μου θα τους απαντούσα με πολύ μεγάλη ευχαρίστηση». Αυτό δεν δημοσιεύτηκε στο βουλγαρικό Τύπο και θεωρήθηκε από αυτούς που το άκουσαν πολύ προσβλητικό. Διότι εάν τον ερωτούσαν η απάντησή του θα ήταν περίπου η εξής: «Θα υποβάλω την παραίτησή μου όταν θα αποφασίσει γι' αυτό το Πολιτικό Γραφείο και η Κεντρική Επιτροπή του κόμματος». Προφανώς «ήθελε να μετρήσει λαγούς» όπως συνηθίζουμε να λέμε εμείς στη Βουλγαρία. Δηλαδή, ακολουθούσε την τακτική «πόσοι λαγοί μίλησαν;» ώστε να λάβει τα δέοντα μέτρα.

Δεν έδωσα μεγάλη προσοχή σε άλλα θέματα, διότι για μένα αυτή η συνάντηση είχε τυπικό χαρακτήρα αφού μετά από ένα μήνα θα διεξάγονταν εκλογές στην Ελλάδα.

Σόφια 24 Ιουνίου 1982 — Ο Π. Εφτύμωφ και ο Γ. Χαραλαμπίδης περιβάλλουν τους Α. Παπανδρέου και Τ. Ζίβκωφ.

ΕΡ.: Θα μας πεις τώρα το τελευταίο ανέκδοτο που κυκλοφορεί για τον Ζίβκωφ;

ΑΠ.: Ακούστε: Στο βιβλίο του Γκίνες γράφτηκε το τελευταίο παγκόσμιο ρεκόρ που έκανε μεγάλη εντύπωση. Στη Βουλγαρία παρήχθη το μεγαλύτερο σαπούνι του κόσμου ώστε 9 εκατ. Βούλγαροι θα μπορέσουν να πλύνουν τα χέρια τους. Κυρίως όμως θα πλύνει τα χέρια της η μέχρι τώρα ιθύνουσα τάξη, η νομενκλατούρα.

ΕΡ.: Πιστεύω ότι ένα μεγάλο μέρος των Βουλγάρων αισθάνεται σήμερα ελεύθερο να λέει την γνώμη του. Εσύ τι λες γι' αυτό;

ΑΠ.: Υπάρχει απόλυτη ελευθερία και μάλιστα περισσότερη από ό,τι σε ορισμένες κοινοβουλευτικές χώρες. Ο κόσμος είναι στους δρόμους και μέσα σε 40 ημέρες είχαμε 196 απεργίες όπου συμμετείχαν 200.000 άτομα. Ετοιμάζονται και άλλες απεργίες.

Όσον αφορά τη σημερινή ηγεσία δεν λέω ότι το σαπούνι είναι μόνον γι' αυτήν. Είναι για όλους όσους είχαμε λίγο «ζίβκωφισμό» μέσα μας. Όσοι λέμε τώρα ότι «φταίει μόνον ο Ζίβκωφ» πάμε να κρύψουμε τη δική μας ευθύνη. Μπορεί να ήταν ελάχιστη, αλλά υπάρχει ευθύνη. Δεν μπορεί να είσαι 20 ή 30 χρόνια μέσα στο σύστημα και να σωπαίνεις. Και τώρα να λες ότι είσαι «αντιζίβκωφικός» και ότι «για όλα φταίει ο Ζίβκωφ και η κλίκα του». Με όλα αυτά δεν συμφωνώ. Και βέβαια φταίει ο Ζίβκωφ και η κλίκα του, αλλά πριν από όλα είναι υπεύθυνο το σύστημα που στηριζε τον Ζίβκωφ.

ΕΡ.: Εσύ χρειάζεσαι λίγη σαπουνάδα;

ΑΠ.: Βεβαίως!

ΕΡ.: Κάτω από ποιες συνθήκες έπαψες να χρησιμοποιείσαι σε τόσο σημαντικές αποστολές, όπως π.χ. επίσημος διερμηνέας του Ζίβκωφ;

ΑΠ.: Όταν δημοσιεύθηκε στον Τύπο η φωτογραφία από την επίσκεψη του Χαραμανλή στο Πράβets, το χωριό του Ζίβ-

κωφ, πολλοί φίλοι μου είπαν: «Ο Πέτερ Εφτύμωφ συνοδευόμενος από τους Τόντορ Ζίβκωφ και Κωνσταντίνο Καραμανλή». Αλλά αυτό το είπαν και σε έναν υφυπουργό που δεν έδειχνε και τόση αγάπη στο πρόσωπό μου...

ΕΡ.: Δεν είχε το αίσθημα του χιούμορ;

ΑΠ.: Όχι μόνο αυτό, αλλά και άλλα που δεν ενδείκνυται ούτε ο τόπος ούτε ο χρόνος να τα αναλύσουμε. Ο υφυπουργός λοιπόν είπε ότι αυτό το κυκλοφόρησα εγώ για να εξάρω την προσωπικότητά μου. Ποτέ δεν μου είχε περάσει από το μυαλό κάτι τέτοιο. Απλώς ο άνθρωπος που το είπε είχε υψηλό το αίσθημα του χιούμορ.

Όσον αφορά τον υποβιβασμό μου, αυτό δεν με ενοχλεί. Για μένα ήταν πάντα βασικό τι πιστεύω και τι μπορώ να προσφέρω από τη θέση που βρίσκομαι. Ας είναι μικρή.

Τώρα εάν ορισμένες πλευρές της πολιτικής του κόμματος και του κράτους δεν ήταν σωστές, δεν φταίω, διότι ήμουν απλώς εκτελεστής αποφάσεων στον τομέα που εργαζόμουν.

Αυτό που χαρακτηρίζει τη δική μου γενιά είναι ότι δουλεύαμε συνειδητά, αφοσιωμένα και πριν απ' όλα έντιμα. Γι' αυτό και πολλοί από εμάς δεν έφθασαν σε υψηλά πόστα, διότι τέτοιο ήταν το σύστημα.

Δεν επέτρεψε στη δική μου γενιά να αναδειχθεί σε όλα τα επίπεδα. Μετά την επανάσταση ήλθαν οι πιο μεγάλοι από εμάς: τότε είμασταν 12 χρονών περίπου. Όταν αυτοί άρχισαν να φεύγουν από την εξουσία, ήλθε στα πράγματα η γενιά της Λιουντμίλα Ζίβκοβα, που ήταν κατά δέκα χρόνια μικρότερη. Έτσι η δική μου γενιά έμεινε στην αφάνεια...

ΕΡ.: Οι σημερινοί ηγέτες της Βουλγαρίας;

ΑΠ.: Είναι μικρότεροι από εμένα και είναι περίπου της ηλικίας της Ζίβκοβα. Φυσικά βγήκαν και ορισμένοι από τη δική μου,

γενιά, αλλά πολύ λίγοι. Δεν υπήρχε πολιτική ζωή ώστε να εκδηλωθούμε.

ΕΡ.: Μου κάνει εντύπωση η αναφορά στη «γενιά της Λιουντμίλα Ζίβκοβα». Τι σημαίνει αυτό;

ΑΠ.: Ήταν η κόρη του Ζίβκωφ, και η πιθανή διάδοχός του. Με την άνοδό της στο πολιτικό προσκήνιο άρχισε και η χειρότερη περίοδος στην ιστορία της Βουλγαρίας με αποτέλεσμα τα γεγονότα της 10ης Νοεμβρίου του 1989, όταν έπεσε ο Ζίβκωφ. Όλες οι παραμορφώσεις —όπως τις αποκαλούν— που είχαν ξεκινήσει πριν από αυτό μπορούσαν να αποφευχθούν τουλάχιστον σε ένα μεγάλο βαθμό. Διότι ο κύκλος της πολλαπλασιασε τους ανθρώπους που υπάκουαν και χειροκροτούσαν.

ΕΡ.: Υπήρχε δηλαδή οικογενειοκρατία...

ΑΠ.: Ναι, από τις αρχές της δεκαετίας του '80 το φαινόμενο αυτό υπήρχε σε πολύ μεγάλο βαθμό.

ΕΡ.: Αυτή η γενιά όμως έχει επιβιώσει...

ΑΠ.: Φυσικά.

ΕΡ.: Μήπως η ομάδα Μλαντένωφ, Λίλωφ κλπ. είναι η παρέα της Ζίβκοβα;

ΑΠ.: Αυτό είναι δύσκολο να το πω, διότι δεν τους έχω δει μέσα στην παρέα της Ζίβκοβα, αλλά λένε ότι —και το βλέπαμε— ήταν συνάδελφοί της. Μαζί προχωρούσαν.

ΕΡ.: Πιστεύεις ότι έχει γίνει συμφωνία ανάμεσα σε αυτούς και τον Ζίβκωφ;

ΑΠ.: Όχι. Νομίζω ότι η σημερινή ηγεσία έβλεπε όλα τα κακώς κείμενα προ αυτού του χρόνου, αλλά δεν είχαν τον τρόπο. Έψαχναν, λοιπόν, τον τρόπο με τον οποίο θα βρισκόταν μια διέξοδος παρόμοια με αυτή της 10ης Νοεμβρίου. Ήταν κοινό μυστικό ότι προετοιμάζονταν να διώξουν τον Λουκάνωφ από τη Σόφια και να τον στείλουν στη Μόσχα στην έδρα της ΚΟΜΕΚΟΝ. Για τον Μλαντένωφ είχαν αποφασίσει να τον απομακρύνουν από το υπουργείο Εξωτερικών και να τον διαδεχθεί ένας ανηψιός του Ζίβκωφ. Όμως δεν ήταν αυτή η αιτία, αλλά ότι ο Μλαντένωφ έβλεπε την κατάσταση την οποία και εξέφρασε με κατηγορηματικό και ουσιαστικό τρόπο στην επιστολή με την οποία υπέβαλε την παραίτησή του από το Πολιτικό Γραφείο του κόμματος και από το υπουργείο Εξωτερικών. Η επιστολή αυτή ήταν η αφορμή όσων επακολούθησαν και τα οποία με τη σειρά τους στο δώδεκα παρά πέντε απέτρεψαν σοβαρότερη κρίση. Είναι μεγάλη στο θέμα αυτό η συμβολή του Μλαντένωφ, του υπουργού Άμυνας Ντόμπρι Τζούρωφ, του Λουκάνωφ κ.ά.

ΕΡ.: Του Γκορμπατσώφ;

ΑΠ.: Δεν το γνωρίζω αυτό. Θέλω να προσθέσω ότι στις διαδηλώσεις που ακολούθησαν η αντιπολίτευση έκανε κριτική

στο καθεστώς εξαιρώντας τους Μλαντέ-
νωφ και Τζούρωφ.

ΕΡ.: Θέλεις να μας πεις τώρα για τις σχέσεις
σου με τους Έλληνες κομμουνιστές από την
περίοδο της δικτατορίας έως τη στιγμή που
έφυγες από την Ελλάδα; Βρισκόσουν στην
Ελλάδα μετά τη διάσπαση του ελληνικού
κομμουνιστικού κινήματος και η επίσημη
θέση του βουλγαρικού κόμματος ήταν με το
ΚΚΕ, ενώ με το «εσωτερικό» δεν είχατε καμιά
επαφή. Σήμερα που το ΒΚΚ και το ΚΚΕ
περνάει την «περεστρόικα» του μπορείς να
μας πεις ποιες ήταν οι πραγματικές
συζητήσεις στο ΒΚΚ και εάν υπήρξε κάποιος
προβληματισμός πάνω στο θέμα της
διάσπασης;

ΑΠ.: Μου είναι δύσκολο να απαντήσω
διότι όταν έγινε η διάσπαση εργαζόμουν
στη ραδιοφωνία και ως δημοσιογράφος
παρακολούθησα όλες τις ελληνικές εφη-
μερίδες και τα έντυπα της ελληνικής ε-
μιγκράτσιας. Λόγω της δουλειάς μου ως
βαλκανιολόγος έπρεπε να τα ξέρω, αλλά
όμως τα γνωρίζω μέσα από τον Τύπο. Εί-
χα φυσικά πολλές επαφές και με τους
μεν και με τους δε. Στην περίοδο όμως
αυτή και οι δυο, στην Ελλάδα, ήσαν α-
νοργάνωτοι. Ήσαν επάνω. Ωστόσο, όταν
ήλθα στην Ελλάδα έβλεπα τον Γλέζο και
τον Κύρκο, και συζητούσαμε ορισμένα
πράγματα ανεπίσημα, διότι δεν είχα τέ-
τοια εξουσιοδότηση από το ΒΚΚ ούτε και
το αντιπροσώπευα. Ήμουν υπάλληλος,
βοηθός του πρεσβευτού, ο οποίος ήταν
αντιπρόσωπος του κράτους. Η γραμμή
μας ήταν και παραμένει ότι εμάς μας εν-
διαφέρουν οι φιλίες και οι καλές σχέσεις
με όλα τα στρώματα και τις τάξεις του
ελληνικού λαού. Με εξαίρεση φυσικά α-
κροδεξιούς και φασιστικούς κύκλους,
που νομίζω ότι και ο ίδιος ο ελληνικός
λαός δεν τις ανέχεται.

Από αυτή την άποψη, είχα συναντή-
σεις με τον Κύρκο, όπου συζητήσαμε οι
δυο μας ορισμένα πράγματα. Αλλά αυτά
ήταν για προσωπική μου χρήση και μόνο.
Όστε να έχω ο ίδιος κάποια γνώμη. Υ-
πήρχαν πράγματα για τα οποία και τότε
και τώρα δεν συμφωνώ. Π.χ. το «Αντιδι-
κτατορικό Μέτωπο» που το εγκατέλει-
ψαν και μετά την πτώση της δικτατορίας
ως ένα κεντρικό σημείο στο πρόγραμμά
τους. Όλα αυτά τα έχω πει στον Λεωνί-
δα. Είτε πάλι τα «εσ» και «εξ». Εάν σε 10
χρόνια —είχα πει— συνεχίσουν τα δυο
κόμματα να υπάρχουν, εσείς θα συνεχι-
σετε να αποκαλείσθε «εσ»; Τι θα πει σε
10 χρόνια «εσ»; Κανένας δεν λέει ότι εί-
ναι «εξ». Εσείς τους το κολλάτε. Το τε-
λευταίο το έλεγα και στην Ένωση των
Ξένων ανταποκριτών, και στους Έλλη-
νες δημοσιογράφους διότι δεν το θεω-
ρούσα σωστό. Ωστόσο δεν επεδίωκα
πολλές συζητήσεις επ' αυτού για να μην
θεωρηθεί ως επέμβαση του ΒΚΚ, παρ' ό-

λο που εγώ δεν το αντιπροσώπευα, αλλά
ήμουν ένα απλό μέλος του.

ΕΡ.: Μήπως το ΒΚΚ υποστήριζε τον
Κολιγιάννη επειδή ο Κολιγιάννης τα είχε
καλά με τη Σοβιετική Ένωση;

ΑΠ.: Δεν είναι αυτή η αιτία, αλλά ότι συ-
νέπιπταν οι ιδεολογικές κατευθύνσεις
του ΒΚΚ και τον Κολιγιάννη. Οι «άλλοι»
ασπάζονταν τον «ευρωκομμουνισμό» και
το ΒΚΚ ήταν εναντίον του «ευρωκομμου-
νισμού». Συνεπώς δεν μπορούσε να υπο-
στηρίξει το «εσ».

ΕΡ.: Πώς σου φάνηκε η απόφαση του ΒΚΚ για
τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία;

ΑΠ.: Ήταν μια μεταμέλεια, ένα συγνώμη.
Καθυστερήσαμε μάλιστα διότι εκείνες
τις ημέρες συνέβαιναν σημαντικές εξελί-
ξεις και στη χώρα μας. Είναι σαφής η θέ-
ση της νέας ηγεσίας απέναντι στην ει-
σβολή.

ΕΡ.: Αλλά ας ξανάρθουμε στα σκαμπρόζικα.
Ποια είναι η γνώμη σου για τον Παττακό;
Θυμάσαι κάτι;

ΑΠ.: Προσωποποιούσε το στρατό. Θυμά-
μαι μια φορά που πήγαμε στο γραφείο
του με τον πρέσβη. Ακολούθησαν οι συ-
στάσεις και όταν μας πρόσφεραν τους
καφέδες κτυπάει το τηλέφωνο: «Μάλι-
στα, κύριε πρόεδρε, μια στιγμή, είναι ε-
δώ ο βούλγαρος πρέσβης» λέει ο Παττα-
κός. Βγήκαμε έξω και όταν τελείωσε την
τηλεφωνική του συνομιλία με τον Παπα-
δόπουλο, περάσαμε πάλι στο γραφείο
του. Θυμάμαι ότι ο Παττακός προσήρχε-
το στις δεξιώσεις της πρεσβείας.

ΕΡ.: Θα μας πεις κάτι για τον Μαρκεζίνη;

ΑΠ.: Αν θυμάμαι καλά τον Μάρτιο του
1974 επρόκειτο να προκηρύξει εκλογές.
Είμαστε μαζί με τον πρέσβη στο γραφείο
του. «Κοιτάξτε, κύριοι, —μας λέει— θα
αρχίσω τον προεκλογικό μου αγώνα από
την Βουλγαρία. Μην σας ξαφνιάζει. Ως
πρωθυπουργός της Ελλάδας, θα πάω να
επισκεφθώ τα ελληνικά μεθοριακά στρα-
τεύματα στον Προμαχώνα. Όταν ο
βούλγαρος διοικητής καταλάβει ότι ο
Έλληνας πρωθυπουργός βρίσκεται στη
γέφυρα των δυο συνόρων, δεν είναι δυ-
νατόν να μην με καλέσει να πιώ έναν κα-
φέ στο βουλγαρικό φυλάκιο. Θα με συ-
νόδευαν 30 περίπου δημοσιογράφοι και
εκεί θα κήρυσσα την έναρξη της προε-
κλογικής μου εκστρατείας». Αυτά μας εί-
πε και μείναμε άφωνοι.

ΕΡ.: Με οικονομικούς παράγοντες είχες
επαφές;

ΑΠ.: Θυμάμαι σε μια δεξίωση κάποιας α-
νατολικής πρεσβείας όταν συνάντησα
τον Τομ Πάππας. Συγκέντρωνα υλικά για
να γράψω ένα βιβλίο με τίτλο «Οι καρχα-
ρίες του μεγάλου κεφαλαίου». Είχα συγ-
κεντρώσει αρκετά υλικά για τον Ωνάση,
με τον οποίο συναντήθηκα σε μια συνέν-
τευξη που έδωσε μετά το θάνατο του
υιού του, του Αλέξανδρου. Λοιπόν, αρ-
χές Αυγούστου του 1974 βλέπω στη δε-
ξίωση τον Τομ Πάππας μόνο του και τον
πλησιάζω. Αφού του υπενθύμισα ποιος
είμαι του λέω «σας βλέπω, από μακριά,
και λέω μέσα μου, να ένας "καρχαρίας
του μεγάλου κεφαλαίου" όπως σας απο-
καλούν στα βιβλία των ανατολικών χω-

Γκάμπροβο 12 Νοεμβρίου 1983 — Τώρα πλέον περιβάλλεται από τους Α. Παπανδρέου και Τ. Ζίβκωφ.

ρών». «Μα τι καρχαρίας είμαι εγώ» —μου απαντά—. «Όταν ήρθε ο Χρουστώφ στην Αμερική του έδειξα τα ποπούτσια μου που ήταν σχισμένα από κάτω. Η οικογένειά μου όταν ήλθε στην Αμερική έτρωγε εφτά ημέρες την εβδομάδα φασολάδα».

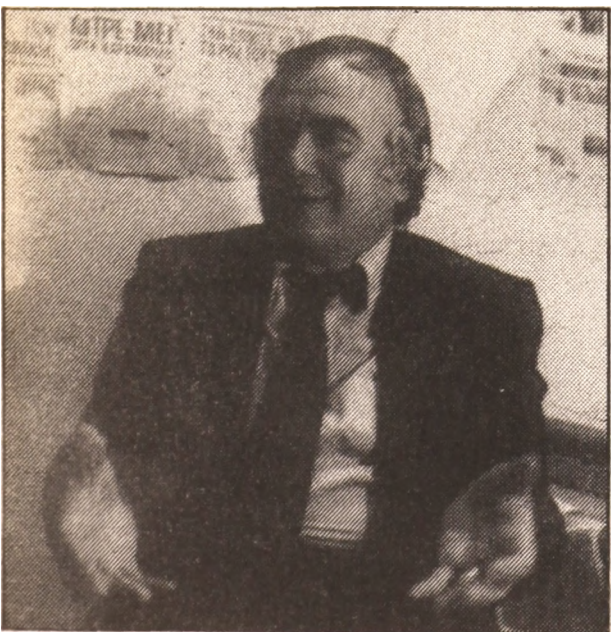
Με τη σειρά μου του λέω ότι έμαθα πως το κέρδος του ανά δευτερόλεπτο ανέρχεται στις 24.000 δολάρια. «Μη το πιστεύεις, μου λέει, γιατί μπορεί να είναι και περισσότερα». «Τι τα κάνετε τα λεφτά»; τον ρωτάω και μου απαντά: «Μα εγώ δεν έχω ποτέ πάνω μου χρήματα». Μήπως —του λέω— το κίνητρό σας, ο αγώνας για τον παρά, για το κέρδος είναι ένα πάθος παρόμοιο με αυτό του χαρτοπαίκτη; «Μπράβο», μου απαντά. «Προετοιμάζω μια συμφωνία, με τους Ιάπωνες, της τάξης των 15 εκατ. δολ. και ο Λάτσης πάει να μου το χαλάσει. Δεν του το χαρίζω αυτό το νταλαβέρι. Έχεις δίκιο, είναι πάθος». Τι τρώτε, τον ρωτάω. «Θα σου πω —μου απαντά. Σηκώνομαι στις 6.30 το πρωί, κάνω το μπάνιο μου και στις 7.00 πίνω έναν καφέ. Στις 10.00 μου φέρνουν δυο πορτοκάλια στιμμένα, λίγο φέτα Βουλγαρίας και μια φέτα ψωμί. Το μεσημέρι τρώω χόρτα και λίγο κρέας. Αυτό μόνον». «Ο μισθός μου» —του λέω τότε— «είναι πολύ αρκετός για σας». Συζητήσαμε για τις εταιρείες του και κλείσαμε ραντεβού με τον γενικό του διευθυντή για να με ενημερώσει περισσότερο.

ΕΡ.: Με τους Βαρδινογιάννηδες, είχατε σχέσεις;

ΑΠ.: Είχαμε, αλλά όχι στενές. Βασικά το εμπορικό μας τμήμα είχε σχέσεις. Θυμάμαι τον Παύλο που πέθανε. Ήταν πολύ ευγενικός.

ΕΡ.: Με τους ανθρώπους του Τύπου;

ΑΠ.: Ήμουν κάθε μέρα μαζί τους. Θυμάμαι, όμως, ότι με τον Χρήστο Λαμπράκη είχα μόνο μια συνάντηση, ο οποίος δεν είχε συνήθως επαφές με το δικό μας μπλοκ. Επίσημα τουλάχιστον, από ό,τι ξέρω. Αυτή η συνάντηση ήταν πολύ τυπική. Καθαρό πρωτόκολλο, «Καλημέρα σας. Τι κάνετε. Χαίρω πολύ, κλπ.».

Ο Πέτερ Εφτύμωφ στα γραφεία του «ΑΝΤΙ».

ΣΤΕΝΕΣ ΕΠΑΦΕΣ... ΑΓΝ

Το μικρό αυτό πορτραίτο του Πέτερ Εφτύμωφ θα ήταν ελλιπές αν δεν το συμπληρώναμε με όσα ένας φίλος από τα παλιά, ένας Έλληνας δημοσιογράφος, ο Χρήστος Οικονόμου, ενθυμήθηκε μια εικόνα, κάποια περιστατικά για τον Πέτερ. Πρόθυμα ανταποκρίθηκε στην πρότασή μας και μας παρέδωσε —μαζί με μερικές φωτογραφίες— το κείμενο που ακολουθεί:

του Χρήστου Οικονόμου

Αναπάντεχα, μια μέρα χτύπησε το τηλέφωνο. Στην άλλη άκρη, μια γνώριμη φωνή με καλούσε:

— «Χρήστο, πρόσεξε τι θα πεις στη συνέντευξη, αν δεν θέλεις να με στείλουν στη Σιβηρία»!

— «Μην ανησυχείς Πέτερ. Γνωρίζεις, άλλωστε, ότι πηγαίνω στη Σόφια ως Έλληνας δημοσιογράφος —φίλος της Βουλγαρίας κι όχι με την ιδιότητά μου του πράκτορα της ΣΙΑ»!

Αυτόν το σύντομο διάλογο... βαλκανο-μεσογειακού χιούμορ είχα με τον Πέτερ Εφτίμωφ, ακόλουθο Τύπου της εδώ πρεσβείας της Βουλγαρίας, πριν από 15 περίπου χρόνια, λίγο πριν αναχωρήσω για τη Σόφια, για να πάρω μέρος σε συνέντευξη Τύπου με καλεσμένους 5 ξένους δημοσιογράφους που είχε προσκαλέσει η κυβέρνηση με την ευκαιρία του Συνεδρίου του ΚΚΒ. Τη σχετική εισήγηση για τη δική μου πρόσκληση (του μόνου μη κομμουνιστή —αλλά όχι και... αντικομμουνιστή) δημοσιογράφου είχε κάνει ο ελληνομαθέστατος Πέτερ, που για πολλά χρόνια ήταν ένας από τους διερμηνείς στις συνομιλίες Ελλήνων και Βούλγαρων επισήμων.

Ο Εφτύμωφ, υπήρξε, πραγματικά, ένας από τους πιο δυναμικούς διπλωμάτες —με ειδικές σπουδές στη Σόφια και τη Μόσχα— που έδρασαν στην Ελλάδα. Είχε φροντίσει ν' αναπτύξει στενές επαφές... τέταρτου τύπου με τους Έλληνες

δημοσιογράφους. Κι ήταν, ασφαλώς, και το γεγονός ότι μιλάει άπταιστα τα ελληνικά, σε συνδυασμό με τους απλούς τρόπους του και το «προσγειωμένο» στη δυτική νοοτροπία χιούμορ του, που του άνοιξαν τις πόρτες των εφημερίδων και των άλλων μέσων μαζικής ενημέρωσης. Έτσι, αποκτούσε «έγκαιρα» πληροφορίες κι εκτιμήσεις που αφορούσαν, κυρίως σε θέματα ελληνοβουλγαρικών σχέσεων, αλλά και γενικότερα σε άλλα διεθνή προβλήματα της περιοχής που ενδιέφεραν τη χώρα του. Αποτέλεσμα αυτών των δραστηριοτήτων: Η Σόφια του 'δειξε τη «συγκρατημένη» εμπιστοσύνη της, που του επέτρεψε να παρίσταται σ' όλες, σχεδόν τις ελληνοβουλγαρικές συνομιλίες κορυφής, τον έστειλε μάλιστα στη Μόσχα για περαιτέρω σπουδές. (σ.σ. δεν γνωρίζω σε ποιους τομείς και για πιο σκοπό). Οπωσδήποτε, στόχος του Πέτερ Εφτύμωφ, ήταν να επιστρέψει κάποτε στην Ελλάδα ως πρεσβευτής της χώρας του. Δυστυχώς, όμως, γι' αυτόν, αποδείχτηκε ότι ήταν άστρο της κατηγορίας των διαττόντων. Έκανε ένα εντυπωσιακό FADE OUT (σιγανό αλλά... προοδευτικό σβήσιμο) από τον διπλωματικοκομματικό ορίζοντα της Βουλγαρίας. Τι να συνέβη άραγε, στον για πολλά χρόνια ευνοούμενο του Ζίφκωφ και μέλος του ΚΚΒ...

Όπως και να 'χουν τα πράγματα ο Πέτερ Εφτίμωφ, άλλοτε έμπιστος του Ζίφκωφ, προφανώς δε και του ΚΚΒ, πανηγυ-

ρίζει σήμερα —όπως μου είπε σε πρόσφατη τηλεφωνική συνομιλία μας— για τις θεαματικές αλλαγές στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και αυτοχαρακτηρίζεται ως αντιστασιακός. Μπορεί και να 'ναι... Θα υπάρχουν, ασφαλώς, κάποιοι στη Σόφια που καλύτερα από μας μπορούν να το βεβαιώσουν...

Από τη Σιβηρία στη... ΣΙΑ!

... «Χρήστο γεια σου. Είμαι ο Πέτερ. Για πες μου, βρε αθεόφοβε, τι είπες κατά τη διάρκεια της συνέντευξης στη βουλγαρική τηλεόραση»;

— «Γιατί ρωτάς»;

— «Με πήραν από τη Σόφια και μου είπαν ότι ο φίλος σου ο Έλληνας δημοσιογράφος έκλεψε την παράσταση, αλλά κι έφερε σε δύσκολη θέση τον Βούλγαρο συντονιστή της συνέντευξης».

ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

— «Λοιπόν. Με λίγα λόγια: Τους είπα πως αισθάνεται ωραία ο Έλληνας που βρίσκεται ανάμεσα στους κατοίκους της ωραίας αυτής χώρας. Αρκεί να καταφέρει να φθάσει ασφαλώς εκεί! Γιατί; Μα, διότι το αεροσκάφος της βουλγαρικής εταιρείας με το οποίο ταξίδεψα έτριζε... μακάβρια καθόλη τη διάρκεια του ταξιδιού δίνοντάς σου την εντύπωση ότι από στιγμή σε στιγμή θα διαλύονταν στον αέρα! Τους είπα επίσης ότι θα ήταν ευχής έργο να γίνεται το Συνέδριο του ΚΚΒ, όχι κάθε 5 χρόνια, όχι κάθε χρόνο, αλλά κάθε μήνα! Γιατί; Μα για να βάφονται οι προσόψεις των καταστημάτων των κεντρικών δρόμων και να τοποθετούνται καινούργιες επιγραφές ΝΕΟΝ αλλά —και το κυριότερο— να γεμίζουν οι βιτρίνες τους με καταναλωτικά αγαθά. Που, όπως, συνέβη στην περίπτωση του Συνεδρίου κατά τη διάρκεια του οποίου βρέθηκα στη Σόφια, εξαφανίζονται ή, αν προτιμάτε, αποσύρονται, όχι διακριτικά, την επόμενη της αναχώρησης και του τελευταίου ξένου καλεσμένου! Αυτά είπα μεταξύ άλλων —φίλε— Πέτερ. Σημασία, όμως, έχει τι μετέδωσε η βουλγαρική τηλεόραση».

— «Τα μετέδωσε όλα» απάντησε γελώντας ο Πέτερ.

— «Είμαστε... πάτσι λοιπόν. Εμείς έχουμε περισσότερα καταναλωτικά αγαθά κι εσείς περισσότερη ελευθερία στην τηλεόρασή σας. Γεια σου φίλε Πέτερ και σου εύχομαι καλές διακοπές στη... Σιβηρία».

— «Γεια σου Χρήστο και τα δέοντα στη ΣΙΑ».

Σ' αυτό το χώρο κάτι μεταξύ Σιβηρίας και ΣΙΑ εκινείτο —ό,τι αφορά στο χιούμορ φυσικά—, ο κάποτε επίσημος διερμηνέας του Ζίβκωφ και ακόλουθος Τύπου της εδώ βουλγαρικής πρεσβείας, Πέτερ Εφτύμωφ. Που σήμερα έρχεται ριζικά αλλαγμένος. Σημεία των καιρών. □

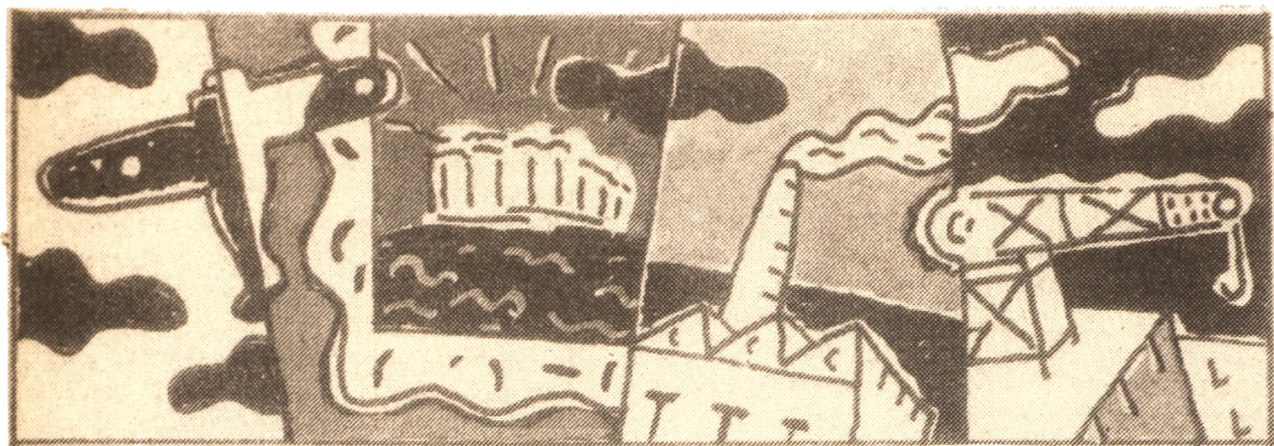

Ο Πέτερ (στο κέντρο) μεταφράζει στον Χρ. Οικονόμου κατά την επίσκεψη Βουλγαρου επίσημου στο Καστρί το 1984.

Ο Πέτερ (ορθός) φαίνεται ότι καθοδηγεί τον Χρ. Οικονόμου και το Ζίβκωφ για τη συνέντευξη...

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Δημοσιεύουμε το δεύτερο μέρος της μελέτης του Τάκη Φωτόπουλου για τη σημερινή οικονομική-οικολογική κρίση και την ανάγκη ενός νέου, εναλλακτικού πρότυπου ανάπτυξης. Στο πρώτο μέρος εξετάστηκαν τα αίτια της σημερινής κρίσης στοιχειοθετώντας το επιχείρημα ότι πρόκειται περισσότερο για κρίση δομική παρά δημοσιονομική και αναλύθηκαν οι λόγοι που οδηγούν στη βάσιμη υπόθεση ότι το μεταπολεμικό πρότυπο έχει ήδη εξαντλήσει τις αναπτυξιακές του δυνατότητες.

βε καμιά σοβαρή προσπάθεια, σύμφωνη με τη σοσιαλιστική ιδεολογία του κυβερνώντος κόμματος, για την αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής.

Όσον αφορά το στόχο του Κράτους-Πρόνοια, οι συνολικές δημόσιες κοινωνικές δαπάνες (υγεία, εκπαίδευση, συντάξεις, ασφάλιση ανεργίας) πράγματι αυξήθηκαν σημαντικά, από 15,5% του εθνικού εισοδήματος το 1980 σε περίπου 23% το 1987. Εντούτοις, τα 82% αυτής της αύξησης αφορούσαν την πληρωμή συντάξεων, πράγμα που σημαίνει ότι ούτε ποσοτικά (δεν αναφερόμαι εδώ στο θέμα της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών) έγινε μια σημαντική προσπάθεια επέκτασης των τομέων που αποτελούν τον πυρήνα ενός κοινωνικού κράτους, δηλαδή της Υγείας και της Εκπαίδευσης. Ακόμα και μετά την άνοδο του νεο-φιλελευθερισμού στην Ευρώπη και τη σχετική συρρίκνωση των κοινωνικών δαπανών, τα κοινοτικά κράτη αφιέρωναν στους δυο αυτούς τομείς κατά μέσο όρο το 12% του εθνικού εισοδήματός τους το 1985, έναντι 7,5% στην Ελλάδα.

Εκτός, επομένως, από τη δραματική επέκταση των πληρωμών για συντάξεις (που δεν οφείλεται μόνο σε δημογραφικούς λόγους, αλλά και στο ανορθόλογο, και άνισο μεταξύ ασφαλισμένων συνταξιοδοτικό σύστημα), οι άλλοι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στη δραστική επέκταση των κρατικών δαπανών ήταν από τη μια μεριά η αύξηση των καταναλωτικών

ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΝΑΛ

Η δημοσιονομική πλευρά της κρίσης

Η δημοσιονομική πλευρά της κρίσης, αν και όπως θα δούμε είναι επίσης άμεσα συνδεδεμένη με τα διαρθρωτικά προβλήματα της χώρας, εντούτοις, τουλάχιστον ως προς τη δραματική όξυνσή της τα τελευταία χρόνια, μπορεί να αποδοθεί περισσότερο σε μονοκομματική πολιτική από ό,τι η διαρθρωτική πλευρά της. Συγκεκριμένα, οι δυο βασικοί μακροπρόθεσμοι οικονομικοί στόχοι που επαγγελλόταν το ΠΑΣΟΚ πριν από την κατάληψη της εξουσίας το 1981 ήταν:

Πρώτον, ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής δομής για τη μετατροπή της χώρας από μια εξαρτημένη οικονομία υπηρεσιών σε μια ανεξάρτητη οικονομία που στηρίζει την αυτόνομη διαδικασία ανάπτυξης της σε ένα εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό.

Δεύτερον, η δημιουργία ενός σύγχρονου Κράτους-Πρόνοια που θα εξασφάλιζε την ικανοποίηση των βασικών αναγκών του λαού ως προς την υγεία, την εκπαίδευση, την κοινωνική ασφάλιση της ανεργίας και των γηρατειών. Και οι δυο αυτοί στόχοι προϋπέθεταν σημαντική εξάπλωση του δημόσιου τομέα. Και η εξάπλωση ήταν πράγματι ραγδαία. Ο ευρύ-

τερος δημόσιος τομέας απορροφά σήμερα το 65% του εθνικού εισοδήματος έναντι 41% το 1979, 34% το 1970 και 27% το 1960.

Παρ' όλη όμως τη δραστική αυτή επέκταση του δημόσιου τομέα οι μακροπρόθεσμοι στόχοι, και ιδιαίτερα ο αναπτυξιακός ούτε επιτεύχθηκαν, αλλά ούτε και επιδιώχθηκε σοβαρά η επίτευξή τους. Όπως είδαμε, όχι μόνο καμιά σημαντική αναδιάρθρωση δεν έγινε για τη μείωση του βαθμού εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας, αλλά, αντίθετα, ο βαθμός εξάρτησης, μετρούμενος με μια σειρά δείκτες (εμπορική εξάρτηση, εξωτερικός δανεισμός, εξάρτηση από ξένη τεχνολογία κ.λπ.) αυξήθηκε σημαντικά την προηγούμενη δεκαετία. Η εξέλιξη αυτή δεν ήταν βέβαια εκπληκτική αν ληφθεί υπόψη ότι η αναλογία των δημόσιων επενδύσεων στις συνολικές δημόσιες δαπάνες μειώνεται στην τελευταία δεκαετία προς όφελος των καταναλωτικών δαπανών. Επίσης, όχι μόνο το ποσό των δημόσιων επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ δεν αυξήθηκε, αλλά ούτε και η διάρθρωση των δημόσιων επενδύσεων δεν βελτιώθηκε, αφού τα 2/3 των επενδύσεων αυτών, ακόμα, στρέφεται στην υποδομή. Είναι επομένως φανερό ότι το κράτος δεν ανέλα-

δαπανών του κράτους (εξαιτίας, κύρια, της αύξησης των προσλήψεων) και από την άλλη η αύξηση των πληρωμών για τόκους. Έτσι, οι κρατικές καταναλωτικές δαπάνες αυξήθηκαν από 21% του εθν. εισοδήματος το 1981 σε 27% το 1989. Ακόμα πιο σημαντική ήταν η αύξηση των δαπανών για την εξυπηρέτηση (δηλαδή την πληρωμή τοκοχρεωλυσιών) του δραστήκ διαγκούμενου δημόσιου χρέους που υπερ-τριπλασιάστηκαν στη δεκαετία του '80 (από 2,4% του εθν. εισοδήματος το 1980 σε 9% το 1989).

Ενώ όμως οι δημόσιες δαπάνες παρουσιάζουν την προηγούμενη δεκαετία μια υπέρογκη αύξηση της αναλογίας τους στο εθνικό εισόδημα (54% αύξηση της αναλογίας των δημ. δαπανών στο εθν. εισόδημα από το 1979 μέχρι το 1988) τα δημόσια έσοδα παρουσιάζουν μια πολύ μικρότερη αύξηση (22% αύξηση της αναλογίας των δημ. εσόδων) την ίδια περίοδο. Η απροθυμία των κυβερνήσεων των παραδοσιακών κομμάτων να χτυπήσουν την εκτεταμένη φοροδιαφυγή των μη μισθοδιαίτων, και κύρια των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων μέσα σε αυτούς, είχε συνέπεια ότι η δραστική εξάπλωση του δημόσιου τομέα, έπρεπε να χρηματοδοτηθεί από τον δανεισμό. Έ-

τσι, το δημόσιο χρέος έφθασε το 1989 να καλύπτει το 100% του εθνικού εισοδήματος έναντι 27% το 1979. Ακόμα πιο σημαντική είναι η αύξουσα εξάρτηση από τον εξωτερικό δανεισμό για την κάλυψη των διευρυνόμενων ελλειμμάτων. Η αναλογία του εξωτερικού χρέους στο δημόσιο χρέος αυξήθηκε από 5,5% του εθν. εισοδήματος το 1979 σε 33% το 1988.

Συμπερασματικά, όπως ανέφερα και στην εισαγωγή, η δημοσιονομική και μόνον πλευρά της κρίσης είναι αναστρέψιμη, στο πλαίσιο του ισχύοντος μοντέλου ανάπτυξης. Και αυτό ακριβώς θα επιδιώξει η μετεκλογική κυβέρνηση, μονοκομματική ή συναινετική. Εφόσον το υπάρχον μοντέλο δεν πέτυχε, σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο —και έχει ακόμα λιγότερες πιθανότητες επιτυχίας στο μέλλον— τη ριζική αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής, ώστε να προσαρμοστεί στο μέγεθος και τη διάρθρωση των καταναλωτικών αναγκών, η μόνη λύση για τη μετεκλογική κυβέρνηση είναι η απόπειρα δραστικής περικοπής των ελλειμμάτων του δημοσίου που, με δεδομένη την υπάρχουσα παραγωγική δομή, σημαίνει δραστική περικοπή της εσωτερικής ζήτησης, δηλαδή των καταναλωτικών αναγκών. Όσο επομένως πιο αυστηρή και συνεπώς νεο-φιλελεύθερη θα είναι η πολιτική της επόμενης κυβέρνησης, τόσο μεγαλύτερες θα είναι οι πιθανότητες επιτυχίας της στην αναστροφή της δημοσιονομικής κρίσης, αλλά και τόσο δρα-

περιλαμβανομένης της παραγωγής υπηρεσιών, από το χαρακτήρα τους, κοινωνικών) και την αντίστοιχη ενίσχυση του ρόλου του ιδιωτικού κεφαλαίου και των δυνάμεων της αγοράς.

Η σοσιαλδημοκρατία και η σημερινή πολιτική της έκφραση στην Ευρώπη, η Ευρωαριστερά, αποτελεί απάντηση στη σημερινή κρίση, μόνο όσον αφορά τη δημοσιονομική πλευρά της, αλλά όχι και τη γενικότερη κρίση, ιδιαίτερα την οικολογική, που οφείλεται στο ίδιο το μοντέλο ανάπτυξης που το αποδέχεται και το υιοθετεί. Η σύγκρουση επομένως νεο-φιλελεύθερων και σοσιαλιστών, εδώ και στο εξωτερικό, αναφέρεται στο ρόλο του κράτους στο πλαίσιο του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου και μοντέλου ανάπτυξης, πράγμα που καθιστά τις διαφορές τους συμβιβαστές, ακόμα και μέσα στα όρια μιας συναινετικής κυβέρνησης. Αυτό, σε αντίθεση με τις συγκρούσεις μεταξύ παραδοσιακών κομμάτων και εναλλακτικών κοινωνικών κινήματων, όπως τα ριζοσπαστικά πράσινα ρεύματα, που αναφέρονται στο ίδιο το θεσμικό πλαίσιο και μοντέλο ανάπτυξης, πράγμα που καθιστά τις διαφορές τους με τα παραδοσιακά κόμματα εγγενώς ασυμβίβαστες.

Ο βασικός στόχος της Ευρωαριστεράς, εδώ και στην Ευρώπη, είναι να περιορίσει τις ακρότητες του νεο-φιλελευθερισμού και να εκσυγχρονίσει τη μικτή οικονομία, μέσω της διεθνοποι-

την Ελλάδα. Η χώρα μας αντιμετωπίζει, όπως είδαμε, εκτός από τις δραματικές οικολογικές συνέπειες της μέχρι τώρα ανάπτυξης και πρόβλημα εξασφάλισης της συνέχειας αυτής της ίδιας της «ανάπτυξης». Το σημερινό μοντέλο είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει τη χώρα μας, μαζί με μερικές άλλες χώρες του τ. υπαρκτού σοσιαλισμού και της ευρωπαϊκής ημιπεριφέρειας, στην περιφέρεια των «Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης». Οι χώρες δηλαδή αυτές είναι πιθανό στο προσεχές μέλλον να αναπτύξουν κοινωνικές και οικονομικές δομές που δεν θα διαφέρουν σημαντικά από παρόμοιες δομές των λατινοαμερικάνικων χωρών και το ρόλο που παίζουν στην περιφέρεια των βορειοαμερικάνικων πολιτειών.

Ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης

Ένα εναλλακτικό μοντέλο, παρόμοιο με αυτά που προτείνουν τα ριζοσπαστικά πράσινα ρεύματα στο διεθνές επίπεδο σήμερα, προϋποθέτει ένα διαφορετικό σύστημα αξιών, αναπτυξιακών φορέων και μεθόδων και, φυσικά, ένα διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο από αυτό που αποδέχονται τόσο οι νεο-φιλελεύθεροι όσο και σοσιαλδημοκράτες, παλιοί, αλλά και όψιμοι οπαδοί της Ευρωαριστεράς και μέχρι χτες φανατικοί υποστηρικτές του τ. υπαρκτού σοσιαλισμού.

Το εναλλακτικό σύστημα αξιών βασι-

ΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

του Τάκη Φωτόπουλου

ματικότερες οι συνέπειες στο βιοτικό επίπεδο μεγάλων λαϊκών μαζών, στην υποτίμηση του «κοινωνικού μισθού», μέσω της υποβάθμισης των ήδη υποβαθμισμένων κοινωνικών υπηρεσιών, στην ανεργία και στην ανισότητα. Το παράδειγμα της θατσερικής Αγγλίας είναι εύγλωττο και όταν βρήκε μιμητές έξω από τα μητροπολιτικά κέντρα (Χιλή) είχε εξίσου σημαντική επιτυχία στην καταπολέμηση της δημοσιονομικής κρίσης, αλλά ακόμα χειρότερες κοινωνικοοικονομικές συνέπειες

Νεο-φιλελευθερισμός και Ευρωαριστερά

Δύο είναι οι εναλλακτικές λύσεις (που στην πραγματικότητα όμως δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους) οι οποίες προσφέρονται σήμερα από τα παραδοσιακά κόμματα για την αναστροφή της δημοσιονομικής κρίσης. Ο νεο-φιλελευθερισμός και η σοσιαλδημοκρατία.

Ο νεοφιλελευθερισμός αποβλέπει στην εκρίζωση της κεύνσιανής πολιτικής εξασφάλισης υψηλών επιπέδων απασχόλησης και γενικότερα τη δραστική μείωση του άμεσου κρατικού ελέγχου πάνω στην παραγωγική δραστηριότητα (συμ-

ησής της. Δεδομένου δηλαδή ότι ο κεύνσιανισμός σε εθνικά πλαίσια είναι πια αδύνατος, η Ευρωαριστερά προσπαθεί να περισώσει όσα υπολείμματα του Κράτους-Πρόνοια είναι συμβιβαστά με τη σημερινή φάση στην ανάπτυξη του καπιταλισμού, με άλλα λόγια, τον οξυμένο ανταγωνισμό που επιβάλλει ο σημερινός, βαθμός διεθνοποίησης του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Η σημερινή οικονομική κρίση στη μητρόπολη της σοσιαλδημοκρατίας, τη Σουηδία, δείχνει καθαρά τα όρια της «σοσιαλδημοκρατίας σε μια χώρα». Εντούτοις, ακόμα και μια νικηφόρα Ευρωαριστερά στις κύριες ευρωπαϊκές χώρες, θα είναι υποχρεωμένη να εξαντλεί τα όρια της σοσιαλδημοκρατίας της μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο που θα προσδιορίζει κρίσιμα ο ανταγωνισμός του ευρωπαϊκού με το αμερικανικό και γιαπωνέζικο κεφάλαιο.

Αλλά, ενώ, όμως, για τις μητροπολιτικές ευρωπαϊκές χώρες, με τις ήδη ολοκληρωμένες παραγωγικές δομές, η συνέχιση του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης (με τη νεοφιλελεύθερη ή σοσιαλδημοκρατική παραλλαγή του) είναι κάλλιστα δυνατή από την οικονομική τουλάχιστον πλευρά (όχι όμως και από την οικολογική) δεν συμβαίνει το ίδιο και για

ζεται σε μια νέα αντίληψη της προόδου που δεν ταυτίζει την ανάπτυξη με την ανθρώπινη ευημερία, αλλά τη βλέπει μόνο ως ένα μέσο για την επίτευξή της. Η ποιότητα και η διαφοροποίηση αποτελούν συστατικά στοιχεία αυτού του νέου ορισμού της προόδου, στη θέση της ποσότητας και της μηχανικής τυποποίησης που αποτελούσαν τα θεμελιακά στοιχεία του παλιού ορισμού. Ακόμα, ένα νέο σύστημα κοινωνικών αξιών προϋποθέτει μια εντελώς διαφορετική αντίληψη για την ανθρώπινη φύση και την έννοια της εκπλήρωσής της, καθώς για το πώς βλέπουμε τη γη, το περιβάλλον, τη φύση, όχι πια σαν αντικείμενα κατάκτησης αλλά, αντίθετα, αρμονικής συμβίωσης. Προϋποθέτει δηλαδή *πίστη* στην ατομική υπευθυνότητα, πέρα από τον εγωιστικό ατομισμό του φιλελευθερισμού και τη μαζοποίηση του κρατικού σοσιαλισμού, που αλλοτριώνουν εξίσου το άτομο.

Το νέο σύστημα κοινωνικών αξιών συνεπάγεται ακόμα μια διαφορετική αντίληψη της ανάπτυξης και συνακόλουθα της αποδοτικότητας. Η εναλλακτική ανάπτυξη στοχεύει στην *ικανοποίηση* αναγκών, υλικών και μη, αντί για τη μεγιστοποίηση κερδών, είναι ενδογενής χωρίς να είναι εξάρκης, ξεκινά δηλαδή από

τις αξίες και τα οράματα της κάθε κοινωνίας και στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις (δηλαδή στους πόρους, το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της), είναι *οικολογικά υγιής* και, τέλος, είναι *δημοκρατική* με την έννοια της εξασφάλισης της ουσιαστικής συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων όλων όσων η ποιότητα ζωής επηρεάζεται από την αναπτυξιακή διαδικασία. Η εναλλακτική ανάπτυξη ταυτίζεται επομένως με μια ολοκληρωμένη πολιτιστική διαδικασία που συνεπάγεται την ολοκληρωτική ανάπτυξη, δηλαδή την απελευθέρωση του ανθρώπου.

Το *κριτήριο της προόδου* σε αυτό το νέο σύστημα κοινωνικών αξιών είναι ο βαθμός ικανοποίησης ενός πλέγματος αναγκών. Οι υλιστικές ανάγκες, που εξαντλούν το σημερινό περιεχόμενο της προόδου, αποτελούν μόνο ένα τμήμα, όχι αναγκαστικά το πιο σημαντικό, αυτού του πλέγματος. Εξίσου σημαντικές είναι οι πολιτιστικές ανάγκες διατήρησης της ταυτότητας μιας κοινότητας, οι πνευματικές ανάγκες για την κατανόηση του περιβάλλοντος, οι ψυχολογικές ανάγκες στοργής και προστασίας, που προϋποθέτουν την εξάλειψη αυταρχικών και καταπιεστικών κοινωνικών σχέσεων που στηρίζονται στην κάθε μορφής βία, καθώς και οι ανάγκες συμμετοχής, δημιουργίας και ελεύθερου χρόνου. Η *αποδοτικότητα* στο πλαίσιο του εναλλακτικού αυτού μοντέλου ορίζεται με βάση το κριτήριο κατά πόσον ένα κοινωνικό σύστημα συμβάλλει στην ικανοποίηση του παραπάνω πλέγματος αναγκών και όχι, όπως σήμερα, με βάση την ικανότητα του συστήματος να παράγει περισσότερα καταναλωτικά αγαθά.

Όσον αφορά τους *εναλλακτικούς αναπτυξιακούς φορείς*, ένα εναλλακτικό μοντέλο θα πρέπει να εξασφαλίζει την απο-ελιτοποίηση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Ο έλεγχος δηλαδή της διαδικασίας αυτής θα πρέπει να περιέλθει απευθείας στους άμεσους παραγωγούς και καταναλωτές αντί να αφήνεται, όπως σήμερα, στις καπιταλιστικές και γραφειοκρατικές ελίτ. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος που εγγυάται την ατομική υπευθυνότητα, που, σήμερα, προσπαθεί να εξαναγκάσει η οικονομική βία του καπιταλισμού ή, χθες, η αστυνομική βία του κρατισμού. Καινούργιες μορφές συλλογικής ιδιοκτησίας και ελέγχου προτείνονται τη στιγμή αυτή που εξασφαλίζουν την ιδιαιτερότητα του ατόμου, σε πλαίσιο μη εκμεταλλευτικών κοινωνικών σχέσεων. Ένα δημοκρατικό πλάνο θα μπορούσε να είναι ο κύριος φορέας κατανομής των οικονομικών πόρων, με την αγορά να παίζει δευτερεύοντα λόγο στη ροή πληροφοριών.

Τέλος, ένα εναλλακτικό μοντέλο συνεπάγεται μια μέθοδο ενδογενούς ανάπτυξης που προϋποθέτει ένα *νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας*, ο οποίος βασίζεται στην *οριζόντια αλληλεξάρτηση αυτοδύναμων κοινοτήτων/περιφερειών*, στη θέση των σημερινών σχέσεων κυριαρχίας-εξάρτησης. Αυτού του είδους ανάπτυξη δεν σημαίνει αυτάρκεια. Η οριζόντια διάρθρωση του διεθνούς καταμερισμού

εργασίας μπορεί να εξασφαλίσει ένα σημαντικό βαθμό συμπληρωματικότητας, μέσω, για παράδειγμα, της ανταλλαγής, πάνω σε ίσους όρους, προϊόντων που περιέχουν τον ίδιο περίπου βαθμό επεξεργασίας μεταξύ, κατά προτίμηση, κοινωνιών που βρίσκονται σε παρόμοιο επίπεδο ανάπτυξης. Ο διεθνισμός και η αλληλεξάρτηση της αγοράς, δηλαδή των πολυεθνικών, που συνεπάγεται την αναπαραγωγή των εσωτερικών ιεραρχικών δομών στο παγκόσμιο επίπεδο, αντικαθίσταται με το διεθνισμό, την αλληλεγγύη και την αλληλεξάρτηση των λαών.

Για τον ευρωπαϊκό χώρο, το ερώτημα που προβάλλει είναι αν η *Ευρώπη των περιφερειών και των λαών* θα αντικαταστήσει την Ευρώπη των κρατών. Πιο συγκεκριμένα, για τους λαούς στη νοτιοευρωπαϊκή ημι-περιφέρεια (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Νότια Ιταλία) στους οποίους τώρα προστίθενται και οι βαλκανικοί λαοί, το ερώτημα της δεκαετίας που άρχισε είναι αν θα πρέπει να συνεχίσουν τη διαδικασία ποσοτικής ανάπτυξης και ενσωμάτωσης σε μια Ευρωπαϊκή Κοινότητα που κυριαρχούν οι βορειοευρωπαϊκές μητροπόλεις ή αν, αντίθετα, θα πρέπει να κινήσουν μια διαδικασία εναλλακτικής ανάπτυξης και ενσωμάτωσης σε μια υπο-Κοινότητα περιφερειών που βρίσκονται σε παρόμοιο επίπεδο ανάπτυξης. Ένα πρόγραμμα εναλλακτικής ανάπτυξης που αποβλέπει στην, πέρα από τα υπάρχοντα θεσμικά πλαίσια, αναδιάρθρωση θα μπορούσε να ενσωματώσει το παραπάνω σύστημα κοινωνικών αξιών και αρχών σχετικά με τους φορείς και μεθόδους της ανάπτυξης. Αντίθετα, προγράμματα που, στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο, εισάγουν ως μαϊντανό και διάφορα περιβαλλοντικά μέτρα είναι ή ουτοπικά —αν τα οικολογικά μέτρα είναι ριζοσπαστικά— ή απλώς εισάγουν την οικολογική διάσταση ως διακοσμητική. Και, φυσικά, βρίσκονται σε πλήρη αδυναμία να ενσωματώσουν νέες κοινωνικές αξίες, φορείς και μεθόδους ανάπτυξης.

Ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα εναλλακτικής ανάπτυξης για τη χώρα μας θα μπορούσε ακόμα να εισάγει το σημαντικό περιορισμό των αναγκών, με βάση τους οικονομικούς πόρους που θα δημιουργούσε ο εκσυγχρονισμός και η επέκταση της σημερινής πολύ μικρής παραγωγικής βάσης. Παράλληλα, το πρόγραμμα αυτό θα έπρεπε να προωθήσει την αυξανόμενη κάλυψη των αναγκών με ανανεώσιμες, βασικά, μορφές ενέργειας (ηλιακή ενέργεια, ενέργεια παραγόμενη με τον άνεμο, τα κύματα κ.λπ.), καθώς και τη μετατροπή των υπαρχουσών βιομηχανιών προς την ίδια κατεύθυνση ή τουλάχιστον την εξάλειψη της ρυπαντικής τους ικανότητας. Τέλος, απαραίτητο συστατικό στοιχείο ενός παρόμοιου προγράμματος θα έπρεπε να είναι η ριζική αποκέντρωση των δημόσιων υπηρεσιών, που με τη συνακόλουθη απομάκρυνση σημαντικού τμήματος του πληθυσμού και των εξαρτημένων υπηρεσιών από το λεκανοπέδιο Αττικής, θα λειτουργούσε ως το ισχυρότερο κίνητρο για τη γενικότερη αποκέντρωση της οικονομικής δρα-

στηριότητας.

Η *δυναμική* που οδηγεί σε ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης, παρόμοιο με αυτό που προσπάθησα να σκιαγραφήσω, ήδη υπάρχει. Είναι η δυναμική που δημιουργεί η προϊούσα οικολογική καταστροφή, οι οξυνόμενες εθνικιστικές συγκρούσεις και πιθανοί πόλεμοι στο μέλλον, καθώς και η επαπειλούμενη κατάρρευση του παγκόσμιου μοντέλου ανάπτυξης που θα προκύψει από μια πιθανή οικονομική καταστροφή στον Τρίτο Κόσμο. Τα κοινωνικά κινήματα που δημιουργεί η παραπάνω δυναμική (Πράσινοι, εθνικοαπελευθερωτικά και εναλλακτικά κινήματα στον Τρίτο και τον τέως Δεύτερο Κόσμο) είναι οι βασικοί εκφραστές σήμερα της ανάγκης για ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης.

Στη χώρα μας, ο σημερινός κλονισμός και η επαπειλούμενη κατάρρευση του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης οδηγεί σε μια περίοδο παρατεταμένης οικονομικής κρίσης και εντεινόμενης κοινωνικής αναταραχής. Η προσπάθεια επιβολής αυστηρών σταθεροποιητικών προγραμμάτων για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους που για πολλά χρόνια θα είναι, εξαιτίας των σωρευτικών αποτελεσμάτων του, σε υψηλά επίπεδα —ακόμα και αν επιτευχθεί, με μεγάλες θυσίες, μια μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων— θα έχει αποτέλεσμα την *ένταση της κοινωνικής πάλης* με αντικείμενο το ποιος ακριβώς θα πληρώσει το κόστος της εκάστοτε σταθεροποίησης. Η κοινωνική ένταση, με τη σειρά της, θα οδηγήσει στην παραπέρα χειροτέρευση της ελληνικής παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας και επιδείνωση της γενικότερης πολιτικής και κοινωνικής κρίσης.

Η παράλληλη *επιδείνωση του οικολογικού προβλήματος*, που είναι αναπόφευκτη στο πλαίσιο του υπάρχοντος μοντέλου, με δεδομένη ιδιαίτερα την οικονομική αδυναμία του κρατικού τομέα —σε μια περίοδο που θα γίνεται αγώνας για τη συρρίκνωσή του— να αναλάβει σημαντικά έργα υποδομής στον τομέα αυτό, είναι πιθανό να συνειδητοποιήσει μεγάλες κοινωνικές μάζες, κύρια μεταξύ των χαμηλόμισθων, των ανέργων, των υπο-απασχολούμενων και των νέων, των στρωμάτων δηλαδή που θα υποφέρουν περισσότερο στο πλαίσιο της εντεινόμενης οικονομικής-οικολογικής κρίσης, και να τις στρέψει στην αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης και στη μαζική πλαισίωση εναλλακτικών κινήματων.

Η μετάβαση από το σημερινό σε ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης

Η εισαγωγή ενός εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης, σαν αυτό που περιέγραψα παραπάνω, πρέπει να αποτελέσει αποτέλεσμα μιας μακράς εξελικτικής διαδικασίας, η οποία όμως θα έπρεπε να τεθεί αμέσως σε κίνηση με ένα ριζοσπαστικό μεταβατικό πρόγραμμα.

Ένα παρόμοιο πρόγραμμα ανάπτυξης

θα μπορούσε να ξεκινήσει τη διαδικασία ριζικής μείωσης της σημερινής εκτεταμένης ανισότητας στη κατανομή του εισοδήματος και του κοινωνικού πλούτου με τη σύλληψη του διαφεύγοντος σήμερα εισοδήματος, με βάση σύνθετα τεκμήρια που βασίζονται στην περιουσία, τη δαπάνη και τον τρόπο διαβίωσης. Ο ίδιος ο κοινωνικός πλούτος και ιδιαίτερα η ακίνητη περιουσία θα μπορούσε να απογραφεί για να φορολογηθεί εφάπαξ με άκρως προοδευτικές κλίμακες, ενώ στη συνέχεια θα εφαρμοσθεί η υπεραξία, με βάση ένα καινούργιο και περιεκτικό φόρο περιουσίας. Ο φόρος αυτός, που τα εύπορα κοινωνικά στρώματα θα καλούσαν να πληρώσουν για να συμβάλουν στην αναπτυξιακή προσπάθεια, θα αποτελούσε ελάχιστο αντίτιμο στη για τόσα χρόνια φοροδιαφυγή τους. Και, φυσικά, ο φόρος αυτός θα έπρεπε να συνοδεύεται από αυστηρούς περιορισμούς στην εξαγωγή κεφαλαίου (η ΕΟΚ, μπροστά στο μέγεθος της ελληνικής κρίσης, θα έπρεπε να πεισθεί να αναβάλλει επ' αόριστον την ελευθερία κίνησης κεφαλαίου που πρόκειται να εισαχθεί φέτος) για να αποφευχθεί η μαζική «φυγή κεφαλαίου». Ακόμα, ένας αυστηρός περιβαλλοντικός φόρος θα μπορούσε να επιβληθεί στους ρυπαίνοντες παραγωγούς στη βιομηχανία, αλλά και στις υπηρεσίες (ιδιαίτερα τις τουριστικές επιχειρήσεις) καθώς και τη γεωργία / κτηνοτροφία, στην προσπάθεια δημιουργίας οικολογικής συνειδήσης.

Η ριζική αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος, με βάση κοινωνικοοικονομικούς και οικολογικούς στόχους σαν τους παραπάνω, θα μπορούσε να είχε τρία πολύ σημαντικά θετικά αποτελέσματα. Πρώτον, τη σημαντική μείωση της εκτεταμένης ανισότητας που, έχοντας τα θεμέλιά της στην παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή, αποτελεί σήμερα βασική αιτία της επέκτασης σε μεγάλα κοινωνικά στρώματα της καταστροφικής νοοτροπίας του εύκολου πλουτισμού και της συνακόλουθης κοινωνικής διαφθοράς, που οδηγεί από τους Κοσκωτάδες μέχρι τα «φακελάκια».

Δεύτερον, θα εξοικονομούσε τους πόρους για την κάλυψη των ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα, χωρίς την πρόσθετη επιβάρυνση των κατώτερων εισοδηματικών στρωμάτων, που τελικά θα σηκώσουν πάλι το βάρος των μέτρων που θα πάρουν αμέσως μετά τις εκλογές τα παραδοσιακά κόμματα στην εξουσία.

Τρίτον, θα έκανε δυνατή τη χρηματοδότηση ενός ριζοσπαστικού προγράμματος παραγωγικών επενδύσεων σε αγροτο-βιομηχανικά συγκροτήματα και στην παραγωγή διαφοροποιημένων προϊόντων και προϊόντων υψηλής τεχνολογίας. Οι νέες αυτές δραστηριότητες θα μπορούσαν να στηρίζονται σε μορφές συλλογικής ιδιοκτησίας και διαχείρισης των εργαζομένων σε αυτές και να επανδρωθούν με προσωπικό (εξειδικευμένο εργατικό, επιστημονικό κ.λπ.), του οποίου την επιμόρφωση θα μπορούσε να αναλάβει ένας νέος οργανισμός τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης για συγκε-

κριμένα επενδυτικά σχέδια. Ο ίδιος οργανισμός θα μπορούσε να αναλάβει και την άτοκη δανειοδότηση των επενδυτικών σχεδίων.

Ένα παρόμοιο πρόγραμμα θα μπορούσε να αρχίσει με όσες από τις προβληματικές επιχειρήσεις (οι οποίες σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση θα πληθαίνουν αντί να μειώνονται στο μέλλον) μπορεί να δείχθει ότι με κατάλληλες επενδύσεις στο μηχανολογικό εξοπλισμό τους θα μπορούσαν να καλύπτουν απευθείας, ή με ίση ανταλλαγή με ξένα προϊόντα, τις ανάγκες του ελληνικού λαού σε σχετικά προϊόντα. Δεδομένου ότι οι προβληματικές αποτελούν κλασικό παράδειγμα αποτυχίας τόσο του ιδιωτικού κεφαλαίου όσο και του κρατισμού, οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν μοναδική πρόκληση στους εργαζόμενους σε αυτές να αναλάβουν —και είναι οι μόνοι που μπορούν να το κάνουν αποτελεσματικά— την εξυγίανσή τους. Η βαθμιαία επέκταση ενός παρόμοιου προγράμματος στους άλλους τομείς της οικονομίας θα οδηγούσε στη ριζική αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής που αποτελεί την προϋπόθεση για την εισαγωγή του εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης.

Ένα μεταβατικό πρόγραμμα θα έπρεπε ακόμα να θέσει τα θεμέλια για τη μεταβολή της καταναλωτικής δομής της χώρας και τη βαθμιαία προσαρμογή της στους παραγωγικούς μας πόρους. Έτσι, όχι μόνο η ποσότητα εισαγωγών, ιδιαίτερα πολυτελών καταναλωτικών αγαθών, θα έπρεπε να ποσοστωθεί (η ΕΟΚ πάλι θα έπρεπε να πεισθεί για την ανάγκη ποσώσεως των εισαγωγών - προτάσεις για παρόμοια μέτρα είχαν γίνει από το Εργατικό Κόμμα και Άγγλους οικονομολόγους ακόμα και για την Αγγλία πριν λίγα χρόνια—) αλλά και η διάρθρωση του καταναλωτικού προτύπου θα έπρεπε να αλλάξει. Η μεταβολή του καταναλωτικού πότυπου, όμως, δεν είναι τόσο δύσκολη όσο φαίνεται εκ πρώτης όψεως γιατί μια βασική συνέπεια της αναδιανομής εισοδήματος υπέρ των κατωτέρων εισοδηματικών στρωμάτων, που θα συνεπαγόταν η αλλαγή του φορολογικού συστήματος, θα ήταν η τόνωση της εσωτερικής ζήτησης για εγχώρια προϊόντα που, όπως δείχνουν σχετικές μελέτες, προτιμούνται από τα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα.

Ακόμα οι σημαντικές αποταμιεύσεις που χρησιμοποιούνται σήμερα για κερδοσκοπικές επενδύσεις, συνήθως στην αγορά ακινήτων, θα μπορούσαν να κινητοποιηθούν από τον τραπεζικό μηχανισμό στη χρηματοδότηση ενός σημαντικού προγράμματος έρευνας και επενδύσεων στην ανανεώσιμη ενέργεια, στην έρευνα και ανάπτυξη μιας νέας οικολογίας προσαρμοσμένης στις ελληνικές εδαφο-κλιματικές συνθήκες, στην αξιοποίηση και εξειδίκευση του παραγωγικού δυναμικού, στην εκπαίδευση και την υγεία. Ειδικά για την εκπαίδευση και την υγεία, που καλύπτουν βασικές ανάγκες από το πλέγμα των αναγκών, θα μπορούσε να εγκαθιδρυθεί ένα νέο σύστημα συλλογικού ελέγχου που από τη μια με-

ριά θα αποκλείει τις σημερινές ανισότητες, με την κατάργηση των ιδιωτικών φορέων, και από την άλλη θα εξασφάλιζε τον πραγματικό έλεγχο των παραγωγών αλλά και των χρηστών των υπηρεσιών αυτών.

Το κράτος, που με την ευκαιρία της ριζικής αποκέντρωσης των υπηρεσιών του θα έπρεπε να περάσει και το ίδιο από μια διαδικασία δραστικής αναδιάρθρωσης και ελαχιστοποίησης της γραφειοκρατίας, θα μπορούσε στο μεταβατικό αυτό στάδιο να αναλάβει σχετικά τις εξής αρμοδιότητες. Πρώτον, το συντονισμό και τη χρηματοδότηση των επενδυτικών προγραμμάτων για την αναδιάρθρωση της οικονομικής δομής, με βάση ένα νέου τύπου δημοκρατικό πλάνο που εξασφαλίζει την πραγματική συμμετοχή των παραγωγικών τάξεων, αλλά και των καταναλωτικών και των κοινωνικών ομάδων των οποίων η ποιότητα ζωής θα επηρεάζεται από τα προγράμματα αυτά. Δεύτερον, την εξασφάλιση της κάλυψης των βασικών αναγκών, με την εγγύηση ενός ελάχιστου εισοδήματος επιβίωσης για όλους, είτε μετέχουν στον ενεργό πληθυσμό είτε όχι. Η αντικατάσταση των διαφόρων ασφαλιστικών ταμείων με ένα ενιαίο φορέα, ο οποίος ελέγχεται από τους ίδιους τους ασφαλισμένους, θα μπορούσε να εξαλείψει τις σημερινές ανισότητες στην κοινωνική ασφάλιση αλλά και να συμβάλει στην ορθολογικότερη διαχείριση του τομέα αυτού. Τρίτον, το κράτος θα αναλάμβανε την εξασφάλιση του δικαιώματος απασχόλησης όλων των μελών του ενεργού πληθυσμού, είτε με την επανεκπαίδευση και ενίσχυση της ανακατανομής του εργατικού δυναμικού με βάση τις προβλέψεις του δημοκρατικού πλάνου, είτε με τη μείωση των ωρών εργασίας και το «μοίρασμα των δουλειών».

Τέλος, όσον αφορά τον κρίσιμο οικολογικό τομέα, ένα μεταβατικό πρόγραμμα θα μπορούσε να θέσει τις βάσεις μιας νέας οικολογικής ισορροπίας, με τη ριζική αποκέντρωση που θα άρχιζε μια σταδιακή αποκέντρωση των δημοσίων υπηρεσιών, την ποινικοποίηση (εκτός από τη φορολόγηση) της ρύπανσης, την κατάργηση των «μη καθαρών» μέσων μαζικής συγκοινωνίας και τη σημαντική επέκταση της χρήσης των «καθαρών» μαζικών μέσων, την πεζοδρόμηση του κέντρου των πόλεων κτλ.

Όμως, η αποδοχή και αποτελεσματική εφαρμογή οποιουδήποτε προγράμματος, μεταβατικού ή μακροπρόθεσμου, προϋποθέτει ένα κρίσιμο παράγοντα: τη συνειδητοποίηση του αδιεξόδου της ελληνικής κοινωνίας και τη μαζική βούληση για τη λήψη ριζοσπαστικών μέτρων για το ξεπερασμό του. Αυτό που, κατά τη γνώμη μου, είναι ουτοπικό τη στιγμή αυτή, δεν είναι η υποστήριξη παρόμοιων ριζοσπαστικών προγραμμάτων αλλά, αντίθετα, η πίστη ότι με τα ημίμετρα που προτείνονται από τα παραδοσιακά κόμματα θα αποφύγουμε τον βαθμιαίο ολοκληρωτικό μαρασμό και καθίζηση του έθνους μας. □

Επισημαίνουμε

Η «επίσημη» Ευρωπαϊκή Ιστορία

Οι χώρες του πάλαι ποτέ υπαρκτού σοσιαλισμού ήταν οι πρώτες διδάσασες. Δημιούργησαν «ιστορικά ινστιτούτα» επιφορτισμένα να γράψουν «επίσημα» την Ιστορία —καλύτερα να την κόψουν και να τη ράψουν στα μέτρα της μιας και μοναδικής αλήθειας του δόγματος και της κρατικής του υπόστασης.

Λαθροχειρία των προπαγανδιστικών μηχανισμών έναντι της επιστημονικής έρευνας: λαθροχειρία που την κατάγγειλαν πολλοί για να εισπράξουν το χαρακτηρισμό του ξένου πράκτορα, του συκοφάντη, του ύποπτου στοιχείου. Λαθροχειρία που το «κύρος» της κατέπεσε μαζί με την «αξιοπιστία» και την «αλήθεια» των κρατών αυτών.

Ποιοι ήταν, λοιπόν, οι λόγοι που ώθησαν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να προβεί σε ανάλογης εμβέλειας ενέργεια, επιφορτίζοντας ινστιτούτο που δημιούργησε εξ επί τούτου να συγγράψει την «ευρωπαϊκή» προπαγανδιστική «Ιστορία», τα ευρωπαϊκά θέσφατα; Και γιατί ενόχλησε μόνο το γεγονός ότι αγνοήθηκε η συμβολή της αρχαίας ελληνικής σκέψης στην οικοδόμηση του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού; Η υποκατάσταση των καθ' ύλην αρμοδίων επιστημόνων ερευνητών της Ιστορίας από έναν φορέα που προκειμένου να αποφανθεί περί της μιας και μοναδικής «αληθινής», «επίσημης» ιστορίας αντλεί το κύρος του απ' τα διοικητικά όργανα που τον θέσμισαν, δεν είναι το κατ' εξοχήν άτοπο, πιο άτοπο κι από την αγνόηση της ελληνικής συνεισφοράς για την οποία κόπτονται οι Έλληνες ευρωβουλευτές, οι ακαδημαϊκοί, αλλά και γενικότερα η —κατευθυνόμενη— ελληνική κοινή γνώμη;

Τρία έργα νεοελληνικά

Λέμε «το νεοελληνικό έργο». Είθισται ο όρος «νεοελληνικό» να προηγείται του όρου «έργο». Αλλά, είθισται, επίσης, τελευταία, το ενδιαφέρον για την ελληνική καταγωγή

γής του συγγραφέα, να προηγείται του ενδιαφέροντος για την ποιότητα του έργου τέχνης...

Η συγγραφή θεατρικών έργων από Έλληνες συγγραφείς είναι, βεβαίως, θέμα μείζονος σημασίας. Το ζητούμενο όμως δεν μπορεί να είναι γενικά και αόριστα το νεοελληνικό έργο, αλλά το αξιόλογο νεοελληνικό έργο. «Τρία έργα νεοελληνικά» λοιπόν...

«Μην ακούς την βροχή» του Διαλεγμένου

Σε μια νέα θεατρική στέγη, ένα νεοκλασικό κτίριο - θέατρο, που φέρει την ονομασία «Θέατρο Εξαρχείων», παρουσιάζεται το νέο έργο του Γιώργου Διαλεγμένου.

Το «Μην ακούς την βροχή»,

ξετυλίγει επί σκηνής την τραγική μοίρα ενός ζευγαριού που αποκτάει ένα παιδί προβληματικό και «όποιος δεν έχει αυτό το πρόβλημα, δεν έχει κανένα πρόβλημα»... Ήρωες αναγνωρίσιμοι, γλώσσα μεστή, θέμα συγκλονιστικό όσο και δύσκολο. Παράσταση εξαιρετικά φροντισμένη (σκηνοθεσία Τάκης Βουτέρης) και με μια πολύ δυνατή ερμηνεία από την Αννίτα Δεκαβάλα.

μονολόγους. Το εμβόλιμο του φίλου με την περούκα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ευφυές, αν δεν τραβούσε τόσο πολύ σε «μάκρος» είναι γνωστή η παλιά συνήθεια να κόβονται σε ένδειξη πένθους τα μαλλιά. Σ' αυτό το σπίτι, που βαρύνεται από τη βαριά σκιά του άρρωστου παιδιού, ο Διαλεγμένος αντιστρέφει, κατά κάποιον τρόπο, τα πράγματα και εισάγει έναν ιλαροτραγι-

«Μην ακούς την βροχή» του Γ. Διαλεγμένου. Αννίτα Δεκαβάλλα, Τάκης Βουτέρης.

Το έργο, ωστόσο, παρουσιάζει προβλήματα σκηνικής οικονομίας και διαλεκτικής. Στην έναρξη π.χ. το χαρούμενο και ταιριαστό ζευγάρι περιμένει με λαχτάρα και ανυπομονησία τη γέννηση του πρώτου του παιδιού. Μετά τη γέννηση, η μητέρα προσάπτει στον πατέρα, το γεγονός ότι ήθελε να αποκτήσει παιδί, ενώ εκείνη δεν το επιθυμούσε. Αλλά με αυτό τον τρόπο δεν υπάρχει καμιά συνέπεια μεταξύ των δυο σκηνών και «η των πραγμάτων σύσταση» τινάζεται στον αέρα.

Η μητέρα, εξάλλου, αποδέχεται την ύπαρξη αυτού του παιδιού ερήμην μας: δεν ζούμε τη μετάβασή της από το ένα συναίσθημα στο άλλο, αλλά την πληροφορούμαστε κάθε τόσο από τους μεγάλους

κό φίλο του ζευγαριού, που το βασικό του πρόβλημα είναι η πτώση των μαλλιών του. Η σκηνή ανακουφίζει το θεατή, αλλά μακραίνει τόσο πολύ, που από κάποια στιγμή και μετά έχεις την αίσθηση ότι ύστερα από το διάλειμμα παρακολουθείς ένα άλλο έργο.

Πρόχειρα και επιθεωρησιακού επιπέδου ήταν, νομίζω, και τα διάφορα κωμικά περιστατικά που παρεμβάλλονταν κάθε τόσο.

Τα λίγα ανωτέρω παραδείγματα αναγράφονται μόνο για να γίνουν σαφείς ορισμένες αδυναμίες του νέου έργου του Διαλεγμένου. Ένα έργο που αναμενόταν με μεγάλο ενδιαφέρον μετά το «Σε φιλώ στη μούρη», που με καθήλωσε ως άνθρωπο, αλλά ως θεα-

τή μου άφησε πολλά ερωτηματικά.

«Ατύχημα» του Χρυσούλη

Στο «Υπόγειο» του Θεάτρου Τέχνης, παίζεται το «Ατύχημα» του Γιάννη Χρυσούλη, έργο «δωματίου», για δυο πρόσωπα. Θεματική πρωτότυπη και ενδιαφέρουσα: η επικίνδυνη σχέση μιας χήρας καθηγήτριά πανεπιστημίου και ενός νεαρού, έξαλλου μοτοσυκλετιστή. Παιχνίδι ερωτικό και θανατηφόρο για δυο παίκτες που μοιράζονται αλληλοδιαδόχως το ρόλο του θύτη και του θυματος, του νικητή και του ηττημένου. Στοιχεία μυστηρίου και αγωνίας, φροϋδικά ιχνη, απότομες ψυχολογικές μεταπτώσεις και Σοπέν.

Ωραία παράσταση (σκηνοθεσία Μίμης Κουγιουμτζής) με πολύ καλές ερμηνείες από τον Γιάννη Καρατζογιάννη και —κυρίως— από τη Ρένη Πιττακή και ένα θαυμάσιο σκηνικό του Αθανάσιου Σουντουλίδη: μαύρο και κόκκινο για το εύπορο σπίτι της Κηφισιάς, που μετατρέπεται σε αρένα... Μαύρος ο χώρος και τα έπιπλα και κόκκινη η βελούδινη κουρτίνα - αυλαία.

Αλλά παρά τους καλούς συντελεστές και το πρώτο ενδιαφέρον που προξενεί το θέμα, το έργο παραμένει μετέωρο, κυρίως γιατί ο συγγραφέας δεν δείχνει να έχει την αίσθηση της έννοιας του όλου. Δεν φαίνεται επίσης να έχει κατανοήσει και ο ίδιος, την ψυχοπαθολογία των ηρώων του...

«Φιλοκτήτης» του Ζιώγα

Σε άλλους χρόνους και τόπους κινείται ο «Φιλοκτήτης» του Βασίλη Ζιώγα. Πρόκειται για ένα έργο που ο συγγραφέας έγραψε το 1976 και επεξεργάστηκε εκ νέου το 1980. Παρουσιάζεται φέτος για πρώτη φορά, στο θέατρο Σημείο, σε σκηνοθεσία Νίκου Διαμαντή.

Η Λήμνος, ο εγκαταλελειμμένος Φιλοκτήτης, ο αμοραλιστής Οδυσσέας, ο νεαρός Νεοπτόλεμος, η δύσοσμη πληγή και τα όπλα του Ηρακλή. Αλλά εκτός από το πολιτικό παιχνίδι, ο Ζιώγας εισάγει και τη μεταφυσική: αντί για ναύτες, χορός από στυλίτες μοναχούς, υμνούν το Μύθο — Αρχέτυπο: «Άνθος ο Μύθος και εξ αυτού ο Χριστός. Άνθος του ανθρώπου. Σκήπτρο του αντρός».

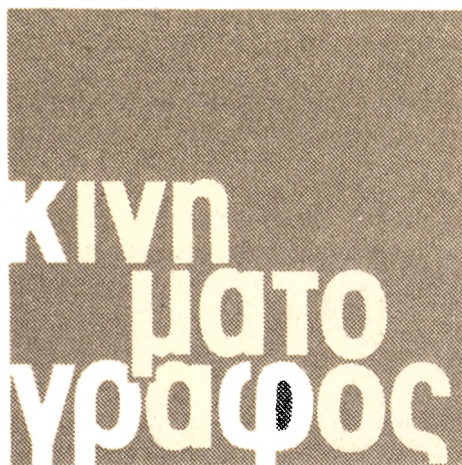
Κείμενο ποιητικό, δομή στέρεη. Το ερώτημα που τίθεται είναι: Πόσο μπορεί να εκφράζει το σύγχρονο θεατή, ένα έργο δομημένο κατά το

πρότυπο ενός είδους αντιπροσωπευτικού άλλου, τόσο μακρινού, πολιτισμού;

Γεγονός είναι ότι ο κλειστός σκηνικός χώρος του θεάτρου Σημείο, με τα εξαρτήματα των μηχανών βασικά σκηνικά αντικείμενα, προσέδωσε στο έργο μια ενδιαφέρουσα, σύγχρονη όψη. Με αυτό τον τρόπο, το σκηνικό των Απόστολου Βέττα και Ρίτσαρντ Άντονι μετέγραψε τις διεργασίες μέσα στο νου του Φιλοκτήτη και ο γυμνός, ο κατανυκτικός λόγος του χορού, ακούστηκε ως ηχώ των ενδόμυχων σκέψεων του ήρωα. Την παράσταση υπερασπίστηκαν με ζήλο, τόσο ο σκηνοθέτης, όσο οι σκηνογράφοι και οι ηθοποιοί.

Το δεύτερο ερώτημα είναι σχετικό με την εμβέλεια που μπορεί να έχει σήμερα το μεταφυσικό όραμα που διαμηνύει ο συγγραφέας. Κυρίως για όσους πιστεύουν ότι ακρότατο όριο αυτού του κόσμου δεν είναι ο Θεός, αλλά το ίδιο το άτομο.

Δηώ Καγγελάρη

Τι δείχνει και τι δεν δείχνει ο Τζιμ Τζάρμους

Αυτή την Αμερική δεν την βλέπουμε εύκολα στον κινηματογράφο.

Ποτέ δεν είχαμε δει την ανεμοδαρμένη Φλόριδα, άδεια και ξένη, αφιλόξενη, κρύα και υγρή ξενιτειά, για να μουλιάσουν τα άπιαστα όνειρα των χαμένων φυλών της αμερικανικής πανσπερμίας —ώσπου ο Τζάρμους έκανε το *Stranger than Paradise*.

Ελάχιστα φορές είχαμε δει τις υποβαθμισμένες όψεις της Νέας Υόρκης —και πραγματικά λιγοστές σε ρεαλιστικά φιλμ μυθοπλασίας—, όψεις μιας πόλης μουντής και βρώμικης, ικανής να χωρέσει κάθε εκκεντρικότητα, κάθε παραλογισμό και κάθε απελπισία —ώσπου ο Τζάρμους έκανε το *Down by law*, για να

Γιούκι Κιούντο και Νασάοσι Ναγκάσε στο «Μυστήριο τρέινο»

μας πάρει από την πόλη και, μετά από μια σύντομη στάση στις φυλακές, να μας περιπλανήσει σε αχανείς βάλτους, σε μια ενδοχώρα όπου οι πρωτεϊκές μεταμορφώσεις της έχουν εξασφαλισμένες τις εκπλήξεις του ταξιδιώτη.

Με την καινούργια του ταινία, ο Τζιμ Τζάρμους, μας ταξιδεύει στην μητρόπολη της μαύρης μουσικής, όπου γεννήθηκε το ροκ-εν-ρολ: στο Μέμφις του Τεννέσι. Είναι ένα ταξίδι με τρέινο. Τρέινο μυστηρίου, όπως αναρωτιέται το τραγούδι και ο πραγματικός τίτλος της ταινίας; Μπα. *Μυστήριο τρέινο*, όπως έξυπνα το βάφτισαν οι Έλληνες εισαγωγείς.

* * *

Τι δείχνει στο κοινό του ο Τζάρμους; Σε τι συνίσταται η Αμερική του —η Αμερική;

Δείχνει τα τρέινα. Να διαβαίνουν νυσταγμένα το ύπαιθρο, να μπαίνουν στο οπτικό πεδίο του θεατή από πολλές γωνίες, να τον ταξιδεύουν. Όχι το τρέινο δεν είναι το ίδιο με κείνο των Λυμιέρ που έμπαινε στο σταθμό. Ο Τζάρμους είναι περισσότερο παιδί της εποχής του και των ρυθμών της, παρά συνεσταλμένος θαμώνας ταινιοθηκών και οπαδός ακαδημιών. Παιδί της Αμερικής, βρίσκει στο τρέινο το σύνδεσμο που ενώνει τις διαδρομές, που καταβροχθίζει τις αποστάσεις: το σύμβολο της «ενότητας» των πολυεθνικών Ηνωμένων Πολιτειών, το σύμβολο της βιομηχανικής τους ανάπτυξης. Το τρέινο μεταφέρει επιβάτες κι εμπορεύματα, μεταφέρει την τάξη που έφερε η καπιταλιστική ολοκλήρωση, και, συνάμα, την αταξία, το χάος που συμβαδίζει με το αμερικανικό όνειρο. Μα, πάνω από όλα, το τρέινο μεταφέρει την ενέργεια των

ανθρώπων που χωροθετούν το χάος μέσα τους, την ενέργεια των παιδιών του χάους.

Δείχνει ανθρώπους. Πραγματικούς ανθρώπους που ζουν, ερωτεύονται, πλήττον, σπαταλιώνται μακριά από τα κομφόρ του καταναλωτισμού και τις αποδεκτές κοινωνικές νόρμες. Ξένους (εδώ ένα ζευγάρι νεαρών Γιαπωνέζων, μια Ιταλίδα κι έναν Εγγλέζο), προλετάριους, ονειροπόλους, καταπιεσμένους, κουρασμένους.

Ανθρώπους ξεχωριστούς. Χαρακτήρες. Ο μινιμαλισμός των μυθοπλασιών του λειτουργεί υπέρ της έμφασης στους χαρακτήρες, που ο σκηνοθέτης τους οικοδομεί ξεκινώντας από τους ανθρώπους του περιγυρού του. Δεν είναι μυστικό ότι ο Τζάρμους χρησιμοποιεί ως ηθοποιούς τους φίλους και τους γνωστούς του.

Δείχνει τους χώρους που μας περιβάλλουν. Την ασχήμια των πόλεων, τη βρωμία των κοινόχρηστων χώρων, τα μπαρ και την ιδιαιτερότητά τους —συνδυασμός ποτών, τιμής, μουσικής και θαμώνων—, δείχνει γκαράζ και αυτοκίνητα, δείχνει φτηνά ξενοδοχεία. Έναν κόσμο που παλιώνει γοργά, που φθείρεται —κι ωστόσο είναι ο μοναδικός κόσμος που μπορεί να αγκαλιάσει τους ανθρώπους και να τους περιβάλει στη φιλόξενη ανωνυμία, ανενόχλητους και ακέραιους.

«Δείχνει» ότι αγαπάει με πάθος τη μουσική —πριν ανοιχτεί στον κινηματογράφο, άλλωστε, ήταν μέλος μουσικού συγκροτήματος. Τη ροκ φυσιογνωμία του, ωστόσο, δεν την εκφράζει περνώντας τη από τον εξωραϊστικό ήχο των συνθεσάιζερ και του εκουαλάιζερ, τη συναντάει στην κατανυκτική σχέση του

με την παραδοση, με τα παραδοσιακά όργανα της καντρου και με την μουσική των «σκαπιανών» Ρού Όρμπινσον, Ότις Ρέντινγκ, Τζούνιορ Παρκερ, Ρούφους Τόμας και του λευκού ειδώλου, του Έλβις Πρίσλεϋ.

Την ίδια στιγμή όμως ο Τζιμ Τζάρμους δεν δείχνει αρκετά άλλα πράγματα. Κατ' αρχάς, δεν δείχνει πολλά από όσα επιτάσσουν οι «επίσημοι» χολιγουντιανοί κώδικες.

Δεν δείχνει ανθρώπους που ξεχωρίζουν επειδή υποφέρουν. Δεν αποζητεί τα φιλόλατρωπα αισθήματα του μεγάλου κοινού. Δεν παίζει στο παιχνίδι της εμπορικότητας.

Δεν δείχνει μυθοπλασίες-συνταγές. Δεν έχει συνεργεία σεναριογράφων πίσω του· γράφει μόνος τα σενάρια των ταινιών του. Και, ως αυτόκλητος δημιουργός, δεν έχει ανάγκη λύσεις που χαϊδεύουν την ευκοσμία του καταναλωτισμού, τις προκάτ σκηνές που θα σοκάρουν, το προσδοκώμενο φινάλε.

Δεν δείχνει το προσκήνιο· δεν δείχνει να τον αφορά. Η επιτυχία, η οικογένεια, οι δεσμοί, οι μύθοι του αμερικανικού ονείρου τον αφήνουν αδιάφορο. Στους θεσμούς και στην πολιτική που τις στηρίζουν γυρίζει την πλάτη. Πολιτική δική του είναι η ίδια η ζωή, η καθημερινότητα και οι χώροι όπου αυτή βιώνεται.

Δεν δείχνει θανάτους, δεν σκοτώνεται κανείς στις ταινίες του. Η σορός του νεκρού συντρόφου της Ιταλίδας που θα την «συνοδέψει» αεροπορικώς στην Ιταλία, ο πρώτος νεκρός της άτυπης «τριλογίας» του, δεν είναι παρά το πρόσχημα για να περιπλανηθεί στο Μέμφις η γυναίκα μια Τρίτη βράδυ, στο χώρο και το χρόνο όπου τρεις μικρές ιστορίες συναντιούνται χωρίς να τέμνονται. Ο Τζάρμους γνωρίζει καλά την καθημερινότητα και τα όριά της· δεν ελπίζει στη μοίρα κι είναι ταγμένος στην ανωνυμία του πλήθους, όπου η τραγικότητα συγχωνεύεται και χωνεύεται.

Ο Τζιμ Τζάρμους δεν δείχνει να το βάζει κάτω. Απαρέγκλιτα, θεμελιώνει τους δικούς του κώδικες, πιο κοντά στην αλήθεια των πραγμάτων, πιο κοντά στην ουσία του κινηματογράφου που θέλει την αλήθεια αυτή να μας αποκαλύπτεται παρά να μας επιβάλλεται.

Ηλίας Κανέλλης

Έργα του Γεράσιμου Στέρη στην «Ιόνη»

«... Ήθελα να ζωγραφίζω ολομόναχος. Όχι μόνο γιατί ένας δεν είναι πρόθυμος πάντα να δείξει εις τους άλλους τις ενδεχόμενες αδυναμίες του, μα γιατί η τέχνη ήταν για μένα θρησκευτική πράξη ευλάβειας και λατρείας προς τη Μητέρα Φύση, και την ιερότητα τούτη κίνδυνος θα 'ταν η αμάθεια των πολλών να προσβάλλει. Μόνος λοιπόν επήγαινα εις το άλσος τούτο (= εκεί κάτω εις τα Σεπόλια, στον πευκώνα του κτήματος Σούτζου), που ήταν το άδυτό μου. Μόνος ή με το Στέρη. Και εκείνος αισθανόταν όμοια με μένα κι εσεβόταν τις θρησκευτικές τούτες στιγμές του άλλου...».

Δ. Πικιώνης, Αυτοβιογραφικά Σημειώματα

Ελαιογραφίες και σχέδια του Γεράσιμου Στέρη (1896-

1987) παρουσιάζει η γκαλερί ΙΟΝΗ στην Κηφισιά (Δ. Κυριακού 15, τηλ. 8018581) από τις 26 Απριλίου ως τις 14 Μαΐου. Τα έργα συγκεντρώθηκαν από ιδιωτικές συλλογές, ανήκουν στην περίοδο πριν από την αναχώρηση του Στέρη για την Αμερική, και είναι σχεδόν αγνώστα στο ευρύτερο κοινό.

Η έκθεση θα έχει τιμητικό χαρακτήρα και η ΙΟΝΗ εξέδωσε λεύκωμα και τύπωσε αφίσσα με έργο του ζωγράφου. Το τιμητικό λεύκωμα περιέχει φωτογραφίες έργων, μερικά από τα οποία θα εκτεθούν στη γκαλερί, και αποσπάσματα από γραπτό και συνέντευξή του. Κοντά σε αυτά δημοσιεύεται κείμενο ειδικά γραμμένο για την έκδοση από τον τεχνοκρίτη Αλέξανδρο Ξύδη και αναδημοσιεύεται παλαιότερο κείμενο του Οδυσσέα Ελύτη για το ζωγράφο.

Πριν από ένα εξάμηνο περίπου ο Αλέξανδρος Ξύδης διαφώτισε με νέες πληροφορίες τη ζωή του Γεράσιμου Στέρη, που τα ίχνη του χάθηκαν στη δεκαετία του '50 (βλ. ΑΝΤΙ ΤΧ. 414). Ξέρουμε τώρα πως από το 1939 ως το 1942 εργάστηκε στο Χόλλυγουντ φτιάχνοντας σκηνικά για την Παραμάουντ. Το 1944 γίνεται αμερικάνος πολίτης και αργότερα αλλάζει ονόματα (Guelfo Ammon d' Este, Guy d' Este, George de Stere. Professor George de

Steris). Πεθαίνει τον Απρίλιο του 1987 και ως το θάνατό του ζωγραφίζει εντατικά.

Με το έργο του ο Γεράσιμος Στέρης, που μαζί με τον Δημήτρη Πικιώνη «αισθανόταν» πως «η τέχνη ήταν (...) θρησκευτική πράξη ευλάβειας και λατρείας προς τη Μητέρα Φύση», πιστοποίησε τα σοβαρά λόγια του Wassily Kandinsky: «Ο καλλιτέχνης δεν είναι το κακομαθημένο παιδί της ζωής. Δεν έχει κανένα δικαίωμα να ζει ανεύθυνα· οφείλει να τα βγάλει πέρα με ένα δύσκολο έργο που συχνά γίνεται ο Σταυρός του».

Οι Νερόμυλοι

Ταξιδεύοντας στην Ελλάδα (πάντα για δουλειά...) βρέθηκα πρόσφατα σε μια από τις «άγριες» οικιστικές περιοχές, στις «παρυφές» (όπως λένε οι καθώς πρέπει εκθέσεις) μεγάλου αστικού κέντρου. Δήμος Τάδε, τριάντα χιλιάδες κάτοικοι — μια μικρή πόλη από μόνη της. Η μισή του έκταση «εντός» και η άλλη μισή «εκτός» σχεδίου, μια από τις τόσο συνηθισμένες γκρίζες συνοικίες στο ελληνικό αστικό παρόν.

Τοπίο με μεγάλες κλίσεις στο έδαφος και ανεμπόδιστη θέα προς τη θάλασσα, σε όσους τουλάχιστον βλέπουν δυτικά. Στη νόμιμη περιοχή οι γνωστές «μικροαστικές» πολυκατοικίες, σφηνωμένες μια δίπλα στην άλλη, με ελάχιστα ανοίγματα για ελεύθερους χώρους. Το υπόλοιπο σκηνικό και αυτό γνώριμο: αυθαίρετα σε διάφορες φάσεις εξέλιξης, να χτίζονται πλέον στα ανοιχτά μπροστά στα μάτια μας — οι εκλογές βλέπετε. Και εκεί που σταματούν τα αυθαίρετα, μας δείχνουν ένα μεγάλο «ταψί» δημοτικής γης· εκεί είναι η ΖΕΠ. Για τους ανίδεους, εκεί θα χτιστεί μια σχεδιασμένη «πόλη» εξαρχής για να αντιμετωπίσει το οξυστεγαστικό πρόβλημα κτλ.

Έτσι λοιπόν, τόσο κοντά μεταξύ τους, σε λίγο θα έχουμε με την «πυκνοκατοικημένη»

«ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ», ελαιογραφία, 1930. (46 x 38 εκ.), συλλογή Γ. και Α. Πολίτη.

περιοχή να γίνεται μέρα με τη μέρα και πιο αβιώτη, τα αυθαίρετα να ακολουθούν τον ίδιο δρόμο (μήπως ξέρουμε άλλον;) έχοντας χάσει τον άναρχό τους χαρακτήρα, και μια «νέα πόλη» με άγνωστο ακόμα πρόσωπο αλλά με δεδομένες τις αφάνταστες δυσκολίες να επιβιώσει με τις σημερινές συνθήκες. Τόσο συνηθισμένη ιστορία, θα πείτε, που δεν χρειάζεται καν να ασχολούμαστε μαζί της. Το πολύ πολύ να βρεθεί καμιά εφημερίδα να διατραγωδήσει το «δράμα» της περιοχής, και μετά πάλι η σιωπή.

Και όμως, να που υπάρχει κάτι το ιδιαίτερο: μέσα σε αυτό το χάος, βρέθηκαν πριν μερικά χρόνια τα υπολείμματα από μερικούς μεσαιωνικούς νερόμυλους. Μισοθαμμένοι, μισογκρεμισμένοι, ανάκατα με σύγχρονα κοτέσια και πεταμένα σκουπίδια, 8-9 μύλοι αραδιασμένοι κατά μήκος της ρεματιάς. Μπήκαν αμέσως μπροστά οι μηχανισμοί προστασίας, γίνονται τώρα σκέψεις για την ανάδειξή τους, μπορεί (γιατί όχι;) η υπόθεση να έχει —για μια φορά!— αίσιο τέλος.

Όμως για σκεφτείτε, μέσα στη σύγχρονη αθλιότητα που μας έχει σφραγίσει, πόσο συχνά άραγε «ξεφυτρώνουν» μπροστά μας, εκεί που δεν το περιμέναμε, τέτοια σημάδια της ιστορίας, της ανεξάντλητης ιστορίας μας. Και πόσο, αλήθεια, απροετοίμαστοι είμαστε να τα υποδεχτούμε αυτά τα μνημεία, ύστερα από τόσα χρόνια περιφρόνησης και αδιαφορίας, και να τους βρούμε μια θέση στη σημερινή ζωή, ανάμεσα στις άθλιες πολυκατοικίες μας και στα ατέλειωτα αυθαίρετά μας.

Τουλάχιστον, θα πουν οι ρεαλιστές, να ήταν κάπου στο κέντρο της πόλης, να πετάξουμε τίποτε πεζόδρομους, να ρίξουμε και λίγο εμπόριο πολυτελείας —εκεί μάλιστα, η ανάδειξη των μνημείων θα είχε νόημα. Αλλά εδώ, μέσα στους κάφρους, τι να τα κάνεις αυτά. Για μνημεία είμαστε τώρα, όταν μας πνίγουν χιλιάδες προβλήματα; Μύλοι —ποιοι μύλοι;

Δημήτρης Φιλιππίδης

Συζητήσεις για την αρχιτεκτονική στη Θεσσαλονίκη

Με θέμα την Κατοικία, και στο πλαίσιο του Εργαστηρίου Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού του Α' Τομέα της Σχολής Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης, μια μικρή ομάδα διδασκόντων οργάνωσε, από 19 ως 26 Μαρτίου, εβδομάδα συζητή-

σεων, και παράλληλα την πρώτη έκθεση σπουδαστικών εργασιών της σχολής, με το ίδιο θέμα.

Αν και οι εκδηλώσεις ήταν προσανατολισμένες κυρίως προς το εσωτερικό της σχολής, προκάλεσαν το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή ενός ευρύτατου κοινού, που δεν έχασε την ευκαιρία να ακούσει ομιλητές όπως ο **Αριστομένης Προβελέγγιος** —που άνοιξε την εβδομάδα— και ο **Άρης Κωνσταντινίδης** —που την ολοκλήρωσε μέσα σε ένα κατάμεστο αμφιθέατρο.

Ακόμα να ακούσει την πρώτη ουσιαστικά ομιλία στην Ελλάδα του καθηγητή του Όρχους (Δανία) **Γιάννου Πολίτη**, την πρώτη ομιλία του αρχιτέκτονα των σημαντικότερων κτιρίων του ΑΠΘ **Κώστα Φινέ**, και τις ευαίσθητα διεξοδικές εισηγήσεις των νεότερων αρχιτεκτόνων **Α. Κούρκουλα**, **Γ. Σημαιοφορίδη**, **Α. Σπανομαρίδη**, **Γ. Τζιρτζιλάκη**, που φώτισαν συμπληρωματικά πτυχές του προβλήματος —κατοικία, όπως έφτασε να οριοθετείται στην εποχή μας.

Σημαντική για την κατανόηση της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας και της ιδιομορφίας της, ήταν η ομιλία του οικονομολόγου **Ζ. Δεμαθά**, πάνω στο πλέγμα ρόλων και σχέσεων παραγωγής της μεταπολεμικής κατοικίας. Τέλος, ο αρχιτέκτονας **Δ. Παπανικολάου**, με το γλαφυρό του λόγο, έδωσε μια ασυνήθιστη διάσταση στο χειρισμό της «στέγης», τόσο ως ιδέας, όσο και ως υλικού στοιχείου που πραγματώνει τη στέγαση.

Η έκθεση των σπουδαστικών εργασιών για την Κατοικία, άνοιξε ουσιαστικά, το βράδυ, μετά την πρώτη ομιλία. Οι συζητήσεις που προκάλεσε ο τολμηρός λόγος του ομιλητή, μεταφέρθηκαν από το αμφιθέατρο στον εκθεσιακό χώρο, όπου και σιγά-σιγά έχασαν τον αυστηρά επιστημονικό τους χαρακτήρα, με τη βοήθεια ενός καλά εξοπλισμένου μουφέ, και ήχων πιάνου και σαξοφώνου. Το αδιαχώρητο βέβαια που δημιουργήθηκε, έκανε μια δεύτερη επίσκεψη στο χώρο απαραίτητη για να εκτιμήσει κανείς τις εκτιθέμενες εργασίες.

Η επιτυχία και το σπάνιο για τη σχολή κλίμα που επικράτησε το πρώτο βράδυ, επεκτάθηκε σε όλη την εβδομάδα. Και ακριβώς επειδή όσοι εργάστηκαν, το έκαναν χωρίς τον συνήθη πανικό της απολαβής, φαίνεται πως θα περάσει καιρός μέχρι να ξαναζήσει η Σχολή Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης κάτι παρόμοιο.

Ελληνική μουσική δωματίου από το ΤΡΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Κατ' επανάληψη, έχουμε επιστημάνει από τη στήλη αυτή, το απογοητευτικό φαινόμενο της ελάχιστης δισκογραφικής παραγωγής — διάσωσης, έργων Ελλήνων συνθετών.

Η τραγική αδιαφορία του υπουργείου Πολιτισμού, στον τομέα αυτό, και η στείρα εμπορική νοοτροπία των περισσότερων δισκογραφικών εταιρειών, καταδικάζουν στην αφάνεια αξιόλογα έργα της έντεχνης ελληνικής μουσικής. Αυτονόητο είναι λοιπόν, ότι μας κινεί το ενδιαφέρον κάθε αξιόλογη εμφάνιση στη δισκογραφία, αυτού του τομέα της μουσικής.

Πρόσφατα από την ΜΟΤΙΒΟ κυκλοφόρησε ένας ακόμα δίσκος από τη σειρά «Έργα Ελλήνων συνθετών» με το ΤΡΙΟ ΑΘΗΝΩΝ.

Το «Τρίο Αθηνών» που ιδρύθηκε το 1982 από τους Χάρη Χατζηγεωργίου (βιολί), Ντίνα

Χατζηγεωργίου (βιολοντσέλο) και Βίκυ Στυλιανού (πιάνο) και διακρίνεται για τη συμβολή του στην προσπάθεια προβολής της ελληνικής μουσικής δωματίου, ερμηνεύει έργα του Μάριου Βόρβογλη και του Σαρ. Κασσάρα.

Το «Τρίο για πιάνο-βιολί-βιολοντσέλο» του Βάρβογλη γραμμένο το 1943 που βασίζεται πάνω σε ένα δημοτικό θέμα. Και το «Ντουέτο» για βιολί και πιάνο (αφιέρωμα στον Σ. Φρανκ) γραμμένο το 1922.

Στο δίσκο όπως είπαμε περιέχεται και η εκτέλεση ενός

πολύ πιο σύγχρονου έργου του Σαράντη Κασσάρα. Το «Τρίο πορτραίτα φίλων» που βασίζεται σε μια ιδέα παρμένη από το «Ιδού ο Άνθρωπος» του Ανδρέα Λασκαράτου. Το «τρίο» γράφτηκε το 1974 κατά την «γαλλική περίοδο» του συνθέτη, επηρεασμένο από τον ατονικό δωδεκαφθογγισμό και κρατώντας κάποιες αναφορές από τα χαρακτηριστικά του μουσικού ιδιώματος της Δυτικής Μακεδονίας.

Ν. Μητρόπουλος

ΑΠΟ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΜΑΣ ΩΣ ΤΟΝ ...ΑΝΤΟΡΝΟ

Κυριακή του Πάσχα, απόγευμα στην ΕΤ-1, εκπομπή για τα Ριζίτικα τραγούδια. Του μουσικοσυνθέτη Γιάννη Μαρκόπουλου. Μετά τις γιορτές και τα πανηγύρια (εκείνα με τις αρκούδες και τα εκατομμύρια), ο Μαρκόπουλος ξαναχτυπά. Και πάντα οι ρίζες μας, οι παραδόσεις μας, ο λαός μας, ο Ψηλορείτης μας, οι λυράρηδες μας, τα ριζίτικα μας και οι μαντινάδες μας.

Αλλά η εκπομπή περιελάμβανε επίσης και σπάνια ηχογράφηση με τη φωνή του Ελευθέριου Βενιζέλου να άδει, ένα ριζίτικο, καθώς και τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη να ανακαλεί στην μνήμη του τον εθνάρχη (παλιός αριστερός ως γνωστόν ο Μαρκόπουλος, προσεχώρησε στο ΠΑΣΟΚ, εκεί, γύρω στο 1981, προσφάτως στον «Ριζοσπάστη» έκανε δηλώσεις υπέρ του Συνασπισμού και τώρα φαίνεται μάλλον να θέλγεται από πιο φιλελεύθερες ιδέες...). Ακούσαμε επίσης τον Μανώλη Μητσιά και την Τάνια Τσανακλίδου να τραγουδούν, διάφορα σύγχρονα τραγούδια, αλλά κανείς δεν φρόντισε να κάνει την σύνδεση με τα ριζίτικα. Τέλος, σε μια συζήτηση (που ουσιαστικά δεν έγινε) με ποιητή και στιχουργούς, ο κ. Μαρκόπουλος «κατέθεσε» και μια φράση του Αντόρνο. Κατόπιν αυτού, παρακαλείται να περάσει μετά από ένα έτος από τα γραφεία μας για να παραλάβει τους αγαλογούντες στην «κατάθεση» τόκους.

ΑΥΤΗ ΠΟΥ ΘΑ ΠΟΘΟΥΣΕ Ο ΡΕΜΠΩ

Greta
GARBO

Ήταν το μακρινό 1926, όταν το Χόλλυγουντ μόλις είχε ανακαλύψει τον Σουηδό σκηνοθέτη Μόριτς Στίλλερ. Φημισμένος στην πατρίδα του ο Στίλλερ φαινόταν ότι μπορεί να συμβάλλει θετικά υπέρ της Αμερικής, στον αδυσώπητο εκείνο τον καιρό ανταγωνισμό του αμερικανικού με τον αγγλικό και τον γαλλικό κινηματογράφο. Δεν ήταν ο πρώτος ούτε ο μόνος Ευρωπαίος σκηνοθέτης που τον ανακάλυπτε η Αμερική. Κι άλλοι συνέρρεαν την ίδια περίοδο στη Μέκκα του κινηματογράφου. Και, όπως όλοι —ή σχεδόν όλοι—, έθεσε κι αυτός κάποιους όρους.

— *Ας έρθει κι η νεαρή Γκρέτα Γκάρμπο μαζί μου*, ήταν ένας από αυτούς.

Η ηθοποιός θα είχε, δεν θα είχε πατήσει τα είκοσι της χρόνια, είχε ήδη γίνει γνωστή με την ερμηνεία της στην *Ιστορία του Γκόστα Μπέρλινγκ*, είχε προλάβει να παίξει πλάι στη μελλοντική αντίζηλό της Μάρλεν Ντήτριχ στο *Δρόμο της θλίψης*, που κι αυτή έκανε τότε τα πρώτα της βήματα, μα το δρόμο για την Αμερική έφραζε ένα μικρό... εμπόδιο:

— *Στους Αμερικανούς δεν αρέσουν οι παχιές γυναίκες*, φαινόταν ανένδοτος ο Λούις Μάγιερ της Μέτρο-Γκόλντουιν Μάγιερ.

Ο Στίλλερ, παρ' όλα αυτά, πήρε μαζί του την Γκάρμπο, αναγκάστηκε όμως να σκηνοθετήσει, ανέμπνευστα μάλιστα, την Πόλα Νέγκρι. Στο μεταξύ η Γκάρμπο πεισμάτωσε, γρήγορα έχασε τα περιττά κιλά και, τον ίδιο πάνω κάτω καιρό που ο Στίλλερ γύριζε στην πατρίδα του φορτωμένος απογοήτευση, εκείνη διέπρεπε στην ταινία του Κλάρενς Μπράουν *Σάρκα και διάβολος*, στο πλάι του Λαρς Χάνσον και του Τζων Γκίλμπερτ, αποκτώντας αμέσως τον θρόνο μιας από τις μεγαλύτερες ερωμένες της ιστορίας του κινηματογράφου. Η σκηνή όπου, τη στιγμή της θείας μετάληψης γύριζε το δισκοπτήριο στα χέρια του ιερωμένου ψάχνοντας να βρει το σημείο όπου λίγο πριν είχαν ακουμπήσει τα χείλη του εραστή της, όλους τους είχε συνεπάρει. Τα λόγια του Στίλλερ για το πρόσωπό της («*Μοναδικό πρόσωπο, από κείνα που σπώνονται μπροστά στην κάμερα ένα κάθε αιώνα*») τώρα έμοιαζαν να επιβεβαιώνονται. Μόνο, τι κρίμα, εκείνος δεν θα ήταν πια ποτέ πίσω από την κάμερα.

Το πρόσωπό της το λάτρεψαν πολύ όλοι όσοι το σκηνοθέτησαν. Στην *Καμιλ*, ταινία του Τζωρτζ Κιούκορ (1937) που βασιζόταν στην *Κυρία με τας καμελίας* του Δουμά, περιλαμβάνεται ένα επίμονο γκρο πλάνο που είναι και το τελευταίο της ταινίας. Η Καμιλ πεθαίνει στην αγκαλιά του Αρμάνδου. Κι ο Κιούκορ σταθεροποιεί την κάμερα στο πρόσωπό της για να τονίσει τη σημασία αυτού του κάδρου. Είναι το μοναδικό πλάνο στην ταινία όπου η ηθοποιός χειραγωγείται, όπου το στερεότυπο της βαμπ επιλέγεται από την σκηνοθεσία σε βάρος της πνευματικότητας και της προσωπικής ερμηνείας της ηθοποιού.

Ο Κιούκορ υπήρξε ένας μαέστρος. Σκηνοθέτης γυναικών, ποτέ του δεν αφέθηκε στην τυποποιημένη εικόνα των ηθοποιών του. Γι' αυτό και στην *Καμιλ*, από τις καλύτερές του ταινίες, η μοναδική στιγμή που σκόπευσε την καταναλώσιμη

εικόνα της βαμπ ήταν η στιγμή, που εκείνη έπρεπε να δειχθεί στο επικεντρο της δράσης. Εκτός από κείνη τη στιγμή σε όλη την υπόλοιπη ταινία, η Γκάρμπο ξετύλιγε τη δική της επιβλητική προσωπικότητα.

Αυτή την προσωπικότητα προάσπιζε πάντα. Η τυποποίηση την τρόμαζε. Πίστευε ότι ο ηθοποιός έχει το δικό του δημιουργικό ρόλο στην οικοδόμηση μιας ταινίας, απεχθανόταν τις φωνές, τις επιτακτικές παραινέσεις και τη γκρίνια στη διάρκεια των γυρισμάτων, δεχόταν με ευχαρίστηση υποδείξεις και οδηγίες. Ο Κιούκορ τη θυμόταν νοσταλγικά πολλά χρόνια μετά από την τελευταία τους ταινία — που ήταν και η τελευταία ταινία στην καριέρα της (*Η γυναίκα με τα δυο πρόσωπα*, 1941):

«*Δεν δεχόμασταν τα πάντα από την Γκάρμπο. Ενώ αν ήταν κάποια άλλη ηθοποιός, η Ρόζαλιν Ράσσελ ή ακόμα και η Χέμπμπορν...*», έλεγε, με διάχυτη στον υπαινιγμό του τη νοσταλγία για μια ηθοποιό που δεν παγιδεύθηκε, νευρόσπαστο, στην εικόνα που κατασκεύαζε η διαφήμιση για τις κινηματογραφικές γυναίκες· ερωτικά είδωλα.

Η ίδια είχε συνειδηση για το πώς θα χρησιμοποιηθεί, για ποια ένστικτα του κοινού προορίζεται, γιατί βιάζονταν να την συμπεριλάβουν στις βαμπ του σινεμά.

— *Δεν είμαι βαμπ. Στη Γερμανία έπαιζα ρόλους γλυκών, αθώων κοριτσιών. Δεν είμαι ο τύπος της ελκυστικής και σκληρής ερωμένης. Εδώ (στην Αμερική) λένε ναι, είμαι. Δεν μ' αρέσει. Εξοργιζόταν.*

Γλυκιά κι αθώα, ιδανική αγαπημένη, κατάφερε να τη θυμούνται και να τη σέβονται. Ο σουρρεαλιστής Φιλίπ Σουπώ, στα Cahiers du Cinema (No 14, 1952), καταφέρνει να προσδιορίσει χαρακτηριστικά αυτή την εκδοχή της εικόνας της. Αναφερόμενος κυρίως στην ερμηνεία της στο *Δρόμο χωρίς χαρά* έγραφε:

«Ξαφνικά ανακαλύψαμε κάτι που εμένα με συντάραξε. Είδαμε τον ρομαντισμό να εμψυχώνεται στην οθόνη. Ένας γερμανικός ρομαντισμός, κίνητρο για την ξανασανακάλυψη του Novalis και του Arnim... Πριν από το *Δρόμο χωρίς χαρά* ο κινηματογράφος ήταν θηριώδης, μηχανικός. Πάνω εκεί μολιάστηκε η εμφάνιση της καταπληκτικής αυτής γυναίκας, της Γκρέτα Γκάρμπο. Ήταν η εμφάνιση μιας οπτασίας, που ήταν τόσο παράξενα θηλυκή. Δεν είχε καν αυτό που αργότερα ονόμασαν σεξ-απήλ. Ανταποκρινόταν στις θηλυκές μας ανησυχίες, αν μπορώ να το πω έτσι. Εμείς οι σουρρεαλιστές ποιητές αναζητούσαμε πρόδηλα αυτή τη γυναίκα-οπτασία. Ήταν μια γυναίκα που ταιριαζε η παρουσία της στα *Άσματα του Μαλντορόρ*, που θα μπορούσε να ήταν αυτή που θα ποθούσε ο Ρεμπώ».

Το ερωτικό όνειρο των σουρρεαλιστών, δικαίωσε την πίστη τους σε αυτήν —δικαίωσε την πίστη όσων την ξεχώρισαν και την εκτίμησαν και τη λάτρεψαν. Μια εμπορική αποτυχία (*Η Γυναίκα με τα δυο πρόσωπα*, 1941) στάθηκε αφορμή για την αποχώρησή της από τον κινηματογράφο. Ξαφνική απόφαση, που δεν άλλαξε ποτέ. Η θεία Γκρέτα, νέα, ακμαία, αφθαρτη, όμορφη όσο ποτέ, αποσύρθηκε.

Έκτοτε, εξαφανίσθηκε από το προσκήνιο της δημοσιότητας, οχυρώθηκε στον ιδιωτικό της βίο, την ίδια στιγμή που η φήμη της, η εικόνα της, οι ταινίες της συνέχιζαν να κατακτούν το κοινό.

Πέθανε αθόρυβα στις 15 Απριλίου 1990 σε ηλικία 84 χρονών.

Ηλίας Κανέλλης

ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΑ

- 1922. *Πέτρος ο αλήτης* του Έρικ Πέτολερ.
- 1924. *Η ιστορία της Γέστα Μπέρλινγκ* του Μόριτς Στίλλερ.
- 1925. *Ο Δρόμος χωρίς χαρά* του Γκ. Β. Παμπστ.
- 1926. *Η καταιγίδα* του Μόντα Μπελλ, *Ο πειρασμός του Φρεντ Νίμπλο*.
- 1927. *Σάρκα και διάβολος* του Κλάρενς Μπράουν, *Άννα Καρένινα* του Έντμουντ Γκούλντινγκ.
- 1928. *Η θεία γυναίκα* του Βίκτορ Σόστρομ, *Η μυστηριώδης κυρία* του Φρεντ Νίμπλο, *Ίντριγκες* του Κλάρενς Μπράουν.
- 1929. *Άγριες ορχιδέες* του Φρανκλιν, *Το δικαίωμα στην αγάπη* του Ρόμπερτσον, *Το φιλί* του Ζακ Φεντέ.
- 1930. *Άννα Κρίστι* του Κλάρενς Μπράουν, *Ρομάντσο* του Κλάρενς Μπράουν.
- 1931. *Η μούσα* του Κλάρενς Μπράουν, *Coultisane* του Ρόμπερτ Λέοναρντ, *Μάτα Χάρι* του Φιτζμόρις.
- 1932. *Grand Hotel* του Γκούλντινγκ, *Όπως με θέλεις* του Φιτζμόρις.
- 1933. *Βασίλισσα Χριστίνα* του Ρούμπεν Μαμούλιαν.
- 1934. *Το πέπλο των ψευδαισθήσεων* του Ρίτσαρντ Μπολεσλάφσκυ.
- 1935. *Άννα Καρένινα* του Κλάρενς Μπράουν.
- 1937. *Καμιλ* του Τζωρτζ Κιούκορ, *Μαρία Βαλέφσκα* του Κλάρενς Μπράουν.
- 1939. *Νινότσκα* του Ερνστ Λιούμπιτς.
- 1941. *Η γυναίκα με τα δυο πρόσωπα* του Τζωρτζ Κιούκορ.

ΥΠΑΡΚΤΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Η πασοκική εποχή θά περάσει στην 'Ιστορία, σύν τοῖς ἄλλοις καί ὡς ἐποχή τοῦ χοντροῦ ψέματος, τοῦ φανακισμοῦ τῆς συνείδησης μέσα ἀπό τή βάνουση προπαγάνδα μιᾶς μανιχαϊστικῆς ἀριστεροκομματικῆς ἰδεολογίας καί μιᾶς συνακόλουθης ξύλινης γλώσσας. Καί σ' αὐτό οὔτε ἡ ἐκπαίδευση βρέθηκε ἐκτός βολῆς.

Ἔτσι, στή *Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης*, τῆς Γ' Γυμνασίου, διαβάζουμε τά ἑξῆς ἀξιοκάνχαστα:

Ἡ βιομηχανία στίς σοσιαλιστικές χώρες τῆς Νότιας Εὐρώπης (Ἀλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία):

Σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τῶν χωρῶν αὐτῶν, γιά τή βιομηχανία ἰσχύουν τά ἀκόλουθα. Τό σοσιαλιστικό σύστημα δέν ἀφήνει κανένα περιθώριο γιά "ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἀνθρώπο". Κάθε ἐργαζόμενος στή βιομηχανία ἔχει τριπλή ἰδιότητα: α) εἶναι ἰδιοκτήτης τῶν μέσων παραγωγῆς (μηχανημάτων, κτιρίων κτλ.) β) εἶναι ὁ ἴδιος παραγωγός γ) ἀπολαμβάνει τό προϊόν τοῦ κόπου του. Ἡ ἵδρυση καί ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας στίς σοσιαλιστικές χώρες δέν ἔχει ὡς σκοπό τό κέρδος ἑνός ἰδιώτη, ἀλλά τό μακροπρόθεσμο καί καλῶς ἐννοούμενο συμφέρον τῆς χώρας καί τοῦ λαοῦ τῆς. Γι' αὐτό στά ἀρχικά στάδια δέ δόθηκε προτεραιότητα στήν παραγωγή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καί ἀφαιρέθηκαν τά προνόμια τῶν ἰσχυρῶν οἰκονομικά τάξεων πού προϋπήρχαν» (σελ. 77).

Ἔτσι ὅπως τό ἀκοῦτε! Καί ἀκόμα:

«Τό γιουγκοσλαβικό κράτος, παρά τήν ἀναιτιμωχότητά του (δύο ἀλφάβητα, πολλές θρησκείες ἢ δόγματα, πολλές ἐθνότητες...), μένει ἐνωμένο καί προοδεύει. Αἰξιοποιήστε τίς γνώσεις πού ἀποκτήσατε γιά νά σχολιάσετε τό φαινόμενο. Γνωρίζετε παρόμοια κράτη;» (σελ. 104).

Τό Ἀντί, τό εἶχε σχολιάσει ἐκτεταμένα ἕν ὑποχρηστικό τεύχος του (4.11.88), ἐπισημαίνοντας τήν κραυγαλέα ἀντίθεση ὑπὸ τῶν ἰσχυρισμῶν πρὸς τήν ὑπαρτή πραγματικότητα ἑνός ἀνυπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ. Εἰς μάτην, βέβαια, ἀφοῦ τό βιβλίον ἐξακολουθεῖ καί σήμερα νά κάνει ἀφώτισση στοὺς γυμνασιόπαιδες, συνάγωντας στήν περαιτέρω ἀναξιοπιστία αὐτοῦ ἐν γὰρ ἐκπαίδευσέως.

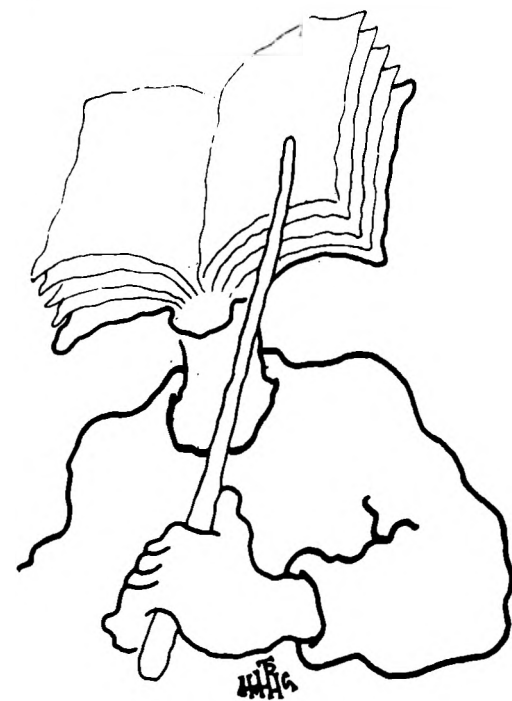
Ἀλλά κι ἕνα ἄλλο σκοταδιστικό ἐγγεγραμμένο συνεχίζει τό διαφωτιστικό του ἐργον: ἡ *Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους*, τῆς Γ' Λυκείου, ἐπιβλήθηκε ἐτσιθελικά ὡς παπαν-

δρεϊκό καπρίτσιο, καί μέ τήν ὁποία τό Ἀντί εἶχε ἐπίσης ἀσχοληθεῖ ἐκτεταμένα στό παρελθόν (τ. 326).

Βιβλίον κακογραμμένο, μέ πληθώρα γραμματικοσυντακτικῶν λαθῶν, προπαγανδιστικό καί μανιχαϊστικό στήν ὀπτική μιᾶς οἰονεί μεσσιανικῆς (ψευτο)τριτοκοσμικῆς ἰδεολογίας πού ἀναγορεύει τή δικτατορία τοῦ Κάστρο σέ σοσιαλιστική δημοκρατία (sic), διέπεται ἀπό μιά καθαρώς κοιλιακή ἀντίληψη τῆς Ἱστορίας, περιγράφοντας μίαν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἀπό τήν ὁποία παραλείπονται παντελῶς τά εὐγενέστερα ἐπιτεύγματα του: τά ἔργα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καί ἡ κουλτούρα γενικά (Τέχνη, φιλοσοφία, μυθολογία, θρησκείες, συστήματα ἠθικά, αἰσθητικά, δικαϊκά καί φιλοσοφίας πολιτικῆς, μεγάλες κατευθυντήριες ἰδέες πού παρακίνησαν τοὺς λαοὺς σέ γιγάντιες χειρονομίες, κτλ.), γιά νά τῇ συρρικνώσει ἀπελπιστικά σέ ἀπλοϊκή ἱστορία τῆς πάλης τῶν τάξεων καί τῆς τεχνικῆς, γαρνιρισμένη μέ φτηνὴ καί κραυγαλέα ἀντιιμπεριαλιστικολογία.

Τέλος, ἡ «Ἱστορία» τῆς Γ' Λυκείου (τεύχος Γ'), ἀποδεικνύεται σοβιετικότερη τῶν ἐπὶ Χρυσόστοφ καί Μπρέζνιεφ σοβιετικῶν. Ἔτσι, μᾶς πληροφορεῖ, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, πῶς ὁ Στάλιν, θέλοντας νά χτίσει μίαν ἀταξική κοινωνία, ἐπέδωξε μέ τό πρῶτο πενταετές σχέδιο (1928-32) «νά ἐξαλείψει τόν ἰδιωτικό τομέα πού δημιούργησε ἡ ΝΕΠ καί νά θέσει τίς βάσεις μιᾶς ἀληθινῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας» (σ. 149) — συγκαλύπτοντας μ' αὐτὴ τήν ξύλινη καί δῆθεν οὐδέτερη γλώσσα τήν τραγωδία τῆς βίαιης κολλεκτιβοποίησης μέ τά 10 ἑκατομ. τοὺς νεκροὺς τῆς (κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἰδίων τῶν σοβιετικῶν), τίς σφαγές, τήν τρομοκρατία, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τόν λιμό, τήν ἐξουθένωση οὐσιαστικά τῆς ἴδιας τῆς ἀγροτικῆς τάξης. Ἐνῶ, ὅταν παρακάτω γίνεται λόγος πρὸς συγκεκριμένα γιά τό ζήτημα αὐτό, θάβεται διὰ τῆς δηλώσεως πῶς «ἡ κολλεκτιβοποίηση τῆς γῆς προσκρούει σέ πολλές δυσκολίες πού ὀφείλονται στὸν πολύπλοκο χαρακτήρα τοῦ ἀγροτικοῦ προβλήματος, ὅσο καί στήν ἀντίσταση τῶν κουλὰκων καί ἑνός μεγάλου ἀριθμοῦ μεσαίων ἀγροτῶν» (σ. 151) — δηλαδή τό λάθος βρίσκεται μᾶλλον στοὺς ἀγρότες, πού ἀρνήθηκαν νά ὑποταχθοῦν, καί ἐν πάσῃ περιπτώσει ἄς καταλάβει ὁ καθένας ὅ,τι θέλει.

Ἡ κατακλείδα εἶναι «ἡ ἀναμφισβήτητη ὕλική ἀνάπτυξη καί ἡ προσήλωση στή

σοσιαλιστικὴ πατρίδα ἑνός λαοῦ πού σέ γενικές γραμμές ἀγνοεῖ τίς ὑπερβολές (sic) τοῦ Στάλιν...» (σελ. 150).

Αὐτά γιά πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Γιά μετὰ, διαβάζουμε πῶς «τό ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησής εἶναι τεράστιο... Ὁ Στάλιν ἀφιερώνει σ' αὐτό ὅλες τίς δυνάμεις τῆς χώρας. Συγχρόνως θέλει νά προετοιμάσει τή χώρα γιά ν' ἀντιμετωπίσει μιά ἐνδεχόμενη ἐπίθεση τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν καί κυρίως τῶν Ἐνωμένων (sic) Πολιτειῶν... Μιά τέτοια προσπάθεια προϋποθέτει τὴν ἀπόλυτη πειθαρχία καί ὑπακοή ὅλων. Τό καθεστὼς ὀλισθαίνει (sic) πρὸς μιά δικτατορία ὅλο καί περισσότερο πιό (sic) ἐντονη (ἐνῶ προηγουμένως ἦταν προφανῶς δημοκρατία). Ἡ προπαγάνδα ἐξυμνεῖ τό μεγαλοφυῆ Στάλιν καί ὀργανώνει γύρω ἀπὸ τό πρόσωπό του ἕνα εἶδος λατρείας» (σ. 334).

Αὐτό ἦταν λοιπόν. Οἱ ἀνάγκες τῆς ἀνασυγκρότησής καί οἱ δουλειές τοῦ ψυχροῦ πολέμου ὁδήγησαν τό καθεστὼς στή δικτατορία (γιά τὸν ὀλοκληρωτικό χαρακτήρα τῆς ὁποίας οὔτε κουβέντα στό βιβλίον), ἐνῶ ἡ προσωπολατρία στάθηκε κάτι σάν περιττὴ ὑπερβολή. Ἡ τρομοκρατία, οἱ τρομερές «δίκες» καί αὐτῆς τῆς περιόδου, οἱ ἐκτοπίσεις ὀλοκληρωτῶν λαῶν, ἡ δολοφονία ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀθώων, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τὰ βασανιστήρια, ὁ χαφιεδισμός, τό γκουλάγκ — ὅλη αὐτὴ ἡ ἐγκληματικὴ παραφροσύνη τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ ἀποσιωπᾶται, καί ἂν κάτι σχετικὸ ἀφήνεται νά διαφανεῖ ἀμυδρά, συνοδεύεται ἀπὸ αἰτιολογία πού συνιστᾷ ἐλαφρυντικό καί δικαιολογία, ἂν ὅχι καί πλήρη δικαίωση.

Τόσο οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ὅσο καί τῶν ἄλλων, ἀντιστάσεως μὴ οὔσης, ἐνήργησαν περισσότερο σάν ἱντρούχτορες καί λιγότερο σάν ἱστορικοὶ καί παιδαγωγοί. Μένει νά ξεκινήσει μιά ἀντίδραση, ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἐκπαιδευτικούς πρῶτα ἀπ' ὅλα, γιά νά ἀποσυρθοῦν τό γρηγορότερο αὐτά τά προϊόντα τῆς κομματικῆς (καί δὴ παλαιοκομματικῆς) σκοπιμότητος.

Γ. Κ.

ΔΥΣΦΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΠΟΛΗΣ

Η ΑΙΣΘΗ

«Κάθε θεωρητική μου δουλειά ξεκίνησε από στοιχεία της εμπειρίας μου: πάντα ως προς διεργασίες που έβλεπα να συντελούνται γύρω μου. Ακριβώς επειδή πίστευα να αναγνωρίζω στα όσα έβλεπα, στους θεσμούς με τους οποίους ερχόμουν σε επαφή και στις σχέσεις μου με τους άλλους, ρωγμές, υπόκωφους τριγμούς, δυσλειτουργίες, επωμιζόμουν κάθε τέτοια δουλειά σαν θρύμμα μιας αυτοβιογραφίας».

M. Foucault: «Est-il donc important de penser?»
(Liberation 30/5/1981)

Πριν λίγες εβδομάδες ήταν οι απεργίες των απορριμματοφόρων και τα σκουπίδια που κατέκλυζαν τις πόλεις: Πηχυαίοι τίτλοι εφημερίδων έκαναν και λεκτικό το αφόρητο άχθος της όσφρησης και της όρασης όσων είχαν να ζουν και να διασχίζουν τα αστικά κέντρα, ενώ οι ίδιοι άνθρωποι που εξακόντιζαν σκουπιδόσακκους από τα μπαλκόνια μετείχαν και στο χορό των διαμαρτυρομένων για τη χαλαρότητα του κράτους και την ασυνειδησία των απαιτητικών σκουπιδιάρηδων. Ακόμα πιο πρόσφατα ήταν η κατάληψη του Μετσόβιου Πολυτεχνείου και η τηλεοπτική παρουσίαση των βανδαλισμών που τελέσθηκαν στη διάρκεια της. Πηχυαίες καταγγελίες, και πάλι, ενάντια στα αγκάθια μεταξύ των «ανθών της νεολαίας» κι ενάντια στην παραβίαση χώρων ζωής και πνευματικής ανάπτυξης. Μολονότι οι άνθρωποι που ευχαρίστως θα εκτελούσαν τους καταληψίες για όλες τις καταστροφές οργάνων ή γραφείων και το κάψιμο επιστημονικών μελετών είναι οι ίδιοι που, αν μάθαιναν ότι κάποιες από αυτές τις μελέτες αφορούσαν στη μείωση των συντελεστών δόμησης κι άρα στη στέρηση ορόφων από τα οικόπεδά τους, θα έσπευδαν να υποστηρίξουν πως τέτοιες επιστημονικές μελέτες πρέπει να οδηγούνται στην πυρά! Το άρθρο που ακολουθεί, για την κυρίαρχη αισθητική της Θεσσαλονίκης, μαζί με δύο ακόμη που θα δημοσιευθούν στα επόμενα τεύχη του ΑΝΤΙ, για τα όρια τελειότητας των πολυκατοικιών και για την αρχιτεκτονική των προαστίων της Θεσσαλονίκης, διατηρούν μια πολύ έμμεση (κι ίσως, γι' αυτό, ακόμη πιο καίρια) σχέση με τα παραπάνω γεγονότα. Η απεργία των οδοκαθαριστών μπορεί να στοίχισε λιγότερο στη Θεσσαλονίκη απ' όσο στην Αθήνα, κι η κατάληψη του Μετσόβιου σχεδόν καθόλου· το σε τι πόλη ζεις, όμως, έχει παντού να κάνει με το τι λογής ανθρώπους κι αντιλήψεις έχεις να συγχρωτίζεσαι, πριν από κάθε αρχιτεκτονική διαμόρφωση ή πολεοδομικό προγραμματισμό. Αυτό θέλουν όλο-όλο να πουν τα τρία άρθρα, και γι' αυτό απεργίες και κατάληψη στάθηκαν η περιστασιακή όσο και κρίσιμη αφορμή τους.

Η βασιλικότερη των οδών που εισάγουν σε κάθε πόλη, συμπίπτει, ίσως, με εκείνη που οδηγεί στις εικόνες του ύπνου. Μπαίνει κανείς στις πόλεις όπως μπαίνει στα όνειρα: συνδυάζοντας θραύσματα της πραγματικότητας και μηχανισμούς της φαντασίας· απωθμένες βλέψεις κι ανέκφραστους φόβους· αυστηρές κυριολεξίες κι απίθανες μεταφορές. Αλλιώς, η ματιά του φιλομαθούς τουρίστα και του επιμελούς ιστορικού εξασφαλίζει μόνο καρποσταλικές προοπτικές και επιπόλαιον ρεαλισμό.

Η μεγαλόπρεπη θέα για τον από θαλάσσης αφικνούμενο στη Θεσσαλονίκη κάνει, εδώ κι αιώνες, γηγενείς ποιητές και περαστικούς ταξιδιώτες να απαγγέλλουν λυρικά εγκώμια, έκθαμβοι πάνω στην υγρή «ορχήστρα» κι απέναντι στην αμφιθεατρικά υψούμενη πόλη, παρά τα βαρύκοκα κτίσματα και τους πολυάσχολους κατοίκους. Η ζοφερή θέα για τους εισερχομένους από τις τρεις δυτικές εισόδους, όπως διαμορφώθηκαν με τη διανομή της εθνικής και τα έργα στην Λαγκαδά και την Μοναστηρίου, διατηρεί μόνο νιμα τα ίχνη της μπουλντόζας και των κομπρεσέρ, της μπετονιέρας και των συναφών μηχανικών μεγαθηρίων· ανάμικτα με περιοχές κατοικίας και βιομηχανίες ανισόπεδους κόμβους, αφετηρίες λεωφορείων, καταστήματα και κάθε κατηγορία ξενοδοχείων, δίνουν πλήρως την εικόνα της επαρχιακής μεγαλούπολης: Παράδεισο για οραματισμούς αρτιφάν· σοσιαλιστών και μηχανεύματα παραδοσιακών μικροαπατεώνων. Τέλος, γι' τους καταφθάνοντες εξ ουρανού, από το αεροδρόμιο και την ανατολική είσοδο, η Θεσσαλονίκη δείχνει το πιο μετριοπαθές της πρόσωπο: Η φιδωτή Βασ. Όλγας και η ευρύτερη Νέα Εγνατία οδηγούν προς το κέντρο πλαισιωμένες από παρεμφερή, πλέον, μέτωπα πολυόροφων κτιρίων· με μερικές αναλαμπές αναστηλωμένων επαύλεων, για τη μια, και κάποια δείγματα επιβλητικού και παροχμένου μοντερνισμού στα πανεπιστημιακά κτίσματα της άλλης.

Φθάνοντας στο κέντρο, με τις μετά τη πυρκαγιά του 1917 ευθυγραμμισμένες το

Από τον μεσοπόλεμο στα χρόνια του '60, οι αυστηρά μορφολογημένες πολυκατοικίες της Αριστοτέλους κερδίζουν ορόφους κι απλουστεύουν οικοδομικές επεξεργασίες.

Η ΤΗΣ ΑΠΛΗΣΤΙΑΣ

του Πέτρου Μαρτινίδη

και την οργιώδη, έκτοτε, ανοικοδόμηση, η εικόνα παραμένει ευκρινής και δυσανάγνωστη ταυτόχρονα: Κέντρο-κέντρο, από τη Διεθνή Έκθεση ως τα Λαδάδικα, σημαίνει διασταύρωση της οδού Τσιμισκή με τέσσερις μεγάλες καθέτους: την Εθνικής Αμύνης (αριστερά ο Λευκός Πύργος κι η θάλασσα και δεξιά, ψηλά, τα όρια ενός καταπατημένου δάσους)· την Αγίας Σοφίας (αριστερά η θάλασσα και δεξιά, πίσω από τις πολυκατοικίες, η κοσμουμένη επάνω πόλη)· την Αριστοτέλους (αριστερά η θάλασσα και δεξιά, στην εκσκαφή και στη λήθη, η ρωμαϊκή αγορά)· και την Βενιζέλου (αριστερά το λιμάνι και δεξιά το σκυθρωπό Δημαρχείο και η καλλωπισμένη Νομαρχία). Από ανάμεσα, ψήγματα του ρωμαϊκού παρελθόντος της πόλης, κακοσυντηρημένα μνημεία του βυζαντινού, κι απολύτως περιφρονήματα δείγματα του νεότερου, καλύπτονται στην πλειονότητά τους από σκονισμένες προθήκες κι αυτοκίνητα, γιγάντιες επιγραφές κι αυτοκίνητα, οικοδομικές προσθήκες και αυτοκίνητα.

«Υγρή, αισθησιακή, μυστηριώδης», έχει χαρακτηριστεί η Θεσσαλονίκη από περιηγητές ή ιστορικούς και, κατ' επανάληψιν, «ερωτική» πόλη. Σίγουρα εκείνοι που δικαιούνται περισσότερο από οποιονδήποτε να τη χαρακτηρίζουν «ερωτική» είναι οι μεταπολεμικοί εργολάβοι και πολιτικοί. Αυτοί ασέλγησαν μαζί της κατά κόρον και κατά τον αισχρότερο τρόπο, από το Μεσοπόλεμο ως τις μέρες μας, συνεχίζοντας να εγείρουν πολυόρφες κατασκευές σε όποιαν της απέμεινε ακτίστη τρύπα.

Η χειρότερη δυσφορία δεν προέρχεται, πάντως, από την περιβαλλοντική συμφόρηση που έχει προκύψει έτσι, από τους ανήλιαγους δρόμους και την ανελέητη κίνηση των τροχοφόρων, τη δύσσημη παραλία και την απόκοσμη πυκνότητα των βιτρινών στα ισόγεια ή των κεραίων στις ταράτσες, αλλά από τους ψυχολογικούς μηχανισμούς που έκαναν να ισχύουν αυτές οι περιβαλλοντικές συνθήκες. Οι εργολάβοι εκμεταλλεύθηκαν, συνολικά, αυτό που οι πολιτικοί προώθησαν κατά περίπτωση (αύξηση των συντελεστών δόμησης κι αποχαρκτηρισμό των διατηρητέων), στη βάση εκείνου που κατ' εξοχήν ζήτησαν και ζητούν οι ίδιοι οι Θεσσαλονικείς: την ευκαιρία εύκολου πλουτισμού μέσω της αντιπαροχής· την ευκαιρία να επεκτείνουν μερικά μπόγια πιο πάνω ή μερικά τετραγωνίδια παραδίπλα τη λαμπρότητα των διαμερισμάτων τους, όποιο κι αν είναι το κόστος για το δρόμο, το οικοδομικό τετράγωνο, την περιοχή τους. Κι ακόμα: την εντύπωση της γραφικότητας στην ορθοπλάκωση των εισόδων με σχιστόπλακες· την ευφορία της πολυτέλειας στα μπαλκόνια με επιπλατικές μπαλουστρες· και το «δαιμόνιο του τόπου» στα τρίλοβα βυζαντινά παραθύρια για τις κουζίνες.

Αν, σήμερα, οι περισσότερες κατα-

σκευές στη Θεσσαλονίκη μετατρέπουν το μετα-μοντέρνο σε κιτς, είναι γιατί, συλλήβδην, οι Θεσσαλονικείς βίωσαν το μοντέρνο ως ευδοκίμηση της κερδοφόρου απληστίας. Χωρίς τη μεσολάβηση του σκληρού ορθολογισμού, της παιδευτικής λειτουργικότητας ή της πειθαρχημένης αποτελεσματικότητας, πέρασαν κατ' ευθείαν από την ποικιλοχρωμία και την ευρηματικότητα της ανέχειας στην πολυσημία και την πολυσθένεια της ατομικότητας· από τις μονάδες της προβιομηχανικής κοινωνίας στα άτομα της μεταβιομηχανικής, δίχως τη θητεία του κοινωνικού υποκειμένου. Άλμα που, μοιραία, μετατρέπει την εκφραστικότητα του ιδιωματικού σε αφασία του εκτρωματικού.

Όπως συχνά συμβαίνει μέσα στην ιστορία, κάθε καταστροφικό συμβάν, κάθε γκρέμισμα, γεννά πάραυτα ελπίδες και υψηλούς στόχους, προοπτικές και ευκαιρίες. Ό,τι ακολουθεί, συνήθως, απέχει αρκετά από τα προεικαζόμενα: οι ελπίδες διαψεύδονται, οι στόχοι πτωχεύουν, οι προοπτικές στενεύουν, οι ευκαιρίες χάνονται· εκείνο που προκύπτει είναι μια συνισταμένη επιδιώξεων την οποία, σαν τέτοια, δεν την έχει συγκεκριμένα υποστηρίξει κανείς. Στη Θεσσαλονίκη, αυτή η διαφορά κρατήθηκε μόνιμα έντονη, από ποικίλες αιτίες.

Σε μιαν εποχή (τέλη του προηγούμενου αιώνα) όπου όλες λίγο πολύ οι ευρωπαϊκές πόλεις ανανέωναν τα πρόσωπά τους, διανοίγοντας κυκλοφοριακούς άξονες, κατεδαφίζοντας τμήματα μεσαιωνικών τειχών και μεταπλάθοντας ριζικά τον παραδοσιακό τους ιστό, η τουρκική κατοχή αναλαμβάνει κάποιες ανάλογες προσπάθειες, στο πλαίσιο μιας πιο διστακτικής σειράς εκσυγχρονιστικών μεταρρυθμίσεων σ' όλη την τότε Οθωμανική αυτοκρατορία. Η Θεσσαλονίκη αποκτά τις ατμοπλοϊκές και σιδηροδρομικές συνδέσεις της με τις αγορές της Ευρώπης, την εμπορική της προκυμαία, το πρώτο «βουλευβάρτο» της και μερικές ρυμοτομημένες επεκτάσεις εκτός τειχών, αλλ' ο πληθυσμός της, πολυφυλετικός και ανάμικτος, δεν μοιάζει να συμπροσαρμόζεται στην έλευση των αλλεπάλληλων νεωτερισμών, ούτε να συγκλίνει στη συνοχή της κοινότητας — με την ανάδειξη κάποιων κοινών χαρακτήρων, ψυχολογιών και τύπων συμπεριφοράς πάνω από την ανωνυμία του ετερόκλητου πλήθους.

Η ευκαιρία μιας ενιαίας αστικής συνειδησης για «τα αφυπνιζόμενα και δύστροπα» (όπως σημειώνει ο H.J. Dyos, 1983: 13) μέλη των μητροπολιτικών κέντρων, χάνεται μέσα σε μεταρρυθμίσεις που δεν καταλήγουν, για τη Θεσσαλονίκη, ούτε σε ανατολίτικο εξευρωπαϊσμό ούτε σε επικράτηση του ελληνικού στοιχείου. Κάποια κοινωνική - οικονομική ιεραρχία σε προνομιούχες περιοχές κατοικίας αρχίζει ίσως να υπερβαίνει τις φυλετικές ενό-

ητες συνοικιών του παρελθόντος. Αλλά πολλά μνημεία παραμένουν πνιγμένα ανάμεσα σε φτωχοπροσθήκες, περιοδικά κι εφημερίδες συνεχίζουν να απευθύνονται σε χωρισμένο γλωσσικά κοινό, κι η εμπορική άνθηση εξακολουθεί να τελείται σε ένα αρχιτεκτονικό και κοινωνικό μίγμα με το χαρακτηριστικό όνομα Φραγκομαχαλάς!

Η «αισθητική της απληστίας» δεν μεριμνά, ασφαλώς, για το πώς θα συνδυαστούν οι επιπλέον όροφοι με τους ήδη υπάρχοντες.

Μια άλλη ευκαιρία ακολουθεί άμεσα την απελευθέρωση της πόλης. Ελληνική, πλέον, η Θεσσαλονίκη καταστρέφεται από την πυρκαγιά του 1917. Νέος σχεδιασμός, συστηματικός και καθολικός, επιχειρεί μια εκλεκτικιστική στη μορφολογία κι ορθολογιστική στη λειτουργία της οργάνωση της πόλης, προτείνοντας ως μονάδα σύνθεσης του αστικού τοπίου το οικοδομικό τετράγωνο και την απαρχή της οριζόντιας ιδιοκτησίας συστήματος οικοδομικής εκμετάλλευσης. Οι καθορισμοί που τέθηκαν από τα σχέδια του Hébrard, μεταξύ 1917-23, αναιρέθηκαν σταδιακά, έστω κι αν καθοδηγούν ως τις μέρες μας κάποιες ελάχιστον παρεμβάσεις. Η συνολική κοινωνική επανειράρχηση σκόνταψε σε μαζικές ελεύσεις προσφύγων και σε απροσδόκητα ύψη της εσωτερικής μετανάστευσης. Τα μνημεία που απελευθερώθηκαν από τις πρόσθετες κατασκευές της τουρκοκρατίας δεν παραδόθηκαν στην καλλωπιστική σήμανση και στο συντονισμό της ζωής μιας πόλης με τόσο μακραίωνη ιστορία· πνίγηκαν και πάλι από ασφυκτικές, πυκνές και πανύψηλες, κατασκευές.

Το καινούργιο γενναίο παρόν, μεσούντος του 20ού αιώνα, δεν συνειδητοποιή-

θηκε μαζικά ούτε αυτή τη φορά. Κι ούτε την επομένη, με την οικονομική ανάπτυξη της μεταπολεμικής περιόδου. Ακόμη λιγότερο δε με την πρόσφατη, μετά τους σεισμούς του 1978, περίοδο. Η οδός Αριστοτέλους με τις από τον μεσοπόλεμο αυστηρά προγραμματισμένες όψεις της, αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα της στάσης των μικροεργολάβων και των μεγαλο-ιδιοκτητών: παρά την αυστηρή τυποποίηση, ολοένα οι νεότερες κατασκευές κερδίζουν σε ορόφους ό,τι χάνουν σε οικοδομική επιμέλεια.

Οι περισσότεροι αστοί της Θεσσαλονίκης φέρονται στην πόλη σαν άτεκνοι επιδρομείς. Ενδιαφέρονται να πλουτίσουν μέσω αυτής, αλλά όχι να ζήσουν και να μεγαλώσουν παιδιά μέσα σε αυτήν. Την πολύ απλή στάση άλλων αστών (εξωραϊσμό του παραδοσιακού κέντρου και εύκολη σύνδεσή του με περιαστικές επεκτάσεις) την αγνόησαν επίμονα: και οι διάφορες «χωροταξιακές μελέτες» που μεσολάβησαν (όπως αυτή του Ι. Τριανταφυλλίδη, μεταξύ 1965-68) πέρασαν γρήγορα από το συμβουλευτικό στο συμβολικό χαρακτήρα. Ακόμη και οι ούτως ή άλλως δημόσιοι χώροι —της Δ.Ε.Θ. ή του Πανεπιστημίου λ.χ.— φροντίζουν να καλύπτουν με νέα κτίσματα τις όποιες άδειες εκτάσεις τους, αντί να περιποιηθούν τα κενά που θ' αναδείκνυαν τα ήδη κτισμένα.

Η «πόλις», ως τόπος που διαπαιδαγωγεί και διαμορφώνει πολίτες μοιάζει απολύτως αδιανόητη σύλληψη. Εκείνο που προπάντων μαθαίνει κανείς, χρόνο με το χρόνο, ζώντας και μεγαλώνοντας στη Θεσσαλονίκη, είναι πως τα άδεια οικοπέδα γίνονται πολυκατοικίες, κήποι κι αυλές γίνονται πολυκατοικίες, τα θερινά σινεμά γίνονται πολυκατοικίες, τα περισσότερα αρχοντικά κατεδαφίζονται για να γίνουν πολυκατοικίες και οι παλιές τετραόροφες πολυκατοικίες αποκτούν άλλους δυο ή τρεις ορόφους και χαρά σ' αυτούς που 'χουν τον «αέρα». Ενώ κατά τις σταδιακές τροπές των χρήσεων, οι κατοικίες των χαμηλών ορόφων γίνονται καταστήματα ή γραφεία, τα βιβλιοπωλεία γίνονται «μπουτίκ», οι υπολειπόμενοι κινηματογράφοι μετατρέπονται σε «σούπερ-μάρκετ» ή «ντίσκο», τα παραδοσιακά καφενεία γίνονται στιλπνά «φαστ-φουντ» —κοσμοβριθείς τόποι ταχυβρωσίας. Τα πάντα με δυο λόγια, μεταποιούνται σε ευκαιρίες πλουτισμού: τίποτα δεν αφήνεται στη χαλαρή και γενναϊόδωρη απόλαυση, στη γοητεία της αισθησιακής χρήσης και όχι στην απληστία της αποδοτικής κατοχής.

Από ιστορικούς, κοινωνικο-οικονομικούς, πολιτικούς ή άλλους λόγους, η πλειονότητα των Θεσσαλονικέων παραμένει διαρκώς ανανεούμενη, νεοεγκατεστημένη και διεκδικητική. Επί γενεές, με το ένα πόδι στη βορειοελλαδική ύπαιθρο και το άλλο στην οικοπεδική καταπάτηση της πόλης, δίχως την αυτοτέλεια της αποκλειστικής εγκατάστασης, της οριστικής ένταξης και της «αίσθησης του ανήκειν» στη σταθερότητα ενός τόπου και στη συνέχεια μέσα στο χρόνο.

Παρελθόν και παρόν της πόλης συνοικούν σε μian ασφυκτική πυκνότητα, στενίζοντας προς ένα ακόμη δυσφορικότερο μέλλον.

Αντί οι ντόπιοι να ενσωματώσουν τα πλήθη της εσωτερικής μετανάστευσης στην «αστικότητα» και το σεβασμό του άλλου ως θεμελιώδη προϋπόθεση της ζωής στην πόλη, οι νεοφτασμένοι και νεόπλουτοι γενικεύουν το μοντέλο του αστείου-αστού στην ταύτισή του με τον αγροίκο-αγρότη: το μοντέλο του πλούσιου διαμερίσματος μέσα στην αφόρητη οικοδομική συμφόρηση σε συνδυασμό με το παραλιακό αυθαίρετο, για την κηπουρική του Σαββατοκύριακου και των διακοπών, το συνωθούμενο επίσης ανάμεσα σε άλλα αυθαίρετα, ασφυκτικά όσο και μεγαλόσχημα. Το μοντέλο, εν τέλει, που προκύπτει με το ακαριαίο πέρασμα από τη δυσπραγία και την ειδυλλιακότητα του χωριού, ή την αγρανάπαυση της

κωμόπολης, κατ' ευθείαν σε μια πόλη που δεν ζητεί τίποτα και δεν επιβάλει τίποτα (ούτε καν, όπως μετά από κάποιες δεκαετίες παραμονής στην Αθήνα π.χ., επιτηδευμένο σύρσιμο της φωνής και τις εκδηλώσεις θαυμασμού, την απαδεκτή κατάργηση των άρθρων και χρήσιμη διαφοροποίηση της δοτικής αιτιατικής και γενική, ανάλογα με το «σε» παίρνουν τηλέφωνο, για να επικοινωνήσετε ή «σου» παίρνουν τηλέφωνο επειδή χρειάζεσαι μια συσκευή). Από βουκολική ανασφάλεια κι εξάντληση χωράφια, κατ' ευθείαν στην πορνογραφική όρεξη των μεσοστρωμάτων για πραγματικό: χωρίς αναμονές, προσέκτες και δύσκολες μαθητείες, αυτοπερισμούς και πειθαρχημένες επιδιώξεις.

Από τη δεισιδαιμονία ή την αμάθεια, κατ' ευθείαν στην κυνική πεποίθηση πως η αλήθεια είναι πια ντεμοντέ.

Πολυτελές στρατόπεδο προσφύγων, η πόλη, απλώς γεμίζει με ανθρώπους που φέρονται σα να περιμένουν μετάθεση από μήνα σε μήνα. Σίγουρος ο καθένας για την αδυναμία να διορθώσει από μόνος του τον κόσμο, κάνει ό,τι μπορεί για να τον εκμεταλλευθεί. Πεπεισμένοι, όλοι, για την ισχύ ενός χυδαίου υλισμού που θεωρεί ότι ο πραγματισμός εξαντλείται στα ανακοινωθέντα του Λευκού Οίκου, η ηθική στις προτιμήσεις του συρμού και η ομορφιά στην εικόνα μιας τσιτσίδης ξανθής που διαφημίζει αρώματα χωρίς κάποια νοσταλγία ή οραματισμούς για το τι θα σήμαινε μια σύμπτωση Πολιτικής, Ηθικής και Αισθητικής. Πεπεισμένοι για την ασυδοσία της παρακμής, χωρίς εμπειρίες από την ευφορία της ακμής.

Ω ναι, ακμές γνώρισε η Θεσσαλονίκη πολύ μεγάλες από τη θεμελίωσή της και μέσα στους 23 αιώνες της συνεχούς ζωής της. Και ως συμβασιλεύουσα, και ως βαλκάνια κοσμοπόλις, και ως συμπρωτεύουσα. Και πάντα διέθετε αβρούς αστούς, πολυταξιδεμένους κι ευρυμαθείς, περιζήτητους στα σαλόνια ή τις ακαδημαϊκές αίθουσες διαφόρων πρωτευουσών αλλά ανήμπορους ή αδιάφορους να ηνιοχέυσουν το σφιγμό της ίδιας της πόλης τους. Ανήμπορους ή αδιάφορους να προκαλέσουν και να καθοδηγήσουν τη συνέχεια των «γεγονότων» που θα συνέχωνε πόλη και ανθρώπους σε μια αίσθηση σχέσης, αντίστοιχη με τη σχέση του ερωτικού ζευγαριού.

Σ' όλη την πρόσφατη ιστορία της, η «πόλις» συνεχεται μόνο στις αρχές του '50 κατά τις εγκαίνιαστικές βραδιές της νεαρής, ακόμη, Διεθνούς Εκθέσεως, όταν οι πάντες κατέβαιναν στην παλιά παρλιά να θαυμάσουν κατάφωτα βαρκάκια και πυροτεχνήματα σε μια περίπου «βενετσιάνικη» νύχτα στο Θερμαϊκό, ενώ τα παρακείμενα θερινά σινεμά της πλατείας Αριστοτέλους (ο Ζέφυρος, το Ρίο, το Ρεξ, τα Ηλύσια και η Ελληνίς) χαμηλώναν τα φώτα τους για να δώσει η προκατασκευασμένη ψευδαισθηση τη θέση της στη ζωντανή μέθεξη. Στη θαλπωρή της Σεπτεμβριάτικης νύχτας πολίτες και πόλη μοιάζαν να ατενίζουν με γλυκύτητα τη συμβίωσή τους, κάτω από το μόνο ορθωμένο κτίριο που δέσποζε στο ένα τεταρτοκύκλιο της πλατείας, νεόκτιστο και οίγουρο, πάνω από τον κινηματογράφο Ολύμπιον. Ξανά, μια τέτοια αίσθηση συνολικότητας της πόλης βιώθηκε μόνο όσο κρατούσαν οι εκδηλώσεις της Biennale του '86, όσο οι ίδιοι άνθρωποι αλληλοαναγνωρίζονταν διαδοχικά, τότε στις εκθέσεις της Ροτόντας, τότε στις γιορτές του Βασιλικού Θεάτρου, τότε στις συναντήσεις του λιμανιού και τότε στο Γενι-Τζαμί ή στο Αλατζά-Ιμαρέτ

Έκτοτε, η πόλη αποκτά μια συνολική συνείδηση της «εικόνας» της μόνο μέσα στα «πλάνα» της τηλεόρασης — κατάλληλα φωταγωγημένη και φωτογραφημένη, στις τελευταίες προεκλογικές συγκεντρώσεις. Μα ούτε η ατμόσφαιρα είναι ίδια, ούτε η αίσθηση αφορά σε μια εφήμε-

ρη ανεμελιά ή στην πηγαία ανιδιοτέλεια του καλλιτεχνικού γεγονότος. Κι εκείνο που μόνιμα πρυτανεύει είναι η απληστία της οικοδομικής επέκτασης: Η απληστία του «κορμιού», στη δίψα της κατοχής ολόένα μεγαλύτερου ιδιωτικού χώρου: η απληστία της τεχνητής προέκτασης του κορμιού — του αυτοκινήτου — στην κατάπατηση των πεζοδρομίων: κι η απληστία του «βλέμματος», στις εντελώς άνισα ψηλές τιμές των διαμερισμάτων με θέα.

Η διαμάχη της νεωτερικότητας δεν παίζεται, έτσι, για τη Θεσσαλονίκη, ανάμεσα σε προτιμήσεις της αφαίρεσης ή της αναπαραστατικότητας, σε υποχρεώσεις του ορθολογισμού ή στο μοναδικό και το τυχαίο της παρόρμησης, σε επιμονές για μια «ιδανική ομιλία» ή για τους φαύλους κύκλους της αλληγορίας, στην ιστορία ως ανεπανάληπτη διαδρομή ή στην ιστορία ως παλινωδία (πρβλ. Γ. Βέλτσος 1990: 11-12, 38-41). Η Θεσσαλονίκη είναι μετα-μοντέρνα πριν τον μεταμοντερνισμό, γιατί ποτέ δεν εγκατέλειψε τον 19ο αιώνα και τις δύσσομες συνήθειες των επιμερισμένων μικροκοινοτήτων.

Αλλ' ακριβώς επειδή μπαίνει κανείς στις πόλεις όπως μπαίνει στα όνειρα, συνδυάζοντας θραύσματα της πραγματικότητας και μηχανισμούς της φαντασίας, κάτι βρίσκεται πάντα να περισώσει τη δυσφορία από την απόλυτη απόγνωση. Κι αν στις μελέτες που την αφορούν — στις διεισδυτικές τομές των ιστορικών ή στα σοφά τεκμήρια των πολεοδόμων — η πόλη καταλήγει πάντα να επιπλέει σε φερέλπιδες οραματισμούς και διεθνείς διακρίσεις. «...Η πόλη σαν λειτουργία, συντάκτρια του γύρω χώρου της (...) καλπάζει φορτωμένη με καύμους και πάθη (...). Οι οικοδόμοι της, οι φοιτητές της, πλημμύρισαν, ως νέο μύρο, ξεχείλισαν από το ναό του Πολιούχου, ποτίζουν τώρα τον Ιππόδρομο, την Εγνατία ή την Τσιμισκή...». (Κ. Μοσκόφ, 1974: 182). «...Είναι άραγε η λέξη **πολεοδομία** η εύλογα καθυστερημένη ανταπόκριση στους ευρωπαϊκούς νεολογισμούς ή το άμεσο αποτέλεσμα του επανασχεδιασμού της Θεσσαλονίκης;». (Α. Καραδήμου - Γερόλυμπου 1985-6: 217) — είναι γιατί ό,τι αποβαίνει κάθε πόλη διατηρεί αναπόδραστα, για όποιον τη ζει και την μελετά προσεκτικότερα, κι εκείνο που θα μπορούσε να 'χει αποβεί. Είναι γιατί οι μελετητές, εριτιμοί συνήθως, καθιστούν εράσματα τα αντικείμενα της μελέτης τους. Κι είναι γιατί, πιθανώς, οι χαμένες ευκαιρίες σημαδεύουν κρυφά τις πόλεις όσο και οι κερδισμένες τις σημαδεύουν ολοφάνερα.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

Βέλτσος Γ. (1990): *Η διαμάχη, κείμενα για την νεωτερικότητα*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα.

Dyos H.J. (1982): *Exploring the Urban Past*, Cambridge University Press, U.K.

Καραδήμου-Γερόλυμπου Α. (1985-6): *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917. Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας*, έκδοση Δήμου Θεσσαλονίκης.

Μοσκόφ Κ. (1974): *Θεσσαλονίκη 1700-1912, τομή της μεταπρατικής πόλης*, εκδ. Στοχαστής, Αθήνα.

ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΙΟΥ

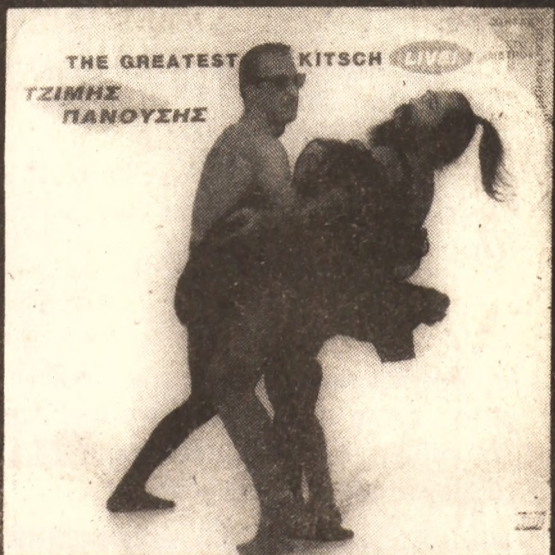
ΤΖΙΜΗΣ ΠΑΝΟΥΣΗΣ

**THE GREATEST
KITSCH LIVE!**

2

ΔΙΣΚΟΙ

ΕΝΑΣ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΚΑΙ ΕΝΑΣ ΠΕΘΑΜΕΝΟΣ

THIS IS A TZIMAKOS PRODUCTION
ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΚΟΥΤΙ (INTERNATIONAL)

ΜΕΛΕΤΕΣ

Αρχείο της Πολιτικής Επιτροπής
Εθνικής Απελευθέρωσης
(Π.Ε.Ε.Α.) Πρακτικά Συνεδριάσεων
Εκδ. «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα
1990

Ενδιαφέρουσα η πρωτοβουλία δημοσίευσης των πρακτικών των Συνεδριάσεων της ΠΕΕΑ, της κυβέρνησης του Βουνού και αξιομνημόνευτη. Το ντοκουμέντο αυτό, χρήσιμο για τους μελετητές της νεότερης ελληνικής ιστορίας, προέρχεται από το αρχείο του Γ. Δ. Ζιούτου και περιλαμβάνει συνολικά εξήντα δύο συνεδριάσεις από τις 12.3.44 έως τις 4.10.44. Μέλη της ΠΕΕΑ ήσαν οι Α. Σβώλος, Ε. Μπακιρτζής, Ε. Μαντάκας, Η.

Τσιριμώκος, Γ. Σιάντος, Α. Αγγελόπουλος, Π. Κόκκαλης, Ν. Ασκούτσας, Κ. Γαβριηλίδης, Σ. Χατζήμπεης.

Στην παρουσίαση αυτή του αρχείου προτάσσεται κατατοπιστική εισαγωγή καθώς και μια σύνοψη των πρακτικών.

Εκτός, όμως, από τη χρησιμότητα της δημοσίευσης αυτού του αρχείου θα πρέπει να μη διαφύγει της προσοχής μας η σημασία μορφών, όπως ο Ζιούτος που φαίνεται, τουλάχιστον, από τα λίγα βιογραφικά στοιχεία του, πως υπήρξε μια πολύ σημαντική φυσιογνωμία του κομμουνιστικού κινήματος στον τόπο μας, που έμεινε στην αφάνεια κάτω από τις ειδικές συνθήκες καχυποψίας που μαστίζαν την αριστερά για δεκαετίες.

ΠΩΡΓΟΣ ΓΟΥΛΗΣ
Συγγραφείς της Βόρειας Ελλάδας.
Βιογραφικό σημείωμα
Εκδ. Μπίμπης, Θεσσαλονίκη
χ.χ.έ.

Στάθηκε αδύνατο να βρω έστω και ένα λόγο που να δικαιώνει την ύπαρξη ενός βιβλίου βιογραφικών σημειώματων των συγγραφέων της Βόρειας Ελλάδας, όταν δευ-εξυπηρετείται ούτε η πληρότητα στην καταγραφή, ούτε η α-

κρίβεια στις πληροφορίες, ούτε πρόκειται για μια αξιολογική επιλογή συγγραφέων. Όταν τίποτα από αυτά δεν είναι στις προθέσεις του συγγραφέα αλλά μόνο όπως μας λέει, να κατατάξει αλφαβητικά και «να γνωρίσουν οι αναγνώστες ένα μεγάλο μέρος της πνευματικής δημιουργίας του βορειοελλαδικού χώρου», θα πρέπει να μας εξηγήσει με ποιο τρόπο κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει με βοηθήματα τόσο ατελή. Χωρίς να θέλει κανείς να υποτιμήσει την έγνοια του συγγραφέα για τη λογοτεχνία και τους λογοτέχνες της Βόρειας Ελλάδας θα πρέπει, για να γίνει αυτό το βιβλίο χρήσιμο, να γίνει μια πιο συστηματική επεξεργασία του και μια πιο προσεκτική αναδημοσίευσή του.

Χριστιανική Θεσσαλονίκη
Παλαιολόγειος Εποχή
Θεσσαλονίκη 1989

Το Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης του δήμου Θεσσαλονίκης είχε την εκδοτική φροντίδα του τόμου αυτού στον οποίο περιλαμβάνονται οι εισηγήσεις που έγιναν στο ομότιτλο επιστημονικό Συμπόσιο (1987, ΚΒ' ΔΗΜΗΤΡΙΑ). Την εποπτεία του τόμου είχε η οργανωτική επιτροπή του Συμ-

ποσίου και την επιμέλεια της έκδοσης ο Αθ. Ε. Καραθανάσης.

Εκθέσεις επί των ψηφισθέντων νομοσχεδίων
Εκδ. Τυπογραφείο της Βουλής, Αθήνα 1989

Οι εκθέσεις της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί των νομοσχεδίων τα οποία αποτέλεσαν το συνολικό έργο της Ε' περιόδου της Βουλής των Ελλήνων δημοσιεύονται σε έναν τόμο και προσφέρουν στον ενδιαφερόμενο αναγνώστη μία δυνατότητα να αντιληφθεί την υψηλή ποιότητα ερευνητικής εργασίας που συντελείται στα μετόπισθεν της Ελληνικής Βουλής. Έχει σημασία να ξέρουμε ότι αυτές τις επεξεργασίες έχουν στα χέρια τους οι εκπρόσωποι μας όταν συζητούν και ψηφίζουν.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ
Θέατρο
τ. Δ'
Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1989

Στον τόμο αυτό περιλαμβάνονται τα εξής έργα του Ιάκωβου Καμπανέλλη: «Η οδός...» «Αυτός και το πανταλόνι του».

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΥΡΣΕΛΑΣ

Βαμμένα κόκκινα μαλλιά

«Στα λίγα αποκτήματα ευρύτερου φάσματος της μεταπολεμικής μας λογοτεχνίας έρχεται τώρα να προστεθεί το πρώτο πεζογράφημα ενός γνωστότατου και δημοφιλέστατου συγγραφέα, που δεν είναι μόνο κατά την ταπεινή μου γνώμη το λογοτεχνικό γεγονός της χρονιάς, αλλά και ένα κατόρθωμα συνθετικής εργασίας, που εγγράφεται αυτοδικαίως στην ιστορία της πεζογραφίας μας... Το βιβλίο του Μουρσελά δεν περιγράφεται. Διαβάζεται. Απολαμβάνεται. Αποκτήστε το...»

Κώστας Σταματίου
«ΤΑ ΝΕΑ»

«... Ο Κώστας Μουρσελάς είναι αληθινός μυθιστοριογράφος, γιατί μπορεί και κρατάει το ενδιαφέρον του αναγνώστη αμείωτο ως την τελευταία σελίδα, δεν τον "μπερδεύει" με εξυπνακίστικες "αναλύσεις" αλλά αντίθετα απλοποιεί τις αιτίες των προβλημάτων του, και έτσι τον καταφέρνει να δει την ουσία τους...».

Κώστας Τσαούσης
«ΕΘΝΟΣ»

«... Και δεν κάνει απλώς την είσοδό του στο χώρο του μυθιστορήματος, αλλά εισβάλλει δυναμικά και με πάταγο εκεί όπου πολλοί επιχειρούν να οριοθετήσουν το αλωνάκι τους και να δώσουν τις μάχες τους με το χρόνο...»

Νίκος Ντόκας
«ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ»

εκδόσεις
ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 - τηλ. 36.02.007

«Ο αόρατος θίασος», «Ο γορίλας και η Ορτανσία».

Εισαγωγικά αναδημοσιεύεται «Μια σύντομη ξενάγηση στο θέατρο του Ιάκωβου Καμπανέλλη» του Τάσου Λιγνάδη. Επίσης, η δημοσίευση των έργων συμπληρώνεται με άλλες πληροφορίες, δημοσίευμα και επιλογή κριτικογραφίας.

LOUIS ARAGON

Το μουνάκι της Ειρήνης

Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1989

«Ένα από τα ωραιότερα ερωτικά κείμενα που υπάρχουν» κατά τον Αλμπέρ Καμύ, δεν υπογράφηκε ποτέ από τον συγγραφέα του, ο οποίος όμως δεν αρνήθηκε την πατρότητα του έργου. Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1928 και έκτοτε επανεκδόθηκε δυο φορές με περικοπή του τίτλου: έγινε «Ειρήνη» για ευνόητους λόγους. Παρ' όλα αυτά υπήρξε πάντα μια σταθερή πηγή σκανδάλου εξαιτίας της αντισυμβατικής του αφήγησης.

Η μετάφραση έγινε από τον Ανδρέα Νοεφυτίδη.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΛΙΩΤΗΣ

Το τραγούδι της επιστροφής

Εκδ. Ενδυμίων, Αθήνα 1989

«Η παιδική ηλικία και της τελευταίας πόρνης αποδε-

σμεύει μια τεράστια ποσότητα βίας από μέσα μου. Δεν έμαθα κι εγώ πώς να χαράζω τα όριά μου να φτιάχνω σχήμα βολικό που κάνει τις βιογραφίες, θόρυβο. Γι' αυτό σου λέω τράβα εσύ το δρόμο σου κι άσε με μένα αμετανόητο με κάτι απολιθώματα αγριότητας που εξακολουθώ να περιφέρω ευαισθησίες. Ωραία που ανταλλάζουμε φιλιά στο σκουπιδότοπο σχεδόν πρωτοπορία όπως σε κουλτουριάρικες ταινίες της φθοράς που βλέπαμε παλιά σαν φοιτητές στις λέσχες. Γι' αυτό σου λέω τράβα εσύ το δρόμο σου. Στα καταστήματα των νυφικών τη νύχτα έχει ένα φως βυθού σαν ενυδρείο».

ΚΩΣΤΗΣ ΜΟΣΚΩΦ

Για τον Έρωτα και την Επανάσταση

Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1989

«Περίμενες / τους φανοστάτες / να ανάψουν. / Και κάποιον, τέλος, / "τοίς κείνων ρήμασι πειθόμενο" / "με ένα πουκάμισο καλοπλυμένο" / να περάσει / οδεύοντας / για το ικρίωμα... / "Όμως κανείς δεν πέρασε" / —οι φανοστάτες δεν άναψαν / η πόλη δεν είχε κτιστεί / και Εσύ / δεν είχες ποτέ αγαπήσει...». Αποσιωπημένη αλλά πρόδηλη η αναφορά του Κωστή Μοσκόφ

δείχνει τη βαθύτερη διασύνδεσή του με την ιδεολογική όσο και καλλιτεχνική ποιότητα του έργου του Άρη Αλεξάνδρου.

ΦΡΑΝΣ ΜΑΣΙΡΕΕΛ

Το βιβλίο των ωρών

Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1989

Ένα μυθιστόρημα σε 165 ξυλογραφίες. Ο Φλαμανδός ζωγράφος γραφίστας και γνωστός εικονογράφος βιβλίων Μασιρέελ φτιάχνει το δικό του μυθιστόρημα χωρίς λόγια. Στον πρόλογο που έγραψε το 1926 ο Τόμας Μαν «εξηγεί» αυτό το αυθεντικά ανθρώπινο βιβλίο το «Ωρολόγιον» της δικής μας ζωής:

ΠΑΙΔΙΚΑ

ΓΚΡΑΧΑΜ ΣΟΥΙΦΤ

Φτερωτό μπαλάκι

Εκδ. Βιβλιοπωλείον της

«Εστίας», Αθήνα 1990

Ο Πρέντις εργάζεται ως υπάλληλος στα αρχεία της αστυνομίας όταν ανακαλύπτει το φάκελο του πατέρα του. Η δράση του κατά τη διάρκεια του πολέμου παρουσιάζει πολλά κενά: Τι ρόλο έπαιξε ο πατέρας του; Ήταν ένας μυστικός πράκτορας στην υπηρεσία της αντίστασης ή ένας

δοσίλογος των Γερμανών κατακτητών;

Η μετάφραση του μυθιστορήματος έγινε από τον Ερρίκο Μπελιέ.

WILLIAM RAPIN

Ένας πιγκουίνος στη Νέα Υόρκη

Εκδ. Λούση Μπαρτζιώτη, Αθήνα 1990

Μια γοητευτική ιστορία από εκείνες που απευθύνονται στην παιδικότητα που, έστω και κρυμμένη, διαθέτουν όλοι οι άνθρωποι. Η απόδοση στα ελληνικά έχει γίνει με πολύ ευαισθησία από την Τίνα Πλυτά.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΔΗΜ. Σ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Για μια πολιτική της κουλτούρας

Εκδ. Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 1990

ΒΑΛΤΕΡ ΜΑΡΚΟΦ - ΑΛΜΠΕΡ

ΣΟΜΠΟΥΛ

1789. Η μεγάλη επανάσταση των Γάλλων

Εκδ. «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα 1990

ΠΑΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

Ρουμανία. Η εξέγερση ενός λαού

Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990

ΜΙΛΤΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ

Εκτοπλάσματα

Β' έκδοση

Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1989

ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟ από τη
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Μπέρτολτ Μπρεχτ
ΓΙΑ ΤΟ ΡΕΑΛΙΣΜΟ

Όλα τα κείμενα του Μπρεχτ για το ρεαλισμό στην τέχνη, σε μια ολοκληρωμένη επίκαιρη έκδοση.

Εκδόσεις **Σ** Τηλ. 3640 713, 3623 649

ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟ από τη
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Γκέοργκ Λούκατς
Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΛΕΝΙΝ

Μια ιστορική περιγραφή της σκέψης του Λένιν, με προεκτάσεις που αφορούν άμεσα το σήμερα.

ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Εκδόσεις **Σ** Τηλ. 3640 713, 3623 649

ΜΕΣΟ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕ ΡΩΣΗ

● Όταν διακόπτει την έκδοσή της και μετά κάποιο διάστημα επανεκδίδεται μια εφημερίδα, συνηθίζεται να γράφει περίοδος δεύτερη, τρίτη κλπ. ανάλογα με το πόσες είναι οι φάσεις επανεκδόσεως. Έτσι και στην πολιτική θα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι μπήκαμε στην **περίοδο τρίτη** του Καραμανλή. Για την «Αυριανή» το πρόβλημα: για να είναι ακριβέστερη, οφείλει να γράψει στην προμετωπίδα της: «η εφημερίδα που γκρέμισε τον δεύτερο Καραμανλισμό».

● Στη νέα περίοδο λοιπόν και ο Τύπος αναδιατάσσεται και επανακαθορίζεται. Ο λόγος δεν είναι βέβαια μόνον η επανάκαμψη Καραμανλή. Έχουν συμβεί και άλλα γεγονότα: **περεστρόικα, απόπειρα κάθαρσης**, κλπ.

● Έτσι, στο «**Ριζοσπάστη**» παρακολουθούμε από καιρό τώρα, στην επισκόπηση του διεθνούς Τύπου να αναδημοσιεύονται σχόλια και από τον **καπιταλιστικό Τύπο** όπως ο *Monde*, οι *Times*, ο *Figaro* κ.ά. ενώ έχουν εκλείψει παντελώς οι σοσιαλιστικές *Λαϊκή Ημερησία*, *Ουμανιτέ*, *Σκιντέια* κλπ. Μερικές βέβαια —όπως η τελευταία— έκλεισαν κιόλας.

● Η «**Ελευθεροτυπία**» τι το θέλει πάλι εκείνο το «*Στηρίζουμε την κάθαρση, ελέγχουμε την Εξουσία*»; Ποια **κάθαρση**; Ήδη στην περασμένη «Κυριακάτικη Ε» ο συνάδελφος **Πάνος Λουκάκος** ανέλυσε γιατί πρέπει να την ξεχάσουμε. Να την ξεχάσουμε; Ούτε επιτρεπτό, ούτε δυνατόν είναι αγαπητέ συνάδελφε. Υπάρχουν και **πολιτικά επιχειρήματα** βέβαια. Άλλη φορά.

● Η «**Επικαιρότητα**» βάζει νερό στο κρασί της. Αποστασιοποιείται ο ...Καρατζαφέρης από τον λαϊκισμό! Και τον πολεμά με κάθε μέσο: Δίνοντας τα μήκη κύματος των ποικιλών ραδιοσταθμών παραλείπει το «**Ράδιο-Αθήνα**» του αδελφού Κουρή. Πρέπει να

δείξει σοβαρό πρόσωπο η εφημερίδα της «Συμπαραταξής» τώρα που μπαίνει και ο Κόκκαλης στο MEGA-Channel...

● Κάποτε και η φαντασία εξαντλείται. Ο πασχαλιάτικος «**Ελεύθερος Τύπος**» (15/4/90)

φορούσαμε:

● Το συνεχές στον πασοκισμό του «**Ποντίκι**» δημοσίευε στο φύλλο της περασμένης βδομάδας «ρεπορτάζ» για την «17N». Άθλιο με το συσχετισμό άσχετων πληροφοριών, και «δηκτικό» για το ANTI (βιά-

τος έχει περιοριστεί στο 62%. Η ET1 διατηρεί την πρώτη θέση και μάλιστα είδε να αυξάνουν τα έσοδά της κατά 56% ενώ της ET2 έπεσαν κάθετα (- 62%).

Το MEGA CHANNEL (5 εκδότες + Βαρδινογιάννης) πήρε το 27% της πίτας και η ANTENNA το 11%.

Το **ραδιόφωνο** (Πίνακας 3) παρουσίασε μια πολύ μεγάλη άνοδο, κυρίως λόγω των προεκλογικών διαφημίσεων. Εδώ τα κρατικά κανάλια έχουν κυριολεκτικά συντριβεί. Από το 100% της διαφήμισης που εισέπρατταν πριν από δύο τρία χρόνια δηλαδή προτού εμφανιστεί η ιδιωτική ραδιοφωνία, τώρα έχουν περιοριστεί στο 5% και η πτώση τους συνεχίζεται.

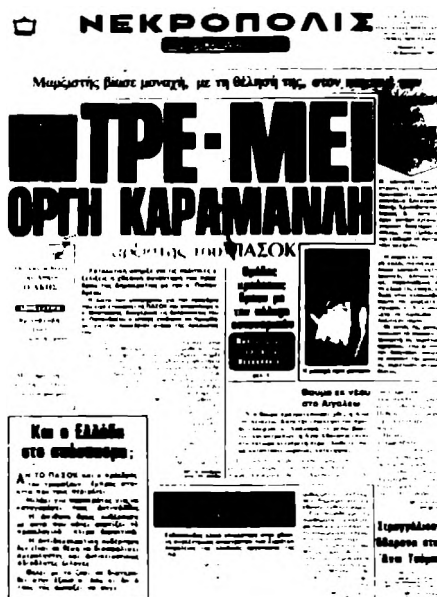
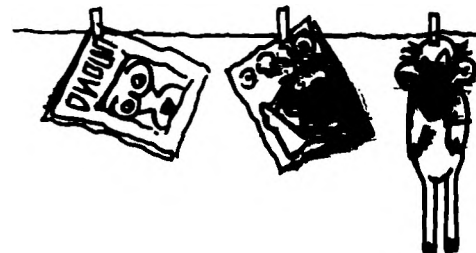
Ανακατατάξεις στη ραδιοφωνία είχαμε πολύ μεγάλες.

Η **ANTENNA** (Κυριακού) όχι μόνο ανέβηκε από τη δεύτερη στην πρώτη θέση αλλά διπλασίασε τις εισπράξεις της. Ο SKY (Αλαφούζος) ανέβηκε από την πέμπτη στη δεύτερη θέση και αύξησε τα έσοδά του σχεδόν εφτάμισι φορές. Ο Δημοτικός σταθμός 9.84, ύστερα από τις παρεμβάσεις του Δημάρχου Γιατράκου, έπεσε από την πρώτη στην τρίτη θέση και είδε τα έσοδά του να πέφτουν κατά 40%.

Πολύ μεγάλη αύξηση των εσόδων τους παρουσίασαν το **ΚΑΝΑΛΙ 15** (Ζερίτης - Χαρτοποιία Θράκης) με +328% και το **90,2FM** (ΚΚΕ) με +186%.

Αντίθετα πτώση σημείωσαν ο **TOP FM** (Λαμπράκης) με -64% και ο **ΔΙΑΥΛΟΣ 10** (Δήμοι γύρω από την Αθήνα) με -38%.

Στις **εφημερίδες** (Πίνακας 4) το μεγαλύτερο ποσοστό της πίτας παίρνουν οι απογευματινές εφημερίδες (48%) αλλά και οι κυριακάτικες πάνε πολύ καλά όταν με μία μόνο έκδοση την εβδομάδα έναντι έξι των απογευματινών παίρνουν το 36% και είχαν μια ετήσια αύξηση ίση με 57%.

έχει τον εικονιζόμενο τίτλο:

Πριν πέντε χρόνια και δύο μήνες ακριβώς, (15/2/85), στην ειδική αποκριάτικη έκδοση του ANTI, «**Το Καρναβάλι του Τύπου**», μιμούμενοι την παλαιά ποτέ «**Ακρόπολη**», τίτλο-

ζεται λιγάκι) καταλήγει στο τέλος να συμπεράνει ότι «κάτι τέλος πάντων πρέπει να γίνει και με όσους γράφουν» ανακριβή —κατ' αυτό— ρεπορτάζ!

Η διαφημιστική δαπάνη το Α' τρίμηνο

ΑΠΙΘΑΝΟΙ ΡΥΘΜΟΙ ΑΝΟΔΟΥ

του Νίκου Κυριαζίδη

Με απίθανους ρυθμούς συνεχίστηκε την άνοδό της η διαφημιστική δαπάνη κατά το Α' τρίμηνο του 1990, στα μαζικά μέσα ενημέρωσης. Θα πρέπει, μάλιστα, εδώ να σημειώσουμε ότι στο χρονικό αυτό διάστημα (1η Ιανουαρίου - 31η Μαρτίου) δεν συμπεριλαμβάνεται ολόκληρη η διαφημιστική δαπάνη ούτε για τις αγορές του Πάσχα ούτε για τις εκλογές.

Σε δραχμές το ύψος της έφτασε στο τρίμηνο τα 15,2 δις και ο μέσος όρος της αύξησής της τα 61% (Πίνακας 1). Μόνο το μήνα Μάρτιο η αύξηση ήταν ίση με 76% και στις εφημερίδες και το ραδιόφωνο ξεπέρασε το 100%.

Η **τηλεόραση** (Πίνακας 2) εξακολουθεί να είναι πρώτη με μία ελαφρότατη κάμψη στο σύνολο. Αλλά η κρατική τηλεόραση που πέρσι εισέπραττε το 100% της διαφήμισης φέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗΣ ΔΑΠΑΝΗΣ
Α' ΤΡΙΜΗΝΟ 1990 ΚΑΙ 1989

ΜΕΣΟ	1990	%	1989	%	90/89
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	7.362.509	48,46	4.529.603	47,99	+ 62,54
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	3.991.264	26,27	2.449.694	25,96	+ 62,93
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	2.588.907	17,04	1.734.171	18,37	+ 49,29
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	1.249.719	8,23	724.604	7,68	+ 72,47
ΣΥΝΟΛΟ	15.192.397	100,00	9.438.072	100,00	+ 60,97

Στα περιοδικά (Πίνακας 5) η διαφημιστική δαπάνη εμφάνισε τη μεγάλη αύξηση του 63%, με πρωταθλητές τον Λεσίερ (+109%), και τον Τερζόπουλο (+87%). Την πρώτη

θέση πάντα κρατάει, με πολύ μεγάλη διαφορά, ο Λαμπράκης.

(Τα στοιχεία είναι της MEDIA SERVICES S.A.)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ Α' ΤΡΙΜΗΝΟ 1990 ΚΑΙ 1989

ΦΟΡΕΑΣ	ΔΑΠΑΝΗ '90	ΔΑΠΑΝΗ '89	90/89	% 90
ET-1	3.652.562	2.337.838	+ 56%	49,61
MEGA	2.002.515			27,20
ANT1	891.196			12,10
ET-2	807.120	2.151.765	- 62%	10,96
ET-3	9.114			0,12
ΣΥΝΟΛΟ	7.362.507	4.489.603	+ 64%	100,00

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Α' ΤΡΙΜΗΝΟ 1990 ΚΑΙ 1989

ΦΟΡΕΑΣ	ΔΑΠΑΝΗ '90	ΔΑΠΑΝΗ '89	90/89	%90
ANTENNA	435.427	213.800	104%	34,84
SKY 100,4	303.742	35.351	759%	24,30
98.4 FM	130.597	216.564	- 40%	10,45
SUPER FM	87.054			6,97
KANALI 1	62.535	33.818	85%	5,00
KANALI 15	60.991	14.234	328%	4,88
90,2 FM	57.787	20.235	186%	4,62
EPA-2	48.721	79.158	- 38%	3,90
TOP FM	27.132	74.778	- 64%	2,17
ΔΙΑΥΛΟΣ 10	19.967	32.065	- 38%	1,60
EPA-4	15.766	4.601	243%	1,26
ΣΥΝΟΛΟ	1.249.719	724.604	72%	100,00

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΣΤΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ Α' ΤΡΙΜΗΝΟ 1990 ΚΑΙ 1989

ΣΥΝΟΛΑ	ΔΑΠΑΝΗ '90	ΔΑΠΑΝΗ '89	90/89	%90
Απογευματινές	1.251.846	893.071	40	48,35
Κυριακάτικες	934.299	595.306	57	36,09
Οικονομικές	296.198	175.911	68	11,44
Πρωινές	82.751	45.904	80	3,20
Αθλητικές	23.774	23.979	- 01	0,92
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	2.588.868	1.734.171	49	100,00

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΣΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΤΑ ΕΚΔΟΤΗ Α' ΤΡΙΜΗΝΟ 1990 ΚΑΙ 1989

ΕΚΔΟΤΕΣ	ΔΑΠΑΝΗ '90	ΔΑΠΑΝΗ '89	90/89%	90%
Λαμπράκης	1.033.558	752.260	37	25,89
Διάφοροι	560.276	397.482	41	13,76
Τερζόπουλος	534.675	286.032	87	13,39
Λεσίερ	469.249	224.594	109	11,75
Μπόμπολας	325.993	263.965	23	8,17
Μοάτσος	186.915			4,68
Λυμπέρης	170.518	104.144	64	4,28
Καβαθάς	152.976	101.925	50	3,83
Πουρνάρας	119.204	89.055	34	2,99
Μανούσος	79.189	65.663	21	1,99
Δραγούνης	68.221			1,71
Ιωαννίδης	68.208	47.240	44	1,71
Παπαϊωάννου	56.195	35.951	56	1,41
Βελλίδης	50.048	47.244	06	1,25
Γορανίτης	34.749			0,87
Κούρτης	31.578	21.092	50	0,79
Λιακουάκος	25.996	13.046	99	0,65
Φιλιππόπουλος	23.725			0,59
ΣΥΝΟΛΟ	3.991.273	2.449.693	63	100,00

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

τεύχ. 104 - Απρίλιος 1990

Τό μετεκλογικό τοπίο

Αγγελου Έλεφαντη, Έλληνες ξεχνάτε γιατί χαθήκαμε
Βασίλη Ζουναλή, Τα όδοφράγματα του μικροαστισμού — ο νεοφιλελευθερισμός του φουκαρά
Μπάμπη Γολέμη, Η Έκθεση Ντελόν

Δαμιανού Παπαδημητρίου, Η ένωση των δύο Γερμανιών
Ανδρέα Πανταζόπουλου, Τιμισσόρα, τό θέαμα της σφαγής
Θάνου Χατζόπουλου, Η ιστορία γράφεται κάθε μέρα στην Λιθουανία
Γιώργου Μαργαρίτη, Η γιουγκοσλαβική διαδρομή

Ανδρέα Πανταζόπουλου, Λαός, ΠΑΣΟΚ, λαϊκισμός: σχέδιασμα για μία θεωρία του πασοκικού λαϊκισμού
Αριστέδη Μπαλτά, Ο σύντροφος δεν αυτοκτονεί. Έπιστολή του «άγνωστου» παρ' ολίγον αυτόχειρος από την Α. Γερμανία στον Α. Μπαλτά, που εξηγεί γιατί δεν θ' αυτοκτονήσει παρά τό γκρέμισμα του τείχους και σέ αντίθεση προς προηγούμενη άπφασή του
Γιώργου Φαράκλα, Για τό πολιτικοθεωρητικό μας κρίμα. Δοκίμιο για τους δρους της πολιτικής κρίσεως
Ζάκ Μπιντέ, Τό κοινωνικό συμβόλαιο: από τόν φιλελευθερισμό στον σοσιαλισμό. Οι αντιφάσεις του φιλελευθερισμού και τό χαμένο ραντεβού του σοσιαλισμού μέ τό κοινωνικό συμβόλαιο. Για μία νέα θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου στο σοσιαλισμό.

Μαρίαννας Δήτσα, Για την Αύρηλία του Ζεράρ ντε Νερβάλ
Νόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου, Για τη «Μαγεία» του Μαρσέλ Μώσ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.49.300
72.32.819 — 72.48.240
FAX: 72.26.107
TELEX: 214179 ANTI

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Διαφημίσεις:
ΑΛΕΚΑ ΣΗΜΑΝΤΗΡΑ
- Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
- Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
- Φωτοστοιχειοθεσία —
Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.49.300
- Εκτύπωση:
«ΕΜΕΣ ΠΡΕΣ ΕΠΕ»
ΝΙΚΟΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
ΔΡΑΚΟΝΤΟΣ 88
Τηλ. 51.48.983-51.23.290

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει τις απόψεις του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 2.200 δρχ. ·
Ετήσια 4.400
Ετήσια Οργανισμών,
Τραπεζών, κτλ.: 15.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 3.800

Εξωτερικού

Ευρώπη · Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 25
ετήσια: δολ. 50
Η.Π.Α. · Καναδάς · Αν. Ασία ·
Αυστραλία · Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 28
ετήσια: δολ. 56

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 200
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 300

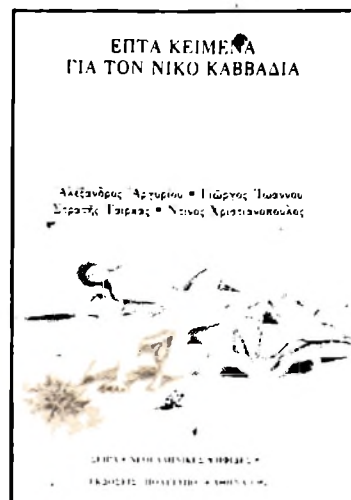
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου.
Α. Πουλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λασσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΨΗΦΙΔΕΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ
ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΠΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΝΙΚΟ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ
ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ 1989-1990

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ

Ανθολογία
Χιλιανού
Διηγήματος

Ανθολόγηση
Ρήγας Καππάτος
Pedro Lastra

Ανθολογία
Περουβιανού
Διηγήματος

Ανθολόγηση
Ρήγας Καππάτος
Javier Sologuren

Ανθολογία
Γερμανικού
Διηγήματος

Ανθολόγηση
Γιάννης Πάτσης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Κ Υ Κ Λ Ο Φ Ο Ρ Ο Υ Ν

ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Διεύθυνση: Σ. Λ. Σκαρτσής

ΣΕΙΡΑ Β'

ΚΟΤΖΙΚΙ

Αρχαία γιαπωνέζικη επική χρονογραφία

ΑΥΣΤΡΑΛΕΖΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΙΣΛΑΝΔΙΚΕΣ ΣΑΓΚΕΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Έπος Γιλγαμές

Ενούμα Έλις

Η κάθοδος της Ινάνα

ΟΚΑΣΕΝ ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΕΤ

Μεσαιωνική γαλλική ερωτική ιστορία

ΤΑΟΪΣΜΟΣ

Τσουάνγκ Τζου

Τάο Τε Τσινγκ

ΟΥΠΑΝΙΣΑΔΕΣ

Ιερά ινδικά κείμενα

ΠΟΠΟΛ ΒΟΥ

Το ιερό βιβλίο των Κίτσε Μάγια

Μουσαίος: Τα καθ' Ηρώ και Λέανδρον

Ερωτική ιστορία του 5ου αιώνα

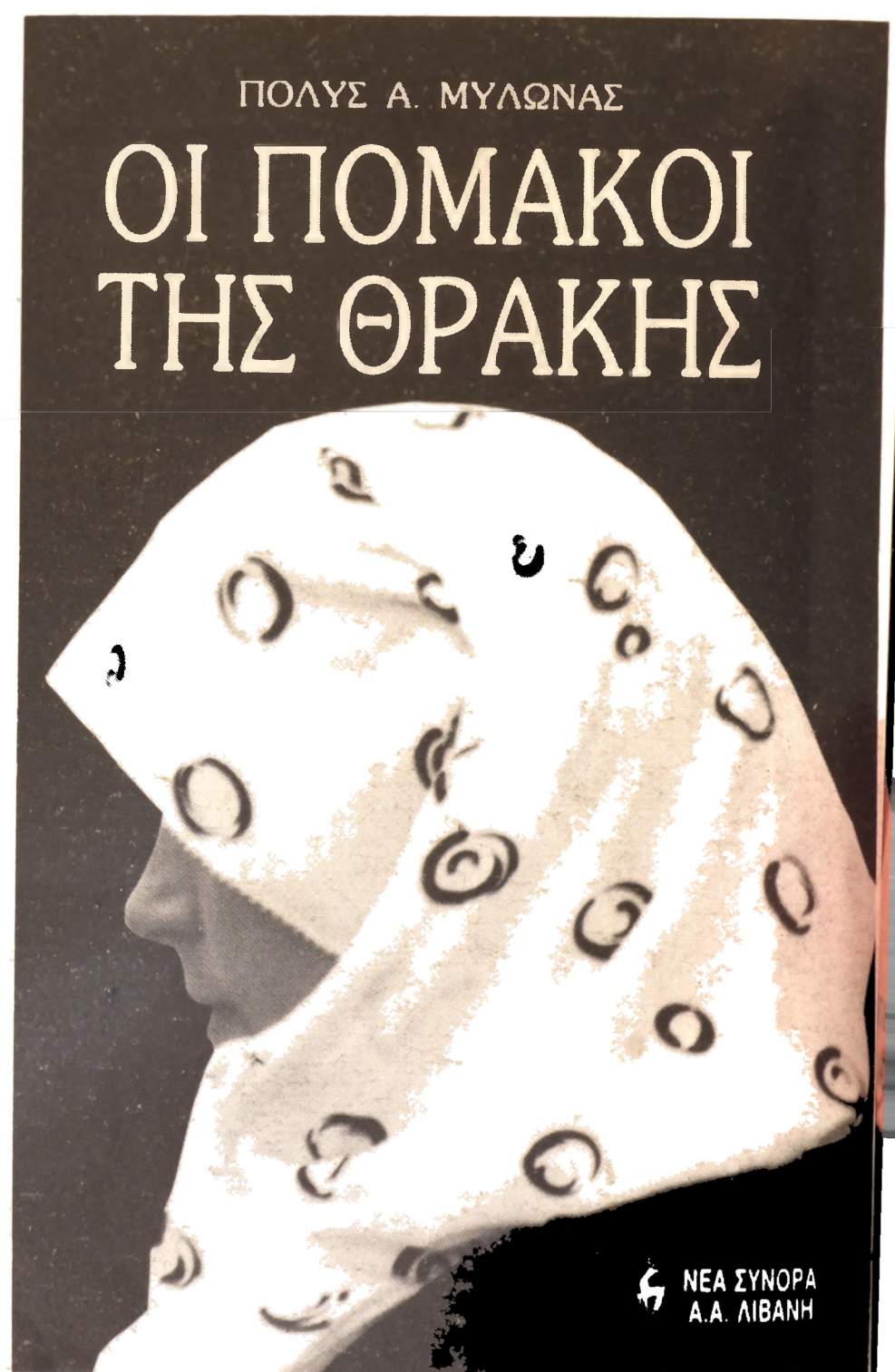

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΣΤΙΧΑ ΚΑΙ ΓΥΡΙΣΜΑΤΑ

Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ Κ Α Σ Τ Α Ν Ι Ω Τ Η

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Αν σταθεί κανείς μπροστά σ' ένα χάρτη
της Ελλάδας και αφήσει το μάτι του να
κινηθεί στις βόρειες ορεινές περιοχές,
περισσότερο του νομού Ξάνθης
και λιγότερο της Κομοτηνής,
της Αλεξανδρούπολης
και της Δράμας, θα έχει
περίπου καθορίσει το
γεωγραφικό χώρο
στον οποίο ζει μια
ξανθιά ελληνική
φυλή,
με ραδινό
ανάστημα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ ΛΙΒΑΝΗ